

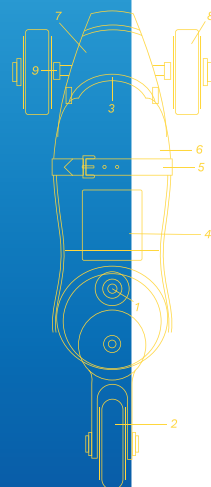
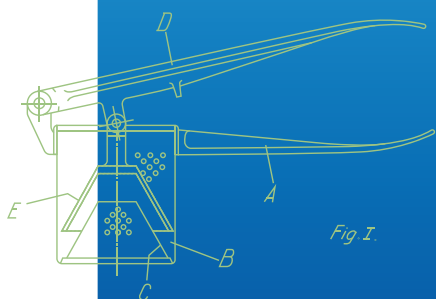
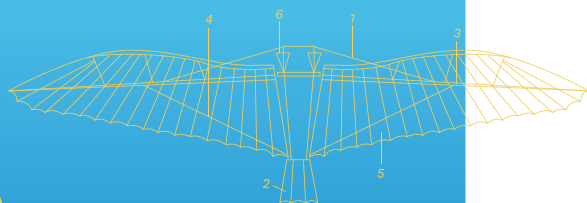
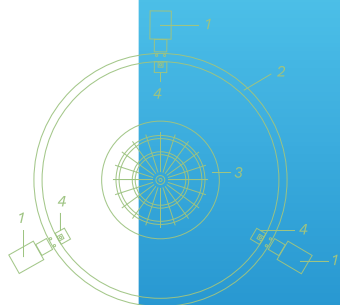
IPARJOGVÉDELMI ÉS SZERZŐI JOGI SZEMLE

21. (131.) ÉVFOLYAM 2. SZÁM

2026. április

13 SZTNH

Ötlemből érték, értékből jövő

DR. BENDZSEL MIKLÓS | DR. FALUDI GÁBOR | DR. FICSOR MIHÁLY
DR. HAJDÚ JUDIT | DR. SCHULTZ MÁRTON | DR. TÓSZEGI ZSUZSANNA

SZELLEMI TULAJDON NEMZETI HIVATALA

Tájékoztató szerzőinknek

Az Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle szerkesztősége örömmel fogad minden, a szellemi tulajdon védelmével foglalkozó írást. A beérkezett kéziratok a szerkesztőbizottság jóváhagyása esetén nyelvhelyességi és a kiadvány stílusához igazodó stilisztikai javítások után kerülnek publikálásra, amelyek nem érintik a mű tartalmi értékét. A kéziratot – a szerkesztőbizottság döntése alapján, az írás témája és mélysége szerint – a Tanulmányok, a Jogesetek, a Technikatörténet, a Fórum vagy a Hírek, események rovatban tesszük közzé. Az írás terjedelmét nem korlátozzuk, igen hosszú cikket esetleg két vagy több részben, egymást követő lapszámokban teszünk közzé a szerzővel történő egyeztetés után. Az egyes cikkekben kifejeződő állásfoglalásnak nem feltétlenül kell tükröznie a szerkesztőbizottság véleményét.

A Word vagy Rich Text formátumban készült kéziratokat e-mailben kérjük elküldeni az alábbi címek valamelyikére. Kérjük szerzőinket, hogy a szöveget ne formázzák, zárják balra, kiemelésként csak dőlt betűt alkalmazzanak, a címetek, alcímetek ne húzzák alá, a címhierarchiát lehetőleg számozással jelezzék. Tanulmányuk magyar és angol nyelvű összefoglalóját szíveskedjenek maximum 10 sorban mellékelni. A szövegben előforduló rövidítéseket, betűszókat első előfordulásukkor fel kell oldani. A hivatkozásokban kérjük az összes bibliográfiai adat (szerző, cím, kiadó, kiadás helye és éve, oldalszám, webcím) feltüntetését.

További kérdéseik esetén a szerkesztőség készséggel áll a rendelkezésükre (Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala, 1054 Budapest, Zoltán u. 6., Girmann Zsuzsanna szerkesztő, szerkesztoseg@hipo.gov.hu, tel.: 06 1 474 5767).

TARTALOM

Előszó	5
A szellemi tulajdon hazai védelmének hivatali aurája DR. BENDZSEL MIKLÓS	7
Magyarország és nemzeti szabadalmi hatósága az Európai Szabadalmi Szervezetben FICSOR MIHÁLY	21
Az Iparjogvédelmi Szakértői Testület szerepe és jelentősége a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala 130 éves fennállásának tükrében HAJDÚ JUDIT	38
A szerzői jogi szabad felhasználás szabályozása Magyarországon FALUDI GÁBOR	50
Jelek, pecsétek, védjegyek, brandek 4. A Magyar Királyság területén 1859 és 1875 között belajstromozott védjegyek DR. TÓSZEGI ZSUZSANNA	76
Aktok, mutatónyosbódék és hirdetőoszlopok: a szerzői jogi képmásvédelem hatása a személyiségi jog elismerésére a Magyar Királyi Kúria gyakorlatában SCHULTZ MÁRTON	98
Könyv- és folyóiratszemle	129
– Ujhelyi Dávid: <i>A paródia szellemi tulajdonjogi megítélése</i> (Pogácsás Anett)	129
– C. L. Skach: <i>Hogyan legyünk tudatos állampolgárok az állam nélkül – kulcs egy felelős, összetartó társadalomhoz</i> (Dr. Osman Péter)	134

A folyóiratban megjelenő tanulmányok a szerzők véleményét tükrözik, amely nem feltétlenül azonos a szerkesztőbizottság álláspontjával.

Kedves Olvasó!

Az Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle több mint három évtizede meghatározó fóruma a hazai szellemi tulajdon-védelem szakmai párbeszédének. 1991-ben indult a kiadvány, és 2006. január 1-jén újult meg, így a mostani formájában ez már a 21. évfolyam. A Szemle kéthavonta jelentkezve kínál tudományos igényű elemzéseket, jogeseteket és nemzetközi kitekintést, és nem csupán publikációs felület: a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala és a teljes hazai IP-ökoszisztéma egyik legfontosabb tudásbázisa.

Különös jelentőséget ad a mostani lapszámnak, hogy a hivatal fennállásának 130. évfordulójához kapcsolódva három publikáció is múltunk és jelenünk összefüggéseit vizsgálja. Bendzsel Miklós írása személyes hangvétellű áttekintést ad azokról a meghatározó alakokról – Jedlik Ányostól Bogsch Árpádig –, akik tevékenységükkel nemcsak intézményünket, hanem a hazai és a nemzetközi szakmai gondolkodást is formálták. Az ő örökségük ma is iránytűként szolgál.

Ficsor Mihály munkája a magyar szabadalmi rendszer európai beágyazottságát helyezi fókuszba. Bemutatja az Európai Szabadalmi Egyezményhez való csatlakozás előzményeit és hatásait, valamint azt a szerepet, amelyet Magyarország az európai szabadalmi együttműködésben betölt. Jól érzékelteti, hogy a nemzeti teljesítmény és a nemzetközi integráció egymást erősítő folyamatok.

Hajdú Judit írása az Iparjogvédelmi Szakértői Testület működésén keresztül világít rá arra, miként találkozik a jog, a gazdaság és az innováció a gyakorlatban. Az elemzés bemutatja a testület létrejöttének indokait, működésének sajátosságait és azt a szerepet, amelyet a gyorsan változó technológiai környezetben betölt.

E három és természetesen a jelen számban megjelenő összes írás együtt rajzolja ki azt az ívet, amely a múlt értékeiből a jelen működésén át a jövő kihívásai felé vezet. Megerősít bennünket abban, hogy a szellemi tulajdon védelme nem csupán jogi kérdés, hanem gazdasági és kulturális jelentőségű közös ügyünk.

A jubileumi év kapcsán nemcsak a Szemle hasábjain, hanem a hivatal online felületein is aktívan foglalkozunk e gazdag örökséggel: érdemes felkeresni az SZTNH honlapján a „SZTNH 130” rovatot is, ahol további történetek, érdekességek és összefüggések várják az érdeklődőket.

Bízom benne, hogy az olvasók számára ez a lapszám is inspiráló és gondolatébresztő lesz. Forgassák bizalommal az Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemlét – legyen ez a kiadvány továbbra is olyan fórum, ahol közösen idézzük a múltunkat és alakítjuk a jövőt!

*Farkas Szabolcs
elnök*

Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala

A SZELLEMI TULAJDON HAZAI VÉDELMEÉNEK HIVATALI AURÁJA
Ünnepi példázatok hivatásunk iskolateremtő művelőinek munkásságából
az SZTNH működésének 130 éves jubileumára

Huszonhét évesen, 1980-ban váltam a magyar szabadalmi hatóság (akkori nevén az Országos Találmányi Hivatal) munkatársává, majd hat év múltán igazgatóként, 1993–1997 között pedig ügyvezető elnökhelyettesként szolgálhattam a magyar iparjogvédelem ügyét. Az ezt követő 20 évben a szellemi tulajdon védelmének az időközben a szerzői joggal kiegészült hatáskörű kormányhivatalát vezettem.

Gépészmérnök-kutatóként, közgazdaként itteni pályámat a társadalmi-gazdasági és kulturális dimenziókra ható kutatási, fejlesztési és innovációs tevékenység iránti elkötelezettség és az országos hatókörű kihívások keresése mellett családi körülmények is ösztönözték: a nagyapám munkásságában megélt elhivatásuk, valamint a születendő fiaim számára például szolgálható törekvések keresése. A 120. évfordulókort vont intézményi és személyes mérlegünk, valamint az elmúlt évtized tükrében gyümölcsöző volt ez a sok, egy irányba mutató jó szándék és erőfeszítés.

Intézményünk újabb jubileuma alkalmából okkal ötlött fel hát bennem a magyar művelődés szép hagyománya: a mintául szabható szellemi teljesítmények repertóriumainak sora Bod Péter 1766-os Magyar Athenas című irodalmi inventáriumától a László Gyula-féle, Cseh Gusztáv illusztrálta Hatvan főember 1988-as kiadásáig. Szerény főhajtásként adta közre hivatalkánk 2016-ban „Egy hivatás 120 éve” címen azt a tanulmánykötetet, amelyben a vezetői életrajzi profiljának repertórium is megtalálható az MSZH 1998-as forráskiadványa alapján.

Így hát itt néhány olyan nevezetes személyiségre kívánok emlékeztetni, akiknek intézményünk, illetve szakmai közgondolkodásunk oly sokat köszönhet: azokra, akiknek az öröksége hivatali munkámban számomra akár belső, akár külső működésükkel irányadó befolyással bírt. Szívből remélem, hogy az itt következők máig élő emlékezetét utódaink is megőrzik, s munkálkodásunk méltó folytatásnak bizonyul majd:

Jedlik Ányos (1800–1895) természettudós, feltaláló, bencés szerzetes, egyetemi tanár
Frecskay János (1841–1919) levéltárnok, újságíró, az SZKV első szerkesztője, hivatalvezető
Bánki Donát (1859–1922) gépészmérnök, feltaláló, egyetemi tanár, szabadalmi ülnök
Pompéry Elemér (1856–1937) építőmérnök, szabadalmi bíró, védjegytanácsi tag, elnök
Somorjay Ottó (1908–2004) gépészmérnök, szabadalmi ügyvivő, WIPO Gold Medal 1996
Bogsch Árpád (1919–2004) jogász, a BIRPI vezetője, a WIPO főigazgatója (1973–1997)
Pavlics Ferenc (1928–2024) gépészmérnök (GM, NASA), a Lunar Rover tervezője 1971

* Dr. Bendzsel Miklós gépészmérnök, közgazdász – az OTH, MSZH és SZTNH (1980–2016) munkatársa, illetve 1997–2016 között elnöke. Jelenleg a Magyar Mérnökakadémia elnöke.

I. JEDLIK ÁNYOS

Élete és munkássága az európai és a magyar történelem legsodróbb időszakát, a 19. század csaknem egészét átfogja. Halála évében, 1895-ben született meg a magyar szabadalmi hatóság. Elhivatottságuk egykorú unokaöccsével, Czuczor Gergellyel már 17 évesen a Szent Márton-hegyen működő bencés rendbe vezérelte őket, ahol az előző pozsonyi iskolaéveket követően győri liceumi, majd Ányos számára pesti királyi tudományegyetemi időszak következett: ott matematika-, fizika-, filozófia- és történelemszigorlattal doktori fokozatot szerzett 1822-ben. Három évvel később szentelték pappá, tanárságát saját líceumában kezdte, s 1831-től már a Pozsonyi Királyi Akadémia, utóbb, 1840-től pedig a pesti egyetem fizika tanszékének vezetője.

Az 1832–36-os pozsonyi reformdiéta hozott először döntést a magyar nyelvű törvénykezés dolgában, s Jedlik könyvatos fénytani jegyzete 1843-ból már anyanyelvünkön maradt fenn Pannonhalmán. Még Kazinczy és Czuczor unszolására kezdte, s két évtized találékony munkájával lényegében útjára indította a magyar technikai és természettudományos szavak úttörő gyarapítását olyan kifejezésekkel, mint a *dugattyú*, *merőleges*, *tehetetlenségi nyomaték*, *fénytöréstan*, *hullámhossz*, *kilométer*, *légnyomás*, *műanyag*, *szögsebesség*...

1846-tól dékán a pesti bölcsészszéken, magyarul tartja az évnnyitó beszédet; a forradalomban nemzetőrnek áll. A visszarendeződő német nyelvű egyetemi oktatás éveiben pedig 1850-től korszakos magyar nyelvű természettudományos tankönyvsorozatának kötetei (*Súlyos testek természettana*, *Hőtan*, *Fénytan*) 1863-ra már a rendes akadémiai tagságra érdekesítik, 1863–1864-ben pedig az egyetem rektora.

Mindeközben feltalálói tevékenysége szerteágazóan termékeny volt, különös tekintettel arra, hogy a század közepe az elektromosság forradalmának időszaka. A „villámdelejes forgony”, az elektromágneses forgás konstrukciós folytonossága, többféle kiviteli módjával (1827–1828) csakúgy, mint a dinamóelv – az öngerjesztés 1856-ban felismert jelensége alapján – már 1859-ben dokumentált eszközt (egysarki önindító) eredményezett, évekkel Siemens és Wheatstone konstrukciói előtt.

Nanométeres pontosságot eredményező rácsosztó gépe (1860), nagyfeszültségű kondenzátorok rendezett kapcsolású kisülésgenerálása, galvánelemek és villanytelepek (1873) bécsi világiállításon elnyert, Siemens odaitélte aranyérme, s a felejtetetlen, szénsavas vizet előállító apparátus (1828) és a fröccs feltalálása – mind halhatatlan érdemek, egy fáradhatatlan elme szülöttei.

Elhunyt előtti vallomása örökbecsű: „...életem hosszú volt, de a munka sohasem fárasztott. Hová kellene lennünk, ha az Isten a munkára való képességet megvonná tőlünk.”

Egyetemi utóda, az Akadémia elnöke, Eötvös Loránd így szólt Jedlik Ányos emlékezetéről: „A rendíthetetlen hit Istenben, a tudományszeretet, a tanítónak soha nem lankadó szorgalma, az embertársainak bajai iránt fogékony jó szív, az önzetlen hazaszeretet, mind olyan vonások, melyek Jedlik jellemében rendjének hagyományos szokásai nyomán indultak fejlő-

désnek és erősödtek meg. Szerzetesi életéből származott azonban egy nagy hibája is, a félénk zárkózottság, amely akadályozta, hogy másokkal érintkezése által tudományos látóköre bővüljön, és hogy viszont ő tudományával másokra éltető hatással legyen...”

Jedlik és Czuczor, a tudós feltaláló és az őt 1866-ban itthagyo költő, nyelvész, irodalmár a 19. század óriásai között is ikercsillagok.

A Magyar Szabadalmi Hivatal 1996. évi centenáriuma örök mementóként választotta a magyar feltalálók és jogaik védelmezői munkáját elismerő díja névadójának Jedlik Ányost: példaképül az erényeiben, meghaladandó mintául az Eötvös marasztalta hiányosságában – mindkettővel szolgálta az elmúlt 30 évben az új nemzedékek jeleseit.

II. FRECSKAY JÁNOS

Hírlapírói évtizedeket követően 1883-tól a magyar Kereskedelmi Minisztérium szabadalmi levéltárának levéltárosa, 1892-től könyv- és térképtári főigazgató. Az 1895. évi XXXVII. törvénycikkkel megalapított, 1896-ban létesült *Magyar Királyi Szabadalmi Hivatal* támogató minisztériumi segédhivatal főigazgatójává nevezik ki. Korábbi munkássága folytán elhivatottan támogatta a hivatal első elnökét, dr. Schmidt Józsefet, (aki egyszersmind ellátta az 1896. évi ezredéves országos kiállítás igazgatói tisztségét) és utódait egészen 1914-ig.

Freckay János ihletett és kitartó munkásságának máig ható kisugárzása, a Szabadalmi Közlöny élén haláláig (1919) betöltött szerkesztői tisztségének öröke bizonyonnyal hozzájárult a történelmi próbák idején is rendületlenül, immár 131. éve megszakítás nélkül napvilágot látó *Szabadalmi Közlöny és Védjegyértesítő*, illetve az azt kísérő *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle* minőségi folytonosságához.

Ennek az elkötelezett és fáradhatatlan műhelymunkának már a korábbi évtizedekben is kiváló gyümölcssei termettek. A hazai mesterségek műnyelvi anyagának módszeres gyűjtése alapozta meg az 1877–1880 között megjelent négykötetes *Találmányok könyvét*. Ezt követte a Magyar Tudományos Akadémia megbízásának teljesítésére összeállított *Mesterségek könyvtárának* három kötete (1882–1884), majd végül a *Mesterségek szótára* 33 füzetben.

Mindezzel jelentősen hozzájárult a magyar ipar és iparjogvédelem anyanyelvi szakmai nyelvének alakításához és gyarapításához. E történelmi érdemeket már kortársai is elismerték. Ez utóbbi művének előszavában szándékairól így szól az olvasóhoz:

„A régi megszokás, a hagyományos elnevezésekhez való görcsös ragaszkodás nagy ellensége ugyan az újításnak, de a műhelyekben még sok helyütt dívó felemás nyelvet iskoláink lelkes tanársága, mert hiszen a mesterségeket ma már az iskolákban tanítják, ki fogja lassankint irtani. Az erre való eszközt én adom nekik a kezükbe a Mesterségek Szótárával. Nemzeti érzéstől vezetve, lelkesen munkálkodtam 1877 óta a műhelyi nyelv megmagyarosítása terén. Sikerral-e, vagy nem? E kérdésre majd megfelel az élet.”

A választ igen gyorsan megadta a mértékadó nyelvészeti elismerés, miként az a Magyar Nyelvőr szerkesztőjének, Szarvas Gábornak már a folyóirat 1877. évi VI. évfolyamában a

Találmányok könyvének első kötetről frissen közreadott recenziójában (p. 69–71) olvasható:

„Elismerésünk pedig annál teljesebb, annál őszintébb, mert az nem csupán s nem is annyira a kimutatott hibás használatok gondos kerülésére, a felvilágosító útmutatások folytonos szemmel tartására, mint inkább amaz erősen nyilatkozó jó akaratra s buzgó törekvésre vonatkozik, a mely maga is kutat, vizsgál, iparkodik a selejtest fölismerni, s a mennyire lehetséges, alkalmas eszközökkel helyettesíteni. S a ki ismeri a források hiányos voltát, a melyekből a szerkesztőnek meríteni e kellett: a ki megfontolja, hogy itt egy jó részében új, ismeretlen világba vezet be olvasóit, s beszélnie kell sokszor oly tárgyokról, a melyeket közönsége csak most hall először, s a melyeket mag a is csak idegen néven ismer: az mindenesetre osztakozni fog elismerésünkben, ha értesül, hogy a szerkesztő e nehézségekkel nem csak megküzdött, hanem hogy általában véve sikerrel küzdött meg.”

Aligha szorul hát mélyebb magyarázatra, hogy a nevében is megújult Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatalának Szabadalmi Tára és Könyvtára 2011 májusában, Frecskay János 170. születésnapja alkalmából felvette neves elődünk nevét, különös gonddal ápolva emlékezetét.

A nemes hagyomány tragikus alkalom adta folytatásaként pedig e műhely fiatalon elhunyt, nagy tehetségű és elhivatott vezetőjéről, *Ujvári Jánosról* (1968–2012) elnevezett diplomadíj-pályázat megalapításával és évenkénti meghirdetésével emlékezünk arra a Frecskay-léptékű örökbecsű munkára, amellyel ő többek között a negyedmilliónyi magyar szabadalom közzétételi példányainak kétmillió oldalnyi digitalizálását koordinálta – ezzel is új korszakba segítve a hazai szellemi tulajdon-védelmi kultúrát.

III. BÁNKI DONÁT

Alakjának egyik legavatottabb újkori bemutatója, *Varga József* professzor, a BME Vízgépek Tanszékének élén 1957-től a valahai iskolateremtő mérnök-feltaláló utóda, első műegyetemi évem idején még a Gépészmérnöki Kar dékánja. Akadémiai fogantatású méltatása szolgál e sorok elsődleges forrásául.

Nehezen követhető, de ösztönző példaképként áll előttünk: *kiváló tudóst, lángeszű gép-tervezőt, kitűnő tanárt, elsőrangú szakíró, és végül, de nem utoljára, mint nemes lelkű, meleg szívű, igazságérzettől áthatott, szerény embert* tisztelhetünk Bánki Donátban.

Bakonybánkai, 1848-as honvédfőorvos apja hitvallását követve egész pályáján, az 1881-ben befejezett tanulmányaitól a következő négy évtizedben hazája javára elkötelezett, szülőföldjén alkotó, iskolateremtő gépészmérnök feltalálóként tevékenykedett, a legmagasabb szabadalmi testület ülnokeként is. Szülőföldjének folyóparti vízivilága és malomüzemei egy életre eljegyezték a hidraulikával, turbinakonstrukcióival, a folyadékok mechanikájával, ahogy azt egykori tanársegéde, az utóbb világhírűvé lett *Kármán Tódor* mestere születésének centenáriuma, 1959-ben bemutatta.

Gépszerkesztői munkássága fókuszában a Ganz- és Társa Vasöntő és Gépgyár újításai álltak.

Mechwart András fejlesztéseiben, a budapesti gabonataroló telep elevátorának, kéregöntésű hengerszékeinek, talajmarójának, közlőművei dinamóméterének tervezése és a tökéletesítésük széles körű ismertséget eredményezett, az 1896-os millenáris kiállítástól a Magyar Mérnök- és Építészegylet pályadíjain át a nemzetközi szaksajtó elismeréseinek soráig.

A gázmotorok elmélete, tervezési újításai és a hazai belsőégésű motorgyártás megindítása egy életre szóló alkotó barátság, a Műegyetem Gépműhelyének vezetőjével, a képesítetlen, ám európai tapasztalatú és zseniális gyártástechnológusi és konstrukciós készségű Csonka Jánossal való termékeny együttműködés gyümölcse. Bánki és Csonka már 1889-ben számos szabadalmat eredményező javító megoldást dolgozott ki és jelentett be, majd 1890-től a Ganz Társaság érdekeltségévé válik Csonka János ezen és jövőbeli portfóliója, illetve megoldásaik.

1891 és 1893 között megszületik tanulmányuk, a porlasztó, a modern karburátorok minden ma is használatos tartozékával. Jedlik dinamójához hasonló módon a nagyvilág ezúttal a német Maybach nevéhez köti a francia közvetítéssel elterjedt megoldást, amelynek hazai oltalmát a Ganz-gyár 1901-től veszni hagyja... Csonka Jánost érdemeiért a Mérnökegylet 1890-ben tagjai sorába fogadja, amiről az általam a 2023-ban a Műegyetemnek adományozott, az aulában kiállított oklevelük tanúskodik. Egykori budai műhelye helyén emlékműzeum létesült...

Bánki Donát 15 éves eredményes szolgálatát, amelynek nagyobb részét főmérnökként teljesítette, ünnepélyes memorandummal ismeri el a Ganz Társaság vezetése 1898-ban, amely ezzel az összefoglalással zárul:

„Megállapítván ilyképpen tehetséges sokoldalúságát, nem hagyhatjuk említetlen azt a dicséretére való körülményt, hogy ha valamely feladatot kellett megoldani, mindig arra törekedett, hogy – túlmenve az egyszerű kötelességteljesítésen – magát az ügyet előmozdítsa, innen van aztán, hogy bármely ágában működött is a gépszerkesztésnek, működése mindenütt haladást jelent.”

Ékes bizonyysága ennek a friss műegyetemi professzorként élvezett 1900. évi párizsi világkiállítási díj, amely már egy önállóan tervezett, nagy kompressziójú motort jutalmazott, amelynek egy példányát a müncheni Deutsches Museum is kiállította.

Bánki Donát ipari tapasztalata, tudományos jártassága és konstruktóri tehetsége ezektől az évektől tartósan szolgálta a hazai gépészmérnökképzés kimagasló színvonalát, miközben társai, mint Bláthy Ottó és Kandó Kálmán, a sokkal jobb anyagi és kutatási lehetőségeket nyújtó gyáripárban folytatták munkásságukat.

A múlt század első évtizedének kutatásaiban a gőzturbinák új generációi, valamint a hidraulikai elméletek helyes alkalmazása, szivattyúméretezések domináltak. 1912-ben az MTA levelező tagjává választotta. A *Folyadékok mozgása hajlított csatornáknak* címen tartott székfoglaló előadása új alkotási szakaszt nyitott meg: kétszeres átömlésű szabadsugar-

turbina konstrukciója az ismert Pelton- és Francis-turbinák között valós igényekre adott előnyös megoldást képviselt, angol, francia és német szabadalmakkal elismert formában. Az 1916-os *Energia-átalakulások folyadékokban* című könyve nemzetközi kézikönyv rangra emelkedett a Springer 1922. évi kiadásában, a korábbi hazai Egyesületi Aranyérem elismerését is igazolva.

Bánki Donát munkásságának emblemikus záróköve a *Vaskapu vízerő tervezete* (1918), majd ennek továbbfejlesztése. Határtalan sokoldalúságát és műszaki képzeletét itt csupán a repülőgép-stabilizátor terveivel és az árapály-munkavégzésre való hasznosítási elképzelésével idézzük meg, amelyet angol mérnöktársával közösen szabadalmaztatott.

Szívdobogtató az egy teljes évszázados utóélet tükrében is kivételes kreativitásának és az őt övező mérnöki műhelyek alkotásainak kortárs bizonyosságaival találkozni, lett légyen az egy ma is működő tátrai Bánki-turbina, avagy a dublini Guinness sörgyárnak a St. James's Gate szívében lévő Storehouse épületében megpillantott, budapesti gyártási címkéjű, ipari Mechwart-hengerszék megóvott példánya...

A feltalálói lelemény, az elmélet és a gyakorlat termékeny ötvözése Bánki Donát életében, szemben Jedlik példájával – hála a hazai intézményrendszer kiépültségének is – nagyfokú hasznosítási és szabadalmi tudatossággal párosult. Ehhez járult az, a műszaki közélettel kapcsolatos felelősségteljes attitűd, ami egész pályáján jellemezte. 1890-ben a Technológiai Lapokban *A mérnöki foglalkozás szabályozásának kérdéséhez* abban a szellemben szól hozzá, ami majd a már idézett akadémiai székfoglalójának bevezetőjében hangzik el:

„... a gépészeti tudomány gyorsított fejlődésnek az óta indult a mióta nem egyoldalúlag az empiria költséges és lassú útján halad, de nem is tisztán elméleti okoskodások nem ritkán csalóka útjain tévelyeg, hanem a majd minden elmélet és gyakorlati téren elért ismereteket és tudást magába fogadja és azokból a használhatót felszívja.”

A köztudatban akkor és azóta is gyakorta elsikkadt a mérnöki tevékenység értelme és haszna – állapítja meg Varga József 1980-ban. Ez ellen a – ma is létező – érzéketlen beállítódás ellen a következő módon emelt szót Bánki egy 1910-ben publikált előadásában:

„A technikai haladást nagy távolságból, vagy felszínesen vizsgálva csak jelző oszlopait: a korszakos találmányokat látjuk. A nagyközönséget csak az ilyen nagy technikai alkotások érdeklik, amelyeknek az életviszonyokra átalakító hatását közvetlenül érzik; a lassan, sokak által végzett átalakító és a találmányok tökéletesítése körül folyó mérnöki munkákat nem veszi észre. De azt, amit a nagyközönség nem lát, észre kell venni a művelt társadalomnak, hogy a mérnöknek az emberiség jólétének javítására irányuló hasznos tevékenységét érdeme szerint méltányolhassa és megbecsülhesse.”

Még az első világháború előtt hallatta hangját a második műegyetem temesvári vagy kaszai létesítése dolgában. Meghatározó tapasztalatai nyomán vezető szerepet vitt a Mérnök-egylet jogszabályelőkészítő és véleményező Szabadalmi Bizottsága 1894-es jelentésének előkészítésében, elismert szakértelme folytán pedig 1911-től a Szabadalmi Tanács, 1916-tól a Szabadalmi Felsőbíróság ülnöke volt, 1922-ben bekövetkezett haláláig.

Bánki Donát jelentősége aligha becsülhető túl a magyar mérnöki kreativitás és kultúra élesztése terén. Intézményneveink, *Pátzay Pál* őt ábrázoló kései mellszobra a Műegyetem aulájában s a Gépipari Tudományos Egyesület 1954-ben alapított Bánki Donát Emlékérme, amelyet nagybátyám, *Kazinczy Miklós* is kiérdemelt 1978-ban – őrzik emlékezetét. Gépész-mérnöki hivatásunk és szabadalmi hivatalunk számára egyaránt megtartó és ösztönző példakép marad.

IV. POMPÉRY ELEMÉR

Építőmérnök és magyar királyi szabadalmi bíró kiterjedt közlekedési és közműtervezési, valamint kivitelezési gyakorlattal rendelkező, széles nemzetközi tapasztalatú, Európa-szerte vasúti és vízépítési létesítmények megvalósításában közreműködő szakember a 19. század utolsó negyedében, aki számos tengerentúli tanulmányúton bővítette ismereteit.

Mérnöki tanulmányait 1871 és 1877 között Karlsruhe és Budapest egyetemén végezte, majd a Monarchia számos infrastrukturális és kommunális beruházásában vett részt, az újvidéki, al-dunai szabályozásoktól a győr-sopron-eberfurti vasút soproni szakaszának építésvezetésén át kolozsvári és marosvásárhelyi rendezési munkálatokig. A Magyar Közgazdasági Értesítő szabadalmi rovatát 1899-ig vezette, tanulmányt szentelve a szabadalmi jog magyarországi történetének is.

1897-ben nevezték ki szabadalmi bírónak, egyszersmind 1903-tól a Magyar Mérnök- és Építész-Egylet igazgatója 1915-ig, miközben a Védjegytanács tagja 1901–1918 között. (Ebben a két évtizedes időszakban apai nagyapám, *Bendzsel Károly* bőripari gyártulajdonos a budapesti kereskedelmi és iparkamara védjegy-vitarendezési testületében viselt különféle választott tisztségeket.)

Pompéry Elemér elismert mérnöki tudása mellett igen széles igazgatási és gazdasági felvérteztség birtokában kapta meg a Szabadalmi Bíróság alelnöki (1921–1922), majd a *Bethlen-Kleberlsberg* kormányzat időszakában elnöki, nyugállományba vonulásáig tartó megbízatását (1922–1928). Miután az 1920. évi törvényreform bírósággá alakította a hivatalt, s egyenrangúvá tette a jogi és műszaki végzettségű bírókat, ő volt az első, aki mérnökként töltötte be ezeket a pozíciókat.

Nemzetközi munkássága ugyancsak emelte a magyar iparjogvédelmi hatóság elismertségét. Már a nemzetközi ilyen szövetség 1899. évi zürichi konferenciáján, majd az 1904. évi St. Louisban rendezett világkiállításon képviselte hazánkat. 1911-ben az első magyar meghatalmazottként vezette delegációnkat az Ipari Tulajdon Védelmére alakult Nemzetközi Unió washingtoni diplomáciai konferenciáján, minekutána az 1925. évi hágai diplomáciai konferencián már elnöki minőségében működött. A következő évben a kereskedelmi miniszter az iparjogvédelmi jogszabályok reformjával foglalkozó törvényelőkészítő bizottság elnökévé nevezte ki.

Pompéry Elemérnek, történeti múltú felvidéki görögkeresztény kereskedőcsalád sarjaként, az irodalomszervező és novellista munkásságáért az MTA levelező tagjává választott apja, János hazafias lelkületét megöröklő fiaként olyan mérnöki munkásságot és életművet sikerült mintaként megvalósítania, amit pályatársai 32 éves hivatali szolgálat után, az 1928-as nyugállományba vonulása alkalmából *Berán Lajos* feliratos bronz emléklapoktjével eképp köszöntek meg:

VALLÁNYI POMPÉRY ELEMÉR · A · M · KIR · SZABADALMI · BÍRÓSÁG · ELNÖKE
1928
A JÓ EMBERNEK – IGAZ BÍRÓNAK · A · MAGYAR · HITES · SZABADALMI ·
ÜGYVIVŐK · TESTÜLETE

V. SOMORJAY OTTÓ

„1908-ban született Szombathelyen. 1934-ben szerzett gépészmérnöki diplomát a József Nádor Műszaki Egyetemen. Néhány évi mérnöki munka után 1938-ban néhai Kolos Aurél szabadalmi ügyvivő irodájában helyezkedett el. 1942-ben szabadalmi ügyvivői vizsgát tett és megnyitotta saját szabadalmi irodáját. A II. világháborúban teljesített katonai szolgálat után tovább működtette irodáját 1950-ig, amikor fel kellett hagynia a magánügyvivői tevékenységgel. Belépett az állami Danubia Szabadalmi Irodába, ahol szabadalmi ügyvivőként dolgozott nyugdíjazásáig. 1990-ben tanácsadóként csatlakozott az akkor megalapított Gödölle, Kékes, Mészáros & Szabó Szabadalmi és Védjegy Irodához. Somorjay Ottó az ügyfeleknek nyújtott tanácsadás mellett jelentős segítséget adott az iroda kialakításához és vezetéséhez.”

Ez a tömörségében is tiszteletet parancsoló összegzés a Somorjay Ottóra emlékező utolsó irodájának 2004-ben született nekrológiát vezeti be. Ám bárhonnan is keresünk, találunk róla vagy tőle emlékezetes idézeteket, mindig hasonlóan elismerő, illetve visszafogott és elegáns forrásokra bukkanunk. Miként a közelmúltban századik életévében elhunyt *Palágyi Tivadart* méltató *Gödölle István* 2024-ben fogalmaz tőle búcsúzó életrajzában:

... A Danubia Irodában ismerte meg 1963-ban „Somorjay Ottó gépészmérnök szabadalmi ügyvivőt, akinek már 1945 előtt volt magán szabadalmi ügyvivői irodája. Sok nyelven beszélő, rendkívül művelt, zeneszerető, mind a magyar, mind a külföldi szabadalmi jogban tájékozott, segítőképz és szerény kolléga volt, aki őt barátságába fogadta...”

A múlt évszázad középső harmada iparjogvédelmi történetének mértékadó, sokszor hivatkozott szakmai szereplője, szerény krónikása és modern szemléletű tankönyvíró mestere volt, akár a nemzetközi szabadalmi joggyakorlatról és intézményi reformokról, akár az ügyvivői praxis fogásairól lett legyen szó.

Sokadmagammal tanulmányaimban is megtapasztalhattam mindezt a Magyar Iparjogvédelmi Egyesület gondozásában megjelentetett felsőfokú jegyzetanyaga olyan köteteiben, mint például az 1982-es *Bevezetés a külföldi szabadalmi jogba* című összefoglaló, amely világosan eligazított a Luxemburgi Szerződés, a fiatal Európai Szabadalmi Egyezmény és Szervezet, valamint más aktuális kérdések útvesztőiben.

Kilencedik évtizedében is teljes szellemi frissességgel tartott lépést a szakmai fejleményekkel. 1997-ben vetette papírra kéziratban maradt, de neves követői által ismert és hivatkozott, máig tanulságos memorandumát a Magyar Királyi Szabadalmi Bíróságról, ahogy az akkori őszön kaptam kézhez jókívánságait is a szabadalmi és védjegyhatalóság frissen kinevezett elnökeként.

Örökre emlékezetes marad a Somorjay Ottónál tett káptalanfüredi tisztelgő és köszönő látogatásom alkalmá: a közvetlen munkatársai által a szakma *grand old manjeként* tisztelt mesterrel folytatott ösztönző beszélgetés életre szóló élménye. Gyengülő látása miatt ezután csak gépiratos üzenetét vehettem, sajátkezü aláírással: *Ottó bátyád...*

Megkésettlen fedeztem fel nagyapám, Kazinczy László gépészmérnök, MÁVAG műszaki tanácsos, a Diósgyőri Vasgyár későbbi igazgatója 1939-ben megvédett műszaki doktori értekezésének (*Az acél forgácsolása közben a forgácstöbben létesülő alakváltozások vizsgálata*) különlenyomatában:

„...Köszönettel adózom ... és Somorjay Ottó mérnök uraknak, akik a laboratóriumi munkáimban mindig készségesen és fáradságot sem kímélve segítettek...”

Somorjay Ottó 1934 és 1938 közötti „néhány évi mérnöki munkájának” egyes kísérleti méréseivel fiatal szakemberként nagyapám kutatásait támogatta. Köszönet érte – s egész életéért: mindenért.

VI. BOGSCH ÁRPÁD

Gazdag életútja és munkássága úgy vált a szellemi tulajdon jogi védelmének egyetemes sarokkövévé, hogy sikerektől övezett nemzetközi pályája minden pontján sugárzott belőle a szülőföldje és a magyar kultúra iránti elkötelezett figyelem és odaadás. Eltávoztakor, 2004 őszén, a genfi Temple de Saint-Gervais-beli búcsúztatásán szerettei bizalmából hivatásrendünk nevében – közvetlen szakmai vezetőtársa, *François Curchod* mellett – anyanyelvünkön én méltathattam őt.

„Végtelen könny és végtelen mosoly” – *Weöres Sándor* szavai találóan forrasztottak egybe mindannyiunkat – családját, barátait, tisztelőit magával az eltávozással. Iránta való, megélt közös tiszteletünk, szeretetünk és becsülésünk veszteségtudata sikeres és teljes életének tükrében találhatott megnyugvásra.

Szülőházaja és honfitársai nevében büszkén emlékeztünk arra, hogy Magyarországon, Budapesten született, 1919-ben. Gazdag hagyományú, szilárd nemzeti, kulturális és vallási identitású, szerető polgári család és a modern európai horizonton való nyitott, kereső és

befogadó tájékozódás segítette őt. Jogi pályáján a kivételesen mély szaktudás, páratlan munkabírási, szakmai eltökéltség jellemezte – mindez kimagasló céltudatossággal, vállalkozó szellemmel, diplomáciai érzékkel párosult. A friss szellemi kihívások kiválóan teljesítő letéményese úgy a Magyar Rádió szolgálatában, mint a párizsi UNESCO vagy a washingtoni Copyright Office kötelékében. A szerzői jog, majd a szellemi tulajdon védelme állt életműve középpontjában: 1963-tól 1997-ig négy hatéves cikluson át irányította az ENSZ Szellemi Tulajdon Világszervezetét.

E hosszú és sikeres működés tengelyét örökölt és vasakarattal gazdagított életfilozófiája alkotta. Saját szavaival: „*Annak felismerése és megvalósítása, hogy az embernek feladatai vannak a földön, amelyeket legjobb tudása szerint fel kell vállalnia, és ennek a vállalásnak a lényege a munka.*”

Szerény és ironikus jelmondatul a 16. századi magyar országvédő Zrínyi Miklós gróf szavait választotta: „*Sors bona, nihil aliud*” – mégis őszintén megvallotta, hogy a Szellemi Tulajdon Világszervezetének kiépítésében kivívott sikereit az érdeklődésének, hajlamainak és tehetségének egyaránt megfelelő területen is kitartó és szívós munkával érhetette el.

Az általa kezdeményezett vagy továbbfejlesztett jogi instrumentumok, a globális szabaddalmi, védjegy- és dizájnoltalmi, továbbá know-how- és transzferfolyamatok, vitarendezések, valamint a technikai gyorsulás által állandó kihívásnak kitett szerzői jogi alapelvek és ösztönzők a 20. század utolsó negyedében soha nem látott fejlődést mutattak. Mindeközben a nemzeti, a regionális és a globális érdekek összehangolása, a legitim versenyelőnyök tisztelése és a felzárkóztatás, a méltányosság és az ösztönzés eszméjének fáradhatatlan képviselése jellemezte.

Bogsch Árpád vezetői tehetsége, a szigorú az empátiával értő és következetes módon kombináló, teljesítményelvű mentalitása és mély, kulturális és történelmi valóságismerete kivételes sikerű szakosított ENSZ-szervezetté alakította intézményét. Annak műhelyében és eredményeiben hazai szakemberek is osztozhattak, a szerzői jog terén *Boytha György* és *id. Ficsor Mihály* jogtudós, a szakmai diplomáciában *Bobrovsky Jenő* jogász, valamint az infrastrukturális és tájékoztatási modernizációban *Karetko Gábor*. A mikroorganizmusok szabadalmaztatás céljából való létbe helyezésének elismeréséről szóló 1977-es megállapodás Budapesti Szerződésnévű intézményesült. Aktív záró évtizedében személyes mentori figyelmét élvezhettem, s utolsó, a földrajzi árujelzőknek szentelt nemzetközi WIPO-konferenciájának Eger és Tokaj adhatott otthont 1997-ben.

Egyetemes jelentőségű munkásságának másik titkát az utolsó időkben anyanyelvén magyarul papírra vetett, s életének utolsó hónapjában „*Szellem és jog*” címen a hivatalunk kiadásában napvilágot látott önéletrajzi írása fedi fel. A munkateher és felelősség szorítását a kultúra, a szép élvezete – magas fokú ismerete, szomjas befogadása és pártoló támogatása – oldotta, állandó feltöltődést nyerve a képzőművészet, az irodalom és a zene forrásaiból. Ebben iránytűjéül szolgált számára a magyar kultúra egyetemessége is – élete során mindig eltetője volt a magyar irodalom és *Bartók, Kodály* zenéje.

Az alkotó személyiségek, az új szellemi javak egyetemes védelme és szülő hazája fejlődése érdekében kifejtett erőfeszítéseit számos rangos nemzetközi elismerés között a Magyar Köztársaság elnöke is magas kitüntetésekkel ismerte el 1996-ban és 1997-ben. Nyolcvanötödik születésnapján, 2004. február 24-én a magyar iparjogvédelmi és szerzői jogi társadalom köszönetének jegyében vette át svájci otthonában a honoris causa Jedlik Ányos-díjat.

Jóllehet az ezredforduló ellentmondásos eseményei között gyakran úgy érezhetjük magunkat, mint Bartók Béla Cantata Profanájának aggódó, zavarodott szarvasfia, szívünk nyugalmat és csendes tisztelgésünket fejezze ki Arany János két szakasza a „jó öreg úrról”:

*Ismertem én – ismerte minden,
Nem oly rég azt a jó urat,
Ki öreg volt már férfi renden,
S vénült korig ifjú maradt;
„Öreg” névvel hódolt eszének
Az a bizalmas tisztelet,
Mely a szívet nem érzi vénnek,
S midőn tisztel, inkább szeret.*

*Egy oly remek könyv mássa volt ő,
Minőt – évezredben alig –
Nagy bölcs teremt, vagy égi költő;
Melytől új eszme foganik
Firól-fira az ember-észben,
Élvezi nem, kor, vegyesen:
Az együgyű is érti részben,
De a tanult sem teljesen.*

Szellemi öröksége és életkomolysága – saját szavával: „Lebenernst” – kortársa, Márai Sándor kassai polgári éthoszához méltó példa, azzal, hogy talentuma és korának szükségletei gyümölcsözően találkozhattak. Pályáíve az elhivatottság bizonyossága és biztatás a nagyvilág és Magyarország szülőiteinek. Bogsch Árpád teremtő intellektusa, humanizmusa és felelős irányítóereje a kivételes, államférfiúi munkásság megjelenítője marad a modern világ számára.

VII. PAVLICS FERENC

Gépészmérnök-munkássága, az elmúlt közel háromnegyed évszázadban elért eredményei emblematikusan képviselik a világ szakmai nyilvánossága és érdeklődő közönsége előtt a magyar mérnöki konstrukciós kiválóság hagyományát. Három úttörő járműve őrzi az Apolló 15, 16, 17 (1971–1972) küldetések sikereinek emlékét a Holdon, s további nagyívű programok épültek kreatív tervezői és irányítói működésére támaszkodva.

A Vas megyei Balozsamegygyesen született, kilenc testvér sorában negyedikként. Több mérnökké lett testvére mellett István öccse érdemesült esperes, kanonok, jánoshalmi nyugalmazott plébános 92 évesen hunyt el, a Parma fidei – Hit pajzsa díj elismertjeként.

Iskolai tanulmányait dunántúli gimnáziumok után a Műegyetem Gépészmérnöki Karán 1950-ben szerzett diplomájával zárta, majd a Gépipari Tervező Intézetben kezdte működését. Saját, anyai nagypámra utaló szavait idézve:

„Eközben az egyik professzorom, dr. Kazinczy László, aki a szerszámgépekről adott elő, meghívott tanársegédnek. Egészen 1956-ig mint tanársegéd dolgoztam vele, több tankönyvet is írtunk kettesben. 1953-ban jelent meg *Szerszámműzemek tervezése* című jegyzetem...”

1956-ban, elhagyva az országot, a General Motors detroiti kutatórészlegében kapott állást, nagy mozgékonyaságú terepjáró haszonjárművek tervezésében az *US Army Tank Automotive Command* számára. 1961-től Santa Barbarában a *NASA JPL* és a *Boeing Aerospace Corporation* megbízásából műszaki igazgatóként irányította a holdjármű (Lunar Roving Vehicle) tervezését és kivitelezését, amelynek egyebek mellett saját szabadalmát képező, drótszövetből és fémbordákból álló kerékmegoldása segítette a Holdon a felfedező és leletgyűjtő munka teljesítményének többszörözését. A Hold-jármű hat elkészült példányának egyikét sikerült megtekintenem Washingtonban az ezredforduló időszakában, ahogy az USA kormányának ajándékaként a WIPO genfi székhelyén pedig találkozhattam egy kicsiny hold-közet darabbal. Ez a kimagasló műszaki siker számos nemzetközi díjat aratott, miközben Pavlics Ferenc az 1970-es évtizedben kis emissziójú, illetve elektromos hajtású nehézjárművek úttörő generációnak fejlesztésében való alkotó részvétellel folytatta pályáját.

A következő évtized a gazdaságos polgári autógyártás élvonalában találta, az Opel Corsa és más típusok európai termelésirányítása és minőségbiztosítása különféle posztjain. 1984-től a GM távlati kutatásáért felelt, majd saját mérnökirodája tapasztalatai nyomán 1996-tól, immár hetvenes éveiben, a távirányítású *Pathfinder* marsjármű tervezését segítette. Szaknácádói minőségben támogatta a 2003-as űrszonda indítású *Spirit* és *Opportunity* speciális kutatóegységek tervezését, amelyek a következő év elején szolgálatba álltak a vörös bolygón.

Pavlics Ferenc az ezredfordulót követően már évenként hazalátogatott; úgy a családjával, mint a hazai szakmai körökkel bensőséges és karizmatikus, szerény és mégis sugárzó kapcsolatban állt. 2008-ban és 2010-ben osztozhattunk kollegiális érdeklődéssel és közvetlenséggel kezelt bizalmában, hivatalunkban is vendégül látva őt. 2024 februárjában, 96 évesen, „jedlik anyosi” korban, szerettei körében hunyt el. Égi járművei az emberiség legismertebb magyar műszaki alkotásai között számontartva, űrbéli pályán parkolnak...

Személye azon műszaki kiválóságaink közé tartozik, akik Bay Zoltánhoz, Beczy Antalhoz vagy Oláh Györgyhoz hasonlóan világhírű kutató- és tervezőműhelyek vívmányaihoz, pionír sikereihez járultak hozzá, szülőföldjük indíttatását soha nem feledve, és itthoni honfitársaik, friss nemzedékeink alkotó boldogulását segítve.

* * *

A bevezetőmben felidézett, 1766-ban nyomtatott Magyar Athenas címlapjának szövege az alábbiak szerinti, betűhű tagoltságba rendezett, ajánlással felérő tartalmi ismertető:

A T H E N A S

M A G Y A R

A V A G Y

AZ ERDÉLYBEN ÉS MAGYAR.ORSZÁG-
BAN ÉLT TUDOS EMBEREKNEK, NEVE-
ZETESEBBEN A'KIK VALAMI, VILÁG ELEI-
BE BOTSÁTOTT IRÁSOK ÁLTAL ESMÉ-
RETESEKKÉ LETTEK, 'S JO EMLÉ-
KEZETEKET FEN-HAGYTÁK

H I S T O R I Á J O K

M E L L Y E T

SOK ESZTENDŐK ALATT, NEM KEVÉS
SZORGALMATOSSÁGGAL EGYBE-SZEDEGETETT, ÉS AZ
MOSTAN ÉLŐKNEK, S EZ - UTÁN KÖVETKEZEN-
DŐKNEK TANUSÁGOKRA, 'S JORA-VALO FEL-
SERKENTÉSEKRE KÖZÖNSÉGESSÉ TETT.

F. TS. B O D P É T E R

A' M. Igeni Ekklesiában a' KRISTUS Szolgája.

Az 1896-ban megalakult magyar szabadalmi hivatal, a mai Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala 130. évének zárásakor is érvényes az eredeti, fiamnak ajándékozott kötet első, Pliniosztól kölcsönzött mottója (Libr. III. Epist. VII.):

*„Minthogy nem adatott nekünk hogy sokáig éljünk, hagyjunk valamit, mellyel meg-
bizonyítsuk hogy éltünk.”*

* * *

Ajánlott irodalom

Egy hivatás 120 éve. A Magyar Királyi Szabadalmi Hivataltól a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivataláig

Szerk.: Tószegi Zsuzsanna, SZTNH-TYPOTEX (Budapest, 2016) – 276 p.

Magyar iparjogvédelmi dokumentumok a régmúltból

Összeállította: Benke Zsófia, Magyar Szabadalmi Hivatal (Budapest, 1998) – 138 p.

Iparjogvédelmi dokumentumok

Összeállította: Benke Zsófia, Magyar Szabadalmi Hivatal (Budapest, 2003) – 280 p. + CD

Bendzsel Miklós: Örökkévalóságaink

Vince Kiadó (Budapest, 2025) – 480 p.

Jedlik Ányos emlékezete születésének 200. évfordulóján

Szerk.: Király Árpád, Jedlik Ányos Társaság (Budapest, 2000) – 236 p.

Frecksay János: Találmányok Könyve. Ismeretek a kézmű- és műipar mezejéről

Franklin Társulat I–IV. kötet (Budapest, 1877–1881) – 320, 315, 320, 344 p.

Varga József: Bánki Donát

A múlt magyar tudósai – Akadémiai Kiadó (Budapest, 1980) – 228 p.

Gödölle István: A Magyar Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Egyesület 100 éve – történeti és archontológiai vázlat

In: Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle 2. (112.) évf. I. különszám 2007. május – 5–34. p.

Egy igazi európai család története. – Interjú Pompéry Judittal

In: miskolciszemelvények.blog.hu/2017/11/12

Somorjay Ottó: Bevezetés a külföldi szabadalmi jogba

MIE (Budapest, 1982)

Bogsch Árpád: Szellem és jog

Magyar Szabadalmi Hivatal (Budapest, 2004) – 224 p.

Az életben ritkán adódik egy ilyen alkalom az embernek. – Más szemmel nézek a Holdra, mint azelőtt... Beszélgetés Pavlics Ferencsel, a holdautó főkonstruktőrével

Készítette: Both Előd, Természet Világa, 139. évf. 2008. augusztus–szeptember

MAGYARORSZÁG ÉS NEMZETI SZABADALMI HATÓSÁGA AZ EURÓPAI SZABADALMI SZERVEZETBEN

1. Bevezetés

A magyar szabadalmi hatóság 130 évre visszatekintő történetének utolsó közel negyedszázadát az európai szabadalmi rendszer részeként töltötte el. A hivatal – és vele együtt a nemzeti iparjogvédelmi rendszer – európai orientációja pedig ennél is korábbról kelteződik.

Az évfordulóról történő megemlékezéshez ez az írás a magyar szabadalmi rendszer európai integrációjának áttekintésével járul hozzá: visszaidézi az Európai Szabadalmi Egyezményhez történő csatlakozás előzményeit, megvalósítási lépéseit és közvetlen hatásait, valamint bemutatja Magyarország szerepét és eredményeit az Európai Szabadalmi Szervezetben folyó együttműködésben.

2. A kezdetek: Európára tájoltva

2.1. A magyar iparjogvédelem iránytűje a rendszerváltozással egyidejűleg – és annak következtében – fordult az európai integrációs szervezetek irányába.¹

2.2. Már az Országos Találmányi Hivatal 1990. évi tevékenységi jelentése részletesen beszámolt az Európai Szabadalmi Hivatallal (az ESZH-val) való kapcsolatfelvételtől, külön fejezetet szentelve az Európai Szabadalmi Szervezettel (az ESZSZ-szel) történő együttmű-

¹ „A XX. század utolsó évtizedében Magyarország a széthullott keleti blokk többi országához hasonlóan igyekezett visszatérni a fejlett Európa mértékadó tendenciáihoz. E folyamatnak az iparjogvédelem területén is tanúit leltünk.” Vass László Ádám: Politikai-történelmi korszakokon átívelő iparjogvédelmi hatósági tevékenység. In: Tószegi Zsuzsanna (szerk.): Egy hivatás 120 éve – a Magyar Királyi Szabadalmi Hivaltól a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivataláig. Typotex Kiadó, Budapest, 2016, p. 127. „Az 1990-es évek elejére iparjogvédelmünk nemzetközi környezete is gyökeresen megváltozott. Több évtizedes nyugalom, kényelmes 'nemzetközi idill' után iparjogvédelmi szabályozásunk egyszerűen többféle nemzetközi követelményrendszerrel szembesült, és e szembesülés eredménye nem lehetett más, mint az iparjogvédelmi (és a szerzői jogi) szabályozás átfogó felülvizsgálata, a sokirányú kötelezettségek teljesítését célzó nagyszabású kodifikációs munka megkezdése. ... [A] nemzetközi és az európai követelmények általában és lényegében ugyanabba az irányba fordították a szabályozás iránytűjét, amerre az a piacgazdasági és jogállami átalakulás magnetikus vezérlő ereje folytán amúgy is mutatott. Más szóval, iparjogvédelmi és szerzői jogi szabályozásunkban gyakorlatilag ugyanazokat a változtatásokat tették szükségessé a nemzetközi, illetve az európai integrációs követelmények, mint a hazai rendszerváltozásból adódó igények.” Ficsor Mihály: Tízéves szabadalmi törvényünkről – I. rész. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 1. (111.) évf. 3. sz., 2006. június, p. 28.

ködésnek.² Az 1991. évi jelentés pedig már a hivatal fejlesztésére az ESZH-val közösen kidolgozott fejlesztési terv elfogadásáról és elnöki szintű aláírásáról, a magyar szakemberek ESZH-nál folytatott továbbképzéséről, valamint arról a nemzetközi szimpóziumról adott hírt, amelyet „Szabadalmi oltalom a piacgazdaságban: Csehszlovákia, Magyarország, Lengyelország” címmel, „az EPO jelentős anyagi támogatásával” rendeztek meg, és amelyet Paul Braendli, az ESZH akkori elnöke nyitott meg.³ A Szabadalmi Közlöny és Védjegyértesítő 1991 szeptemberében az ESZH kiállítására szóló meghívást tett közzé, kiemelve, hogy „[a]z Európai Szabadalmi Hivatal Közép-Európában elsőként Magyarországon, a Budapesten rendezett legrangosabb számítástechnikai, informatikai szakvásáron, a COMPAIR-en mutatkozik be önálló kiállítással”.⁴

2.3. Bár már egy 1989. októberi minisztertanácsi határozat előírta a szabadalmazhatóság előfeltételeinek – „pozitív kritériumainak” – „továbbfejlesztését”, az Európai Szabadalmi Egyezményhez (az ESZE-hez) történő csatlakozás feltételeinek „megvizsgálását”, valamint – „külön kérdéskörként” – a gyógyszerek, vegyi termékek és élelmiszerek termékoltalmának tilalmára vonatkozó rendelkezések felülvizsgálatát,⁵ az európai jogharmonizációs törekvéseknek az Európai Megállapodás szabott irányt és teremtett nemzetközi jogi kereteket. Emellett a magyar szabadalmi jog fejlődésére hatással volt a TRIPS-egyezmény és az Amerikai Egyesült Államokkal a szellemi tulajdon tárgyában 1993 szeptemberében megkötött kormányközi megállapodás. Az Európai Megállapodás hatásának bemutatása előtt érdemes kitérni e két utóbbi nemzetközi szerződésre.

² Az Országos Találmányi Hivatal éves jelentése – 1990. OTH, Budapest, 1991, p. 47. „Az EPO vezetőivel és szakértőivel folytatott tárgyalások ... hozzájárultak az európai szabadalmak engedélyezéséről szóló Müncheni Megállapodáshoz való csatlakozásunk lehetőségeinek megvizsgálásához. ... [A]z európai szakértők azon a véleményen voltak, hogy a magyar szabadalmi rendszer szellemében közel áll az európai szabadalmi rendszerhez és eszközeiben kellően fejlett; s hogy figyelemmel a magyarországi demokratikus politikai változásokra is jó esélyeink vannak az Európai Szabadalmi Hivatallal való együttműködésre. A csatlakozás előkészítéséről jelentés készült a Kormány részére ...”.

³ Az Országos Találmányi Hivatal éves jelentése – 1991. OTH, Budapest, 1992, p. 43-46. „A fejlesztési terv a jogi harmonizáció mellett foglalkozik a nemzeti bejelentések intézésével; az infrastruktúra fejlesztéséhez EPO és PHARE-támogatással is számol.” Uo., p. 46.

⁴ Szabadalmi Közlöny és Védjegyértesítő, 96. évf. 9. sz., 1991. szeptember, számozatlan oldal. Az információs technológia története iránt érdeklődők figyelmére érdemes lehet, hogy a kiállításon a következő CD-ROM adatbázisokkal ismerkedhettek meg a látogatók: „ESPACE a közzétett bejelentések képmás adatbázisa (1989-től); FIRST a közzétett bejelentések címoldalaiknak képmás adatbázisa (1988-tól); ACCESS az Európai Szabadalmi Hivatal által közzétett bejelentések teljes adatállománya, 1978-ig visszamenőleg; ESPACE BULLETIN az Európai Szabadalmi Hivatal teljes lajstrom adatbázisa, 1978-ig visszamenőleg”. A meghívó bevezetőjének lelkesült és optimista hangütése jól idézi meg az akkori korszellemet: „Az Európai Szabadalmi Hivatal az európai egyesülési törekvések igazi jelképe, elsősorban azért, mert az európai szabadalmi rendszer tagjai között olyan országok is találhatók, melyek az Európai Gazdasági Közösségnek nem tagjai, másrésztől azért, mert 1992, a közösségi szabadalom jogintézményének bevezetése után az EGK tagság szükséges feltétele lesz az európai szabadalmi rendszerhez való csatlakozás.”

⁵ 2023/1989. (HT 8.) MT határozat és 2006/1990. (HT 4.) MT határozat. Lásd még: Ficsor: i. m. (1), p. 23.

2.4. A Szellemi Tulajdon Világszervezetében (a WIPO-ban) megrekedt nemzetközi jogegységesítést a szellemi tulajdon gazdasági jelentőségének felismerése és a jogegységesítési törekvéseknek a nemzetközi kereskedelem más alapvető kérdéseivel való összekapcsolása mozdította ki a holtpontról. Az áttörést a GATT 1993-ban lezárult Uruguay-i Fordulója hozta: a Kereskedelmi Világszervezet (WTO) létesítéséről szóló „egyezménycsomag” egyik alkotóelemeként ugyanis elfogadták azt az egyezményt, amely a szellemi tulajdon kereskedelemmel összefüggő kérdéseit szabályozza (*Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights*, TRIPS-egyezmény).⁶ A többi WTO-megállapodással együtt a 72/1994. (XII. 27.) OGY határozat ratifikálta, az 1998. évi IX. törvény pedig kihirdette ezt az egyezményt is. A TRIPS-egyezmény külön fejezetet szentelt a szabadalmaknak (I. az egyezmény 5. fejezetét), és jogegységesítést ért el – egyebek mellett – a szabadalmazható találmányok, a szabadalmi oltalomból eredő jogok, a kényszerengedélyek, az oltalmi idő és az eljárási szabadalmakkal összefüggő bizonyítási szabályok tárgykörében, valamint harmadik részében a jogsértésekkel szembeni fellépésre, illetve a jogok megszerzésére és fenntartására állapított meg olyan – általános, „horizontális” – szabályokat, amelyek a szabadalmi bejelentésekre és a szabadalmakra is kiterjednek.

2.5. Közvetlen és érdemi befolyást gyakorolt a magyar szabadalmi jogra az Amerikai Egyesült Államokkal a szellemi tulajdon tárgyában 1993 szeptemberében megkötött kormányközi megállapodás (Magyar Közlöny, 1993. november 30., 173. sz.), amely – a behozatal hasznosítási cselekményként történő elismerése és a kényszerengedélyekre irányadó szabályok megváltoztatása mellett – megkövetelte a gyógyszerek, a vegyi termékek és az élelmiszerek szabadalmi oltalmának és a hozzá kapcsolódó átmeneti szabadalmi oltalomnak a bevezetését.⁷ A magyar gazdaság – különösen a gyógyszeripar – számára ez a lépés (legalábbis kezdetben) számos hátránnyal járt, ugyanakkor, figyelemmel az amerikai részről kilátásba helyezett súlyos kereskedelmi szankciókra, elkerülhetetlennek bizonyult. A megállapodásból következő módosításokat az egyes iparjogvédelmi és szerzői jogi jogszabályok módosításáról szóló 1994. évi VII. törvény végezte el.

⁶ Daniel Gervais: *The TRIPS Agreement – Drafting History and Analysis*. London, 1998, p. 1–444; *Antony Taubman, Hannu Wager, Jayashree Watal* (szerk.): *A Handbook on the WTO TRIPS Agreement*. World Trade Organization, 2012; *Ficsor Mihály*: Az ipari tulajdon nemzetközi védelme és az Általános Vám- és Kereskedelmi Egyezmény: út a TRIPS-hez. Iparjogvédelmi Szemle, 99. évf. 6. sz., 1994. december, p. 23–30; *Ficsor Mihály*: A nemzetközi iparjogvédelem és az Általános Vám- és Kereskedelmi Egyezmény: a TRIPS általános szabályai. Iparjogvédelmi Szemle, 100. évf. 1. sz., 1995. január, p. 16–25.

⁷ *Michael Lantos*: IP Law Changes Give Product Protection to Pharmaceuticals. WIPR, 1994, p. 97; *György Pálos*: The Impact of the Hungarian–USA Agreement on the Hungarian Intellectual Property Law. The Computer Law and Security Report, 10. évf. 4. sz., 1994, p. 185; *Mihály Zoltán Ficsor*: Die Einführung des Stoffschutzes im ungarischen Patentrecht. GRUR Int., 1995, 1. sz., p. 1–7; *Ficsor Mihály*: Szabadalmi jogunk és az Amerikai Egyesült Államokkal kötött kétoldali megállapodás. Gazdaság és Jog, 2. évf. 1. sz., 1994. január, p. 15–19.

Az Amerikai Egyesült Államokkal megkötött kormányközi megállapodás legfontosabb következménye a szabadalmi jogi harmonizáció – gazdaság- és társadalompolitikai szempontból – legfájdalmasabb lépésének, a gyógyszertermékekre vonatkozó szabadalmi olthatom bevezetésének kikényszerítése volt. Az ún. termékoltalom elismerése az ESZE-hez való csatlakozás előfeltételét is képezte, harmonizációs követelmény volt az Európai Megállapodás szerint, valamint az Európai Szabadkereskedelmi Társulás tagállamaival kötött szabadkereskedelmi megállapodás⁸ alapján, továbbá azt a TRIPS-egyezmény rendelkezéseinek való megfelelés is szükségessé tette. Másfelől az amerikai–magyar megállapodás és annak végrehajtása óhatatlanul kétlépcsőssé tette a magyar szabadalmi jog átfogó megújítását:⁹ a termékoltalom bevezetése megelőzte – ha nem is sokkal – az átfogó szabadalmi kodifikációt.

2.6. A rendszerváltozást követő években a magyar szabadalmi jog fejlődésére a legnagyobb hatást az Európai Megállapodás gyakorolta. A Magyar Köztársaság és az Európai Közösségek és azok tagállamai közötti társulás létesítéséről szóló Európai Megállapodást (EM) Brüsszelben, 1991. december 16-án írták alá. Az Európai Megállapodás az Európai Közösséget létrehozó Szerződés (a továbbiakban: EK-szerződés) 310. cikkében szabályozott társulási megállapodás volt. Megerősítéséről a 80/1992. (XI. 25.) OGY határozat, végrehajtásáról a 10/1993. (III. 5.) OGY határozat intézkedett. Az Európai Megállapodást az 1994. évi I. törvény hirdette ki.

Az Európai Megállapodás V. címének III. számú fejezete tartalmazott szabályokat a jogszabályok közelítéséről. Emellett a megállapodás más részei is előírtak egyes szabályozási területeken jogharmonizációs feladatokat, határidőt is szabva e konkrét kötelezettségek teljesítésére. Ilyen szabályozási terület volt a szellemi tulajdon is: az Európai Megállapodás 65. cikke az általános jogharmonizációs kötelezettség speciális, különös szintű megfogalmazását tartalmazta. Az V. cím III. fejezete (a 67–69. cikk) ez utóbbi – különös szintű – rendelkezésekhez képest a jogharmonizáció általános szabályait határozta meg. Az Európai Megállapodás 67. cikkében a szerződő felek elismerték, hogy Magyarországnak a Közösségbe történő gazdasági integrációja egyik alapvető előfeltétele volt az, hogy az ország jogszabályait közelítsék a Közösség jogszabályaihoz. Magyarország vállalta annak biztosítását, hogy amennyire lehetséges, jövőbeni jogszabályai a Közösség jogszabályaival összeegyeztethetők lesznek.

⁸ A Magyar Köztársaság és az Európai Szabadkereskedelmi Társulás tagállamai között Genfben, 1993. március 29-én aláírt szabadkereskedelmi megállapodást az 1993. évi LXXXIII. törvény hirdette ki; a szellemi tulajdonról e megállapodás 18. cikke és XIV. melléklete rendelkezett.

⁹ Gödölle István: A magyar szabadalmi jog reformja. Jogtudományi Közlöny, 51. évf. 1. sz., 1996, p. 22–23.

Ebbe, az Európai Megállapodással bevezetett általános jogharmonizációs követelményrendszerbe illeszkedtek¹⁰ a megállapodásnak a szellemi tulajdonra vonatkozó rendelkezései. Az Európai Megállapodás 65. cikkének (1) bekezdése alapján Magyarországnak tovább kellett javítania a „szellemi, ipari és kereskedelmi tulajdonjogok védelmét”, hogy 1996 végére¹¹ az Európai (Gazdasági) Közösségben érvényesülő védelemhez hasonló szintű védelmet biztosítson, ideértve az ilyen jogok érvényesítéséhez szükséges hasonló eszközöket is. E nemzetközi kötelezettség – és európai integrációs előfeltétel – teljesítését célozta a találmányok szabadalmi oltalmáról szóló 1995. évi XXXIII. törvény (Szt.) megalkotása is.¹²

3. Csatlakozás az Európai Szabadalmi Egyezményhez

3.1. Az Európai Megállapodás – a 65. cikk (2) bekezdésében – azt is előírta, hogy Magyarországnak 1996 végéig kérnie kell az Európai Szabadalmi Egyezményhez való csatlakozását. Az egyezményhez valamely európai állam akkor csatlakozhat, ha vagy részt vett az egyez-

¹⁰ 8002/1999. (IK 10.) IM tájékoztató a jogharmonizációs ügyek intézéséről; *Juhász Endre*: Társulási szerződésünk az Európai Közösségekkel és azok tagállamaival. In: *Mádl Ferenc* (szerk.): Európai jogi tanulmányok 1. Budapest, 1993, p. 128–130; *Kecskés László*: Az EGK jogharmonizációról – már magyar szemmel is. Európai Jogi Tájékoztató, 1993/XII., p. 5–19; *Gödölle*, i. m. (9), p. 21; *Ficsor Mihály*: Jogharmonizáció a Fehér Könyv előtt és után. Magyar Jog, 42. évf., 1995. november, p. 647–659; *Ficsor Mihály*: Preparing Accession: Specific Problems of the Approximation of Legislation in the Framework of the Europe Agreements and Following the White Paper. In: Eastern Enlargement of the European Union, edited by *Wolfgang Heusel*: Schriftenreihe der Europäischen Rechtsakademie Trier, ERA, Trier, 1998, p. 111–126.

¹¹ Az Európai Megállapodással létesített társulás – az áruk szabad mozgásának bevezetése kivételével – legfeljebb tízéves átmeneti időszakot foglalt magában, amely két, elvileg öt évig tartó, egymást követő szakaszból állt. Az első szakasz a megállapodás hatálybalépésekor kezdődött. Az Európai Megállapodás 1994. február 1-jén lépett hatályba (EM 123. cikk). A megállapodásban előírt jogharmonizációs feladatok teljesítésére a társulás szakaszaihoz igazodva előírt határidőket ezért általában e naptól kellett számítani. Egyes kérdésekben – pl. a verseny vagy a szellemi tulajdon szabályozását illetően – a határidők számításakor nem az EM hatálybalépésének napját, hanem az EM kereskedelmi és kereskedelemmel kapcsolatos rendelkezéseit magában foglaló és hatályba léptető Ideiglenes Megállapodás hatálybalépésének napját, illetve 1992. január 1-jét kellett kezdő napnak tekinteni. Az Ideiglenes Megállapodás az 1992/2. sorszámú nemzetközi szerződés volt, amelyet a Magyar Közlöny 1992/21. számában tettek közzé. Az Ideiglenes Megállapodás – 48. cikkével összhangban – 1992. március 1-jén lépett hatályba, és azt 1994. február 1-jéig, vagyis az EM hatálybalépéséig kellett alkalmazni. Az Ideiglenes Megállapodás 49. cikke szabályozta a határidők kezdő napjának kiszámítását: a megállapodás hatálybalépésének napján 1992. január 1-jét kellett érteni az olyan kötelezettségek tekintetében, amelyek a hatálybalépés napjára hivatkozással később kezdődtek (ilyennek számítottak a szellemi tulajdonnal kapcsolatos kötelezettségeink is). Az Ideiglenes Megállapodásra figyelemmel történő határidő-számítás volt irányadó az EM 65. cikkére, azaz a szellemi tulajdonnal kapcsolatos rendelkezésekre is.

¹² Az Szt. indokolása szintén hangsúlyozta az európai jogharmonizációs kötelezettségek meghatározó szerepét: „[a] magyar szabadalmi jog újraalkotását a piacgazdasági, illetve az alkotmányos követelmények kielégítése, a hazánkat terhelő nemzetközi jogi – azon belül különösen európai jogharmonizációs – kötelezettségek teljesítése ... teszi szükségessé”. „Nemzetközi jogi szempontból ... a szabadalmi törvény rekodifikációját elsősorban európai jogharmonizációs kötelezettségeink indokolják.” Indokolás a találmányok szabadalmi oltalmáról szóló törvényjavaslathoz. Szabadalmi Közlöny és Védjegyvértető, 100. évf. 5. sz., 1995. május, különlenyomat, p. LIII–LIV.

ményt létrehozó kormányközi konferencián (illetve arra legalábbis meghívást kapott), vagy a későbbiekben az Európai Szabadalmi Szervezet Igazgatótanácsa csatlakozásra való felkérést intézett hozzá (ESZE 166. cikk). Magyarország az európai államok ez utóbbi kategóriájába tartozott az ESZE-hez való csatlakozás szempontjából.

Ennek megfelelően – összhangban az EM 65. cikkének (2) bekezdésében foglaltakkal – a 2370/1996. (XII. 20.) Korm. határozat felhatalmazta a Magyar Szabadalmi Hivatal (a továbbiakban: MSZH) elnökét arra, hogy az Európai Szabadalmi Szervezet Igazgatótanácsához nyújtsa be a Magyar Köztársaságnak az egyezményhez való csatlakozásra történő meghívás iránti kérelmét. Az 1996. decemberében benyújtott kérelem alapján az igazgatótanács 1999. január 29-én hozott, CA/D 5/99 számú határozatával – az ESZE 166. cikke (1) bekezdésének b) pontjával összhangban – felkérte a Magyar Köztársaságot, hogy csatlakozzon az ESZE-hez.¹³ Az egyhangúan elfogadott határozat úgy rendelkezett, hogy hazánk legkorábban 2002. július 1-jén válhat az egyezmény tagjává.¹⁴ Magyarországgal együtt – és azonos feltételekkel – kapott felkérést az ESZE-hez történő csatlakozásra Bulgária, Csehország, Észtország, Lengyelország, Románia, Szlovákia és Szlovénia.¹⁵ Az ESZSZ nyolc (sőt, később tíz) új szerződő állammal való bővítése aggályokat ébresztett a döntéshozatal jövőbeni hatékonyságát illetően;¹⁶ az ESZE 2000. évi felülvizsgálata mindazonáltal e téren nem hozott számottevő változásokat.¹⁷

Az igazgatótanács említett határozata – a későbbiekben külön megerősített értelmezés szerint – a csatlakozás feltételéül szabta, hogy a csatlakozó ország az ESZE hatályos szöve-

¹³ Az igazgatótanács határozatának preambuluma az ESZE-csatlakozást Magyarország európai integrációs törekvéseinek részeként írta le: „Desiring to extend the unitary European patent grant procedure established by the EPC to the Republic of Hungary and thereby to promote the long-term integration of that country into the European economic area.” CA/D 5/99.

¹⁴ Article 1 of CA/D 5/99. Lásd még: CA/4/99.

¹⁵ CA/PV 74, p. 5, 40. bekezdés. Az igazgatótanácsnak azon az 1999. januári ülésén, amelyen a csatlakozásra való felkérésről szóló – történelmi – döntést meghozták, Posteinerné Toldi Márta, az MSZH elnökhelyettese és Sümeghy Pálné, az MSZH főosztályvezetője képviselte Magyarországot. CA/PV 74, p. 13.

¹⁶ Az UNICE (Union of Industrial and Employers' Confederations of Europe) pl. a következőkre figyelmeztette az igazgatótanácsot: „the current decision-making process in the EPO needs to be reviewed before any new country joins the organisation. UNICE fears that the Administrative Council of the EPO will be paralysed on many important subjects, because of the one-state one-vote rule. ... UNICE therefore urges you not to take any decision on admission of new Members States before the intergovernmental conference takes place.” Info 2/AC 74. Az igazgatótanács nem osztotta ezeket az aggályokat, és meghozta 1999. januárjában az említett határozatot a nyolc jelentkező ország csatlakozására történő felkéréséről.

¹⁷ A felülvizsgált szöveg szerint legalább ötévente a szerződő államok illetékes minisztereinek értekezletét is össze kell hívni az európai szabadalmi rendszer főbb kérdéseinek megvitatása céljából (ESZE 4a. cikk). Egyebekben az ESZSZ döntéshozatali rendje nem változott (ezen belül különösen az érdemel figyelmet, hogy a legfontosabb döntéseknek az igazgatótanácsban való meghozatalához előírt minősített többség arányát – szemben az eredeti elképzelésekkel – nem szállították le háromnegyedről kétharmadra), ami mindenképpen előnyös és méltányos volt az újonnan csatlakozó országok számára. Mihály Ficsor: *The Future of the Patent System in Europe – A Hungarian Perspective*. Proceedings of the Hungarian Group of AIPPI, 28. (2001), p. 51.

gén kívül az ESZE felülvizsgált szövegét is egyidejűleg ratifikálja, ha az ESZE-t a csatlakozási okmány letétbe helyezését megelőzően felülvizsgálják.¹⁸ Ez meg is történt: az e célból összehívott müncheni diplomáciai értekezleten 2000. november 29-én elfogadták az ESZE felülvizsgált szövegét.¹⁹

Magyarországnak tehát az ESZE akkor hatályos szövegéhez való csatlakozással egyidejűleg meg kellett erősítenie a 2000. novemberi diplomáciai értekezleten elfogadott felülvizsgált szöveget is;²⁰ az ESZE-hez való csatlakozás alkalmával egyidejűleg kellett letétbe helyezni a csatlakozási okmányt mind a hatályos, mind pedig a felülvizsgált szöveg tekintetében.

3.2. Ez összefüggött azzal, hogy azokban az években az európai szabadalmi rendszer átfogó reformon ment keresztül.²¹ Az ESZE felülvizsgálatát megelőzte – és részben megelőlegezte – a Párizsban, 1999 júniusában²² és Londonban, 2000 októberében²³ tartott két kormányközi konferencia²⁴ (az utóbbit írták alá az európai szabadalmak fordításával járó költségek csökkentését célzó Londoni Megállapodást). Az Európai Unióban pedig az Európai Bizottságnak a közösségi szabadalomról és Európa szabadalmi rendszeréről kiadott „zöld könyv-

¹⁸ „If the EPC is revised by a conference of the contracting states under Article 172 EPC before the Republic of Hungary has deposited its instrument of accession, then the Republic of Hungary can only accede to the revised version of the EPC. Until it enters into force, accession to the revised version shall be treated as accession to the current version of the EPC.” Article 1 of CA/D 5/99.

¹⁹ Special edition No. 1 OJ EPO 2001. Special edition No. 4 OJ EPO 2001. Lásd még: Basic proposal for the revision of the European Patent Convention, MR/2/00, Munich, 13. 10. 2000; *Ingo Kober*: Die Rolle des Europäischen Patentamts im Spannungsfeld globaler Wirtschaftsentwicklungen. GRUR Int., 2001, 6. sz., p. 493–497; *Heinz Bardehle*: Die Ergebnisse der Diplomatischen Konferenz zur Revision des Europäischen Patentübereinkommens. Mitteilungen der deutschen Patentanwälte. 2001, 4. sz., p. 145–148; *Ralph Nack, Bruno Phélip*: Bericht über die Diplomatische Konferenz zur Revision des Europäischen Patentübereinkommens, München 20–29. November 2000. GRUR Int., 2001, 4. sz., p. 322–326; *Ralph Nack, Bruno Phélip*: Diplomatic Conference for the Revision of the European Patent Convention. IIC, 32. évf. 2. sz., 2001, p. 200–208; *Justin Watts*: New Rules for European Patents. Patent World, 2001. február, p. 22–23.

²⁰ Az ESZE egységes szerkezetbe foglalt, felülvizsgált szövegét az igazgatótanács 2001. június 28-án hozott, CA/D 18/01 számú határozata állapította meg. Lásd még: *Ingo Kober*: The future of the European patent system after the accession of the new Contracting States. Conference on the occasion of Hungary's accession to the EPC, Budapest, 30th January 2003, p. 7–10; *Hajdú Tamásné*: A felülvizsgált Európai Szabadalmi Egyezmény egyes rendelkezései a feltételezhető jogalkotói szándék tükrében. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 106. évf. 2. sz., 2001. április, p. 5–18; *Palágyi Tivadar*: Az Európai Szabadalmi Egyezmény felülvizsgálata a 2000 novemberében Münchenben megtartott diplomáciai konferencián. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 106. évf. 1. sz., 2001. február, p. 30–33.

²¹ Az európai szabadalmi rendszer reformját illetően bővebben lásd: *Ficsor Mihály*: Az Európai Szabadalmi Egyezmény – magyar nézőpontból. Jogtudományi Közlöny, 58. évf. 4. sz., 2003, p. 183–186.

²² European Patent Organisation – Intergovernmental conference of the member states of the European Patent Organisation on the reform of the patent system in Europe. Paris, 24 and 25 June 1999, OJ EPO 1999, 545–553.

²³ Second Intergovernmental Conference on the Reform of the EPO, London, 16–17 October 2000.

²⁴ Magyar kezdeményezésre a reformmal foglalkozó munkacsoportok, kormányközi és egyéb értekezletek tevékenységébe az ESZE-hez való csatlakozásra felkért országok képviselői is bekapcsolódhattak megfigyelői minőségben.

ve”,²⁵ a közösségi szabadalomról szóló tanácsi rendeletre tett javaslata²⁶ és a számítógépen alkalmazott találmányok szabadalmazhatóságáról szóló irányelvjavaslata²⁷ hozta mozgásba az európai szabadalmi jogot.

3.3. Az Országgyűlés 54/2002. (IX. 13.) OGY határozata rendelkezett az európai szabadalmak megadásáról szóló 1973. október 5-i Müncheneri Egyezményhez történő csatlakozásról és az egyezmény Münchenben, 2000. november 29-én felülvizsgált szövegének megerősítéséről.

Az egyezményhez való csatlakozás – az ESZE 169. cikkének (2) bekezdése értelmében – a csatlakozási okirat letétbe helyezését követő harmadik hónap első napjától válik hatályossá. Az 54/2002. (IX. 13.) OGY határozat alapján a csatlakozási okiratot a külügyminiszter 2002. október 28-án helyezte letétbe a Német Szövetségi Köztársaság Kormányánál [ESZE 165. cikk (2) bek.]. Ennek megfelelően az ESZE a Magyar Köztársaság tekintetében 2003. január 1-jén lépett hatályba. Az ESZE-hez – a 167. cikk (3) bekezdésében meghatározott határidő lejártá folytán – nem lehetett fenntartást fűzni a csatlakozás alkalmával. Ettől függetlenül sem lett volna ok arra, hogy Magyarország a 167. cikk (2) bekezdésében korábban megengedett fenntartások bármelyikét is megtegye.

A 164. cikk (1) bekezdése az egyezmény elválaszthatatlan részének minősíti a Végrehajtási Szabályzatot és az ESZE-hez kapcsolt jegyzőkönyveket. Az egyezményhez való csatlakozás tehát a Végrehajtási Szabályzatra és a jegyzőkönyvekre is kiterjedt.

3.4. Az ESZE-hez való csatlakozásról szóló országgyűlési határozattal szorosan összefüggött az Szt. módosítására irányuló 2002. évi XXXIX. törvény, amely tartalmazta az ESZE-hez való csatlakozás miatt szükséges – az európai szabadalmi bejelentésekre és az európai szabadalmakra vonatkozó – rendelkezéseket, vagyis bevezette az ún. illeszkedési szabályokat. Az Szt. módosításainak részletes ismertetése külön tanulmány tárgya lehetne. Mindazonáltal említést érdemel, hogy e rendelkezések megalkotásakor a magyar jogalkotó élt az ESZE-ben biztosított mindazokkal az opciókkal, amelyek a hazai kutatás-fejlesztés, illetve a magyar iparjogvédelmi intézményrendszer és szakmai kultúra ügyét szolgálhatták, vagy éppen azt segíthették elő, hogy az európai szabadalmi rendszer közelebb kerüljön az igénybevevőkhöz és az egyéb érdekeltkekhez. E szempontoknak megfelelően a módosított Szt.

- rendelkezett arról a lehetőségről, hogy európai szabadalmi bejelentést a magyar hivatalnál is be lehet nyújtani (Szt. 84/C. §);

²⁵ Green Paper on the Community patent and the patent system in Europe. COM (97) 314 final, 24. 6. 97. Lásd még: Promoting innovation through patents – The follow-up to the Green Paper on the Community patent and the patent system in Europe. COM (1999) 42 final, 5. 2. 99.

²⁶ Proposal for a Council Regulation on the Community patent. COM (2000) 412 final, 1. 8. 2000.

²⁷ Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on the patentability of computer-implemented inventions. COM (2002) 92 final, 20. 02. 2002.

- megkövetelte az európai szabadalmi bejelentés közzétételével keletkező ideiglenes oltalom magyarországi hatályának beállításához az igénypontok magyar nyelvű fordításának a benyújtását (Szt. 84/E. §);
- a kötelező eseten kívül is módot adott az európai szabadalmi bejelentés nemzeti bejelentéssé való átalakítására (Szt. 84/F. §);
- megkövetelte az európai szabadalomnak a Magyar Köztársaságban való hatályossá válásához az európai szabadalom szövegének magyar nyelvű fordítását, és bizonyos feltételek fennállása esetén e fordítás szövegét minősítette hitelesnek (Szt. 84/H-84/J. §);
- nem zárta ki az európai és a nemzeti szabadalmi oltalom párhuzamos fennállását (tehát nem illesztett ilyen értelmű szabályt az Szt.-be).²⁸

Az említett országgyűlési határozat elfogadása folytán szükségessé vált az ESZE hatályos szövegének kihirdetése is, amiről külön törvény gondoskodott.²⁹ Az ESZE Végrehajtási Szabályzatának és Díjszabályzatának kihirdetése pedig rendeleti szinten valósult meg.³⁰ Az Szt. módosítása, az ESZE hatályos szövegét kihirdető törvény és az említett két rendelet egyidejűleg – az ESZE-hez való csatlakozás időpontjában, azaz 2003. január 1-jén – lépett hatályba.

3.5. Az ESZE-hez való csatlakozásból közvetlenül adódó jogi hatások közül mindenekelőtt azt kell megemlíteni, hogy a csatlakozás következtében Magyarország területére kiterjedő hatállyal is igényelhető, illetve adható európai szabadalom.³¹ Magyar bejelentők korábban is igénybe vehették az európai szabadalmi rendszert: tehetek európai szabadalmi bejelentést és szerezhettek európai szabadalmat az egyezmény szerződő államaira kiterjedő hatállyal. Ez következik abból, hogy az ESZE a bejelentési lehetőség szempontjából „nyílt” rendszer: európai szabadalmi bejelentést bármely természetes vagy jogi személy tehet, olyan országból is, amely nem részese az egyezménynek (ESZE 58. cikk). Ellenben európai szabadalom csak az ESZE szerződő államainak területére kiterjedő hatállyal igényelhető és adható meg (ESZE 2. és 3. cikk). Az egyezményhez való csatlakozással tehát Magyarország is olyan szerződő állammá vált, amelyre kiterjedően európai szabadalmat lehet igényelni és megszerezni. Noha magyar bejelentők az ESZE-hez való csatlakozást megelőzően is nyújthattak be európai szabadalmi bejelentéseket, és szerezhettek európai szabadalmakat, az ESZE-csatlakozás

²⁸ Az Szt. e rendelkezései azóta is csak a magyar állam hivatalos elnevezésének és a hivatal nevének megváltozása, valamint a Londoni Megállapodáshoz való csatlakozás következtében módosultak.

²⁹ Lásd a 2002. évi L. törvényt az európai szabadalmak megadásáról szóló 1973. október 5-i Müncheni Egyezmény (Európai Szabadalmi Egyezmény) kihirdetéséről.

³⁰ Lásd a 22/2002. (XII. 13.) IM rendeletet az európai szabadalmak megadásáról szóló 1973. október 5-i Müncheni Egyezmény (Európai Szabadalmi Egyezmény) Végrehajtási Szabályzatának kihirdetéséről és a 45/2002. (XII. 28.) GKM rendeletet az európai szabadalmak megadásáról szóló 1973. október 5-i Müncheni Egyezmény (Európai Szabadalmi Egyezmény) Díjszabályzatának kihirdetéséről.

³¹ Ennek a magyar szabadalmi jogban való megjelenítését illetően lásd az Szt. 84/B. §-ának (1) bekezdését.

e korábban is nyitva álló utat könnyebben járhatóvá tette a magyar bejelentők számára alapvetően a következők miatt:

- a magyar hivatalnál is tehetnek európai szabadalmi bejelentést (ESZE 75. cikk);³²
- európai bejelentésüket magyar nyelven is benyújthatják, és az egyezmény valamely hivatalos nyelvére történő fordításra további három hónapot nyernek (ESZE 14. cikk);³³
- magyar szabadalmi ügyvivő is képviselheti őket az ESZH előtti eljárásban az egyezmény előírásaival összhangban, ami a külföldi professzionális képviselő külön megbízásával járó költségeket megtakaríthatóvá teszi számukra (ESZE 133–134. cikk és 163. cikk);
- mivel hazánkkal szinte egy időben több közép- és kelet-európai ország is csatlakozott az ESZE-hez, az ESZSZ e nagyszabású bővülése a magyar bejelentők számára is megkönnyítette az oltalomszerzést a szóban forgó országokban.

3.6. Az egyezményhez való csatlakozás fontos jogi következménye volt, hogy Magyarország az Európai Szabadalmi Szervezet tagjává vált, és a szervezeten belül – az igazgatótanácsban és más testületekben – feltételek és korlátozások nélkül gyakorolhatja a szerződő államokat megillető jogokat, miközben természetesen teljesítenie kell a tagsággal járó együttműködési, információszolgáltatási és pénzügyi kötelezettségeket.

Az ESZE-hez való csatlakozás a magyar szabadalmi ügyvivői kar jogi helyzetét is befolyásolta: megnyitotta előttük az európai szabadalmi ügyvivővé válás lehetőségét (még hozzá – egyéves átmeneti időszak alatt igénybe vehető – kedvezményes feltételekkel),³⁴ és újszerű feladatokat hárított rájuk az európai szabadalmakkal összefüggő ügyekben a nemzeti hivatal és a hazai bíróságok előtti eljárásokban is.

A magyar szabadalmi hatóság ügyterhét illetően pedig az a várakozás³⁵ igazolódott, hogy a külföldi eredetű bejelentések a Szabadalmi Együttműködési Szerződés (PCT) rendszeréből, illetve a közvetlen nemzeti útról jórészt átterelődnek az európai rendszerbe, és ezáltal a külföldi oltalomszerzési igények az európai szabadalmak hatályosításán keresztül érvényesülnek. 2024-ben az Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatalánál (a továbbiakban SZTNH) közvetlenül tett bejelentések száma kis híján félezer (499) volt, a nemzeti szakaszba lépő nemzetközi, azaz PCT-bejelentések száz alatt maradtak (94) – dacára annak, hogy az előző évhez képest több mint megduplázódtak –, miközben európai szabadalom hatályosítása iránti kérelemből közel ötezer (4808) érkezett. A 2024 végén Magyarországon hatályos

³² Lásd az Szt. 84/C. §-át.

³³ Ilyen esetben pedig egyes magyar bejelentők (pl. kkv-k) a bejelentési és vizsgálati díjból még 30%-os kedvezményben is részesülhetnek az ESZH-nál: Rule 7a(1) EPC, RFees Article 14(1).

³⁴ A hivatásos képviselők ESZH-nál vezetett listája (ESZE 134. cikk) 2026 elején 63 európai szabadalmi ügyvivőt tüntet fel, mintegy fele részük az ESZE 134. cikkének (3) bekezdése szerinti átmeneti lehetőséggel élve került fel a listára.

³⁵ Ficsor: i. m. (21), p. 192.

szabadalmakból 907 volt nemzeti úton megadott szabadalom, és 35 043 európai úton megadott és azt követően Magyarországon hatályosított szabadalom.³⁶

4. Magyar színfoltok az európai palettán

4.1. Ennek az írásnak a keretein túllépne annak részletes bemutatása, ahogy Magyarország és nemzeti hatósága, illetve delegációja az elmúlt több mint két évtizedben részt vett az ESZSZ-en belül folyó együttműködésben, az ott meghozott döntésekben, és ahogy hozzájárult a szervezet eredményeihez. Összefoglaló jelleggel annyi mindenesetre megköszönhető, hogy a magyar részvétel vezérlőelve mindvégig az ESZE preambulumban kitűzött célnak – azaz a találmányok oltalmazására irányuló európai együttműködés erősítésének – a nemzeti érdekekkel (a magyar innováció és versenyképesség, valamint szakmakultúra érdekeivel) összhangban történő megvalósítása volt. Emellett érdemes lehet vázlatosan felidézni az ESZSZ-en belüli „életnek” néhány – magyar szempontból különösen érdekes – fejezetét.

4.2. A magyar delegáció egyik kulcsszereplője volt az igazgatótanácsban lefolytatott, ún. stratégiai vitának,³⁷ amely az Európai Szabadalmi Hálózat (*European Patent Network*) létrehozásával zárult 2006-ban. Az igazgatótanácsi határozat³⁸ a hálózat öt cselekvési irányát is meghatározta: a kutatási eredmények felhasználását (*utilisation*), az európai minőségbiztosítási rendszert (*European Quality System*), az ügyfelek támogatását (*user support activities*), az együttműködési politikát (*co-operation policy*) és a jövőbeli ügyteher (*future workload*) felmérését jelölte meg ilyenként.

4.3. A magyar szabadalmi rendszer európai integrációja a Londoni Megállapodáshoz való csatlakozással kapott újabb dimenziót.

Amint arról a 3.2. pontban már szó esett, az európai szabadalmi rendszer reformjáról tartott második kormányközi konferencián – Londonban, 2000. október 16–17-én – az ESZE akkori 19 tagállamából 7 ország képviselői³⁹ írták alá azt a megállapodást (az ún. Londoni Megállapodást), amely – az ESZE szerződő államai számára nyitva álló, opcionális tagsággal

³⁶ Tények és adatok – 2024. SZTNH, Budapest, 2025, p. 13–15. Bővebb történeti áttekintést nyújt: *Simon Dorottya*: Csak a változás állandó – adatok a magyarországi iparjogvédelem történetéből. In: *Tőszegi*: i. m. (1), p. 184–188.

³⁷ Lásd – egyebek mellett – a következő igazgatótanácsi előterjesztéseket: *Strategy debate on PCT co-operation in Europe*. CA/70/04 Add. 4, Munich, 28.05.2004; *A patent network for fostering innovation in Europe*. CA/61/05, Munich, 25.02.2005; *Comments on the Priority Choice*. CA/65/05, Munich, 25.02.2005; *Comments on CA/128/05 – HU delegation*. CA/5/06, Munich, 20.01.2006; *The strategy debate: the way forward*. CA/63/06, 15.02.2006.

³⁸ CA/D 7/06, Decision of the Administrative Council of 30 June 2006 approving the five elements of the European Patent Network.

³⁹ Azóta már az ESZE 23 szerződő állama vált a megállapodás részesévé ratifikációval vagy csatlakozással. Lásd: <https://www.epo.org/en/legal/london-agreement>.

– az európai szabadalmak fordításával járó költségek csökkentését célozza. A megállapodás az ESZE 2000-ben felülvizsgált szövege alapján a szerződő államok közötti egyéb – avagy külön – megállapodásnak minősül.⁴⁰

A megállapodás szerint a részes országok eltekintenek az ESZE 65. cikkének (1) bekezdésében lehetővé tett fordítási követelmény érvényesítésétől, vagyis annak előírásától, hogy az európai szabadalomnak az adott országban való hatályossá tételéhez meghatározott határidőn belül be kell nyújtani az európai szabadalom fordítását az érintett állam hivatalos nyelvén. Ennek feltétele azokban az országokban, amelyeknek az ESZH valamelyik hivatalos nyelve (vagyis az angol, a francia vagy a német) nem hivatalos nyelve, hogy a szabadalom az említett három hivatalos nyelv közül az érintett ország által választott nyelven rendelkezésre álljon. Ezek az országok továbbá a megállapodáshoz való csatlakozásuk után is megkövetelhetik az igénypontoknak a saját hivatalos nyelvükre való lefordítását. Az érintett ország hivatalos nyelvére – a megállapodás szerint – csak akkor kell az európai szabadalom teljes leírását lefordítani, ha a szabadalommal kapcsolatban jogvita keletkezik.

Széles körű és intenzív szakmai vitát⁴¹ követően 2009 áprilisában fogadta el az Országgyűlés azt a törvényt,⁴² amelynek alapján – kellő felkészülési időt hagyva – Magyarország 2011. január 1-jei hatállyal csatlakozott a Londoni Megállapodáshoz. E törvény az Szt. szükséges módosításait is elvégezte. Az említett szakmai viták hozadéka – és az európai integrációs lépéseknek a nemzeti érdekekkel történő összehangolására jó példa –, hogy az Szt. 84/H. §-ának (1) és (2011-ben beillesztett) (1a) bekezdése alapján

⁴⁰ Az ESZE149a. cikke (1) bekezdésének c) pontja értelmében az ESZE-ben semmi sem értelmezhető úgy, hogy az korlátozná az egyes szerződő államok vagy akár mindegyikük jogát arra, hogy az európai szabadalmi bejelentéseket vagy az európai szabadalmakat érintő, az egyezmény értelmében a nemzeti jog hatálya alá tartozó tárgyban egymással különmegállapodást kössenek, így különösen ... megállapodást, amelynek értelmében az abban részes szerződő államok teljes mértékben vagy részben lemondanak az európai szabadalom 65. cikk szerinti fordításáról.

⁴¹ *Vörös Imre*: A szabadalom fordításának nyelve – alkotmányossági kérdések. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 106. évf., 6. sz., 2001. december, p. 37–52; *Gödölle István*: Kiegészítő észrevételek dr. Vörös Imre tanulmányához. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 106. évf., 6. sz., 2001. december, p. 53–54; *Mándi Attila*: Kiegészítő észrevételek dr. Vörös Imre tanulmányához. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 107. évf., 1. sz., 2002. február, p. 50–52; A Magyar Szellemi Tulajdonvédelmi Tanács állásfoglalása az európai szabadalmi dokumentumok fordításainak megkövetelésével kapcsolatos alkotmányossági szempontokról. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 106. évf., 6. sz., 2001. december, p. 36; *Stadler Johanna*: A nyelvhasználati szabályok a közösségi és az európai iparjogvédelmi rendszerekben. In: *Szabó Ágnes, Penyigey Krisztina, Sümeghy Pálné* (szerk.): *Fehér könyv a szellemi tulajdon védelméről* – 2005; az MSZH és az MSZTT kiadványa. Budapest, 2005, p. 120–122; *Ingo Kober*: Az európai szabadalmi rendszer jövője az új államok csatlakozása után. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 108. évf., 2. sz., 2003. április, p. 41; *Ficsor Mihály*: A Londoni Megállapodás: bárány farkasbőrben? *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 110. évf., 6. sz., 2005. december, p. 41–55.

⁴² 2009. évi XXIII. törvény a Londonban, 2000. október 17-én kelt, az európai szabadalmak megadásáról szóló Egyezmény 65. cikkének alkalmazásáról szóló Megállapodáshoz való csatlakozásról.

- egyrészt a szabadalmas a hatályosításhoz az európai szabadalom igénypontokon kívüli szövegének nemcsak az angol, hanem választása szerint magyar nyelvű fordítását is benyújthatja, ha az ESHZ előtti eljárás nyelve a francia vagy a német volt;
- másrészt az európai szabadalom igénypontokon kívüli szövegének magyar nyelvű fordítása az igénypontok magyar nyelvű fordításával együtt benyújtható akkor is, ha az ESHZ előtti eljárás nyelve az angol volt.

Ezek az eljárási-fordítási opciók a magyar műszaki nyelv ápolását, naprakészen tartását segítik elő, miközben teljes összhangban maradnak a Londoni Megállapodás rendelkezéseivel.

4.4. Az ESZE 2000-ben felülvizsgált szövege 2007. december 13-án lépett hatályba. Ehhez kapcsolódott az Európai Szabadalmi Egyezmény 2000-ben felülvizsgált szövegének kihirdetéséről szóló 2007. évi CXIX. törvény elfogadása.

Az igazgatótanács 2006. december 7-én kelt határozatával fogadta el – egy korábbi, 2002. évi változat alapján, annak átfogó módosítását követően – az ESZE 2000-ben felülvizsgált szövegéhez kapcsolódó Végrehajtási Szabályzatot.⁴³ E jogalkotási munkálatokba a magyar delegáció is aktívan bekapcsolódott, egyebek mellett a Szabadalmi Jogi Bizottság elnöki tisztségével járó többletfeladatok ellátása útján.

4.5. A Visegrádi Szabadalmi Intézet (VSZI) mint regionális PCT-hatóság létrehozásának történetét csak külön tanulmányban (sőt, talán tanulmánykötetben) lehetne kellő részletességgel bemutatni. Amint az intézet honlapja is kiemeli, a VSZI „a globális PCT-rendszer területi hiányosságát pótolja, mivel nemzetközi szervként működik Közép- és Kelet-Európa számára, így kiegészíti az európai PCT-hivatalok hálózatának területi lefedettségét”.⁴⁴ A VSZI 2016. július 1-jén kezdte meg tevékenységét mint kormányközi szervezet, amelyet a négy visegrádi ország hozott létre a szabadalmak terén folytatott szorosabb együttműködés érdekében. Legfőbb feladata, hogy a PCT alapján nemzetközi kutatási szervként (ISA) és nemzetközi elővizsgálati szervként (IPEA) járjon el. Erre a PCT közgyűlése 2015-ben jelölte ki,⁴⁵ és ekkor született meg az első munkamegállapodás a WIPO Nemzetközi Irodája és a VSZI között.

⁴³ Decision of the Administrative Council of 7 December 2006 amending the Implementing Regulations to the European Patent Convention 2000. OJ EPO 2007, 8; Special edition no. 1 of the OJ EPO 2007. A magyarországi kihirdetésről a 319/2007. (XII. 5.) Korm. rendelet intézkedett.

⁴⁴ Lásd: <https://vpi.int/hu/02-a-vszi-rol>. A Visegrádi Szabadalmi Intézetről szóló megállapodást a 2015. évi LXIX. törvény hirdette ki.

⁴⁵ PCT/A/47/6.

A VSZI történetének európai szála is volt. Eredetileg Magyarország és a többi vele együtt csatlakozásra felkért ország kénytelen volt elfogadni az ESZE-hez való csatlakozásnak azt a feltételét,⁴⁶ hogy lemondjon az ESZE központosításról szóló jegyzőkönyvének III. cikkében biztosított azon jogosultságáról, hogy a PCT szerinti nemzetközi kutatási szervként és nemzetközi elővizsgálati szervként működjön.⁴⁷ Az erre vonatkozó nyilatkozatot a magyar delegáció is megtette és jegyzőkönyvbe mondta azon az 1999. januári igazgatótanácsi ülésen, amelyen megszületett a döntés az ESZE-hez való csatlakozásra történő felkérésről.⁴⁸ Ez a nyilatkozat mindazonáltal pusztán politikai jellegű volt, csakis a csatlakozásra való felkérés időpontjában fennálló szándékokról tanúskodhatott, jogi kötőerejéhez, érvényességéhez pedig erős kétség fér, hiszen az ESZE azonos helyzetben lévő szerződő államai között tett volna különbséget az egyezményhez történő csatlakozásuk időpontja szerint. Utóbb – e nyilatkozat megtételét követően – számottevően megváltozott a helyzet azzal, hogy 2003-ban a finn szabadalmi hatóság, rá három évre pedig a dán–izlandi–norvég összefogással létrehozott skandináv regionális szabadalmi intézet – a *Nordic Patent Institute* – kapott felhatalmazást, hogy a PCT szerinti nemzetközi kutatási szervként és nemzetközi elővizsgálati szervként működjön.

A VSZI európai „elismertetéséhez” és az Európában működő többi PCT-hatósággal való „egyenjóságításához” arra volt szükség, hogy az ESZSZ Igazgatótanácsa rá is kiterjessze az ESZE 153. cikkének (7) bekezdése alapján a kiegészítő kutatási jelentés díjának a VSZI kutatási jelentéseit figyelembe vevő csökkentését. Ezt készítette elő a magyar delegációnak a visegrádi országok nevében elmondott hozzászólása az igazgatótanács 2015. márciusi ülés-

⁴⁶ Enlargement of the European Patent Organisation. CA/4/99, Munich, 29.01.1999; CA/D 5/99, Decision of the Administrative Council of 29 January 1999.

⁴⁷ A jegyzőkönyv III. cikkének (1) bekezdése szerint „az Egyezményben részes bármely olyan állam központi iparjogvédelmi hatósága, amelynek hivatalos nyelve nem az Európai Szabadalmi Hivatal valamely hivatalos nyelve, jogosult arra, hogy a Szabadalmi Együtműködési Szerződés szerinti nemzetközi kutatási szervként és nemzetközi elővizsgálati szervként működjön. Az ilyen felhatalmazás kötelezettségvállalást jelent arra, hogy az érintett állam tevékenységét az olyan nemzetközi bejelentésekre korlátozza, amelyeket az érintett állam állampolgárai vagy ebben az államban lakóhellyel vagy székhellyel rendelkező személyek, továbbá ezzel az állammal az Egyezményben részes bármely szomszédos államnak állampolgárai vagy ott lakóhellyel vagy székhellyel rendelkező személyek nyújtanak be. Az igazgatótanács felhatalmazhatja az Egyezményben részes bármely állam központi iparjogvédelmi hatóságát arra, hogy az említett tevékenységet kiterjessze olyan nemzetközi bejelentésekre, amelyeket az Egyezményben nem részes bármely olyan állam állampolgárai vagy ott lakóhellyel vagy székhellyel rendelkező személyek nyújtanak be, amelynek hivatalos nyelve megegyezik az érintett Szerződő Állam nyelvével, és e bejelentéseket ezen a nyelven készítették el.”

⁴⁸ CA/PV 74, 30. bekezdés.

sén,⁴⁹ hogy aztán 2015 decemberében az igazgatótanács – immár a PCT-közgyűlés kedvező döntésének ismeretében – egyhangúlag meghozza a szükséges határozatot.⁵⁰

4.6. A kimagasló feltalálói teljesítmények elismerésére az ESZH 2006-ban alapította és indította útjára az Európai Feltalálói Díjat (*European Inventor Award*).⁵¹ A díjat az európai innováció, a gazdaság vagy a társadalom fejlődése szempontjából kiemelkedő eredményt elérő feltalálók részére adományozzák. A legrangosabb európai műszaki innovációs elismerést 2011-ben, az Európai Unió Tanácsának (első) magyar elnöksége idején Budapesten, a Magyar Tudományos Akadémián adták át a köztársasági elnök védnökségével.⁵²

2022-ben (egy évvel azelőtt, hogy megkapta volna az élettani-orvosi Nobel-díjat) Karikó Katalin nyerte el – életműve elismeréseképpen – az Európai Feltalálói Díjat.⁵³ Az indokolás szerint a díjat főként a módosított mRNS-sel kapcsolatos kutatómunkájával érdemelte ki, amellyel utat nyitott a Covid-járvány megfékezését elősegítő vakcinák kifejlesztése előtt.⁵⁴

4.7. Magyarország képviselőjeként az ESZSZ Igazgatótanácsában [az ESZE 26. cikkének (1) bekezdése értelmében] 2003-tól 2016 végéig Bendzsel Miklós, 2017 januárjától 2019 januárjáig Luszcz Viktor, 2019 februárjától 2020 márciusáig Németh Gábor, 2020 májusa és 2021 novembere között Pomázi Gyula, 2021 decemberétől 2023 májusáig Lábod Péter járt el, 2023 májusa óta pedig Farkas Szabolcs, az SZTNH elnöke tölti be ezt a tisztséget. A he-

⁴⁹ CA/PV 143, 112. bekezdés, II. melléklet. A V4-ek közös nyilatkozatának leginkább releváns része így hangzott: „It goes without saying that the Visegrad countries intend to act in full compliance with their obligations under the EPC. They simply wish to make use of the authorisation under Section III, paragraph (1) of the Protocol on Centralisation to the EPC in view of the fact that none of them has an official language in common with those of the EPO. Moreover, they undertake to comply with their obligations under the EPC and the Protocol on Centralisation when concluding and implementing the agreement with the International Bureau of WIPO in relation to the VPI's functioning as an ISA and IPEA. ... We expect this Council to take a decision in December 2015, under Article 153, paragraph (7) of the EPC, on the appropriate fee reduction for supplementary search report in respect of the VPI, and to approve a special agreement on harmonising search activities between the European Patent Organisation and the VPI in accordance with Section III, paragraph (2) of the Protocol on Centralisation.”

⁵⁰ Reduction of the fee for the supplementary European search where the international search report or supplementary international search report was drawn up by another European ISA. CA/77/15, Munich, 05.10.2015; CA/PV 146, 4. bekezdés; CA/D 12/15.

⁵¹ Részletesebben lásd: <https://www.epo.org/en/news-events/european-inventor-award>.

⁵² Vass László Ádám: i. m. (1), p. 141.

⁵³ Lásd: <https://www.epo.org/en/news-events/european-inventor-award/meet-the-finalists/katalin-kariko>.

⁵⁴ „Karikó Katalin pályafutása jó példája annak, hogy a kitartó munka milyen nagyszerű dolgokat eredményez, és hogy a jól átgondolt, tudatosan végigvitt kutatási témák nem csupán a tudós, de a társadalom számára is jelentős eredményeket hoznak. Nem csoda, hogy ezért Karikó az elmúlt két évben számtalan kitüntetést kapott, köztük a most odaítélt Európai Feltalálói Díj magyar megfelelőjét, a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala által adományozott Jedlik Ányos-díjat” – fogalmazott Pomázi Gyula, a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatalának akkori elnöke. Lásd: Karikó Katalin megkapta az Európai Feltalálói Díjat. HVG Tech, megjelent: 2022. 06. 21., 17:38: https://hvg.hu/tudomany/20220621_kariko_katalin_europai_feltalaloi_dij.

lyettes képviselők [ESZE 26. cikk (1) bek.] listája pedig a következő: Ficsor Mihály (2003-tól 2016-ig), Farkas Szabolcs (2016–2017), Gyetvainé Virág Dóra (2017-től napjainkig).

A magyar hivatal vezető szakemberei számos választott tisztség betöltésével járultak hozzá az ESZSZ testületeinek eredményes működéséhez, az európai szabadalmi rendszer fejlesztéséhez és az ESZSZ-en belül folyó együttműködés kibontakozásához. Bendzsel Miklós két teljes cikluson át, hat éven keresztül – 2010 decemberétől 2016 decemberéig – volt az igazgatótanács elnökhelyettese, és e minőségében egyúttal az ESZE 28. cikke alapján megalkotott elnökség (*Board*) *ex officio* tagja. E sorok szerzőjének az a megtiszteltetés jutott részül, hogy előbb az elnökség tagjának választották, és két éven át (2003 és 2005 között) tölthette be ezt a tisztséget, utóbb pedig a Szabadalmi Jogi Bizottság elnökeként szolgálhatott (2005 júniusától 2010 végéig). Bendzsel Miklós és Németh Gábor az ESZH Akadémiáját felügyelő testület (*Academy Supervisory Board*) póttagjaként is részt vállalt az ESZSZ feladataiból (2009 és 2012, illetve 2012 és 2020 között), míg Luszcz Viktor az ESZE VSZ 12c. szabálya alapján létrehozott testület, a Fellebbezési Tanácsok Bizottságának (*Boards of Appeal Committee*) tagja és elnökhelyettese volt (2017-től 2019-ig, illetve 2018 és 2019 között).

5. Magyarország és az SZTNH az ESZSZ-ben – statisztikai pillanatfelvétel a mai helyzetről

5.1. Amint arról más összefüggésben a 3.6. pontban már szó esett, 2024-ben európai szabadalom hatályosítása iránti kérelemből közel ötezer (4808) érkezett az SZTNH-hoz. A 2024 végén Magyarországon hatályos szabadalmakból 907 volt nemzeti úton megadott szabadalom és 35 043 európai úton megadott és azt követően Magyarországon hatályosított szabadalom.⁵⁵

5.2. 2024-ben magyar bejelentők összesen 139 európai szabadalmi bejelentést tettek, ami arányában számottevő növekedést mutat az előző évi adathoz (109) képest.⁵⁶ Egymillió lakosra vetítve ez 14,5 bejelentést tesz ki, míg az egymillió lakosra jutó európai bejelentések száma a listavezető Svájcban 1112, Németországban kis híján 300, Ausztriában 234, Észtországban 53, Romániában pedig 3,3.⁵⁷ A legaktívabb magyar iparágak listáját a gyógyszeripar (11,5%), a mérés-technika (9,4%) és a számítógépes technológia (8,6%) vezette. Ugyancsak

⁵⁵ Tények és adatok – 2024. SZTNH, Budapest, 2025, p. 13–15. Hivatalos 2025. évi statisztikai adatok ennek az írásnak a véglegesítése idején sem az ESZH-nál, sem az SZTNH-nál nem álltak még rendelkezésre.

⁵⁶ EPO Patent Index, Statistics & Trend Centre, Country Dashboards – Hungary: <https://www.epo.org/en/about-us/statistics/statistics-centre#/countrydashboards>.

⁵⁷ EPO Patent Index, Statistics & Trend Centre, Applications per capita: <https://www.epo.org/en/about-us/statistics/statistics-centre#/applicationspercapita>.

2024-ben a magyar jogosultaknak megadott európai szabadalmak száma 56 volt, az átlagtól (55%) valamelyest elmaradó megadási rátával (40,3%).⁵⁸

5.3. Az ESZH és az EUIPO frissen közzétett felmérése szerint a szellemi tulajdonra épülő iparágak részesedése 2021 és 2023 között átlagban a bruttó hazai termékből (a GDP-ből) 52,6%, a foglalkoztatásból 33,9% volt, ami meghaladta mind az EU 27 tagállamának átlagát (47,9% és 30,6%), mind a legutóbbi hasonló felmérés magyarországi adatait (51,5% és 31,1%). Hasonlóan kedvező a szabadalomintenzív iparágak magyarországi részesedése: 21,1% a GDP-ből és 14,1% a foglalkoztatásból (megint csak az EU-átlag – 18,4% és 11,8% – felett).⁵⁹

5.4. Az SZTNH az ESZH 22 együttműködési projektjéből 12-ben vesz részt. A joggyakorlati harmonizációt célzó konvergenciaprogram⁶⁰ eddig létrehozott mind a 12 munkacsoportjában vett részt magyar szakértő, és az idén újtukra induló munkacsoportokba is érkezett jelölés az SZTNH-től. Az igazgatótanács által elfogadott közös joggyakorlatok (*common practices*) átültetésében és alkalmazásában is élen jár a magyar hivatal.⁶¹

5.5. Jelenleg az ESZH-nak 47 magyar állampolgárságú alkalmazottja van, ebből 39 szabadalmi elbíráló és 4 vezető beosztású. Az SZTNH-ből jelölt két nemzeti szakértő és egy magyar „fiatal szakember” (*young professional*) szintén az ESZH munkáját segíti.

⁵⁸ I. m. (56).

⁵⁹ EPO-EUIPO: IP and innovation in European sectors. Industry-level analysis report – January 2026. A joint project of the European Patent Office and the European Union Intellectual Property Office. Lásd: <https://link.epo.org/web/publications/studies/en-ip-and-innovation-in-european-sectors.pdf>; p. 63–64, 70–71.

⁶⁰ Bővebben lásd: <https://www.epo.org/en/law-practice/convergence-of-practice>.

⁶¹ Bővebben lásd: <https://epn.epo.org/convergence-of-practice-dashboard>.

Hajdú Judit

AZ IPARJOGVÉDELMI SZAKÉRTŐI TESTÜLET SZEREPE ÉS JELENTŐSÉGE A SZELLEMI TULAJDON NEMZETI HIVATALA 130 ÉVES FENNÁLLÁSÁNAK TÜKRÉBEN

BEVEZETÉS

A Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala (SZTNH) 130 éves fennállása mérföldkő, nem csupán a hazai iparjogvédelem történetében, hanem a közép-európai szellemitulajdon-védelem egészének fejlődéstörténetében is.

Az SZTNH nevét érintő változások – a hivatal története alapján – sorrendben a következők voltak:

Magyar Királyi Szabadalmi Hivatal – a találmányi szabadalmakról szóló 1895. évi XXXVII. tc. 23. §-a alapján jött létre ezen a néven, 1896-ban.

Szabadalmi Bíróság – 1920-tól, az 1920. évi XXXV. törvénycikk alapján ezen a néven működött, jelezve a magyarországi iparjogvédelem szervezetének és hatáskörének jelentős változását, de feladata továbbra is a találmányi szabadalmak intézése volt a trianoni döntés utáni, új viszonyok között.

Országos Találmányi Hivatal – a második világháború után, állami közigazgatási szervként működött e néven, a kor szervezeti struktúrájához kapcsolódóan, egészen 1995 végéig.

Magyar Szabadalmi Hivatal – 1996. január 1-től 2010 végéig állami szervként ezt a nevet viselte a hivatal, a névváltozás jogi alapja az 1995. évi XXXIII. törvény rendelkezése volt.

Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala – 2011. január 1-től a hivatal neve erre az elnevezésre változott, jelezve a szervezet kibővült, szellemitulajdon-védelmi hatáskörét (iparjogvédelmi és szerzői jogi feladatok egyesítése), a név változását a 2010. évi XLVIII. törvény írta elő.

Már a hivatal alapítása óta világos volt, hogy a szellemi alkotások védelme nem egyetlen intézményi szinten zajlik; komplex rendszer szükséges hozzá, amelyben a jogalkotás, a hatósági eljárások, az innovációs kultúra, az oktatás, a gyakorlati jogalkalmazás és a jogérvényesítés egyaránt fontos szerepet játszik.

Ebben a rendszerben kapott helyet a Találmányi Szakértői Testület (TSZT), későbbi néven Iparjogvédelmi Szakértői Testület (ISZT). A testület nem csupán technikai-jogi szakértelmet biztosít a bíróságok és a vállalkozások számára, hanem olyan intézményi stabilitást is, amely áthidalja a jog és a technika világának egyre gyorsabban táguló szakadékát. A 21. század technológiai robbanása – a biotechnológia, nanotechnológia, mesterséges intelligencia, robotika, gyógyszeripari innováció, digitális termékek és szolgáltatások megjelenése – bizonyította, hogy a modern iparjogvédelem szakértői háttér nélkül működésképtelen lenne.

A jelen cikk célja, hogy az SZTNH 130 éves jubileuma alkalmából részletesen bemutassa az Iparjogvédelmi Szakértői Testület kialakulását, működését, helyét a hazai és nemzetközi jogi infrastruktúrában, valamint a jövő kihívásait, amelyek meghatározzák szerepét a következő évtizedekben. A testület nem lehet statikus intézmény, képesnek kell lennie arra, hogy alkalmazkodjon a változó innovációs környezethez.

E szakmai jubileum alkalmat ad az SZTNH kapcsolódó szakmai testületeinek és jogérvényesítési funkcióinak átgondolására. E hosszú időszak során az SZTNH folyamatosan alkalmazkodott a gazdaság, a technológia és a nemzetközi szellemi tulajdon-védelmi rendszer változásaihoz. E fejlődés fontos komponensei azok a szakmai szervezetek, amelyek az igazságügyi és hatósági döntések megalapozottságához, illetve a szellemi tulajdon védelmének társadalmi szintű elfogadottságához járultak hozzá.

Az Iparjogvédelmi Szakértői Testület ezen szervezeti rendszer egyik legnagyobb múlttal rendelkező intézményeként jelenik meg, amely immár több évtizede lát el olyan speciális feladatokat, amelyek hidat képeznek az iparjogvédelmi hatósági munka, az igazságszolgáltatás, valamint a gazdasági szereplők gyakorlati igényei között. A testület fennállása, működési filozófiája és szakmai beágyazottsága elválaszthatatlan az SZTNH történetétől, stabil szervezeti és tudásalapot teremtve, amelyhez a vállalkozások, a hatóságok és a bíróságok egyaránt visszanyúlhatnak.

A jelen cikk célja hármas:

- Áttekinteni az Iparjogvédelmi Szakértői Testület létrejöttének történeti kontextusát, valamint azt, hogy milyen gazdasági és jogalkotási igények hívták életre.
- Bemutatni a testület működésének alapelveit, felépítését, eljárási sajátosságait és szakértői szerepköröit, különös tekintettel a bírósági eljárásokban és a vállalati gyakorlatban betöltött szerepére.
- Elemezni az ISZT tevékenységének relevanciáját a 21. században, különösen az innovációs rendszer, a gyorsuló technológiai fejlődés és a globalizált iparjogvédelmi környezet szempontjából.

A cikk összegzéssel zárul, amely kiemeli, hogy az ISZT milyen módon járult hozzá a magyar szellemi tulajdon-védelem stabilitásához és minőségéhez, és milyen kihívásokra kell készülnie a következő évtizedekben.

1. Az Iparjogvédelmi Szakértői Testület létrejöttének háttere és történeti fejlődése

1.1. A szellemi tulajdon-védelem fejlődése Magyarországon

A magyar iparjogvédelem kezdetei – hasonlóan más közép-európai államokéhoz – a 19. század derekára tehetőek, amikor a technológiai fejlődés, az iparosodás és a nemzetgazdaság modernizációja egyre inkább szükségessé tette a jogi szabályozást. A 19. század végén, az iparosodás csúcspontján Európa-szerte megfigyelhető volt a találmányok jogi védelmé-

nek intézményes megerősödése. A magyar jogalkotás a kontinens élvonalához tartozott; az 1895-ben létrehozott Magyar Királyi Szabadalmi Hivatal hozzájárult ahhoz, hogy a technológiai fejlődés és a gazdasági modernizáció stabil, kiszámítható jogi környezetben fejlődjön. 1895-ös megalapítása európai összehasonlításban is jelentős lépés volt; az akkor formálódó nemzetközi iparjogvédelmi rendszer egyik fontos intézménye jött létre.

A korabeli ipari fejlődés olyan új találmánytípusokat hozott létre, amelyek értékelése igényelte a műszaki és jogi tudás összehangolását. A bíróságok előtt megjelenő műszaki kérdések – például gépészeti újítások, vegyipari eljárások, textilipari technológiák – értelmezése sokszor komoly problémát jelentett szakmai háttér nélkül. Ez vezetett oda, hogy a 20. század első felében egyre világosabb igény jelent meg a specializált szakértői kör kialakítására.

A 20. század első felében a szellemi tulajdon-védelemben már egyértelműen megmutatkozott az igény a műszaki és a jogi tudás összekapcsolására. A bíróságok és a gazdasági szereplők egyaránt tapasztalták, hogy a technológiai bonyolultság gyors ütemben nő, és ennek megértéséhez specializált szakértői háttér szükséges.

1.2. Az ISZT alapításának körülményei, jogszabályi alapja, a szakértői rendszer struktúrája

A második világháborút követő ipari és gazdasági átrendeződés különösen nagy nyomást gyakorolt az iparjogvédelmi rendszerre. Az egyre bonyolultabb, sokszor állami vállalatokhoz kapcsolódó technológiai innovációk, majd később a rendszerváltást követő magángazdaság erőteljes fejlődése olyan új helyzetet teremtett, amelyben már nem volt elegendő a klasszikus szakértői struktúra.

A 1960-1970-es években megindult a Találmányi Szakértői Testület (TSZT) elődjének tekinthető struktúra kiépítése, amelynek keretében kezdetben ad hoc jelleggel hívtak be egyes iparágakban jártas mérnököket és kutatókat. Ám gyorsan kiderült, hogy a szakértői munka intézményesítést igényel.

Az iparjogvédelem területén 1989-től már elkezdődött egyfajta szakértői munka. Ennek jogszabályi háttere a szolgálati találmányért járó díjazásról és a találmányokkal kapcsolatos egyéb intézkedésekről szóló 77/1989. (VII. 10.) MT rendelet, valamint az újításokról szóló 78/1989. (VII. 10.) MT rendelet volt. Az akkoriban Országos Találmányi Hivatal néven működő hatóság újítási és találmányi szakértői véleményt adtak olyan újításdíjazási ügyekben, amelyekben bírósági eljárás még nem indult.

A Találmányi Szakértői Testület felállításának jogi hátterét ezután teremtette meg a találmányok szabadalmi oltalmáról szóló 1995. évi XXXIII. törvény (Szt.). Az Szt. korábbi 118. §-a adott felhatalmazást a testület létrehozására (ma: 115/T. §). A törvény 118. §-ának (2) bekezdése kifejezett felhatalmazást tartalmazott, hogy a testületről külön rendelet készüljön, amely részletesen szabályozza a testület létrehozását és feladatkörét. Felhatalmazást kapott a hivatal felett felügyeletet gyakorló miniszter, hogy „a találmányi szakértői testületre vonatkozó részletes szabályokat rendelettel megállapítsa”. Ez azt jelenti, hogy maguk

a szakértői testülettel kapcsolatos részletes szabályok nem közvetlenül a törvényben szerepelnek, hanem a miniszter rendeletben állapítja meg azokat, a törvényben kapott felhatalmazás alapján.

A Magyarországon hatályos jogszabályi alapok, amelyek annak idején a Találmányi Szakértői Testületet, később az Iparjogvédelmi Szakértői Testületet érintették, illetve érintik, beleértve az alapvető törvényi rendelkezéseket és a kapcsolódó kormányrendeleti szövegeket, főbb számokkal és rövid tartalommal a következők:

1. A találmányok szabadalmi oltalmáról szóló 1995. évi XXXIII. törvény (Szt.) teremtette meg a szakértői testületek jogi keretét. A Találmányi Szakértői Testület/Iparjogvédelmi Szakértői Testület létrehozására az Szt. korábbi 118. §-ának (2) bekezdése adott felhatalmazást (ma: 115/T. §).
2. Eredetileg a 79/1995. (XII. 29.) IKM rendelet hozta létre a Találmányi Szakértői Testületet és határozta meg feladatait. Ezt hatályon kívül helyezte hatálybalépésekor a 270/2002. (XII. 20.) Korm. rendelet, így az 1995 évi rendelet ma már nem aktív jogszabály, de történeti, jogfejlődési szerepe van.
3. Az Iparjogvédelmi Szakértői Testület szervezetéről és működéséről szóló 270/2002. (XII. 20.) Korm. rendelet az a mai jogszabály, amely részletesen szabályozza az ISZT tevékenységét. Ez a rendelet meghatározza többek között a testület feladatkörét, amely szerint a testület szakértői véleményt ad bírósági vagy hatósági megkeresés, illetve megbízás alapján iparjogvédelmi jogvitás ügyekben. Ilyen ügy lehet például a szabadalommal, védjeggyel, formatervezési mintával, növényfajta-oltalommal, know-how-val, tisztességtelen versennyel kapcsolatos jogvita. Meghatározza, mi minősül iparjogvédelmi jogvitás ügynek, az iparjogvédelmi kérdés fogalma is részben itt található. A testület szervezetét, tagjainak kinevezését, elnökét és működését is e rendelet szabályozza. Idetartoznak az eljárási szabályok, a tanácsok képzése, és egyéb működési kérdések is. Ez a rendelet a mai napig hatályban van, a későbbi kormányrendeletek csupán módosították bizonyos részeit (pl. megnevezéseket, megfogalmazásokat).
4. Az 588/2023. (XII. 20.) Korm. rendelet módosította a 270/2002. (XII. 20.) Korm. rendelet szövegét, de a lényegi részleteket nem alapvetően új jogforrásként adja meg, hanem a korábbi rendelet szövegét frissíti, pontosítja.

További kapcsolódó jogszabály a 2018. évi LIV. törvény az üzleti titokról – mivel iparjogvédelmi jogvitás ügyekben know-how és üzleti titok is érintett lehet, ezért az itteni fogalmak e téren is relevánsak.

A Találmányi Szakértői Testület kialakítása válasz volt arra a társadalmi és jogi igényre, hogy az ipari tulajdonra vonatkozó jogvitás ügyek szakmai háttérét egy szervezett, akkreditált szakértői kör biztosítsa. A TSZT létrehozása először biztosított központi, állandó szakértői szervezetet egységes szakmai szabályokkal, átlátható névjegyzékkel, stabil intézményi háttérrel, és a bíróságok számára megbízható, állandó referenciapontot. A testület első elnöke dr. Vékás Gusztáv volt, az SZTNH akkori jogi elnökhelyettese, aki elévülhetet-

len érdemeket szerzett a testület által kiadott szakvélemények elkészítésének módszertani alapjait illetően.

A TSZT/ISZT a hivatalhoz kapcsolódva jött létre – ez különösen fontos, hiszen így a szakértői munka olyan intézményi keretbe ágyazódott, amely maga is garancia a minőségre, függetlenségre és a szakmai fejlődésre.

A testületi formában való működés több, fontos szempontot vett figyelembe.

- A technológiai komplexitás növekedése; a modern találmányok megjelenése már nem csupán jogi, hanem mély műszaki, informatikai, biotechnológiai vagy éppen kémiai ismereteket kívánt.
- Az igazságszolgáltatás támogatásának igénye; a magyar bíróságok egyre gyakrabban találtak olyan iparjogvédelmi ügyekkel – különösen szabadalmi és know-how-percekben –, amelyek szakértői állásfoglalás nélkül nem voltak megítélhetők.
- A minőségbiztosítás érdekében egy olyan szervezet létrehozása vált szükségessé, amelyben a szakértők kiválasztása, nyilvántartása és ellenőrzése egységes, átlátható rendszerben zajlik.

Az ISZT nem hatósági szerv, ugyanakkor a hivatal háttérintézményként biztosította és jelenleg is biztosítja számára a működési kereteket, a szakmai infrastruktúrát és a kapcsolódó szakpolitikai támogatást.

A testület felépítése több pilléren nyugszik. A szakterületi tagozódás, a műszaki tudás specializációja miatt a testület mintegy hetvenöt szakértőjének tudáshalmaza felöleli a gépészeti és elektrotechnikai szakterület, a vegyipari és gyógyszeripari területet, a biotechnológiai szakértőket, az informatika és szoftvertechnológia szakértőit, a védjegy és formatervezési minta szakértőit. A szakvélemények jogi szempontból helytálló megfogalmazásánál a jogi szakértők elengedhetetlen szerepet játszanak. A testületben szigorú összeférhetetlenségi szabályok működnek. Egy szakértő nem vehet részt olyan ügyben, amelyben gazdasági, üzleti érdekeltsége van, korábban tanácsadói munkát végzett valamelyik félnek, vagy bármilyen kapcsolat fűzi az adott üggyhöz.

A testület szakértőinek az elmúlt évtizedekben alkalmazkodniuk kellett az iparjogvédelmi környezet aktuális igényeihez. A legfontosabb mérföldkövek a következők voltak:

- a szabadalmi és védjegy jog dinamizálódása az 1990-es évektől kezdve, amely a piacgazdaság újjáépítésével párhuzamosan új típusú konfliktusokat hozott felszínre,
- Magyarország csatlakozása a TRIPS-megállapodáshoz és az európai integráció, amely megkövetelte a szakértői munka minőségének és módszertanának harmonizációját a nemzetközi normákkal,
- a technológiai robbanás, amely új iparágak megjelenését hozta (biotechnológia, számítástechnika, mesterséges intelligencia, nanotechnológia), és amelyben a testület szakértői körének folyamatos fejlődést kellett felmutatnia.

2. Az ISZT feladatköre, felépítése, működése

2.1. A testület feladatköre

Iparjogvédelmi jogvitás ügyben felmerülő szakkérdésekben a bíróságok és más hatóságok szakvéleményt kérhetnek a testülettől.

Iparjogvédelmi jogvitás ügynek minősül

- a) a szabadalmi oltalom, a növényfajta-oltalom, a használatiminta-oltalom, a formatervezésiminta-oltalom, a topográfiaoltalom, a védjegyoltalom és a földrajzi árujelzők oltalma;
- b) a Polgári Törvénykönyv által védett és külön jogszabályok hatálya alá nem tartozó, társadalmilag széles körben felhasználható és közkinccsé nem vált szellemi alkotásokat megillető védelem;
- c) a személyeket a vagyoni értékű gazdasági, műszaki és szervezési ismereteik és tapasztalataik (know-how) tekintetében megillető védelem; valamint
- d) az a)–c) pontokban említett szellemi alkotások, ismeretek és tapasztalatok tekintetében a tisztességtelen versennyel és a fogyasztói döntések tisztességtelen befolyásolásával szemben a tisztességtelen piaci magatartás és a versenykorlátozás tilalmáról szóló törvény rendelkezéseiben biztosított védelem alapján fennálló jogok érvényesítésével összefüggő bármely jogvita.

A testület felkérésre peren kívül is adhat – megbízás alapján – szakvéleményt iparjogvédelmi kérdésben. Iparjogvédelmi kérdésnek minősül a fenti felsorolásban szereplő jogok gyakorlásával kapcsolatos bármely kérdés.

A testület szakértői véleményt ad továbbá a titokban tartott találmány szabadalmazhatóságával, valamint a szolgálati vagy az alkalmazotti találmány feltalálóját megillető díjazással kapcsolatos ügyben is.

2.2. A testület felépítése

A testületben nagyszámú szakértő dolgozik, akiknek a szaktudása lefedi az iparjogvédelem teljes spektrumát;

- szabadalmi szakértők (vegyipar, gépészet, elektrotechnika, informatika stb.);
- védjegy- és formatervezési minták szakértői;
- gazdasági és piaci hatásokat vizsgáló szakértők (pl. versenyjogi aspektusok);
- jogi szakértők.

A szakértők kiválasztása szigorú feltételekhez kötött; megfelelő hosszúságú szakmai gyakorlat, nemzetközi iparjogvédelmi ismeretek és szigorú összeférhetlenségi szabályok garantálják, hogy a testület állásfoglalásai magas szakmai színvonalat képviseljenek.

A testület tagjait – a tagok közül a héttagú elnökséget és a testület elnökét – az igazságügyért felelős miniszter nevezi ki öt évre. A tagok száma maximum hetvenöt fő lehet.

2.3. A testület működése

A testület működését szigorú alapelvek határozzák meg. Annak ellenére, hogy az SZTNH mellett működik, szakvéleményei függetlenek, nem befolyásolhatók, és kizárólag szakmai alapon születnek. Minden szakértő köteles egy esetleges összeférhetlenséget bejelenteni, ezzel biztosítva a vélemények objektivitását. A testület által kiadott szakvélemények részletesek, indokoltak, tudományos módszertant alkalmaznak. A nyilvántartás, a szakértői névjegyzék, az eljárási szabályok és sok esetben az anonimizált szakértői vélemények is nyilvánosak.

Évente beszámolót kell küldeni az ISZT tevékenységéről az igazságügyért felelős miniszternek, és ezt a beszámolót közzé is kell tenni. Az ISZT éves beszámolója jellemzően a következő statisztikai jellegű információkat tartalmazza (amelyek a testület tényleges, tizenkét havi tevékenységét tükrözik):

- szakértői vélemények száma (az évben kiadott vélemények),
- megbízások/megkeresések száma (pl. bírósági megkeresések, hatósági igények),
- publikált szakvélemények (amelyeket anonimizált formában közzétettek),
- ügytípusok (pl. szabadalom, védjegy, formatervezési minta, know-how).

A testület munkája három fő eljárástípusban jelenik meg.

- Bíróságok számára készített szakvélemények
A bírósági szakértői szerep az ISZT egyik legfontosabb funkciója. A polgári-, közigazgatási- és büntetőeljárásokhoz kapcsolódó iparjogvédelmi kérdésekben a testület szakvéleménye akár egy döntés alapjául is szolgálhat.
- Hatósági eljárások szakmai támogatása
Az ISZT nem hatósági szerv, de szakvéleményei elősegíthetik a hatósági döntések megalapozottságát.
- Magánszemélyek, vállalkozások számára készített szakvélemények
Ezek fontosak lehetnek az iparági versenyben felmerülő jogviták megelőzésében, egy szellemi tulajdon-portfolio kialakításában vagy egy technológiatranszfer előkészítésében egy-egy kutatás-fejlesztési projekt során.

Az ISZT működése formailag egyszerű, szakmailag azonban összetett. A szakértői testület bíróság vagy hatóság megkeresése, illetve megbízás alapján jár el iparjogvédelmi kérdésekben. A testület a feltett kérdések és a benyújtott iratok alapján alakítja ki a szakértői véleményt, a tények megállapítására nem végez külön bizonyítást, nem tart helyszíni szemlét, és nem idézhető. Szükség esetén azonban további adatok szolgáltatását kérheti a megkereső bíróságtól vagy hatóságtól, illetve a megbízótól.

Az eljárás főbb lépései:

- Kérelem beérkezése: bíróság, hatóság, magánszemély vagy gazdálkodó szervezet szakértői véleményt kér.
- Előzetes vizsgálat: meg kell állapítani, hogy a kérdés megválaszolása valóban a testület feladatkörébe tartozik-e.
- Szakértő kijelölése: figyelembe kell venni a szakterületet, a szakértő leterheltségét és az összeférhetetlenséget.
- Szakvélemény elkészítése: a kijelölt háromtagú tanács előadó tagja a műszaki és jogi források széles körére támaszkodva készít elemzést, megfogalmazva a szakértői véleménynek a tanács elnökével és szavazó tagjával megvitatandó tervezetét.
- Belső kontroll: a háromtagú tanács megállapodik a szakvélemény végleges formájában. Az ISZT elnökének jóváhagyását követően a szakvélemény kiküldésre kerül a megbízónak vagy a megkeresőnek.

A testület egyik legfontosabb jellemzője az interdiszciplináris működés. A modern iparjogvédelemben a jogi, műszaki és gazdasági szempontok olyan mértékben összefonódnak, hogy egyetlen szakterület nem elegendő egy ügy teljes körű megítéléséhez. Az ISZT szakértői ezért többszakértős tanácsokban dolgoznak, ahol jogász, műszaki szakember, adott esetben gazdasági elemző közösen alakítja ki a véleményt. Ez a módszer nagyban növeli a szakvélemények hitelességét és pontosságát.

A vizsgálat egyik legfőbb sajátossága, hogy a szakértő nem „talál ki” új adatot, csak azt vizsgálja, ami a peres felek által rendelkezésre bocsátott anyagokból vagy a technika állásából megállapítható.

A szakvélemények több részből állnak; a kérdés felvetése, a tényállás rögzítése, a vizsgálati módszer ismertetése, a releváns műszaki háttér bemutatása, elemzés, összehasonlítás, következtetés. Ez a szerkezet biztosítja a megkereső vagy a megbízó számára az értelmezhetőséget és a transzparenciát.

3. Az ISZT szerepe a bírósági és hatósági eljárásokban

Az ISZT létjogosultságának egyik alapvető pillére az a szerep, amelyet a bírósági és hatósági eljárások szakmai támogatásában betölt. Az iparjogvédelem területén – különösen a szabadalmi, védjegy- és formatervezési mintákkal kapcsolatos perekben – olyan műszaki kérdések merülnek fel, amelyek döntő jelentőségűek a jogvita kimenetelében, ám a bírák vagy hatósági ügyintézők számára sokszor nem értelmezhetőek mély szakmai háttér hiányában.

A testület működésének egyik legfontosabb érdeme, hogy képes hidat képezni a jog világának normatív, elvont logikája és a technológiai fejlődés komplex, folyamatosan változó követelményrendszere között.

E kapocs hiányában a bíróságok döntései gyakran esetlegesek lennének. A műszaki kérdések félreértelmezése óhatatlanul a jogvita elhibázott megoldásához vezetne, ami a gazda-

sági versenyt és az innovációt is torzíthatná. A testület szakértői véleményei nélkül a bíróságok sok esetben nem tudnának dönteni olyan műszaki kérdésekben, amelyekhez speciális tudás szükséges. A testület így közvetett módon a jogállamiság és a gazdasági stabilitás egyik garanciája is.

3.1. Az ISZT szerepe a szabadalmi perekben

A szabadalmi perekben a vita tárgya többnyire egyszerre technikai, jogi és adott esetben gazdasági (megtörtént-e a hasznosítás?). A szakértő sokszor különböző szakterületek metszéspontjában értelmez bonyolult kérdéseket. Például egy gyógyszerészeti eljárás jogvitájában a testület szakértőjének egyszerre kell kémiai, gyógyszeres technológiai, analitikai és jogi ismereteket integrálnia.

3.2. Az ISZT szerepe a védjegyperekben

A védjegy jogviták egy része látszólag egyszerűbb, mint a szabadalmaké, azonban a látszat gyakran csal. A fogyasztói észlelés pszichológiai szempontjai, a piaci kontextus, a használat módja, valamint a megjelölések grafikai, szemantikai és fonetikai összehasonlítása rendkívüli komplexitással jár.

A bíróságok számára készített szakvélemények tipikus kérdései az összetéveszthetőség vizsgálata, a védjegy megkülönböztetőképességének elemzése, a piaci környezet figyelembevétele, különleges megjelölések értékelése (színvédjegyek, hangvédjegyek, multimédiás védjegyek). A testület szakértői a fogyasztói észlelés elméletét, a marketingtudomány releváns részleteit és a grafikai elemzés szempontjait is figyelembe veszik.

3.3. Az ISZT szerepe a formatervezési mintákkal kapcsolatos perekben

A formatervezési minták világában a szakértői feladat különösen érzékeny; a „különböző” és az „egyedi jelleg” kérdése gyakran a művészeti és ipari kreativitás határterületeit érinti. A bíróság számára a kérdés nem esztétikai, hanem a „tájékozott felhasználó” szemszögéből vizsgálendő. Vajon egy tájékozott felhasználó számára az adott forma eltér-e a korábban ismert mintáktól? Az ISZT szakértői ezért összehasonlító morfológiai elemzést készítenek, értékelik az ergonómiai sajátosságokat, vizsgálják a piaci előzményeket.

4. Az ISZT kapcsolata a gazdasági és innovációs szférával

A testület nem csak az igazságszolgáltatási rendszernek, hanem a gazdasági területnek is fontos szereplője.

4.1. A vállalkozások számára nyújtott szakvélemények

A vállalkozások – különösen a kis- és középvállalkozások az ISZT-hez fordulhatnak jogviták megelőzése vagy tisztázása érdekében. A szakvélemények megelőzhetik, hogy a vállalkozások költséges perekbe bonyolódjanak, vagy hibás fejlesztési irányba induljanak.

A szellemi tulajdon gazdasági jelentősége a 21. században megkérdőjelezhetetlen. A vállalatok értékének jelentős százalékát immateriális javak képezhetik, amelyek kezelése és védelme alapvető. Az ISZT ebben a folyamatban olyan hozzáadott értéket nyújthat, amely csökkentheti a jogviták kockázatát, segíthet a találmányok piacosításában, növelheti a K+F-projektek transzparenciáját és támogathatja a licencforgalom és technológiatranszfer folyamatát.

4.2. A magyar innovációs kultúra támogatása

Az ISZT tevékenysége közvetve hozzájárult ahhoz, hogy Magyarországon kialakuljon a szellemi tulajdon megbecsülése, a jogszerű technológiai fejlődés gyakorlata, a vállalkozások körében terjedő IP-tudatosság. Ebben a hivatal 130 éves múltja és a szakértői testület több évtizedes működése szervesen kapcsolódik egymáshoz.

5. Európai kitekintés, összehasonlítás a magyar rendszerrel

Európában több iparjogvédelmi szakértői testület és szervezet működik, amelyek szakmai közösségeket vagy szakértői bizottságokat alkotnak a szellemi tulajdon területén.

A legtöbb európai országban nem működik olyan, kifejezetten iparjogvédelmi szakértői testület, mint Magyarországon, amely formálisan regisztrálja a szakértőket, és hatósági/bírószági eljárásokban hivatalos szakértőként ad véleményt. Ehelyett sok országban a szakvéleményezés bíróság által kirendelt szakértők, szakértői kamarák vagy szellemi tulajdon-hivatalok melletti szakértői listák alapján történik.

Néhány európai példa az ISZT-hez legközelebb álló rendszerekre:

– Ausztria

Az Osztrák Szabadalmi Hivatal (Österreichisches Patentamt) működteti a hivatalos szakértői listát (Gerichtliche Sachverständigenliste), amelyből a bíróságok iparjogvédelmi ügyekben szakértőt rendelhetnek ki. Funkcióiban az egyik legközelebb álló a magyar rendszerhez, bár nem testületi formában.

– Németország

A szakvéleményeket nyilvánosan kijelölt és esküdt szakértők adják (öffentlich bestellte und vereidigte Sachverständige) egy szövetségi kamara rendszerén belül. Külön listák

vannak szabadalmi és védjegyekhez. A német bíróságok gyakran szabadalmi ügyvivőket kérnek fel szakvéleményezésre, nem pedig különálló testületet.

- *Svájc*
A Szellemi Tulajdon Szövetségi Intézete (Eidgenössisches Institut für Geistiges Eigentum) szakértői névjegyzéket tart fenn (Expertenpool), amely a bíróságok számára elérhető, hivatalos IP-szakértői adatbázis.
- *Franciaország*
A regionális fellebbviteli bíróságok (Cour d'appel) kezelik a szakértői listát (Experts Judiciaires), köztük a szellemitulajdon-szakértőket is. Nincs külön iparjogvédelmi testület, hanem a bíróságok saját listát kezelnek.
- *Olaszország*
Minden tartományban létezik bíróság melletti szakértői jegyzék (Albo dei Consulenti Tecnici d'Ufficio CTU). Külön kategóriát tartanak fenn a szabadalmi és védjegyek szakértőinek.
- *Svédország*
A szellemitulajdon-bíróság kijelölt szakértői panelt tart fenn különböző technológiai és szellemitulajdon-területekre. Ezek a szakértők közvetlenül a bíróság mellett működnek (Patent- och marknadsdomstolen – experts).
- *Egyesült Királyság*
Nincs külön szakértői testület; a bíróságok egyedi alapon neveznek ki szakértőt. Rendszeresen kéri fel a Chartered Patent Attorney vagy Trademark Attorney minősítésű szakembereket (court-appointed experts/chartered IP professionals).

A magyar modellhez legközelebb álló rendszerek, a központi, formális, állami háttérrel működtetett szakértői struktúrák, Ausztriában és Svájcban vannak. Ezekben az országokban a szakértők központi névjegyzékben szerepelnek, és bíróságok, hatóságok, közigazgatási szervek számára hivatalosan adnak szakvéleményt, ugyanúgy, mint az ISZT. Valamelyest hasonló rendszerek léteznek Németországban, Olaszország és Franciaországban, de ezekben az országokban nem a szellemi tulajdon hivatala, hanem gazdasági kamarák vagy bíróságok kezelik a szakértőket. Jelentősen eltér a magyar szabályozástól az Egyesült Királyság és Svédország. Itt nincs szakértői testület vagy lista, hanem a bíróság ad hoc jelleggel választ.

6. Az ISZT jövőbeni kihívásai

A következő évtizedben jelentkező új technológiák új kérdéseket támasztanak. Ilyen például a mesterséges intelligencia által generált találmányok jogi státusza, a biotechnológiai és génmódosítási eljárások etikai és jogi vizsgálata, a digitális formatervezési minták adaptációja vagy a virtuális térben megjelenő védjegyhasználati formák értékelése.

A testületnek figyelemmel kell lennie arra, hogy a következő generáció szakértői a lehető legfrissebb műszaki, jogi és gazdasági ismeretekkel rendelkezzenek, aktívak legyenek a nemzetközi szakmai közösségekben,

ÖSSZEGZÉS

A Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala 130 éves fennállása során olyan szellemitulajdon-védelmi rendszert alakított ki, amely stabil, nemzetközileg elismert és a gazdasági szereplők számára megbízható háttérrel biztosít. E rendszer egyik fontos, szakmai hagyományokkal rendelkező intézménye az Iparjogvédelmi Szakértői Testület, amely több évtizede hozzájárul a magyar iparjogvédelem minőségéhez, a bírósági döntések megalapozottságához és az innováció fejlődéséhez.

Az ISZT szakmai munkája – a függetlenség, a pártatlanság, és az interdiszciplinaritás elvei alapján – olyan értéket képvisel, amely a gyors technológiai változások közepette is irányt mutat. A következő évtizedek kihívásai ugyan új kérdéseket vethetnek fel, de a testület felkészült arra, hogy ezeket kezelje, és továbbra is a magyar szellemitulajdon-védelem egyik fontos pillére maradjon.

A SZERZŐI JOGI SZABAD FELHASZNÁLÁS SZABÁLYOZÁSA MAGYARORSZÁGON

A Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala fennállásának 130 éves évfordulójának alkalmából kiadott ünnepi kiadványba írandó tanulmány készítésére szóló megtisztelő felkéréshez olyan téma választása illik, amely körülbelül legalább olyan idős, mint a hivatal. Hazai első szerzői jogi törvényünk 1884-ben született,¹ még abban az évben hatályba is lépett.² Mi emellett a kiadói szerződést is a szerzői jog részének tekintjük, és ez a modern szerzői jogban adotttnak tekinthető. Sőt, az első, és második szerzői jogi törvényünket magyarázó, alább említendő munkák mindegyike közli és magyarázza is a kiadói szerződést szabályozó külön törvényt. Így aztán akár 150 éves fennállás ünnepelésére is alkalmas témát választottunk a kiadói szerződést kereskedelmi jogi szerződésként szabályozó kereskedelmi törvény (Kt.)³ hatálybalépésétől.

Szükséges azonban további magyarázat is a szabad felhasználás témakörének választásához. Az első szerzői jogi törvény óta a szabad felhasználás maga is követte (kullogva?) a vagyoni jogok változását, és e változást a rövid tanulmány keretei között már csak azért is érdemes jelzésszerűen dokumentálni, mert a változás mértékét és jellegét a digitális szerzői jog⁴ korában nem kíséri egyöntetű megegyezés. Ez kifejeződik a szabad felhasználások ernyőjét jelentő háromlépcsős teszt értelmezésében, új, a szabad felhasználásokat egységesen szabályozó instrumentum megalkotásának sürgetésében, az uniós szabad felhasználási szabályok kritikájában, egyes szabad felhasználási esetek kritikai elemzésében.⁵ Nem ezt az óriási, tiszteletre méltó szakirodalmat dolgozzuk fel. Váznánk a szabad felhasználás eseteinek hazai rendszerét, megpróbálunk egyfajta taxonómiát alkalmazni. A kiindulásunk az, hogy a szabad felhasználás eseteit ma már nemigen lehet egységes elve(ke)n nyugvó rendszerbe foglalni, és talán ez is lehet az egyik oka a fentebb jelzett elégedetlenségnek. A szabályozás történetének rövid felvázolásába és a taxonómiai elemzésbe ágyazva két részletkérdést érintünk. A szabad felhasználási esetek kivétel vagy „users’ right”/„permitted act”⁶ jellegét és a szabad felhasználással szemben gyakorolható tiltakozás/fenntartás jogát. Határozottan elzárkózunk attól, hogy bármilyen szabályozási javaslatot, koncepciót fogalmazunk meg. Ennek több oka van. Egyrészt a szabad felhasználás szabályozása részben nemzetközi egyezményen alapul, és jelentős részben uniós hatáskör.⁷ Másrészt a rövid tanulmány megírásának célja és terjedelme nem alkalmas egy ilyen mély és széles, filozófiai, gazdasági, (jog)politikai, alapjogi háttérű szabályozási területen konkrét megoldások javaslatba hozására. Harmadrészt eleve erős fenntartásokkal viseltetünk az olyan publikációs célokkal szemben – még nagy terjedelmű, tudományos minősítési céllal készült írásművek esetében is – amelyek célmeghatározásához szükségszerűen szabályozási megoldási javaslat

is kapcsolódik. Az eredményhez elegendő a megfigyelés, a rendszerezés, és – ha abból adódik – a következtetés levonása. A szabályozás, pontosabban a szabályozó a saját rendszerén belül, különböző kötöttségei és szabadságai határai között figyelembe veszi vagy figyelmen kívül hagyja a megfigyelés leírását, a rendszerezést, ha ilyet az írás tartalmaz, illetve, ha vannak, a következtetéseket.⁸

Az első szerzői jogi törvény kora

A hazai első szerzői jogi törvény nem tartalmaz egységes rendszerbe foglalt szabad felhasználási eseteket.⁹ Ezen nincs mit csodálkozni, hiszen a vagyoni jogok általános rendszere, a felhasználás általános fogalma is ismeretlen volt abban az időben. Ugyanakkor a szabad felhasználás esetei („nem tekinthető bitorlásnak”) közös indoka megvan: „A szerző e széles jogkörével szemben a társadalmi életben a közönségnek, a ’mindenkinek’ nagy nyomatékú kultúrérdekei állanak. ... A tudományban és törvényben eldöntendő gyakorlati kérdés e szerint mindig a következő: Mi tekintetben és mennyiben vethető korlátozás alá közérdekből a szerzőnek e kizárólagos joguralma? ... E korlátozások forrása nemcsak a nyers közérdekben van, de abban a köztudatban is, hogy a szerző a maga gondolat-világát végre sem egymaga képezi ki. Szellemileg a múltak, sőt a jelen gondolatkincséből is merít, még ha eredeti eszméi és gondolatai vannak is; annál inkább, ha a tudás meglevő anyagát új terv szerint, új formában és jobb feldolgozásban nyújtja a közönségnek. ... E tényekből az igazság erejével folyik a közérdekkel is egybehangzó következtetés, hogy a társadalom, illetőleg annak szervezete : az állam, korlátozhatja a szerző jogát, amennyire t. i. azt a fejlődés zavartalan biztosítása igényli és lehetővé teszi. E korlátozások a fejlődés mai állapotában részben a szerzői jog határait, részben annak idejére vonatkoznak. ... Az előbbiektől közé tartoznak különösen az oktatás és általános közművelődés javára szolgáló némely kisebb művek szabadba tétele. Továbbá a jótékony célú előadásoknak bizonyos esetekben, a bitorlás fogalmi köréből való kirekesztése. Szintúgy az idegen szerzők műveiből idézések és a zenéhez való kisebb vers-szövegek felvételének megengedése. Mindezeknek körét meghatározni részletfeladat, amelynek megoldása olykor, mint például a műnek más műfajban való átdolgozásánál, vagy díszítésekre való alkalmazásánál (iparművészeti, díszítő ipar) nem csekély gyakorlati nehézségekkel is össze van kötve.”¹⁰ A bő idézet talán bizonyítja: nem túlzás kijelenteni, hogy nincs új a nap alatt.¹¹ Kétségtől jóval nagyobb nehézséggel jár a jogfejlődést messze meghaladó sebességű technikai fejlődés különböző vívmányaihoz igazítani a már 1884-ben is felismert érdekegyensúly-keresést a Web 3.0 és a mesterséges intelligencia (a továbbiakban: MI) korában, mint a 19. században, de a képlet, amint az 1908-ból származó idézet is bizonyítani látszik, már megvolt.¹²

Az 1884-es törvényben a szabad felhasználási esetkörök bitorlás alóli kivételként voltak megfogalmazva azzal, hogy a kivétellel érintett vagyoni jogok sem átfogóan, műtípustól függetlenül megfogalmazott tiltó és engedélyező jogosítványok, hanem a törvényben az

egyenként felsorolt felhasználási magatartások engedély nélküli megvalósítása bitorlásnak minősül.¹³ A szabad felhasználási esetek „rendszere” a kiindulási alapként kezelt irodalmi művekhez kapcsolt kivételek felsorolásából, majd a más műfajtaéknál az ezekre való utalásból, és az ezt kiegészítő, sajátos, az adott, nem irodalmi, a törvényben külön cím alatt szabályozott műfajta felhasználásához illesztett kivételekből áll, ahogy ezt az olvasást könnyítő céllal „csak” jegyzetben¹⁴ megadott példák bizonyítják.

Más, az első szerzői jogi törvényünket magyarázó munka sem megy tovább a korlátozások indokolásában.¹⁵ Így például az irodalmi művekre irányadó szabad felhasználások általános magyarázata e munkában a következő: „E szakaszban vannak foglalva azok a kivételes esetek, melyekben a szerzői jog a hírlapi, irodalmi eszmecsere, a politikai tárgyalások nyilvánossága, a tudományos buvárlat¹⁶ és a kritika szabadsága, a nevelés és irodalom fejlődésének érdekében korlátozás alá esik.”¹⁷ Ez körülbelül annyi, mint egy sajnos szokásos mai törvényindokolás, egyszerű leírás, nem magyarázat.

Az 1921-es törvény és a szabad felhasználás

Magyarország BUE-csatlakozásához kapcsolódik 2021-es szerzői jogi törvényünk.¹⁸ Sem a törvény indoklása, sem sűrűn hivatkozott, kitűnő magyarázata sem tér ki a korlátozások (az 1884-es törvényhez hasonlóan: „nem bitorlás...”)¹⁹ mélyebb indokaira.¹⁹

„A törvény a 9. §-ban foglalt rendelkezésekkel a köz-művelődés, a kritika, a hírlapok hírszolgálat, a politikai, közigazgatási és bírósági tárgyalások nyilvánossága érdekében állított fel kivételeket, amelyek megfelelően alkalmazandók az írói műveken kívül a 67. §. szerint képző vagy iparművészeti alkotásoknak nem tekinthető szövegek, tervezetekre stb. (67. §.), s a fényképeseti művekre (71. §.), valamint a színművek, zenés színművek és zeneművek nyilvános előadására (54. §.). A zeneművek tekintetében idevonatkozóan a 47. §. külön rendelkezéseket tartalmaz, a képző- és iparművészeti alkotásokra pedig a 62. §.” Egyes kivételek magyarázatánál találunk konkrét, az adott kivételt indokoló, közérdeket kifejtő indokokat, így az átvétel kivételét (tudományos műbe, egyházi, iskolai oktatási célra – ez az ún. nagy citátum). Alföldi ekként indokolja: „A törvény ezzel a rendelkezéssel közérdekből a tudomány céljainak elérése, a közönség vallásos érzületének fejlesztése, s az ifjúság erkölcsi és szellemi képzésének előmozdítása céljából kívánja a szerző nélkülözhetetlen szellemi alkotásait mennél hozzáférhetőbbé tenni.”²⁰

Vajon hogyan reagált a szerzői jog a korabeli technikai fejleményekre? Szalai Emil a rádióval, a hanglemezzel és az előadóművész helyzetével²¹ foglalkozott 1935-ben. Az előszóiban írja: „Mint más jog anyagát, a szerzői jogét is, a bírói gyakorlat hivatott az élet – a technika – fejleményeihez igazítani. Ezt a hivatást bíróságaink a m. kir. Kúria irányítása mellett magasrendűen tudták mindig betölteni. Bölcs mérséklettel, de gondos következetességgel hozta összhangba bírói gyakorlatunk a technika eredményeit a szerzők érdekeivel, de egyúttal a szerzőkkel szembenálló gazdasági és kulturális körök érdekeivel is.” A munka

maga a szabad felhasználás esetleges problémáira nem tér ki, sokkal inkább a szerző és az előadóművész jogállását boncolgatja hangfelvétel-kiadás és követő felhasználás esetén, és a rádiósugárzás és a sugárzott mű további felhasználása (nyilvános előadás, a Berni Uniós Egyezményben – BUE – és az uniós szerzői jogban nyilvánossághoz közvetítés²²) korabeli vagyoni jogi dogmatikai besorolását tárgyalja.

Balás P. Elemér törvénytervezete

Az 1921-es törvény „valódi”, tehát a szocializmusnak nevezett, államosítással, tervgazdasággal és a magánjogba való széles állami beavatkozással jellemezhető korszakot megelőző működéséről szólva nem lehet megfedkezni Balás. P. Elemér 1934-ben, az Igazságügyi Minisztériumban készített, de nyomtatásban csak 1947-ben napvilágot látott törvényjavaslatáról.²³ A javaslatban a „nem bitorlás” megközelítés helyett megjelennek a rendszerbe foglalt korlátozások, köztük a szabad felhasználás, mégpedig lényegében egy szerkezeti egységben (van ez alól kivétel). A rendszer a következő: A szerzői jogi törvényből folyó korlátozások cím alá rendezve találunk egyes személyek javára fennálló korlátokat (pl. házastárs). Ezt követik a díjigények: hangfelvétel nyilvános előadása, rádióközvetítése, vagy élő előadás rádiófelvétele és közvetítése, de valódi, engedélyhez nem kötött esetek is, ha abban a szerző nem látja közérdek megnyilvánulását (képzőművészeti alkotás többszörözése kiállítási katalógusban).²⁴ Külön egységben találjuk a közérdekű korlátozásokat, amelyek között első helyen a védelmi idő szerepel.²⁵ Az egyéb közérdekű korlátozások tartalmazzák a mai értelemben is vett és korabeli szabad felhasználásokat, mégpedig szinte kivétel nélkül „users’ right”-ként megfogalmazva: bárkinek joga van...²⁶ Közérdekű besorolást kap a magáncélú másolás, a közkönyvtári kölcsönzés és a nyilvános előadás joga alóli ismert kivételek is.²⁷ Ebben azt találjuk említésre méltónak, hogy nemcsak a közkönyvtári kölcsönzés és a nyilvános előadás, ha magáncélú, egyházi célra vagy iskolai körben történik, hanem a „közönséges” magáncélú másolás is közérdekű, azaz a kultúra (a szellemi alkotások) közönség számára történő hozzáférést biztosító korlátozásnak minősül.²⁸ Emellett a törvényjavaslat nagyon nagyvonalúan teszi lehetővé a kultúrkincre való szabad, alkotási vagy kultúráközvetítési, nonprofit céllal való támaszkodást.²⁹

Az 1969-es szerzői jogi törvény kettős jellegű időszaka

A tervgazdaság lazulásának korában és alapelvében az 1965-ös német szerzői jogi törvény „mentén” került sor az 1969. évi Sztj. megalkotására.³⁰ E törvény már modern, több értelemben is. Szakít a műfajonkénti szabályozással, helyette „[a] törvényjavaslat ... a felhasználás általános meghatározása mellett a szerzői jog korlátait határozza meg felsoroló (taxatív) módszerrel, tehát azokat az eseteket, amikor a felhasználás – az ún. szabad felhasználás – a szerző díjazása nélkül jogosult. Az általános meghatározás előnye az is, hogy a törvény

rendelkezései alkalmazhatók lesznek olyan esetekre is, amikor a technika fejlődése újabb felhasználási módokat tár fel.”³¹ A törvény belső korlátozási rendszere logikai szempontból világos. Emellett a korban jellemző állami kulturális műértékesítési monopóliumot tükröző közérdeket is konstituál, törvényi engedéllyel díjigényre szorítva a kizárólagos sugárzási jogot (erre egyébként a Berni Uniók Egyezmény ma is módot ad).³² „A törvény e fejezete azokat a rendelkezéseket tartalmazza, amelyek a társadalmi [ma közérdeknek, a Berni Uniók Egyezmény 9. Cikk (2) bekezdése értelmében 'certain special cases' nek neveznénk – a szerző betoldása] és egyéni érdek összehangolására törekedve bizonyos korlátok közé szorítják a szerzői jogok érvényesülését. Ezeknek a korlátozásoknak egy részét (művek idézése, oktatási célra átvétele, hírek átvétele stb. szabadon megengedett) a jelenleg hatályos szerzői jogi törvény is tartalmazza. A szerzői jogok korlátozásának szükségességével a nemzetközi egyezmények is számolnak. A jelenleg hatályos szabályokat a törvény továbbfejlesztzi, és a szerzői jog korlátait – a megnövekedett és gyors intézkedéseket kívánó társadalmi igények által indokolt mértékben – három csoportban (szabad felhasználás, felhasználás a szerző hozzájárulása nélkül díjazás mellett, továbbá a felhasználásnak társadalmi érdekből engedélyezése) szabályozza. A szerzői jogok korlátozása természetesen bármely esetben csak a már nyilvánosságra hozott művekre vonatkozhat.”³³ Ezek között figyelemre méltó vagy esetleg fiatalabbak számára meghökkenést okozó két rendelkezést emelünk ki. Az egyik a nyilvános előadás joga alóli ma is létező magáncélú előadás kivételének korhű kiterjesztése: „A magánhasználatra való előadással egy tekintet alá esik műveknek munkalélektani okokból, illetőleg a munka eredményessége érdekében – a termelőmunkával egyidejűleg – rádió, hanglemez vagy hangszalag útján történő lejátszása”.³⁴ No comment. A másik jó példa a felhasználás társadalmi érdekből való engedélyezése,³⁵ amelyet a jogalkotó 1994-ben hatályon kívül helyezett, és amelynek megfelelő szabály magától értetődően a mai szerzői jognak már szerencsére nem lehet része, de sok felhasználó álmának valóra váltását jelentené azokban az esetekben, amikor „nehéz” jogutódokkal tárgyalnak a felhasználás engedélyezéséről. Érdekesebb a műkedvelő színpadi előadásra vonatkozó, ugyancsak a magyar művekre korlátozott kivétel is.³⁶

Az 1969-es törvény hatálya túlnyúlt a rendszerváltoztatáson. Ennek nyomai jól tükröződtek a korlátozások szabályaiban is. De a változtatás áldozatául esett a német törvényből csak az EUB Pelham1-döntése³⁷ nyomán hatályon kívül helyezett hazai, korlátozott „freie Bearbeitung”-szabály,³⁸ ami a forrásmű inspirációs felhasználása és az engedélyköteles átdolgozás közötti könnyebb különbségtételt tette lehetővé véleményünk szerint nem haszontalanul. Eredetileg, 1982-es bevezetése óta a törvényi engedélyen alapuló magánmásolási díjigény korabeli, egyszerű, rendeleti szabálya a korlátozások között kapott helyet, az 1969-es törvény 1994. évi novellájával, illetve a novella végrehajtását szolgáló miniszteri rendelettel³⁹ mind jogforrási szinten, mind pedig törvényi elhelyezését tekintve jobb helyre került.⁴⁰ Bizonyos korai uniós irányelvek részleges átültetésére sor került már 1994-ben. Ennek következtében kerültek be a szabad felhasználás szabályai közé a nyilvános haszon-

kölcsön akkor kivételnek minősített esetei.⁴¹ A korlátozások közül az uniós kötelezettségvállalásokra és arra tekintettel, hogy megszűnt az állami rádió- és televíziómonopólium, kikerült a rádió és a televízió javára fennálló törvényi engedély, azaz a szerzők megkapták a sugárzási kizárólagos jogukat.⁴² Ezekből a változásokból jól látható, hogy mindaddig, amíg a digitális technika és az internet „rá nem rúgta az ajtót” a szerzői jogi szabályozásra, a korlátozások, és ezen belül a szabad felhasználások esetei nagyjában-egészében változatlanok voltak. Megfigyelhető volt a korabeli, azonban a maga korában modern szerzői jogi szabályozásban a kivételek és korlátozások rendszerbe foglalása – szemben a korábbi törvényekkel – és hazánkban a tervgazdasági, állami tulajdonra épülő rendszerhez igazodó korlátozások beépülése a „klasszikus” kivételek közé.

A hatályos Sztj. szabad felhasználási eseteinek a rendszere

Ma hatályos szerzői jogi törvényünk⁴³ szabad felhasználási szabályait alapvetően az uniós szerzői jog határozza meg. Hatálybalépésekor az akkor és azóta is fennálló nemzetközi kötelezettségvállalások⁴⁴ az európai társulási szerződés⁴⁵ és a várt csatlakozás, az EU-hoz való csatlakozás óta pedig az EU szerzői jogi irányelveinek átültetési kötelezettsége alakítja a rendszert. Ezt az állítást annyiban kell finomítani, hogy a hazai „reflex-” jogalkotás – néhány alkalommal megfelelő szakmai egyeztetés, azaz érdekmérlegelés nélkül, vitatható indokokkal, néhány alkalommal megfelelő indokokkal – bővítette a szabad felhasználások esetköreit.⁴⁶ Az Infosoc-irányelv (2001/29/EK irányelv) 5. cikk(3) bekezdés *m*) pontja alapján megkésett, az építési jog megújításával összefüggő jogalkotás terméke az építészeti tervművek és építészeti épületalkotások felújítási/újjaépítési helyreállítási célú szabad felhasználása.⁴⁷ Ez teljesen helyénvaló kivétel, logikus érdekösszemérésen alapul, amelynek az eredménye az, hogy az építészeti alkotás szerzői jogi jogosultja nem akadályozhatja meg az épület tulajdonosa épület helyreállítására vonatkozó használati részjogosítványa gyakorlását. Érdekes, hogy az itt említett érdekösszemérési, közérdekké emelt érthető indokot nem tartalmazza a módosítás magyarázata.⁴⁸ Az már nem érdekesség, hanem komoly hiányosság, hogy a szabad felhasználás alapjául szolgáló helyreállítás fogalmát a magyar építészettről szóló törvény az Sztj. jegyzetben idézett szabályától eltérő tartalommal határozza meg.⁴⁹ A szerzői jogi helyreállítás-fogalom az építmény, építményrész eredeti építészeti kialakításának megtartása mellett elvégzett, az építési jogi fogalom az építmény, építményrész eredeti építészeti kialakításának lehetséges megtartása mellett elvégzett felújítást jelenti. Mondani sem szükséges, hogy az építési jogi fogalom szélesíti, sőt parttalanná is teszi a szabad felhasználást, amely adott esetben átdolgozásnak minősülő beavatkozást is szabad felhasználásnak tekint. Azt nem tudjuk megjósolni, hogy lesz-e olyan bíróság, amely az építési jogi, szélesebb szabad felhasználást lehetővé tevő fogalmat tekinti majd akár a *lex posterior*, akár a *lex specialis* elve alapján alkalmazandónak.

Az 1969-es Sztj.-ből megörökölt, „klasszikus” szabad felhasználási eseteket tartalmazza az Infosoc-irányelv választható kivételeket tartalmazó listája is. Ezek kibővültek az előző bekezdésben jelzett hazai, de az Infosoc-listára visszavezetett kivételekkel és mindazokkal az esetekkel, amelyeket nemzetközi szerződésből eredő kötelezettség nyomán vagy az EU szerzői jogi irányelvei alapján be kellett vezetni.⁵⁰ Az egyes eseteket itt nem soroljuk fel, mert a rendszerezés elvének keresése szempontjából szükségtelen, és túl részletező is lenne.⁵¹ E szabad felhasználások hazai ernyője az Sztj.-ben sajátosan szabályozott háromlépcsős teszt.⁵² Ezzel az írásban nem foglalkozunk, a hazai szakirodalom teljes mértékben feltárta a háromlépcsős teszt geneziséjét, tartalmát és a hazai szabályával összefüggő kérdéseket.⁵³

A teljesség kedvéért felsoroljuk, milyen, az Infosoc-irányelv 5. cikk (2) és (3) bekezdése alapján választható kivételi eseteket nem szabályoz a hazai törvény. Az egyik a sugárzott műsorok nem kereskedelmi célú, szociális intézmények (például kórházak vagy börtönök) általi többszörözése (e szabad felhasználás egyébként díjigényhez van kötve), a bírósági és közigazgatási eljárásokról készült tudósítások célját szolgáló felhasználás, mű más anyagokba történő véletlenszerű belefoglalása, készülékek működésének bemutatásával vagy javításával kapcsolatos felhasználás, más kisebb jelentőségű felhasználás, feltéve, hogy azok kizárólag analóg felhasználásra vonatkoznak, és nem érintik az áruk és szolgáltatások Közösségen belüli szabad mozgását.⁵⁴

Ami a szabad felhasználások rendszerét illeti, van egy elfogadott, a szabad felhasználást indokoló, közérdek szempontjából létező csoportosítás. Ez a következő:

- „– a szellemi alkotótévékenység megkönnyítése (de nem a más alkotók terhére való teljes szabadsága): Sztj. 34. §;
- a véleménynyilvánítás szabadsága: Sztj. 34/A. §;
- az iskolai oktatás és tudományos kutatás megkönnyítése: Sztj. 34. § (3)–(4) bek., 35. § (4)–(5) bek., 35/A. §, 38. § (1) bek. b) pont, 38. § (5) bek., 39–40. §, 68. § (2) bek.;
- a magánfelhasználás segítése: Sztj. 35. §;
- az információs szabadság érvényre juttatása: Sztj. 36. § (1)–(2) bek., 37. §;
- a művek közönséghez jutásának megkönnyítése: Sztj. 35. §, 38. §, 68. § (1) bek.;
- a kulturális ipar könnyebb működéséhez fűződő érdek: Sztj. 36. § (3)–(5) bek.;
- a műszaki szükségszerűségekkel, főleg a digitális technikával összefüggő okok: Sztj. 35. § (6)–(7) bek., továbbá az 59–60. §, 62. §;
- a társadalmi esélyegyenlőséghez fűződő érdek: Sztj. 41. § (1) bek.; és
- az igazságszolgáltatáshoz, a közbiztonsághoz, valamint a törvényhozáshoz és országgyűlési képviselőkhöz fűződő érdekek: Sztj. 41. § (2)–(3) bek.”⁵⁵

Mi más szempontból, mégpedig a szabad felhasználás tényleges biztosítottasága és díjigénnyel való ellentételezése felől kísérlünk meg egy csoportosítást adni.

Kiindulásként leszögezzük, hogy valamennyi, a törvényben szabad felhasználásnak minősített esetet az ún. „exceptions and limitations” fogalomkörben kivételnek tekintjük a szerzői jog jelenlegi dogmatikai rendjében, függetlenül attól, hogy az adott szabad felhasználás jo-

gosultja milyen „erős” joggal rendelkezik a mű és a teljesítmény engedély nélküli felhasználására. Ez annyit jelent, hogy egy díjigénnyel ellentételezett szabad felhasználást sem korlátozásnak, hanem kivételnek minősítünk, összhangban a WIPO által adminisztrált szerzői jogi és szomszédos jogi egyezmények hivatalos kommentárjával.⁵⁶ A „limitations” fogalomkörbe tartozónak az ezen írás által nem tárgyalt, a jogosultat megillető jogok gyakorlásának különböző korlátait tekintjük. A félreértések elkerülése végett rögzítjük, hogy azokat az eseteket, amikor az oltalmi tárgy fogalmának megfelelő mű/teljesítmény eleve ki van véve a védelem alól, nem tekintjük kivételeknek. Ezekben az esetekben a védelem hiánya magasabb absztrakciós szinten, az oltalmi tárgy fogalmi szintjén hozott jogalkotói döntésből fakad.⁵⁷

A szabad felhasználás hagyományos körébe tartoznak azok a felhasználási módok, amelyeknél nincs szükség a szerző hozzájárulására, és a szerzőt a szabad felhasználás főszabálya szerint díjazás sem illeti meg (például idézés, oktatási célú átvétel).

A szabad felhasználás más eseteiben a szabad felhasználásra tekintettel díjigény (ellentételezés) illeti meg a szerzőt, az ilyen díjat pedig nem közvetlenül fizetik. Ez azt jelenti, hogy a díjfizetés nem a felhasználót, hanem a díjfizetés törvényben meghatározott kötelezettjét (például üres hordozót elsőként belföldi forgalomba hozó személy) terheli, másrészt a díj csak kötelező közös jogkezelés útján juthat el a jogosulthoz (kompenzáció). Van olyan szabad felhasználási eset is – igaz, nem a hazai jogban – amikor a szabad felhasználási magatartásra feljogosított személyt terheli a díjigény, például az oktatási célú szabad felhasználás esetén.⁵⁸ Ilyen díjigény bevezetésére – bizonyos kivételekkel, mint például a kutatási célú szöveg- és adatbányászat – az uniós jog módot ad.⁵⁹

Egyes esetekben a jogosult nyilatkozatával kizárhatja vagy korlátozhatja a szabad felhasználást [például Szjt. 36. § (2) bekezdés: a jogosult megtilthatja a sajtóban megjelent mű sajtón belüli átvételét; vagy Szjt. 35/A. § (1) bekezdés *b*) pont: a jogosult géppel olvasható formában megtilthatja az üzleti célú szöveg- és adatbányászatot; Szjt.41/M. § (6) bekezdés: a jogosult tiltakozhat a kereskedelmi forgalomban nem kapható mű szabad felhasználásával szemben].

Más esetekben a szabad felhasználás kedvezményezettjének egyeztetéssel, illetve bírói úton kikényszeríthető igénye keletkezik kizárólagos jog hatásos műszaki intézkedést alkalmazó jogosultjával szemben a szabad felhasználáshoz szükséges példány, illetve a szabad felhasználás gyakorlásának biztosítására. Ebbe az esetkörbe az összes, a CDSM-irányelvben szabályozott szabad felhasználási eset beletartozik.⁶⁰ Ezzel szemben állnak azok a szabad felhasználási esetek, amikor a hatásos műszaki intézkedés kizárhatja a szabad felhasználást [például magáncélú másolás és minden más, az Infosoc-irányelv 6. cikk (4) bekezdésében, és annak hazai tükröképében, az Szjt. 95/A. § (1) bekezdésében⁶¹ fel nem sorolt felhasználás azzal, hogy a hatásos műszaki intézkedés feloldását nem lehet követelni lehívásra hozzáférhetővé tétel esetén].

Egy következő esetkörben – az ún. VIP⁶² szabad felhasználások esetében – az államnak kell biztosítania a szabad felhasználásra alkalmas hozzáférhető formátumú példányt. Ez az ún. jogosított szervezet útján történik (Széchenyi Könyvtár), és a szabad felhasználás az

EGT területén azonos hatályú, ebbe beleértve a jogosított szervezet által megvalósított felhasználást.⁶³

Ha abból indulunk ki, hogy a törvényben engedett szabad felhasználás mennyiben, milyen erősséggel biztosít „users’ right-ot” (alanyi jogot – a kifejtést lásd alább), akkor egyfajta csoportosítás így néz ki:

a szabad felhasználónak biztosított jog „erőssége” a legerősebbtől a leggyengébbig haladva	szabad felhasználás „leírása”	nemzetközi szerződés vagy uniós jog alapján kötelező/választható eset
a legszélesebb körű jog	az államnak kell biztosítania a szabad felhasználásra alkalmas hozzáférhető formátumú példányt	kötelező nemzetközi szerződés alapján ⁶⁴
„jogvita” útján eljuthat a szabad felhasználásra feljogosított személy az egyébként nem hozzáférhető példányhoz (műhoz, teljesítményhez)	a szabad felhasználás kedvezményezettjének egyeztetéssel, illetve bírói úton kikényszeríthető igénye keletkezik a szabad felhasználásra, ideértve a lehívásra hozzáférhetővé tételt, vagy ide nem értve a lehívásra hozzáférhetővé tételt	kötelező uniós jog alapján, ⁶⁵ és részben kötelező, részben választható esetek
időleges többszörözés (kötelező), és más, a tagállam döntésétől függően bevezetendő szabad felhasználási eset	nincs szükség a szerző hozzájárulására, és a szerzőt díjazás nem illeti meg, vagy megilleti	kötelező vagy választható eset ⁶⁶
a szabad felhasználásra jogosult jog még szűkebb, mint az előző esetben, mert a jogalkotó a szabad felhasználáshoz fűződő közérdeket elismeri, a szabad felhasználással okozott hátrányt azonban ellentételezni kell	a szabad felhasználásra tekintettel díjigény (ellentételezés) illeti meg a szerzői/szomszédos jogi jogosultat, és ezt a díjat nem a szabad felhasználás jogosultja fizeti közvetlenül, de az rá áthárítható, vagy a szabad felhasználási magatartásra feljogosított személyt díjigény terheli	választható eset, kötelező díjigénnyel, törvényi engedély ⁶⁷
a szabad felhasználásra nem áll fenn magánjogi alanyi jog	a szabad felhasználással szemben a jogosult fenntartási jogot gyakorolhat	részben kötelező, ⁶⁸ részben választható

Valamennyi esetre csak az igaz, hogy

- nem szükséges a szabad felhasználáshoz a jogosulttól előzetesen engedélyt kérni, és
- a szabad felhasználásra feljogosított személy minden esetben – kivéve, ha a jogosult fenntartással kizárta a szabad felhasználást – alappal védekezhet jogsértési igényérvényesítéssel szemben a szabad felhasználásra hivatkozva, és – az eljárási szabályoktól függően – jogsértési igény érvényesítése híján is érvényesítheti igényét megállapítási keresettel.

Nem egyszerű a táblázatban sorba állított szabad felhasználási esetek rendszerbe foglalása. Már a kiindulás is elgondolkodtató. Mindazok az esetek idetartoznak, amikor nincs szükség a jogosult hozzájárulására a felhasználási magatartás megvalósításához? Erre a kérdésre sajnos nemmel kell felelni, mert ezen esetek közé tartoznak a védelmi idő lejártá miatt szabadon felhasználható művek és teljesítmények, a megfelelő szerződéssel/jognyilatkozattal közkinsbe bocsátott művek (pl. CC- vagy GP-licencek), és azok a művek, amelyek megfelelnek egyébként a szerzői jogi védelem feltételeinek, de a jogalkotó a legmagasabb szinten, tehát a szerzői jogi védelem alá tartozás szintjén kiveszi ezeket a védelem alól (folk-lór, hivatalos iratok⁶⁹). Le kell tehát szűkíteni a csoportosítás fő kiinduló szempontját: olyan művekről és teljesítményekről van szó, amelyek védelem alatt állnak, és nem közvetett tárgyai valamely közkinsbe bocsátó létező és érvényes szerződésnek/jognyilatkozatnak.

A csoportosítás komoly nehézségének tűnik, hogy nem lehet pontosan tudni, hogy mely szabad felhasználás alapulhat pusztán jogszerű hozzáférése – ebben az esetben közömbös, hogy a szabad felhasználás forrása jogszerű forrás-e, és mely szabad felhasználások esetében feltétel a jogszerű forrás. Jogszerű forrás a jogosult engedélyével felhasznált (hozzáférhetővé tett) forrás, legyen az egyedi engedély, közös jogkezelés útján adott engedély vagy közkinsbe bocsátó jognyilatkozat/szerződés, a szabad felhasználás alapján hozzáférhetővé tett forrás és a védelem alá (már) nem tartozó forrás. Semmilyen egyéb forrásról nem állítható, hogy az jogszerű lenne.⁷⁰ Általában véve helyes az a kiindulás, hogy csak jogszerű forrásra támaszkodhat a szabad felhasználás. Ezt ki is mondja az Európai Bíróság a magáncélú másolás kivételére nézve, noha azt homályban hagyja, hogy mit is ért jogszerű forráson.⁷¹ Ugyanakkor a szöveg- és adatbányászati szabad felhasználás e szempontból egyetlen feltétele, hogy a jogszerűen hozzáférhető forrásra nézve történjen.⁷² És mi a helyzet a többi szabad felhasználással? Bírósági vagy közigazgatási eljárásban, vagy az Országgyűlés munkájában nem használható fel jogsértő forrás? Egy iskolai kórus előadhat az évfázón egy művet, amelynek a kottáját a karnagy szabadon hozzáférhető honlapról töltötte le? A Renkhoff-döntés azt mondja ki, hogy az utóbbi esetben a forrás jogszerűsége előfeltétel,⁷³ de a bírósági/hatósági eljárások kudarcához, így a jogorvoslati alapjog megsértéséhez vezethetne, ha a jogsértő forrásokat nem használhatnák fel az eljárás céljára. Száz szónak is egy a vége, csoportosítási, rendszerezési szempontnak a forrás jogszerűsége igen nehezen lenne felhasználható.

Mindegyik esetre igaz, hogy azok szerződés vagy más jognyilatkozat útján nem zárhatók ki, akkor sem, ha a jogosult megfelelő díjazásban részesül,⁷⁴ de közben egyes szabad felhasználási eseteket a jogosult fenntartással eleve kizárhat, sőt, az Európai Bíróság gyakorlatával⁷⁵ is alátámasztott tilalom – egy elbírálásra váró döntéstől⁷⁶ függően – a magáncélú másolás esetében is kiüresedhet.

A jogosulti fenntartással kizárható szabad felhasználások olyannyira távol esőnek tűnnek a bíróság előtt a bizonyos esetekben külön vitarendezés útján is kikényszeríthető vagy a szabad felhasználásra alkalmas példány szolgáltatásával járó esetektől, hogy már-már vissza kell riadnunk attól, hogy koherens rendszernek tekintsük a felsorolt eseteket.

A rendszerképzési kísérlet következő szempontja elkerülhetetlenül az, hogy a törvényi felhatalmazás a szabad felhasználásra feljogosított személy számára alanyi jogot hoz-e létre. E ponton „botlunk bele” a „users’ right” kérdésébe, vagyis abba, hogy szabad felhasználási kivételtől, illetve korlátozástól, vagy a szabad felhasználásra feljogosított személy ugyanolyan *érvényesíthetőségi* erejű/súlyú jogáról van-e szó, mint amilyen kizárólagos jog a szerzői/kapcsolódó jogi jogosultat megilleti.

Leszögezzük, hogy semmiféle olyan szándék nem vezeti a szerzőt, hogy megkísérelje bebizonyítani, hogy a szabad felhasználás joga valamiféle alacsonyabb rendű/rangú jog, mint a szerzői/kapcsolódó jogi jogosult joga. Pusztán egy lehetséges rendszertani, használható leírás fogódzót jelentő szempontjait keressük.

Mindenekelőtt meg kell állapítani, hogy a szerzői/kapcsolódó jogi jogosult joga kizárólagos jog, azaz megengedheti vagy megtilthatja, hogy egy, a számára törvényben fenntartott magatartást más személy tanúsíthasson. A szabad felhasználásra pedig, ami logikailag elkerülhetetlenül a kizárólagos jog gyakorlását/érvényesítését a szabad felhasználással érintett körben kizárja vagy legalábbis korlátozza, bárki jogosult. E helyes megállapításról – némi szomorúsággal – rögtön azt is meg kell állapítani, hogy jottányit sem visz közelebb a „users’ right” vs. kivétel/korlátozás kérdésének a megválaszolásához.

Az Szjt. Nagykommentárja szerint az EUB friss, egyes szabad felhasználási esetekben hozott előzetes döntéseit megelőzően a hazai szerzői jog nem tekintette a szabad felhasználást alanyi jognak.⁷⁷ Ebből az következik, hogy a „users’right” megközelítésnek az a lényege, hogy a szerzői/kapcsolódó jogi jogosult jogával azonos rangú jognak kell tekinteni a szabad felhasználáshoz való jogot, nem pedig kivételnek.

Mit kell értenünk alanyi jogon egy szabad felhasználáshoz való jog esetében? Magánjogi alanyi jogot vagy alkotmányos értelemben vett, alapjogként elismert jogot?⁷⁸ A TRIPS-megállapodás a helyes kiindulás, amely elismeri, hogy „a szellemi tulajdonjog magánjog”.⁷⁹ Tehát a szerzői/kapcsolódó jogi jogosult joga – most az emberi jogi/alapjogi gyökereit figyelmen kívül hagyva – annak gyakorlása, érvényesítése során magánjogi alanyi jog, függetlenül attól, hogy önmagában vagy polgári jogi/magánjogi kódex háttére előtt kell-e alkalmazni. Ezért ahhoz, hogy a szabad felhasználásra jogosult joga „users’ right”-nak minősüljön – „egyenrangú”, tehát magánjogi alanyi jogként kell elismertnek lennie függetlenül attól, hogy milyen alapjog a gyökere, vagy éppenséggel milyen alapjogi, külső korlátozást emel be a szerzői jogi szabályok közé.⁸⁰

Ha magánjogi alanyi jogfogalomban gondolkodunk, akkor ezen olyan, a tárgyi jog által biztosított, egy személyt megillető jogot kell értenünk, amelynek gyakorlása, érvényesítése az alanyi jog jogosultjának döntésétől függ. A jogrend biztosítja tehát az alanyi jogot, amely nem jelenti azt, hogy az alanyi jog ne lenne korlátozható (pl. a tulajdonjog szociális kötöttségei), és azt sem, hogy a joghoz ne kapcsolódhatnak kötelezettségek (pl. a tulajdonos kötelezettségei).

Az 1969-es Sztj. bírói gyakorlatát tanulmányozva arra az óvatos következtetésre jutotunk, hogy a szabad felhasználásra alanyi jogként tekintett, noha ezt nem mondta ki.⁸¹ A példákban a bíróság ugyan elutasította a szabad felhasználásra hivatkozó fél védekezését, de nem amiatt, hogy ne lenne alanyi joga az erre hivatkozó félnek a szabad felhasználásra a törvényi feltételek meglétében, hanem amiatt, hogy a szabad felhasználás törvényi feltételei nem valósultak meg. Az Sztj. eddigi bírói gyakorlata is hasonló következtetéseket enged.⁸² Az első, példaként felhozott esetben az idézés szabad felhasználására hivatkozott a fél, de ennek törvényi feltételei hiányoztak. A „users’ right” szempontjából annak van jelentősége, hogy a szabad felhasználásra hivatkozó fél (alperes) védekezik, és védekezése körében neki kell bizonyítania, hogy az idézés feltételei fennállnak. Megjegyezzük, hogy ha arra hivatkozott volna, hogy a felperes műve nem felel meg a szerzői jogi védelem feltételeinek, akkor a felperesnek kellett volna a védelem fennállását bizonyítania – megengedjük – azzal, hogy a szerzőség megállapítását, ha az is vitatott, vélelem támogatja.⁸³ A második esetben a szabad felhasználásra hivatkozó alperes alanyi joga érvényre jutott, egy szoftver működésének megfigyelésére, algoritmusának felhasználására vonatkozó jogát sikerrel érvényesítette. Az ügy vezető szövege azt emeli ki, hogy az algoritmust magát a szerzői jog nem védi, de a témánk szempontjából az algoritmus megismeréséhez fűződő jog fennállása a lényegesebb. Természetesen egy ilyen terjedelmű írásban nincs mód a teljes szabad felhasználási bírói gyakorlat bemutatására és értékelésére. Azt a következtetést tudjuk levonni, hogy ha az alanyi jog elismeréséhez elegendő, hogy a szabad felhasználás jogosultja – ha az adott szabad felhasználási eset (belső korlát) törvényi feltételei fennállnak – képes érvényesíteni a szabad felhasználáshoz fűződő jogát, akkor a szabad felhasználás ma is magánjogi alanyi jog.

Az alanyi jogot azonban – az alanyi jogok szabad gyakorlását fogalmi elemként kezelve – úgy kell érteni, hogy a „users’ right”-ra nemcsak védekezésként lehet hivatkozni, hanem jogsértési igényérvényesítés nélkül is lehet a szabad felhasználás jogát bíróság előtt érvényesíteni. Ezért meg kell vizsgálni, hogy a szabad felhasználásra hivatkozó fél sajátos (nemleges) megállapítási kereset keretében érvényesítheti-e a szabad felhasználáshoz fűződő jogát, azaz az igénye szerzői/kapcsolódó jogosulti támadás nélkül is érvényesíthető-e. Nevesített szerzői jogi (nemleges) megállapítási per a kivételek jogosultjai jogának érvényesítésére az Sztj.-ben nincs, szemben pl. a szabadalmi törvénnyel. Ez utóbbi azt írja elő, hogy egy nemleges megállapítási keresettel pernyertesség esetén ki lehet zárni, hogy a per tárgyává tett magatartás miatt a nemleges megállapítást kérő féllel szemben szabadalombitorlási pert indítsanak.⁸⁴ Ezzel nem azt kívánjuk javasolni – összhangban azzal, hogy az írásnak semmiféle jogi szabályozási javaslatlételi szándéka nincs – hogy az Sztj.-be be kell vezetni egy, a szabad felhasználás jogosultja által is kezdeményezhető (nemleges) megállapítási igényérvényesítési szabályt.

Meg kell ugyanis vizsgálni a perrendtartás szabályait is ahhoz, hogy kijelenthessük, érvényesítheti-e felperesként a szabad felhasználásra jogosult a szabad felhasználáshoz fűződő alanyi jogát. A Pp. a kereseti kérelem fajtáiról rendelkező szabályában⁸⁵ akként rendelkezik,

hogy „valamely jog ... fennállásának vagy fenn nem állásának megállapítása iránt akkor terjeszthető elő kereseti kérelem, ha a kért megállapítás a felperes jogainak az alperessel szemben való megóvása érdekében szükséges, és a jogviszony természeténél fogva vagy a kötelezettség lejártának hiányában vagy valamely más okból marasztalás nem kérhető. A bíróság e törvényes feltételek fennállását hivatalból vizsgálja.” A Pp. Nagykommentárja szerint „egyrészt szükséges, hogy a jogvédelem a felperest az alperessel szemben illesse meg, másrészt a felperes marasztalást (teljesítést) a jogviszony természeténél fogva vagy a kötelezettség lejártának hiányában vagy valamely más okból ne követelhesse.”⁸⁶ Álláspontunk szerint semmi nem akadályozza, hogy a szabad felhasználás jogosultja a szabad felhasználás jogára a szerzői/kapcsolódó jogi jogosulttal mint alperessel szemben hivatkozzon, és kifejtse, hogy a szabad felhasználás természetéből adódóan miért nem kérhet a perben marasztalást. Ilyen pert az átnézett esetek között nem találtunk, ilyenformán „gyakorlati” bizonyítéka – egyelőre – az álláspontunknak nincs. E fejtegetést azzal zárhatjuk, hogy álláspontunk szerint a szabad felhasználás alanyi joga akár védekezőként, akár megállapítási kereseti kérelem keretében érvényesíthető, ennek nem láttuk semmilyen akadályát.

Természetesen tisztában vagyunk azzal, hogy a szabad felhasználás „users’ right” jellegét nem ilyen alantas, jogászokdó, földhözragadt anyagi jogi és eljárási jogi szempontok alapján, hanem elvi, megközelítési irányként, mondhatni meggyőződésként szokták hangsúlyozni. Lényege, hogy a digitális szerzői jog korában bizonyos közérdekkel alátámasztott esetekben a szabad hozzáférésnek kell főszabálynak vagy legalábbis a rendes joggyakorlással egyenrangú esetnek lennie, és a kizárólagos jogok által korlátozott felhasználás a kivétel vagy a szabad hozzáféréssel/felhasználással egyenrangú jogi pozíció. Ennek a megközelítésnek az az egyik, a szerzői jogi szabályozásban megtalálható oka, hogy az internetes felhasználások körében a hozzáférés, a másolás, sőt a tartalomgenerálás, a kultúrkinszre, benne más szerzői/kapcsolódó joga alá tartozó műre/teljesítményre támaszkodás, abból inspiráció nyerése tömeges, egyszerű, olcsó. Eközben megfelelő jogdogmatikai alap nélkül a jogi szabályozásba bekerült a hatásos műszaki intézkedés védelme.⁸⁷ A jogdogmatikai alap hiányán azt értjük, hogy az intézkedés⁸⁸ tipikusan a műhöz/teljesítményhez való hozzáférést akadályozza/ellenőrzi, a hatásos műszaki intézkedés megkerülése pusztán egy kiegészítő szerzői jogi jogsértési cselekmény, miközben sehol nem találunk a vagyoni jogok között olyan jogot, amelynek alapján a jogosult megtilthatja vagy engedélyezheti a műhöz/teljesítményhez való hozzáférést. Röviden: hozzáférési vagyoni jog nincs, de a hozzáférést a jogosult jogszerűen megakadályozhatja/korlátozhatja. Elsősorban ennek a helyzetnek a következménye véleményünk szerint az a törekvés, amely szerint a szabad felhasználást nem kivételként/kedvezményként, hanem főszabályként kell tekinteni

A magunk részéről annak nem találtuk nyomát – ennek lehet oka a hiányos olvasottságunk – hogy a szerzői jog genéziséből levezethető, hogy annak beszámítási pontja nem (csak) a jogosult királyi monopóliummal szembeni megtalálása és ebből eredő védelme, hanem eleve a műhöz való minél szélesebb körű hozzájutás lett volna. Boytha György a helyszínen,

a British múzeum könyvtárában tanulmányozta Anna királynő törvénye⁸⁹ kialakulásának korát, a szabályozás célját és következményeit. Megállapítja, hogy a királyi utánnomási monopólium megtörése valóban cél volt, és ez kétségkívül hozzájárult a könyvek szélesebb körű terjesztéséhez, de a „users’ right” megközelítésnek nem találtuk nyomát, hacsak a védelmi idő megállapítását annak nem vesszük, de hát a szabad felhasználásról, és nem a védelmi idő korlátjáról beszélünk.⁹⁰ A hazai 19. századi, német és osztrák példát követő jogfejlődés általunk megismert forrásai sem utalnak arra, hogy a „kivétel” megközelítéstől eltérő szemlélettel kezelték volna a szabad felhasználásokat. Amint erre az írás elején utaltunk, a jogalkotók megkeresték a korabeli „certain special cases”⁹¹ körébe tartozó felhasználásokat, és ehhez igazodóan korlátozták a szerző jogát („nem bitorlás...”).

A „users’ right” megközelítés nyilvánvalóan az internetes tömeges, olyan felhasználásokhoz kapcsolódik, amelyek esetében a hagyományos szerzői jogi, egyedi joggyakorlás, engedélyadás lehetetlen, és erre épül az az álláspont, hogy ebben a környezetben a hozzáférés és felhasználás szabadsága elsődleges az „all rights reserved” pozícióval szemben. Erre jó példa az UGC (UUC)⁹² kapcsán a kanadai szerzői jogba bevezetett szabad felhasználás.⁹³

Az EUB által eldöntött, és az Szjt. Nagykomentárjában is alaposan és sokoldalúan hivatkozott előzetes döntések alapján⁹⁴ általában a szabad felhasználás „users’ right” megközelítése kötelező lenne. Ezt az EUB előzetes döntéseiben bizonyos szabad felhasználási esetekre vonatkozó irányelvszabályok értelmezése körében mondta ki.

Értelmezte az Infosoc-irányelv 5. cikk (3) bekezdésének *n*) pontját: műveknek, illetve más, védelem alatt álló teljesítményeknek kutatás vagy egyéni tanulmányok céljából történő felhasználása kulturális örökség-védelmi intézmények dedikált termináljain.⁹⁵ Itt lényegében a kutatás szabadságát védte az EUB, amely kinyilvánította „[a dedikált terminálokön gyakorolható szabad hozzáférés biztosítása] lényegének java részétől, sőt, akár annak tényleges érvényesülésétől is megfosztottá válna, ha ezen intézmények nem rendelkeznének járulékos joggal az érintett művek digitalizálására”.⁹⁶ Ebben a döntésben a „users’ right” fogalom (kifejezés) még nem jelenik meg.

Információs (sajtó-) szabadságot érintő ügyekben tovább ment az EUB. „Ugyanakkor, jóllehet a 2001/29 irányelv 5. cikke formálisan a 'Kivételek és korlátozások' címet viseli, meg kell jegyezni, hogy az ilyen kivételek és korlátozások maguk is jogokat foglalnak magukban a művek vagy védelem alatt álló egyéb teljesítmények felhasználói javára.” „... [A]z alapvető szabadságok tiszteletben tartásának biztosítása érdekében e követelmény (az egyensúly biztosítása – a szerző) különösen fontos, amennyiben e kivételek és korlátozások – a 2001/29 irányelv 5. cikke (3) bekezdésének *c*) és *d*) pontjában foglalt korlátozásokhoz hasonlóan – az alapvető szabadságok tiszteletben tartásának biztosítására irányulnak”.⁹⁷ Ezt akként tudjuk érteni, hogy akkor tekinti az EUB a kivételt jognak, ha az adott szabad felhasználási szabály az Alapjogi Chartában szabályozott valamely alapjogot teszi belső korláttá, *azaz alapjogi indoka/gyökere van az adott szabad felhasználási esetnek, amelynek egyébként meg kell felelnie a háromlépcsős tesztnek.*

Szintén a sajtószabadságot tükröző szabad felhasználási eset kapcsán állapította meg az EUB az előző bekezdésben említett „users’ right” megállapítás megismétlésén túl, hogy „... a 2001/29 irányelv 5. cikke (3) bekezdésének c) és d) pontja arra irányul, hogy a védelem alatt álló teljesítmények felhasználói véleménynyilvánításhoz fűződő jogának és a sajtószabadságnak a Charta 11. cikkében biztosított gyakorlását részesítse előnyben. E tekintetben meg kell jegyezni, hogy amennyiben a Charta olyan jogokat tartalmaz, amelyek az 1950. november 4-én Rómában aláírt, az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló európai egyezményben (kihirdette: az 1993. évi XXXI. tv.; a továbbiakban: EJEE) biztosított jogoknak felelnek meg, a Charta 52. cikke (3) bekezdésének célja a Chartában foglalt, illetve az azokkal megegyező, az EJEEben biztosított jogok közötti szükséges összhang biztosítása, anélkül, hogy mindez hátrányosan befolyásolná az uniós jognak és az Európai Unió Bíróságának az autonómiáját ... A Charta 11. cikke az EJEE 10. cikkének (1) bekezdésében biztosítottaknak megfelelő jogokat tartalmaz.”⁹⁸ *Itt tehát az alapjogi gyökér/indok az oka az adott szabad felhasználási eset alapjogi szabályokhoz kötött értelmezésének.*

E döntések fényében mi úgy látjuk, hogy az Európai Bíróság nem azzal foglalkozott, hogy a szabad felhasználás általában, annak esetétől függetlenül magánjogi értelemben vett alanyi jog-e, hanem azzal, hogy milyen esetekben minősül egy szabad felhasználási eset belső korláttá tett alapjognak. Ilyen esetben a szabad felhasználás alapjogi értelemben vett alanyi jog,⁹⁹ és az adott eset megítélése során kötelező támaszkodni az Alapjogi Charta és az Európai Emberi Jogi Egyezmény bírói értelmezésére.

Ezt a véleményünket talán alátámasztja, hogy az Európai Bíróságnak nincs hatásköre arra, hogy általában egy magánjogi jogosultságot egy tagállam jogában magánjogi (polgári jogi) alanyi jognak tekintsen. Az Európai Uniónak nincs egységes polgári joga, ezért magánjogi jogosultságról és ennek értelmezéséről csak a sporadikus, elsősorban fogyasztóvédelmi tárgyú magánjogi szabályozás körében lehet szó. Van viszont magától értetődően értelmezési tere a bíróságnak az Alapjogi Charta szabadságait az uniós szerzői jogba átiró, vagy csupán azt aprópénzre váltó szabályok alkalmazásában. Ilyenkor viszont az alanyi jog nem a hagyományos, magánjogi alanyi jogként, hanem alapjogot megállapító szabályra épülő jogosultsággént jelenik meg.

További érünk, hogy a hivatkozott ügyek ratio decidendije nem alkalmazható minden szabad felhasználási esetre, mert ezek közül jó néhánynak nincs olyan alapjogi gyökere, vonatkozása, ami lehetővé tenné a döntések alkalmazását az adott szabad felhasználásra. Példaként említjük az építészeti alkotások helyreállítási célú szabad felhasználását vagy azt, a nyilvános előadási jog alóli kivételt, amely szerint a magánhasználatra szolgáló előadás szabad.

Ezzel persze nem azt állítjuk, hogy csak azok a szabad felhasználási esetek minősülhetnek „users’ right”-nak, amelyek értelmezése körében az elemzett döntéseket meghozták. Egyébként, ha valaki nagyon ki akarna kelni a „users’ right” megközelítéssel szemben, akár ezt is állíthatná az előzetes döntések konkrét ügghöz, és szabályhoz kötődő kötőerejét elemezve.

Mi pusztán annyit állítunk, hogy a szabad felhasználás

- a szerzői jog dogmatikai rendjében továbbra is a szerzői jog érvényesítése, gyakorlása alóli kivétel, emellett
- minden szabad felhasználás – az alább említendő kivételekkel – magánjogi alanyi jog, mivel azt bíróság előtt a szabad felhasználási magatartást tanúsító személy érvényesítheti,
- az alapjogokat tükröző, azokat belső korláttá tevő szabad felhasználási esetek pedig alapjogi értelemben vett alanyi jogok is, amelyekkel kapcsolatos hazai ügyekben az alapjogi mérlegelés az Alkotmánybíróságnak az Alaptörvény 28. cikke értelmezése körében kialakított döntései alapján¹⁰⁰ amúgy is kötelező.

Ami pedig a magánjogi alanyi jog alóli kivételeket illeti, úgy látjuk, hogy azokban az esetekben, amikor egy szabad felhasználás szabadsága a kizárólagos jog jogosultja diszkrecionális, még indoklásra sem szoruló döntésétől függ, akkor nem beszélhetünk magánjogi értelemben vett alanyi jogról, mert hiányzik az alanyi jog bírói úton való érvényesíthetősége. Más lenne a helyzet, ha a fenntartáshoz kötött szabad felhasználási esetekre vonatkozó szabály¹⁰¹ feltételhez kötné vagy másképp megszorítaná¹⁰² a fenntartási nyilatkozat megtételét (akár nyílt jogfogalom alkalmazásával, például „alapos okkal”). Ilyen esetben kialakulhatna polgári jogi jogvita arról, hogy az adott fenntartás jogszerű volt-e. Érthető, ha a jogalkotó – akár nemzetközi egyezményről, akár regionális jogalkotásról, akár egy állam jogrendjéről van szó – egyensúlyt, kompromisszumot keres, és bevezeti a fenntartáshoz kötött, azaz a jogosult által megtiltható szabad felhasználást akár annak az árán is, hogy ez a szerzői mű formalitástól mentes védelmére vonatkozó BUE-szabályt sérti.¹⁰³ Az ilyen eset azonban álláspontunk szerint nem „users’ right”, legalábbis magánjogi értelemben. Mondjuk ezt annak tudatában, hogy az Európai Bíróság éppenséggel az aktuális gazdasági vagy politikai témákról megjelentetett cikkek vagy e témákról sugárzott művek szabad sajtóbeli többszörözése, nyilvánosságához közvetítése egyébiránt fenntartáshoz kötött esetét vizsgálva állapította meg e jog alapjogi „users’ right” jellegét.¹⁰⁴ Ha tehát egy ilyen ügyben a jogosult fenntartási jogával él,¹⁰⁵ akkor csak a kötelező alapjogi mérlegelés keretében juthat el oda az ügyet elbíráló hazai fórum,¹⁰⁶ hogy noha a fenntartási jog nincs feltételekhez kötve, azt – a kötelező alapjogi mérlegelés keretében – olyannak kell tekinteni, amihez nem fűződik joghatás. Ez a megoldás azonban az alapjogi mérlegelés széles terjedelme miatt bizonytalan.

Összefoglalás

A szabad felhasználás a szerzői jog dogmatikai rendjében továbbra is a szerzői jog érvényesítése, gyakorlása alóli kivétel, emellett minden szabad felhasználási eset a fenntartással kizárható szabad felhasználási esetek kivételével magánjogi alanyi jog. Az alapjogokat belső korláttá átíró szabad felhasználási esetek alapjogi értelemben vett alanyi jogok is.

Jegyzetek

- 1 1884. évi XVI. törvénycikk a szerzői jogról.
- 2 1884. július 1., 76. §.
- 3 1875. évi.
- 4 Lásd pl. a digitális szerzői jog elkülönült megjelenését és tárgyalását Péter Mezei, Dóra Hajdú, Luis Javier Capote-Pérez, Jie Qin: *Comparative digital copyright law*. Vandeplas Publishing, 2020, p. 554.
- 5 Se szeri, se száma a szabad felhasználással kritikai értékelés, jogalkotási fejlemények leírása vagy új jogalkotási javaslat megtétele céljából foglalkozó publikációknak. Néhány, válogatott külföldi forrást említünk elsőként: Daniel J. Gervais: *Making Copyright Whole: A Principled Approach to Copyright Exceptions and Limitations*. University of Ottawa Law & Technology Journal, 5. évf., 2008: <https://scholarship.law.vanderbilt.edu/faculty-publications/844>; Jane C. Ginsburg: *Exceptional Authorship: The Role of Copyright Exceptions in Promoting Creativity* (February 20, 2013). *Evolution and Equilibrium: Copyright this Century*. In Susy Frankel, Daniel Gervais (szerk.): <https://ssrn.com/abstract=2221458>; Daniel J. Gervais: (Re)structuring Copyright. A Comprehensive Path to International Copyright Reform, Chapter 10: Structuring exceptions and limitations. *Elgar Monographs in Intellectual Property*, 2017, p. 384: <https://doi.org/10.4337/9781785369506>; Caterina Sganga, Magali Contardi, Pelin Turan, Camilla Signoretta, Giorgia Bucaria, Péter Mezei, István Harkai: *Copyright Flexibilities: Mapping and Comparative Assessment of EU and National Sources*, 2023. In Caterina Sganga: *ReCreating Europe's report, data analysis on EU and comparative copyright flexibilities*: https://legalblogs.wolterskluwer.com/copyright-blog/recreating-europes-report-datasets-and-data-analysis-on-eu-and-comparative-copyright-flexibilities-now-available-online-part-ii/?_ga=2.22887739.1272437297.1769091391-119602817.1769091391; Christophe Geiger, Reto M. Hilty, Jonathan Griffiths, Uma Suthersanen: *Declaration. A balanced interpretation of the three step test in copyright law*: https://www.ip.mpg.de/fileadmin/ipmpg/content/forschung_aktuell/01_balanced/declaration; Caterina Sganga: *Multilevel Constitutionalism and the Propertisation of EU Copyright. An Even Higher Protection or a New Structural Limitation?* https://www.academia.edu/79571260/Multilevel_Constitutionalism_and_the_Propertisation_of_EU_Copyright?sm=b; David Grassi: *The case of fairness and copyright: the current state and prospects*: https://www.academia.edu/44295925/The_case_of_fairness_and_copyright_the_current_state_and_prospects?sm=b; Tatiana Synodinou: *EU Copyright law, an ancient history, a contemporary challenge*: https://www.academia.edu/84878792/EU_Copyright_law_an_ancient_history_a_contemporary_challenge_forthcoming_in_A_Savin_ed_Research_Handbook_on_EU_Internet_Law_2nd_ed_Edward_Elgar_2022?sm=b; Marinos Papadopoulos, Nikos Koutras: *Openness through the lenses of the three-step-test: International perspectives on Copyright protection*: https://www.academia.edu/114294571/Openness_Through_the_Lenses_of_the_Three_Step_Test_International_Perspectives_on_Copyright_Protection?sm=b; Carys Craig: *Oh Canada! True Patriot Love (for Thy Copyright Act Review)*. Kluwer Copyright Blog, June 19, 2019: <https://legalblogs.wolterskluwer.com/copyright-blog/oh-canada-true-patriot-love-for-thy-copyright-act-review/>; Caterina Sganga, Christophe Geiger, Thomas Margoni, Martin Senfleben, Mireille van Eechoud: *An EU Copyright Framework for Research: Opinion of the European Copyright Society*: <https://legalblogs.wolterskluwer.com/copyright-blog/an-eu-copyright-framework-for-research-opinion-of-the-european-copyright-society/>; Stephen Wyber: *Are the Needs of Research Reflected*

in Copyright Decision-Making? An analysis of Copyright Councils & Consultations – Part I, Part II: <https://legalblogs.wolterskluwer.com/copyright-blog/are-the-needs-of-research-reflected-in-copyright-decision-making-an-analysis-of-copyright-councils-consultations-part-i/>; <https://legalblogs.wolterskluwer.com/copyright-blog/are-the-needs-of-research-reflected-in-copyright-decision-making-an-analysis-of-copyright-councils-consultations-part-ii/>; Karolina Jerzyk: Balance of Rights in Directive 2019/790 on Copyright in the Digital Single Market – 2021. Santander Art and Culture Law Review: <https://doi.org/10.4467/2450050XSNR.21.027.15272>.

A hazai szakirodalom is élénken foglalkozik a szabad felhasználással szintén részben leíró, részben kritikai céllal: *Grad-Gyenge Anikó*: Nincs új a nap alatt – avagy görcső alatt a Bizottság szerzői jogi reformjának szabad felhasználásai. Jogtudományi Közlöny, 73. évf. 7–8. sz. 2018, p. 334–345; *Grad-Gyenge Anikó*: A szerzői jogi szabad felhasználások egy új korszakban – Salus vocalis Csegöldi indulás – Győri érkezés. Universitas-Győr Nonprofit Kft, Győr, 2023, p. 161–186; *Grad-Gyenge Anikó*: Szabad felhasználások a látáskárosultak művekhez való jobb hozzáférése érdekében. Quaerendo et Creando. Ünnepi kötet Tattay Levente 70. születésnapja alkalmából. 2014, p. 219–242; *Gyenge Anikó*: A szerzői jogok korlátozásának általános szabályai: a három lépcsős teszt és értelmezése. Jogtudományi Közlöny, 61. évf. 5. sz., 2006, p. 171–185; *Gyenge Anikó*: Szabad felhasználások kontra hatáskorlátozó intézkedések, avagy egy kutya-macska barátság a szerzői jogban. Fehér könyv a szellemi tulajdon védelméről, Magyar Szabadalmi Hivatal, 2006, p. 106–135; *Gyenge Anikó*: A szerzői jog H-moll miséje: a három lépcsős teszt. Jogi tanulmányok, 2005, p. 155–176; *Gyertyánfy Péter*: Szerzői jogi jogalkotásunk mérlege, 2009–2016. Jogtudományi Közlöny, 72. évf. 7–8. sz. 2017, p. 351–361; *Harkai István*: Az internet hatása a többszörözési és a nyilvánosságához közvetítési jogra. Iurisperitus Kiadó, Szeged, 2021, p. 268; *Kabai Eszter*: Műszaki intézkedés és szabad felhasználás a szerzői jogban; külföldi megoldások. MIE közlemények, 43. évf. 2002, p. 167–180; *Kabai Eszter*: A szerzői jogi szabad felhasználás szabályozásának egyes kérdései. In *Békés Gergely* (szerk.): Szerzői jogi összhangzattan. Tanulmányok Tomori Pál tiszteletére. EJI, 2025, p. 233–249: <https://eji.hu/osszhangzattan>; *Kiss Zoltán*: Tisztán és szabadon: a szabad felhasználás az alkotómunka, a tudományos kutatás, az archiválás, valamint a magáncélú és az intézményi célú felhasználások forrásvidékei = Az alkotás szabadsága és a szerzői jog metszéspontjai. Magyar Művészeti Akadémia Művészetelméleti és Módszertani Kutatóintézet, Budapest, 2016, p. 107–121; *Kohod Kornél*: Az idézés szerzői jogi (újra)értelmezése. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 18. (128.) évf. 4. sz., 2023. augusztus, p. 41–96; *Lábódy Péter*: Szerzői jogi „user-szabadságok” a globális tartalommegosztó platformokon. In *Medias Res*. Folyóirat a sajtószabadságról és a médiaszabályozásról, 10. évf. 1. sz. 2021, p. 102–127; *Magyar Csaba*: Fájlcseré és szabad felhasználás. Infokommunikáció és Jog, 2008, 3. sz., p. 131–138; *Mezei Péter*: Digitális sampling és fájlcseré, Szegedi Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, 2010; *Péter Mezei*, *Martin Senftleben*, *Caterina Sganga*, *Christophe Geiger*: Opinion of the European Copyright Society on the Scope of the Pastiche Exception in EU Copyright Law (CG and YN v Pelham GmbH and Others, Case C-590/23). IIC international Review of Industrial Property and Copyright Law, 56. évf. 2. sz., 2025, p. 381–397; *Mezei Péter*: Knock, Knock, Knockin’ on Transformiveness’ Doors. IIC International Review of Industrial Property and Copyright Law, 55. évf. 4. sz., 2024, p. 495–498; *Mezei, Péter*: Új általános szerzői jogi kivétel a láthatáron? Pastiche az Európai Bíróság előtt. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 19. (129.) évf. 3. sz., 2024. június, p. 68–99; *Mezei, Péter*: Fair use teszt a Warhol Foundation v. Goldsmith döntés után – nem vész el, csak átalakul? Acta Juridica et Politica, 14. évf. 2024, p. 123–132; *Sápi Edit*: A szerzői jog korlátozása és a tartalomhozzáférés. Jura. A Janus Pannonius Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának tudományos lapja, 26. évf. 3.

- sz., 2020, p. 111–122; *Sándor Eszter Anita*: Gondolatok a Marrákeshi Szerződéssel kapcsolatban. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 18. (128.) évf. 4. sz., 2023. augusztus, p. 7–40; *Ujhelyi Dávid*: A paródia szellemi tulajdonjogi megítélése. *Orac Kiadó*, 2025, I. rész, p. 25–187.
- 6 A kivételek és korlátozások, a három lépcsős teszt, valamint a „users’ right”/„permitted act” megközelítés jogi természetéről szóló részletes elemzést lásd *Mihály Ficsor*: The ‘user’s rights’ theory and ‘broad and liberal’ application of exceptions: in conflict with the international norms on the ‘three-step test’. The three-step test under the TRIPS Agreement and the specific exceptions and limitations permitted by the Berne Convention. Short paper on the three-step test for the application of exceptions and limitations in the field of copyright. Draft WIPO Broadcasting Organizations Treaty – broad exceptions to the rights in protected materials carried by the signals without the control of the three-step test and with free circumvention of TPMs: <http://www.copyrightseesaw.net/en/papers>, valamint *Mihály Ficsor*: Guide to the Copyright and Related rights treaties administered by WIPO, and Glossary of Copyright and related rights, BC 9.11.-9.29., CT 10.8.-10.12; valamint a Fairness in Music Licensing Act egyes szabad felhasználási rendelkezéseivel kapcsolatos WRO-vitarendezési eljárásban hozott döntést, DS160: United States – Section 110(5) of US Copyright Act: https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds160_e.htm.
 - 7 Vö. a Szellemi Tulajdon Világszervezete keretében a látáskárosultak és olvasási képességükben korlátozott személyek nyomtatott művekhez való hozzáféréseinek elősegítéséről szóló szerződés: <https://www.wipo.int/wipolex/en/text/301016> (Marrakesh-i Szerződés), a 2017/1563 (EU) rendelet a szerzői és szomszédos jogi védelemben részesülő egyes művek és más teljesítmények hozzáférhető formátumú példányainak a vakok, látáskárosultak és nyomtatott szöveget egyéb okból használni képtelen személyek érdekét szolgáló, határokon átnyúló, az Unió és harmadik országok közötti cseréjéről (VIP-rendelet), az Európai Parlament és a Tanács 2009/24/EK irányelve a számítógépi programok jogi védelméről (szoftverirányelv) 6. cikk, az Európai Parlament és a Tanács 96/9/EK irányelve az adatbázisok jogi védelméről (adatbázis-irányelv) 6. cikk (2), (3) bekezdés, az Európai Parlament és a Tanács 2001/29/EK irányelve az információs társadalomban érvényesülő szerzői és kapcsolódó jogok egyes kérdéseiben történő összehangolásáról (Infosoc-irányelv) 5. cikk, 6. cikk (4) bekezdés, a szerzői és szomszédos jogi védelemben részesülő egyes műveknek és más teljesítményeknek a vakok, látáskárosultak és nyomtatott szöveget egyéb okból használni képtelen személyek érdekét szolgáló egyes megengedett felhasználási módjairól, valamint az információs társadalomban a szerzői és szomszédos jogok egyes vonatkozásainak összehangolásáról szóló 2001/29/EK irányelv módosításáról szóló, 2017. szeptember 13-ai (EU) 2017/1564 európai parlamenti és tanácsi irányelv (VIP-irányelv), a digitális egységes piacon a szerzői és szomszédos jogokról, valamint a 96/9/EK és a 2001/29/EK irányelv módosításáról szóló, (EU) 2019/790 európai parlamenti és tanácsi irányelv (CDSM-irányelv) 3–7. cikk, 8. cikk (2)–(4) bekezdés, 15. cikk (1) bekezdés, 17. cikk (7) bekezdés.
 - 8 A Professorenentwurfok ideje itt nem tárgyalható okokból lejárt. Más a helyzet, ha szabályozási megoldásra kell a szerző(k)nek javaslatot tennie(ük).
 - 9 A szerzői jog korai történetéről lásd: *Mezei Péter*: A szerzői jog története a törvényi szabályozásig (1884: XVI.tc.) *Jogelméleti Szemle*, 5. évf. 3. sz., 2004, p. 30: <http://jesz.ajk.elte.hu/mezei19.html>.
 - 10 *Kenedi Géza*: A magyar szerzői jog. Az 1884: XVI. törvénycikk rendszeres magyarázata, valamint a vele egybefüggő törvények és rendeletek. Alaptanok. Jogfejlődés – magyar szerzői jog, Athenaeum R.-Társulat, Budapest, 1908: https://library.hungaricana.hu/hu/view/SZTNH_Konyvek_0009/?pg=25&layout=s.

- 11 A technikai fejlődéssel lépést tartó, korszerű szerzői jogi szabályozás meghatározó szerepet tölt be a szellemi alkotás ösztönzésében, a nemzeti és az egyetemes kultúra értékeinek megővésében; egyensúlyt teremt és tart fenn a szerzők és más jogosultak, valamint a felhasználók és a széles közönség érdekei között, tekintettel az oktatás, a művelődés, a tudományos kutatás és a szabad információhoz jutás igényeire is; (részlet az Sztj. preambulumból).
- 12 Természetesen tudatában vagyunk annak, hogy az egyensúlykeresést és az annak módját kritizáló álláspontok éppen arra épülnek, hogy nem a jogosult védelme, hanem a kultúrkincshez való hozzájutás és az arra való lehető legkorlátlanabb építkezés az elsődleges szempont. E megközelítésre a „users’ right” részben térünk ki.
- 13 1884. évi XVI. tv. 11. § (irodalmi művekre nézve, lásd 1884. évi XVI. törvénycikk indokolását is: <https://uj.jogtar.hu/#doc/db/77/id/88400016.TVI/ts/10000101/lr/lawrefL%281%29>, 45–47. § zeneművekre nézve azzal, hogy az „alap”, irodalmi művekre irányuló kivételeket is alkalmazni kell Idetartozik a szöveg megzenésítése is, bizonyos kivételekkel. A nyilvános előadási jogra sajátos „szabad felhasználás”, valójában feltételes jogkimerülés vonatkozik (51. §). Ha a többszörözött (kinyomtatott), előadható mű példányán a szerző nem tartotta fenn a nyilvános előadás jogát, az engedély nélkül történhetett. A vizuális művekre a 62. § sorolja fel a kivételeket, köztük a magáncélú másolat készítésének jogát is. A föld- és térképek, a természettudományi, mértani, építészeti és más műszaki rajzok és ábrák vagy képzőművészeti alkotások, vagy az általános (irodalmi művekre irányadó) szabályok hatálya alá esnek. A fényképekre a 73. § sorolja fel a kivételeket. Érdemes megjegyezni, hogy a „freie Bearbeitung”, amelyet az ezt bevezető német jogból [német Sztj. 24. § (1) bek.] az EUB beavatkozása nyomán ECLI:EU:C:2019:624, C476/17., Metall auf Metall (Pelham I.) ki kellett iktatni, szépen megjelent első hazai törvényünkben.
- 14 L. az előző lábjegyzetet.
- 15 Knorr Alajos: A szerzői jog (1884. XVI. törvénycikk) magyarázata. Ifj. Nagel Otto kiadása, Budapest, 1890: https://library.hungaricana.hu/hu/view/SZTNH_Konyvek_0012/?pg=0&layout=s.
- 16 BUVÁRLAT, (bu-v-ár-lat vagy bu-v-ár-ol-at) fn. tt. buvárlat-ot. Buvárkodás elvont értelemben. Buvárlás, fűrkészség által létrehozott ismeret, lelemény: <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-a-magyar-nyelv-szotara-czuczorfogarasi-55BEC/b-57DFC/buvarlat-599AE/>. Ma egyszerűen kutatásnak mondanánk (a szerző).
- 17 Knorr Alajos: i. m. (15), p. 51.
- 18 1921. évi LIV. törvénycikk a szerzői jogról.
- 19 1921. évi LIV. törvénycikk indokolása, I. a Kluwer Jogtár Corpus Iuris Hungaroeici részadatbázisában, továbbá Alföldi Dezső: A magyar szerzői jog. Grill Károly Kiadó, Budapest, 1936: https://library.hungaricana.hu/hu/view/SZTNH_Konyvek_0086/?pg=0&layout=s.
- 20 Alföldi: i. m. (19), p. 75–76.
- 21 Szalai Emil: Előadóművész, gramofonlemez, rádió. Szerzőijogi tanulmány. Dante Könyvkiadó, Budapest, 1935: https://library.hungaricana.hu/hu/view/SZTNH_Konyvek_0025/?pg=2&layout=s.
- 22 Lásd részletesen a mai dogmatikai besorolásra Faludi Gábor: A nyilvánossághoz közvetítési jog uniós bírói gyakorlata: megoldások és ellentmondások. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 19. (129.) évf. 1. sz., 2024. február, p. 7–35.
- 23 Törvényjavaslat a szerzői jogról. Magyar Jogászegylet kiadása, Budapest, 1947: https://library.hungaricana.hu/hu/view/SZTNH_Konyvek_0039/?pg=0&layout=s. A mű előszavából kitűnik, hogy a javaslatot alkotója mikor készítette el.
- 24 Balás P. törvényjavaslata 40–44. §.
- 25 Balás P. törvényjavaslata, 45. § előtti cím.

- 26 Balás P. törvényjavaslata 51–61. §-ig, pl.: 51. §. A szerző beleegyezése nélkül bárkinek joga van arra, hogy nyilvánosságra hozott alkotás lényeges tartalmát közölhesse, a forrás és a benne esetleg megnevezett szerző feltüntetésével.
- 27 Balás P. törvényjavaslata 62–64. §.
- 28 Balás P. törvényjavaslata 51. § -a előtt található „b) egyéb közérdekű korlátozások” alfejezet *ee*), *ff*) és *gg*) című rendelkezései (62., 63., 64. §).
- 29 55. §: Már megjelent kisebb terjedelmű verses mű, vagy már megjelent verses mű kisebb részeinek új zenei alkotásnak szövege gyanánt ezzel együtt való értékesítése a díj megosztásával bizonyos kivételekkel; 56. §.: Bárkinek joga van arra, hogy a forrás – és a benne esetleg megnevezett szerző – világos feltüntetésével megzenésített és megjelent kisebb verses művet vagy ily nagyobb verses mű kisebb részeit a zenei alkotás nélkül is többszörösíthesse: személyes zenei előadás alkalmára kizárólag a hallgatóság használatára; az ily zenei alkotás rádióközvetítéséről szóló programmon; nyomdai úton a hallást ismételhetően közvetítő készüléken vagy ennek részén (p. o. hanglemezen) vagy mellékletén, feltéve, hogy a melléklet mint ilyen világosan felismerhető és a készülék előállítása nem jogosulatlan. A jelen § alapján nincs helye az alkotás megrögzítésének a hallást vagy a látást ismételhetően közvetítő készüléken; 57. §. Bárkinek joga van továbbá arra, hogy: 1. nyilvánosan előadott nyelvi alkotásnak kisebb részeit a látást vagy hallást ismételhetően közvetítő készüléken mozgófényképészeti tudósítás céljára megrögzíthesse és erre a célra vagy rádióközvetítésre értékesíthesse. Ily esetben az előadó művész beleegyezésére (35. §) szines szükség; megjelent nyelvi alkotást nem színpadszerűen előadhasson, ha beléptidíjat nem szednek és az előadás nem kereset céljára történik. Ez a rendelkezés – ha az előadás nem a hallást ismételhetően közvetítő készülék útján vagy nem rádióközvetítés felhasználásával megy végbe – csak abban az esetben alkalmazható, ha az előadó nem részesül díjazásban.
- 30 1969. évi III. tv.
- 31 Az 1969. évi III. tv. részletes indokolása, a vagyoni jogokról szóló III. fejezet magyarázata. Kluwer Jogtár, Törvény indokolása részadatbázis.
- 32 1975. évi 4. törvényerejű rendelet az irodalmi és a művészeti művek védelméről szóló 1886. szeptember 9-i Berni Egyezmény Párizsban, az 1971. évi július hó 24. napján felülvizsgált szövegének kihirdetéséről 1bis Cikk (1) Az irodalmi és művészeti művek szerzőinek kizárólagos joga, hogy engedélyt adjanak: 1. műveik sugárzására vagy minden más, jel, hang vagy kép vezeték nélküli közvetítésére alkalmas eszközzel történő nyilvános átvitelére; ...
- (2) Az Unióhoz tartozó országok törvényhozó szerveinek hatáskörébe tartozik, hogy a fenti (1) bekezdésben említett jogok gyakorlásának feltételeit megszabja, de e feltételek joghatálya szigorúan azokra az országokra korlátozódik, melyek azokat megszabták. *E feltételek semmiképpen nem sérthetik a szerző személyiségi jogát, sem pedig azt a jogát, hogy – békés megegyezés hiányában – az illetékes hatóság által megállapított méltányos díjazásban részesüljön.*
- 33 Az 1969. évi II. tv. részletes indokolása, a szerzői jog korlátjairól szóló IV. fejezet magyarázata, Kluwer Jogtár, Törvények indokolása részadatbázis.
- 34 1969-es Szjtvrh. 18. § (3) bekezdés, amely 1994. december 31-ig része volt a korlátozásoknak.
- 35 1969-es Szjt. 24. § (1) Ha a szerző jogutódja a már nyilvánosságra hozott mű további felhasználásához hozzájárulását alapos ok nélkül megtagadja, a hozzájárulást – amennyiben nemzetközi egyezménybe nem ütközik – társadalmi érdekből a bíróság ítélete pótolhatja.
- (2) A felhasználás díjazás ellenében történik.
- 36 1969-es Szjt. 38. §.
- 37 ECLI:EU:C:2019:624, C476/17., Metall auf Metall (Pelham I.).

- 38 Az 1994. évi VII. törvény helyezte hatályon kívül: „17. § (3) bekezdés Új, önálló mű alkotásához idegen mű felhasználható; ez a jog azonban nem terjed ki az idegen mű átdolgozására színpad, film, rádió vagy televízió céljára, valamint az azonos műfajban történő átdolgozásra.”
- 39 1994. évi VII. tv. és 24/1994. (XII. 28.) MKM rendelet a szerzői jogi törvény végrehajtásáról szóló 9/1969. (XII. 29.) MM rendelet módosításáról.
- 40 Az Szjt. végrehajtására kiadott 9/1969. (XII. 29.) MM rendelet (Vhr.) 14/A§ helyett Szjt. 50/J §.
- 41 1969-es Szjt. 17. § (2) és (3) bekezdés, ma már szűkebb a kivétel, csak az országos szakkönyvtárak rendelkeznek a szabad nyilvános haszonkölcsönzés jogával, vagy konzervatívabb megfogalmazásban csak e könyvtárak lehetnek a szabad felhasználás kedvezményezettjei.
- 42 Az 1969-es Szjt. 22. és 23. §-át az 1994. évi VII. törvény 19. §-a helyezte hatályon kívül.
- 43 1999. évi LXXVI. törvény, a kézirat lezárásakor 50 időállapot által tükrözött módosítással.
- 44 Lásd a bemutatásukat az Szjt. általános indokolása III. fejezet 1–8. pontjában.
- 45 1994. évi I. törvény a Magyar Köztársaság és az Európai Közösségek és azok tagállamai közötti társulás létesítéséről szóló, Brüsszelben, 1991. december 16-án aláírt Európai Megállapodás kihirdetéséről.
- 46 Hazai kezdeményezésre, tehát nem az uniós szerzői jogi irányelvek átültetése során került be a szabad felhasználások esetei közé:
- a 36. § (5) bekezdése a „szabad” kiállítási katalógus céljára történő többszörözésről. Az indok pusztán az volt, hogy ilyen szabad felhasználási eset bevezetésére az Infosoc-irányelv (2001/29/EK irányelv) 5. cikk (3) bekezdésének választható szabad felhasználási eseteket felsoroló szabálya módot ad. Szó nem esett arról, hogy milyen okból nem vezette be ezt a kivételt korábban a jogalkotó, milyen gazdasági, vagy egyéb szempontok magyarázzák az EU-csatlakozáskor be nem vezetett kivétel bevezetését. (2011. évi CLXXIII. tv. 30. §-hoz fűzött indokolás.)
 - a 41. § (3) bekezdése a művek Országgyűlés törvényhozási feladata, valamint az ezzel összefüggő országgyűlési képviselői feladatkörhöz tartozó tevékenységek ellátása céljából való nonprofit felhasználásáról. Itt az indoklás (2014. évi XIV. törvény 83. §-ának indokolása az Országgyűlésről szóló 2012. évi XXXVI. törvény és az azzal összefüggő egyéb törvények módosításáról) ismét csak az Infosoc-irányelv 5. cikk (3) bekezdésének egy választható szabad felhasználási esetéből indult ki, azt bővítette, de minden bizonnyal szükségtelenül, ugyanis a hazai törvény hivatalos irat fogalma [Szjt. 1. § (5)] különösebben tágító jellegű értelmezés nélkül is magában foglalhatja az országgyűlési – alapvetően jogalkotó, és egyéb aktuskibocsátó célú munka során felhasznált – művek és – megfelelő utalással – a kapcsolódó jogi teljesítmények szerzői jogi védelem alóli kivételét.
- 47 69. § (3) Épület helyreállítása céljából építészeti alkotás vagy annak terve, továbbá az építészeti alkotás rajza és az azt tartalmazó mű a szerző hozzájárulása és díjazás nélkül többszörözhető és a nyilvánosság számára lehívásra hozzáférhetővé tehető.
- (4) E § alkalmazásában helyreállítás az újjáépítés, valamint az építészeti alkotás rendeltetésszerű és biztonságos használatra alkalmassá tétele érdekében végzett felújítási tevékenység az építmény, építményrész eredeti építészeti kialakításának megtartása mellett.
- 48 2018. évi CXXXIV. törvény indokolása egyes törvényeknek az építészeti alkotásokra, műszaki létesítményekre és azok terveire vonatkozó szerzői jogi szabályozással összefüggő módosításáról, a 9. §-hoz fűzött magyarázat.
- 49 2023. évi C. törvény a magyar építészetéről, 16. § 61. pont: helyreállítás: építmény rendeltetésszerű és biztonságos használatra alkalmassá tétele érdekében végzett felújítási tevékenység az építményrész eredeti építészeti kialakításának lehetséges megtartása mellett.

- 50 Az egyezményes és uniós jogi „alapokat” a 6. számú lábjegyzet sorolja fel, a szövegben az ott használt rövidítéseket visszüik tovább.
- 51 Szjt. 34–41. §: a „klasszikus kivételek”, 41/F. §: árva mű szabad felhasználása, 41/M. § (4)–(6) bekezdés: kereskedelmi forgalomban nem elérhető mű szabad felhasználása, a szoftver szabad felhasználást szabályozó 60. § (1)–(3) bekezdés, a kapcsolódó jogi védelemben részesülő adatbázis szabad felhasználását rendező 84/C. és 84/D. §, a vizuális alkotások sajátos szabad felhasználási eseteit tartalmazó 68. §, a sajtókiadványok kiadóit megillető szomszédos jog alóli kivételeket felsoroló 82/C. §, az egyéb szomszédos jogi jogosultakra a szerzőre nézve irányadó szabad felhasználási kivételeket kiterjesztő 83. § (2) bekezdés első mondata.
- 52 Szjt. 33. §.
- 53 Gyenge Anikó: Szerzői jogi korlátozások és a szerzői jog emberi jogi háttere. HVG-Orac, Budapest, 2010, p. 269.
- 54 Infosoc-irányelv 5. cikk (2) bekezdés e) pont, (3) bekezdés e) pont, i) pont, l) pont, o) pont.
- 55 Mezei Péter: A 33. §-hoz fűzött magyarázat 1. pontja: A szabad felhasználás általános jellemzői. In: Gyertyánfy Péter, Legeza Dénes (szerk.): Nagykomentár a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvényhez, Wolters Kluwer, Budapest, 2023.
- 56 Mihály Ficsor: Guide to the Copyright and Related rights treaties administered by WIPO, and Glossary of Copyright and related rights, BC 9.11.
- 57 Például Szjt. 1. § (4)–(6) bekezdés, 82/A. § (2) bekezdés.
- 58 Ilyen például a német szerzői jogi törvény 60/H. §-a, lásd: <https://www.gesetze-im-internet.de/urhg/60h.html>.
- 59 A kivételre: CDSM-irányelv (17)-es preambulumbekzdés, a díjigény bevezetésére: Infosoc-irányelv (36)-os preambulumbekzdés.
- 60 CDSM-irányelv (7) preambulumbekzdés: „... gondoskodni kell arról is, hogy a műszaki intézkedések alkalmazása ne akadályozza meg az ezen irányelvben meghatározott kivételek és korlátozások érvényesülését ... beleértve azokat az eseteket is, amikor a műveket és más védelem alatt álló teljesítményeket lekérhető szolgáltatásokon keresztül teszik a nyilvánosság számára hozzáférhetővé.”
- 61 95/A. § (1) bekezdése szerinti, hatásos műszaki intézkedéssel nem korlátozható, pontosabban egyeztetés útján kikényszeríthető szabad felhasználások: a reprográfiával történő magáncélú másolás, az oktatási átvétel, a kulturálisörökség-védelmi intézmény többszörözési joga, a rádió- és televíziószervezet efemer többszörözési joga, a kutatási célú szöveg- és adatbányászat, a fogyatékossgal élő személyek javára, hatósági bírósági eljárásokban és az Országgyűlés törvényhozó munkájában fennálló szabad felhasználás, a kereskedelmi forgalomban nem kapható mű szabad felhasználása.
- 62 Lásd a 6. lábjegyzetben a Marrakesh-i Szerződést, a VIP-rendeletet és a VIP-irányelvet, valamint az Szjt. 41. § (1)–(1g) bekezdését.
- 63 Lásd Mezei: A 41. §-hoz fűzött magyarázat 2. pontja. Gyertyánfy, Legeza: i. m. (55).
- 64 A már tárgyalt „VIP”-kivétel, Szjt. 41. § (1)–(1g) bekezdés; Grad-Gyenge Anikó: Szabad felhasználások a látáskárosultak művekhez való jobb hozzáférése érdekében. Quaerendo et creando. Ünnepi kötet Tattay Levente 70. születésnapja alkalmából, 2014. p. 219–242.
- 65 CDSM-irányelv (5)-ös preambulumbekzdés: ... Az uniós jogban létező kivételeket és korlátozásokat továbbra is alkalmazni kell, többek között a szöveg- és adatbányászatra, az oktatásra és a megőrzési tevékenységekre is, amennyiben azok nem korlátozzák az ezen irányelvben foglalt kötelező erejű kivételek vagy korlátozások hatályát, amelyeket a tagállamoknak nemzeti jogukban végre kell hajtaniuk, valamint CDSM-irányelv 17. cikk (7) bekezdést.

- 66 Infosoc-irányelv 5. cikk (1) bekezdés, Szjt 35. § (6) bekezdés – időleges többszörözés lehívásra hozzáférhetővé tétel körében, amelyhez az EUB gyakorlata alapján a böngészés során történő többszörözés is beletartozik, C-360/13. (Public Relations Consultants Association Ltd kontra Newspaper Licensing Agency Ltd és társai, ítélet, ECLI:EU:C:2014:1195.)
- 67 Magánmásolási szabad felhasználás kötelező díjigénnyel.
- 68 Nem kutatási célú szöveg- és adatbányászat, Szjt.35/A. § (1) bekezdés, kereskedelmi forgalomban nem elérhető mű szabad felhasználása elleni tiltakozás, Szjt. 41/M. § (4) bekezdés.
- 69 Szjt. 1. § (4) és (7) bekezdés. Itt most nem említjük, nem is említhetjük az „idea”/tartalom részét képező, a védelem alá eleve nem helyezhető mű-„alkotórészeket”: tény, napi hír, ötlet, elv, elgondolás, eljárás, működési módszer vagy matematikai művelet. A kapcsolódó jogi védelem alá eső teljesítményeknél e szempont érvényesülésére nem találtunk példát.
- 70 Vesd össze: *Kabai Eszter*: A szerzői jogi szabad felhasználás szabályozásának egyes kérdései. In *Békés Gergely* (szerk.): Szerzői jogi összhangzattan. Tanulmányok Tomori Pál tiszteletére, p. 233–239: <https://ej.hu/osszhangzattan>.
- 71 C435/12. ACI Adam BV, ECLI:EU:C:2014:254, rendelkező rész.
- 72 CDSM-irányelv, (14)-es és (18)-as preambulumbekezdés, amelyek rögzítik, hogy elegendő, ha a kereső bemeneti adatgyűjtő robot szabadon hozzáférhető internetes oldalakról gyűjti az adatokat, azt nem kell vizsgálni, hogy az adott oldalon található forrás/adat szerzői jogi szempontból jogszerű-e.
- 73 C161/17, ECLI:EU:C:2018:634, rendelkező rész.
- 74 Szjt. 33. § (4) bekezdés.
- 75 C-457/11–C-460/11. sz. egyesített ügyek, VG Wort-ügy, ECLI:EU:C:2013:426. 2. rendelkező rész: „esetleges olyan cselekménynek, amellyel a jogosult engedélyezte művének vagy más, jogi védelem alatt álló teljesítményének többszörözését, nincs semmiféle kihatása a díjigényre ...”.
- 76 C-496/24, Stichting Onderhandeligen Thuis Kopie vergoeding vs. HP Nederland B.V., az ún. tethered download-ügy, amelyben arról kell döntenie, hogy ha egy streamingszolgáltató saját listák (playlist) készítésére letöltés útján engedélyt ad, akkor az így keletkezett másolatok magáncélú másolatok-e.
- 77 „A magyar szerzői jog a szabad felhasználásokat a törvény által garantált jogokhoz képest nem mellérendelt, nem egyenrangú esetköröknek tekintette, vagyis hagyományosan e rendelkezések nem teremtettek alanyi jogot a felhasználásra a társadalom tagjainak oldalán. A legújabb európai uniós bírósági gyakorlat és jogalkotói szándék ezzel ellentétes álláspont kibontakozását tükrözi. Az EUB mind a C-117/13. Technische Universität Darmstadt kontra Eugen Ulmer KG ítéletben (ECLI:EU:C:2014:2196, 43. pont), mind a legújabb alapjogok és szerzői jogok ütközését tárgyaló előzetes döntéseiben (C-469/17. Funke Medien NRW GmbH kontra Bundesrepublik Deutschland, ítélet, ECLI:EU:C:2019:623, 70. pont; C-516/17. Spiegel Online GmbH kontra Volker Beck, ítélet, ECLI:EU:C:2019:625, 54. pont) arra az álláspontra helyezkedett, hogy a szerzői jogi korlátozások és kivételek a végfelhasználók oldalán alanyi jogokat („user rights”) keletkeztetnek”. *Mezei: i. m.* (55).
- 78 Vö.: *Tercsák Tamás*: Az alanyi jog újraesztése – alanyi jog az Alkotmánybíróság gyakorlatában. *Acta ELTE*, 38–39. évf., 2001–2002, p. 189–200; a magánjogi alanyi jog természetéről: *Tercsák Tamás*: A joggal való visszaélés. HVG–ORAC, Budapest, 2018, p. 34–124.
- 79 1998. évi IX. törvény az Általános Vám- és Kereskedelmi Egyezmény (GATT) keretében kialakított, a Kereskedelmi Világszervezet létrehozó Marrakesh-i Egyezmény és mellékleteinek kihirdetéséről 1. C) Melléklet, preambulum.

- 80 Mint ahogy ez a CDSM-irányelv átültetése nyomán a paródia, pastiche (stílus utánzás), kritika, ismertetés esetében történt. Vö. Szjt. 34/A. §, amely nemcsak a tartalommegosztó szolgáltatás keretében megvalósuló felhasználásokra, hanem valamennyi felhasználásra nézve bevezette a szóban forgó szabad felhasználásokat.
- 81 Pl. EBH2003. 947. A szabad felhasználás körébe tartozó átvétel csak akkor jogszerű, ha beazonosítható módon megállapítható, hogy a mű mely része az átvett rész, és annak ki a szerzője. Ha az átvett rész, illetve a szerző nem azonosítható, a felhasználó magatartása jogsértő. Az átvételnek célhoz kötött terjedelműnek kell lennie. Egy másik példa: BH1992. 631. ... II. A szabad felhasználás körébe tartozó idézés e minőségének megállapításánál elsősorban annak van jelentősége, hogy az átvevő mű önálló irodalmi, tudományos vagy művészeti alkotásnak minősül-e. Az idézett szövegrészek nem azt mondják ki, hogy a szabad felhasználás alanyi jog, de tartalmilag azt jelentik, hogy a feltételek meglétében e jogot a szerzői jog jogosultja nem vonhatja el a szabad felhasználás jogosultjától.
- 82 BDT2004. 1037. I. Szerzői mű engedély nélküli felhasználására alapított kereseti követelésekkel szemben a szabad felhasználással védekező alperest terheli annak bizonyítása, hogy a szabad felhasználás körébe esett a felhasználás. Fővárosi Ítéltábla Pf. 20.694/2021/6. (BDT2022. 4466.) Egy kiértékelő szoftver alapját képező algoritmus engedély nélküli felhasználása (más programba történő implementálása) nem valósít meg szerzői jogi jogsértést, mivel önmagában a program részét képező matematikai műveletek akkor is kívül esnek a szerzői jogi védelmen, ha egyébként azokat egy számítógépi programalkotásban hasznosították. Az idézett szövegrészek nem azt mondják ki, hogy a szabad felhasználás alanyi jog, de tartalmilag azt jelentik, hogy a feltételek meglétében e jogot a szerzői jog jogosultja nem vonhatja el a szabad felhasználás jogosultjától.
- 83 Szjt. 94/B. §.
- 84 Például: 1995. évi XXXIII. tv. (szabadalmi törvény) 37. § (1) bekezdés: „Aki attól tart, hogy ellene szabadalombitorlás miatt eljárást indítanak, az eljárás megindításáig kérheti annak megállapítását, hogy az általa hasznosított vagy hasznosítani kívánt termék vagy eljárás nem ütközik valamely, általa megjelölt szabadalomba. (2) A nemleges megállapítást kimondó jogerős határozat kizárja, hogy a megjelölt szabadalom alapján ugyanarra a termékre vagy eljárásra vonatkozóan szabadalombitorlás miatt eljárást indítsanak.
- 85 Pp. 172. § (3) bekezdés.
- 86 Gyarmathy Judit: A 172. §-hoz fűzött magyarázat. In: *Wopera Zsuzsa* (szerk.): Nagykomentár a polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvényhez. Wolters Kluwer, 2023.
- 87 Szjt. 95. §, Infosoc-irányelv 6. cikk, WIPO Szerzői Jogi Egyezmény (WCT), 2004. évi XLIX. törvény, 11. cikk.
- 88 Infosoc-irányelv 6. cikk (3): „... A műszaki intézkedés akkor minősül 'hatásosnak', ha a jogi védelem alatt álló mű vagy más teljesítmény felhasználását a jogosult *valamely hozzáférés-ellenőrzési vagy védelmet nyújtó eljárással* – így például kódolással, titkosítással vagy a mű vagy más teljesítmény egyéb átalakításával – vagy olyan másolatkészítést *ellenőrző* mechanizmus útján ellenőrzi, amely a védelem célját megvalósítja.”
- 89 https://avalon.law.yale.edu/18th_century/anne_1710.asp.
- 90 Benárd Aurél, Timár István (szerk.): A szerzői jog kézikönyve. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1973, II. fejezet 2. §, p. 20–24.: https://library.hungaricana.hu/hu/view/SZTNH_Konyvek_0052/?pg=55&layout=s.
- 91 Lásd TRIPS-megállapodás (1998. évi IX. tv.) 13. cikk.
- 92 User generated/user uploaded content – felhasználói tartalom.

- 93 Carys Craig: Oh Canada! True Patriot Love (for Thy Copyright Act Review). Kluwer Copyright Blog, June 19, 2019: <https://legalblogs.wolterskluwer.com/copyright-blog/oh-canada-true-patriot-love-for-thy-copyright-act-review/>; kritikájára lásd: Ficsor Mihály: Comments on the UGC provisions in the Canadian Bill C-32 2018-08-20: <http://www.copyrightseesaw.net/en/papers?page=3>.
- 94 Mezei: i. m. (55).
- 95 C-117/13. Technische Universität Darmstadt kontra Eugen Ulmer KG ítélet (ECLI:EU:C:2014:2196), 43. pont.
- 96 Az előző lábjegyzetben hivatkozott ítélet 43. pontja.
- 97 C-469/17. Funke Medien NRW GmbH kontra Bundesrepublik Deutschland, ítélet, ECLI:EU:C:2019:623, 70. és 71. pont.
- 98 C-516/17. Spiegel Online GmbH kontra Volker Beck, ítélet, ECLI:EU:C:2019:625, 54–58. pont.
- 99 Vö.: Tercsák: i. m. (78).
- 100 Például különböző jogterületeken hozott határozatok: 3/2015. AB határozat, 7/2013. (III. 1.) AB határozat, 28/2013. (X. 9.) AB határozat, 17/2019/AB határozat, 7/2021. (II. 19.) AB határozat, 12/2021. (IV. 14.) AB határozat, 3279/2024. (VII. 24.) AB határozat, BH2025. 273., BH2025. 268., BH2018. 248.
- 101 Nem kutatási célú szöveg- és adatbányászat, Szjt.35/A. § (1) bekezdés, kereskedelmi forgalomban nem elérhető mű szabad felhasználása elleni tiltakozás, Szjt. 41/M. § (4) bekezdés, napi eseményekhez kapcsolódó, időszerű gazdasági vagy politikai témákról megjelentetett cikkek vagy e témákról sugárzott művek szabad többszörözése, nyilvánossághoz közvetítése a sajtóban (médiaszolgáltatásban), Szjt. 36. § (2) bekezdés.
- 102 Ilyen a „géppel olvasható módon” megteendő jogfenntartó nyilatkozat a nem kutatási célú szöveg- és adatbányászat esetében, lásd például: Laion-ügy (I. fok): a fenntartás szöveges is lehet (html) a honlapon: <https://www.euipo.europa.eu/de/law/recent-case-law/germany-hamburg-district-court-310-o-22723-laion-v-robert-kneschke>; II. fok: a fenntartás nem lehet szöveges, csak olyan, amelyet automatikusan olvasni tud a kereső/bemeneti adatot gyűjtő robot: <https://www.bildkunst.de/news/news.44.hamburger-olg-urteil-im-fall-laion-politischer-handlungsbedarf-ist-noch-offensichtlicher-als-zuvor/>.
- 103 BUE 5. Cikk (2) bekezdés: „The enjoyment and the exercise of these rights shall not be subject to any formality ...”, Ficsor Mihály: Guide to the copyright and related rights treaties administered by WIPO ... BC-5.4–5.8: https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/copyright/891/wipo_pub_891.pdf.
- 104 C-516/17. Spiegel Online GmbH kontra Volker Beck, ítélet, ECLI:EU:C:2019:625, 54–58. pont.
- 105 Ahogy ezt tudásunk szerint számos „lényeges”, országos kihatású médiaszolgáltató, és írott sajtótermék kiadója teszi, pl. MTVA Ász. 80.3: <https://mtva.hu/wp-content/uploads/sites/17/2025/12/Az-MTVA-kereskedelmi-ASZF.pdf>; vagy a HVG hetilap impresszuma, amely a lap bármely részének másolásával, terjesztésével... kapcsolatos minden jogot fenntart.
- 106 A fenntartási nyilatkozat törvényi feltételeinek hiánya miatt egy minden követelménynek megfelelő keresetlevél összeállítása is meglehetősen bonyolult feladat lenne...

Dr. Tószegi Zsuzsanna

JELEK, PECSÉTEK, VÉDJEGYEK, BRANDEK 4. A MAGYAR KIRÁLYSÁG TERÜLETÉN 1859 ÉS 1875 KÖZÖTT BELAJSTROMOZOTT VÉDJEGYEK

Elöljáróban – a kutatás célja és eredménye

Az árujelzők magyarországi története hosszú múltra, egészen a középkori céhekig tekint vissza. Vida Sándor szerint az első céhjelzés II. András korából, 1224-ből ismeretes, „a legrégibb hazai védjegy” pedig a *Szentgotthárdi Kaszagyár* 1351. évi koronás-kígyós védjegye¹ (1. ábra). Az ábrán látható megjelölést valamennyi céhbeli mesternek el kellett helyeznie az általa készített termékeken.

Cikksorozatunk céhjelzésekről szóló harmadik részében a kézműves iparosok által használatos jelölés funkcióját így határoztuk meg: a céh minőségi garanciát és szavatosságot vállalt a tagjai által készített termékekért, tehát funkcióját tekintve a céhjelzés „kollektív”, illetve „tanúsító” védjegyként értelmezhető.

1. ábra: A Szentgotthárdi Kaszagyár védjegye 1351-ből²

Magyarországon a céheket csak az ún. 1872. évi ipartörvény³ szüntette meg, de az önálló vállalkozásra, gyáralapításra, kereskedelemre már jóval előbb megnyílt a lehetőség. Az 1839/1840. évi országgyűlésen számos, az „iparúzés”, vagyis a termékelőállítás és a kereskedelem feltételeit szabályozó törvényt fogadtak el.⁴

¹ Vida Sándor: Védjegy és vállalat. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1982, p. 14.

² Szentgotthárdi honismereti klub: <https://sztghonismeret.hu/kulturalis-orokseg/81-a-szentgotthardi-kaszagyar-eredeti-szerszamai-ipartorteneti-emlekek?2504>.

³ 1872. évi VIII. tc. az ipartörvény 83. §.

⁴ 1840. XVI. tc. a kereskedőkről; 1840. évi XVII. tc. a gyárok jogviszonyairól; az 1840. XVIII. tc. a közkeresetre összeálló társaságok jogviszonyairól; az 1840. XIX. tc. a kereskedői testületekről és az alkuszokról; 1840. évi XXII. tc. a csődületről (Concours) [a „csődtörvény”].

Megannyi védjegyjogász taglalta behatóan a magyar védjegyjog történetét. Lényege szerint azonban a védjegyjog – mint jogtudományi diszciplína – feladata nem a védjegyek, illetve a védjegybejelentők adatainak számbavétele. Erre a feladatra azonban más tudományágak képviselői bízást vállalkozhatnak.

Korábban a magyar szellemi tulajdon-védelem történetére vonatkozó kutatások fókuszra nem terjedt ki a 19. század közepére, ezért a korai védjegybejelentésekről vajmi kevés információ állt rendelkezésre az utóbbi 100–150 évben.

Jelen tanulmány szerzője a Magyar Királyi Szabadalmi Hivatal alapításának 130. évfordulója tiszteletére elhatározta, hogy megpróbálja felkutatni a több mint másfél évszázaddal ezelőtti védjegybejelentések adatait. A cél szinte lehetetlennek tűnt, mivel a történelmi katalizmak során az iparjogvédelmi ügyekért felelős magyar „földmivelés-, ipar- és kereskedelemügyi minisztérium” iratanyagának a legnagyobb része elégett.⁵

Melyik évről	Védjegy			
	Magyar	Oszttrák	Külföldi	Mindössze
1859-1866.	32	1306	8	1346
1867.	1	78	134	3213
1868.	2	62	19	83
1869.	-	84	44	128
1870.	4	97	23	124
1871.	-	88	22	110
1872.	6	90	20	116
1873.	2	105	47	154
1874.	4	131	130	265
1875.	10	202	113	325
1876.	3	184	200	387
1877.	11	282	85	378
1878.	43	285	87	415
1879.	26	315	89	430
1880.	22	273	211	606
1881.	51	408	93	552
1882.	43	357	175	575
1883.	45	362	99	506
1884.	51	475	133	659
1885.	60	496	199	755
1886.	83	518	116	717
	499	6298	2047	8844

2. ábra: Az 1890. évi II. törvénycikk miniszteri indokolásának melléklete⁶

⁵ Tájékoztatás MNL_OL_45E_493_2_2026.

⁶ 1890. évi II. törvénycikk indokolása a védjegyek oltalmáról. Forrás: Ezer év törvényei. Wolters Kluwer: <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=89000002.TV>.

A legelső belajstromozott magyarországi védjegyek adatainak felkutatásához egyetlen hiteles adatsor állt rendelkezésre. A kiindulópont: a védjegyek oltalmáról szóló 1890. évi II. törvénycikk miniszteri indokolásának melléklete,⁷ amely 1859 és 1875 között összesen hatvanegy olyan védjegyről ad számot, amelyet a Magyar Királyság területén lajstromoztak be.

A vizsgált időszak két korszakhatára az 1858. évi császári védjegypátens 1859. január 1-jei hatálybalépése és a Központi Értesítő 1876. január 23-ai indulása, ugyanis ez utóbbi időponttól kezdve a Központi Értesítő közölte a magyar állam területén belajstromozott védjegyek adatait.

A fent említett 1890. évi II. törvénycikk miniszteri indokolása mellékletének háttéranyaga nem található meg a parlamenti iratanyagokban sem, tehát csak abban lehetett bízni, hogy külföldön léteznek olyan, 150–170 éves források, amelyek a Magyar Királyság területén belajstromozott védjegyek adatait is tartalmazzák.

Az elhatározást teljes siker koronázta: hosszas kutatás után mind a hatvanegy keresett védjegyrejegyzés adatait sikerült összegyűjteni,⁸ így teljessé vált a kép: mostantól tudjuk, kik voltak azok a védjegyrejelentők, akik 1859 és 1875 között a Magyar Királyságban regisztráltatták védjegyeiket az erre hivatott kereskedelmi és iparkamaráknál.

Néhány szó az adott korszak viszonyairól

Kutatásunk időszaka a 19. század második felének az önkényuralomtól a dualizmus első évtizedéig terjed. Ez idő alatt erőteljes társadalmi-gazdasági változások mentek végbe Magyarországon. A rendi kiváltságok felszámolása, a gazdaság tőkés átalakulása, a felgyorsult iparfejlődés és a vállalkozások létrejötte igen jelentős hatással volt térségünkre.

Magyarországon 1859-ben az alkotmányosság visszaállításával véget ért az önkényuralom, és megkezdődött a provizórium korszaka. A neoabszolutista rendszert a magyar nemzeti múlt egyik mélypontjaként tartjuk ugyan számon, de az uralkodóház végső soron a polgári átalakulás ügyét mozdította elő a belső vámhatárok eltörlésével, az egységes birodalmi piac kialakításával, az új, átfogó adórendszer bevezetésével, a kereskedelmi és iparkamarák felállításával és a szabad iparüzés teljességével. Távíróvonalak létesültek, az egész birodalomra kiterjesztették a postaszolgálatot, nagy léptékben zajlott a vasútépítés.⁹

Az 1867. évi kiegyezés után fellendült a magyarországi ipari-gazdasági fejlődés, gombamódra jöttek létre az új vállalkozások, amelyek léte újszerű pénzügyi, gazdálkodási, iparjogvédelmi környezetet teremtett meg. Az európai konjunktúra előhívta az innovatív, újító

⁷ Kimutatás az 1858–1886. év végéig belajstromozott összes védjegyekről. Melléklet az 1890. évi II. törvénycikk indokolásához. Forrás: Ezer év törvényei. Wolters Kluwer: <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torvenyei?docid=89000002.TVI&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei?pagenum%3D44>.

⁸ A szerző itt mond hálás köszönetet mindazoknak, akikről a kutatás során segítséget kapott: Katona Edina, Tóth Gábor, Villám Judit és Zárdai Nikolett könyvtárosnak, Arany Krisztina, Sáfrány Tímea, Székely Tamás, Tuza Csilla levéltárosnak.

⁹ Romsics Ignác: Magyarország története. Kossuth Kiadó, Budapest, 2017, p. 344–345.

szellemet, amelynek köszönhetően az adott korszakban számos világraszóló magyar találmány született. A vasúthálózat kiépülése felélénkítette a távolsági kereskedelmet, divatba jöttek a sajtótermékek – és e két tényező együttese különösen kedvezett az „iparvédjegyek”, „áruvédjegyek” erőteljes gyarapodásának, amelyek az újsághirdetések révén a legtávolabbi helyekre is eljutottak.

Iparüzleti jegyek, árujelzők, megjelölések, védjegyek

A mai fogalmaink szerinti a védjegy lényege a törvény által biztosított jogi oltalom. A 19. század folyamán az egyes országok sorra alkották meg védjegy törvényeiket. A védjegydefiníció eszmei lényege hosszú ideje szinte változatlan, a megjelöléstípusok köre azonban sokszorosára bővült.

A Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala meghatározása szerint: „A védjegy egyértelműen és pontosan ábrázolható, lajstromozott megjelölés, amely az egyes áruk és szolgáltatások azonosítására, mások áruitól, illetve szolgáltatásaitól való megkülönböztetésére szolgál. ... A védjegy az egyes áruk és szolgáltatások eredetének azonosítására szolgáló jogi oltalom. Megkülönböztető képessége folytán az áruknak és szolgáltatásoknak sajátos, eltérő jelleget ad, ezzel biztosítva, hogy a fogyasztók (vásárlók) az összetévesztés bármely eshetősége nélkül megkülönböztessék az adott védjeggyel ellátott árukat és szolgáltatásokat mások hasonló áruitól vagy szolgáltatásaitól. ... A védjegyoltalom azt illeti meg, aki a megjelölést a törvényben előírt eljárás útján lajstromoztatja.”¹⁰

Témánk szempontjából a definíció legfontosabb eleme, hogy a védjegyoltalom a „törvényben előírt eljárás útján” történő lajstromozás révén jön létre.

Az 1858. december 7-én kiadott császári védjegypátens

A Magyarországot Illető Országos Kormánylap 1858. december 31-ei számának tartalomjegyzékében olvasható: „233. szám. 1858. december 7-kén kelt császári nyiltparancs, kiható a birodalom egész területére, melylyel az iparüzleti jegyek s más megjelölések védelme tárgyábani törvény bocsátatik ki.”¹¹

A Ferenc József császár által kiadott nyílt parancs több mint három évtizedig volt érvényben a magyar és az osztrák területeken.¹² Az alábbiakban idézzük a pátens preambulumnak és rendelkezéseinek témánk szempontjából fontos részleteit.

¹⁰ Mi a védjegy? <https://sztnh.gov.hu/kezdooldal/szolgáltatások/vedjegy>.

¹¹ Magyarországot Illető Országos Kormánylap, 9. évf. 1858. Első rész, második kötet, p. 642: https://adt.arcanum.com/hu/view/Kormanylap_1858/.

¹² Ausztriában ugyancsak 1890-ben lépett hatályba az önálló védjegy törvény. Forrás: Vida Sándor: A magyarországi védjegyoltalom története. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 7. (117.) évf. 4. sz., 2012. augusztus, p. 52–58.

„Oly célból, hogy mind az iparüzők, mind pedig a fogyasztó közönség, az iparüzleti jegyekkel s más megjelölésekkel visszaélésből reájuk háramló károk ellen védessenek, ministereink s birodalmi tanácsunk meghallgatása után, az iparüzleti jegyek s más megjelölések védelme tárgyában az alábbi törvényt kibocsátandónak találjuk, s rendeljük, miszerint ezen törvény 1859. január 1-jétől fogva birodalmunk egész területében hatályba lépjen. ...

Törvény

az iparüzleti jegyek s más megjelölések védelme tárgyában.

I. Általános határozatok.

1. §. Iparjegyek alatt ezen törvényben azon különös jelek értetnek, melyek arra szolgálnak, hogy valamely iparüzőnek kereskedelmi forgalomra rendelt termelvényei és áruai más iparüzők termelvényeitől és áruitól megkülönböztessenek

2. §. Ha valamely iparüző valamely iparjegy használásának egyedjogát magának biztosítani akarja, köteles az iparjegyet a következő fejezet határozatai szerint lajstromoztatni.

II. Az iparjegyek lajstromozása.

9. §. Azon iparjegyet, melyre nézve a kizáró használás jogát (2. §.) valamely iparüző magának biztosítani akarja, azon kereskedelmi és iparkamaránál, melynek járásában az iparjegyet használandó vállalat fekszik, két példányban kell benyújtani; az egyik példány a kereskedelmi és iparkamara által vezetendő iparjegy-lajstromhoz csatoltatik¹³

A fenti idézet legfontosabb elemei: a törvény hatálya Magyarországra is kiterjedt. A védelem csakis az ábrás védjegyeket illette meg, az „általánosan(!) divatozók”, továbbá a csak betűkből, szavakból, számokból, továbbá állam- és országcímerekből álló iparjegyekre nem lehetett jogot szerezni (3. §). Az adott vállalkozáshoz kötött iparjegy csak az azonos árufajtán belül élvezett védelmet (4. §). Tulajdonosváltás esetén az iparjegyet kötelezően át kellett íratni az új „birtokos” nevére – kivéve az eredeti bejelentő özvegyét vagy kiskorú örökösét (5. §). A védjegykérelmet a helyileg illetékes kereskedelmi és iparkamaránál két példányban kellett benyújtani; az egyik példány a „vezetendő iparjegy-lajstromhoz csatoltatik”, a másik példányt a lajstrom folyószámával, a benyújtás napja és órája feltüntetésével, a bejelentő nevével és az „iparvállalat” megjelölésével a kérelmező birtokába kellett adni (10. §).

Vida Sándor értékelése szerint az 1858. évi védjegy törvénynek figyelemre méltó hiányossága volt, hogy szavakat nem lehetett oltalmaztatni, és az oltalmi idő korlátlan volt.¹⁴

¹³ I. m. (11), p. 645–650.

¹⁴ Vida: i. m. (12).

Az 1858. évi védjegytörvény egészen 1890-ig, az első önálló magyar védjegytörvény hatálybalépéséig érvényben volt, mivel az Ausztriával kötött vám- és kereskedelmi szövetségről rendelkező 1867. évi XVI. törvény a pátens további alkalmazását rendelte el.

A kereskedelmi és iparkamarák rendszerének létrehozása 1850 és 1875 között

A császári pátens 9. §-a a védjegyek lajstromozására a Habsburg birodalom területén működő kereskedelmi és iparkamarákat jelölte ki. E hatóságok létrehozását az uralkodó az 1850-ben kibocsátott ún. kamarai pátensben¹⁵ rendelte el a törvény mellékletében felsorolt ötvenhét városban.

A Magyar Királyságban a következő tizenegy várost jelölték ki kamarai székhelyül: Preßburg (Pozsony), Oedenburg (Sopron), Pesth (Pest, később Pest-Buda, majd Budapest), Kaschau (Kassa), Debreczin (Debrecen), Temesvár, Klausenburg (Kolozsvár), Kronstadt (Brassó), Fiume, Essek (Eszék), Agram (Zágráb).¹⁶ A jelen tanulmány által tárgyalt időszakban Aradon hoztak létre egy további kereskedelmi és iparkamarát 1872-ben.¹⁷

A tizenegy magyarországi kamara megalapítása évekbe telt. Elsőként 1850. augusztus 13-án a soproni, majd ugyanabban az évben a pozsonyi, a debreceni, a pest-budai, valamint a temesvári kereskedelmi és iparkamara alakult meg. 1851-ben létesítették a kolozsvári és a zágrábi, 1852-ben a fiumei, 1853-ban az eszéki kamarát.¹⁸ A brassói kamara 1851. évi megalakulására vonatkozó adatot Szinnyey József közli a „Magyar írók élete és munkái” című sorozatában.¹⁹ A Digitales Forum Mittel- und Osteuropa e.V. oldalán elérhető az 1852-ben alapított kassai kamara 1852/53. évről kiadott jelentése.²⁰

¹⁵ A kamarai pátensre a Magyarországot Illető Országos Törvény- és Kormánylap, 1. évf. 1850. 251. oldalán történik utalás: https://adt.arcanum.com/hu/view/Kormanylap_1850/.

¹⁶ A felsorolás a pátens mellékletének rendjét követi. Verzeichnis der in den einzelnen Kronländern zu errichtenden Handels- und Gewerbe-Kammern (30. März 1850), p. 721. Forrás: Allgemeines Reichs-Gesetz- und Regierungsblatt für das Kaiserthum Österreich, 122. sz.

¹⁷ Zachar Péter Krisztián: Kamarai autonómiák a polgári korban. Múltunk, 2010. 1. sz.: <https://epa.hu/00900/00995/00021/pdf/zachark10-1.pdf>.

¹⁸ A neoabszolutizmus és a provizórium kronológiája a Magyar Korona országaiban 1849–1867. Intézmény-, kultúr-, politika- és kormányzattörténet. Összeállította: Ress Imre. Budapest – Szófia, Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Történettudományi Intézet, 2022. – Az itt idézett forrás nem közli a brassói és a kassai kamara megalakulását: https://real.mtak.hu/140289/1/glatzkronologiaRESS_jav_1849_szept_korrektura.pdf.

¹⁹ A szerző, Vosz Ferenc nevének szerepel a következő mű: „Bericht der Handels- und Gewerbekammer in Kronstadt an das Hohe k. k. Ministerium für Handel, Gewerbe und öffentliche Bauten in den J. 1851.” Forrás: Szinnyey József: Magyar írók élete és munkái. XIV. köt. Hornyánszky, Budapest, 1913: <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-irok-elete-es-munkai-szinnyei-jozsef-7891B/v-B293E/vosz-ferenc-a-B4DF0/>.

²⁰ Bericht der Handels- und Gewerbekammer für den Kaschauer District 1852/53. Kaschau: Gedruckt bei C. Werfer, München, 1854: <https://www.difmoe.eu/view/uuid:39c8a27f-906f-444d-a2db-ff44a5387cdf?page=uuid:48239cda-162a-4267-aeed-a2f99754ae8b>.

Millenniumi monográfia a kereskedelmi és iparkamarákról

A millenniumi kiállításra való felkészülés során Lukács Béla kereskedelmi miniszter kezdeményezésére készült el a magyar kereskedelmi és iparkamarák közel fél évszázados történetéről szóló monográfia. Az adatgyűjtésre és a szerkesztésre a budapesti kamara vállalkozott.²¹ A miniszteri kérés ellenére azonban a terjedelmes kötet korántsem ad teljes képet az adott időszakról, miután a kérdésekre számos kamara nem válaszolt.

Az alábbiakban a védjegybejelentésekre vonatkozó adatokat kivonatoljuk.

- Az országban elsőként megalakult soproni kamara két adatot közölt „A kamara bevételeinek és kiadásainak kimutatása 1850–1984-ig” című táblázatban. Eszerint a kamarának 1867-ben és 1871-ben 5-5 forint bevétele volt²² a védjegybejegyzési díjakból.²³
- A szintén 1850-ben alapított pozsonyi kamara figyelemre méltó közlése: „1859. május 1-től fogva egy ideiglenes védjegy-lajstromzó évi 200 frttal alkalmaztatott, mely állomás 1869. december 31-én 101/2 évi fennállás után megszűnt.” A táblázatban a védjegybejelentési díjak oszlopában csak 1884 és 1894 közötti adatok szerepelnek.²⁴
- A temesvári kamara jelentése alapján az alapítás éve, 1850 és 1882 között náluk nem lajstromoztattak védjegyeket.²⁵
- Az 1851-ben létrehozott kolozsvári kamara kötelezettségei között megemlíti a védjegyűgyek „rendezését”, de védjegybejelentésekről nem esik szó.²⁶
- A fiumei kamara csak szöveges beszámolót küldött az 1852. évi megszervezéstől 1894-ig. A táblázatot nem töltötte ki, a védjegyekről nem történik említés. A budapesti kamara nem tér ki a védjegyűgyekre.

A kérdőívre válaszoló többi kamara a tanulmányunk által felölelt időszak, 1875 után alakult meg.

Az 1867. évi XVI. törvénycikk védjegyvonatkozásai

Az Osztrák–Magyar Monarchiában lajstromozott védjegyek oltalmáról az 1867. évi XVI. törvénycikkbe foglalt vám- és kereskedelmi szövetség XVII. cikke így rendelkezik:

²¹ A magyar kereskedelmi és iparkamarák keletkezésének, fejlődésének és működésének története 1850–1896. A kamarák hivatalos adatai alapján szerk. a Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara. Függelék. Pesti könyvnyomda, Budapest, 1896.

²² Az 1867. évi védjegybejelentés adatai a 2. és 3. sz. táblázatban láthatók. A kamarai jelentésben szereplő 1870-es bejelentésről eddig nem került elő adat, annak ellenére sem, hogy a szerző kérésére a soproni levéltár állományában a szakreferens kutatta a korabeli védjegyek adatait.

²³ A magyar kereskedelmi és iparkamarák ... c. kötet függelékében található a beérkezett kamarai jelentések. A hivatkozások sorban: Sopron: p. 42; Temesvár p. 59; Pozsony p. 70. és 77; Kolozsvár, p. 9; Fiume p. 132–134; Pest p. 135–138.

²⁴ Az 1–3. táblázatban hét pozsonyi védjegybejelentés szerepel.

²⁵ Ennek ellentmond a 2. és 3. táblázatban közölt adat: két bejelentés volt.

²⁶ Ennek ellentmond az 1. és 3. táblázatban közölt adat: két bejelentés volt.

„XVII. cikk

Az árubélyeg- és mustra-ótalomra nézve jelenleg fenálló rendszabályok érvényben maradnak, és azoknak megváltoztatása csak a két fél egyetértésével eszközölhető.

Az árubélyeg-, mustra- vagy mintának a két államterületen levő akármelyik iparkamaránál történt letéteményezése és lajstromozása az illető részére mindkét fél területén törvényes ótalmat biztosít.

Az iparos vagy termelő telepítvényének neve, czime, czimere vagy megnevezése úgy az egyik, mint a másik állam területén a törvény által adott ótalmat élvezi. Az e részben jelenleg fenálló szabályok alapján szerzett jogok mind a két fél területén teljes érvénnyel bírnak.

A két államterületen bejelentett árubélyegek nyilvántartása végett mindkét kereskedelmi ministeriumban árubélyeg-lajstrom fog a két kereskedelmi minister kölcsönös havi közleményei alapján vezetettetni.”²⁷

Rövid kitérő az 1872. évi XXIV. törvényre

Több szerzői jogi tanulmány és PhD-disszertáció hivatkozik a következő állításra: „A magyar törvényhozás a védjegyoltalom kérdésével első ízben 1872-ben foglalkozott, amikor is a XXIV. törvény az 1873. évi bécsi világkiállításon a fennálló szabályok értelmében árubélyeg oltalomra alkalmas kiállított tárgyakra védelmi bizonyítvány kiadását biztosította.”²⁸ Néhányan a vonatkozó törvény szövegét is idézték, de elkerülte a figyelmüket, hogy a törvény 1. §-a így szól: „1. § Mind azon bel- vagy külföldiek, kik az 1873-ik évi bécsi világkiállításon oly tárgyakat állítanak ki, melyek a jelenleg fennálló szabályok értelmében szabadalmi-árubélyeg, mustra- vagy minta-oltalomra alkalmasak, azokra nézve a világkiállítási vezérigazgatótól védelmi igazolványt nyerhetnek.”²⁹

Az *árubélyeg* szó azonban csak a szabadalmakkal kapcsolatban jelenik meg a törvény szövegében, a védjegyekre nem történik utalás. E sorok laikus szerzője talán nem téved nagyot, amikor úgy véli, hogy az 1872. évi XXIV. törvénycikk nem része a védjegyekre vonatkozó normatív jogfejlődési láncnak.

²⁷ 1867. évi XVI. törvénycikk a magyar korona országai és Ő Felsége többi királyságai és országai közt kötött vám- és kereskedelmi szövetségről. Forrás: Ezer év törvényei. Wolters Kluwer: <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=86700016.TV>.

²⁸ Bognár István: A védjegy- és ipari-minta oltalom 75 éve. In: Himer Zoltán, Szilvássy Zoltán (szerk.): A magyar iparjogvédelem 75 éve. Országos Találmányi Hivatal, Budapest, 1970, p. 32.

²⁹ 1872. évi XXIV. törvénycikk az 1873. évi bécsi világkiállításon kiállítandó tárgyak ideiglenes oltalmáról. Forrás: Ezer év törvényei. Wolters Kluwer: <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=87200024.TV> – az 1873. évi világkiállításon a szabadalmaira védelmi igazolványt igénylő több száz feltaláló adatait a Budapesti Közlöny sorozatosan tette közzé.

Az 1859 és 1875 között a magyar illetőségű kereskedelmi és iparkamaráknál belajstromozott magyar védjegyek

A kutatás az elérhető korabeli magyar források feltárásával kezdődött. Ahogy fentebb említettük, a vonatkozó levéltári állomány megsemmisülése miatt a szakajtót kellett tüzetesen átvizsgálni – ehhez felbecsülhetetlen segítséget adott az Arcanum és a Hungaricana adatbázisa. Az 1859-től kezdődő keresés során az összes szóba jöhető kifejezés: árubélyeg, iparüzleti jegy, iparvédjegy, megjelölés, védjegy stb. szerepelt a keresőmezőben.

Az első találat a Budapesti Közlöny 1868. április 26-i számában megjelent hirdetmény volt: „Az 1867. XVI. t. cz. értelmében közzététetik, hogy a soproni kereskedelmi és iparkamaránál következő árubélyeg jegyeztetett be” 1867. december 14-én. A bejelentő Wagner J. C. látszerész és erőműszerész Sopronban. Az átadott árubélyeg leírása: közönséges horgony. A hirdetmény egy fontos információval zárul: „Egyéb árubélyeg, vagy védjegy az 1867-ik év folyama alatt Magyarország és Erdély területén nem jegyeztetett be. Pesten, 1868. április 21-én. A földmivelés, ipar- és kereskedelemügyi magy. kir. ministeriumtól.”³⁰

A következő hirdetményt 1870. január 25-én tették közzé a Budapesti Közlönyben. Az 1867. évi XVI. törvény 17-ik cikkére hivatkozva közlik, hogy „a magyar állam területén 1868. és 1869. években” két árubélyeget jegyeztek be. Az első tétel szerint 1868. március 27-én a pozsonyi illetőségű J. Esch és társa a pozsonyi kamarának átadott egy árubélyeget, amelynek leírása: „Egy a tenger felett repülő sas, körmei közt egy francia nemzeti színű lobogót tartva, melynek felirata: 'Sillery grand mousseux'”. A védjegyet palackokon alkalmazták. A másik bejelentés a pesti kamaránál történt: F. A. Sarg, bécsi illetőségű cs. kir. millygyertyagyáros,³¹ akinek főraktára Pesten, Kochmeister Frigyesnél van, 1868. július 6-án a következő védjegyet lajstromoztatta: „Egy magyar nyelven irt vignetten” magyar nemzeti színű háttér előtt álló gyertyatartóban égő gyertya, körbevéve a gyáros nevének kezdőbetűivel.³²

1871. január 29-én ismét a Budapesti Közlönyben jelent meg egy „[á]rubélyeg-lajstromi kivonat”, amelyben ez olvasható: „A m. kir. korona államterületén az 1870. év folyama alatt, következő árubélyegek lettek bejegyezve:”³³ a közzétett négy árubélyeg közül az egyiket az előző hirdetményben is szereplő pozsonyi kereskedő lajstromoztatta Pozsonyban, a további három bejelentést helybeli vállalkozók nyújtották be a pesti kamaránál.

A pozsonyi Esch J. és társa 1870. január 7-én „a champagney borgyártmányokra való” címkének két változatát nyújtotta be. Mindkettőn egy „repülő arany sas” tart egy-egy nem-

³⁰ Hirdetmény. Budapesti Közlöny, 2. évf. 26. 97. sz., 1868. április.

³¹ Az 1830-as évektől kezdve gyártották az Adolphe de Milly találmányán alapuló sztearingyertyákat, amelyek a korábbiaknál lényegesen jobb minőségűek voltak. Forrás: Csopey L.: A világítás történetéből.

Természettudományi Közlöny, 22. évf., 1890, p. 30–36.

³² Hirdetmény. Budapesti Közlöny, 4. évf. 25. 19. sz., 1870. január.

³³ Árúbeljegy-lajstromi kivonat. Budapesti Közlöny, 5. évf. 29. 24. sz., 1871. január.

zeti lobogót. A francia trikoloron francia nyelvű felirat, a magyar nemzeti színűn az „Esch J. és társa Pozsonyban nemzeti pezsgő” olvasható.

„Gombos Bertalan csódtömege Pesten” 1870. augusztus 31-én benyújtott védjegyének leírása: „Egy családi czimer ezen körirattal: 'Gombos erősítő itala óvjegy Schutzmarke' Stärkungstrank von Gombos 70 kr.”

Dr. Cohn Lipót Frigyes fogorvos 1870. június 30-án bejelentett védjegyének német nyelvű felirata: „egy nagy C betűben Dr és F. összevont névjegy ezen körirattal”: „k. k. ausschliesslich privil. Schutzmarke”.

A „pesti hengermalom” szintén 1870. június 30-án lajstromoztatta a következő védjegyet: „Két kis kör, melyek közül egyikbe két egymás mellé helyezett henger van ezen körirattal 'registriertes Zeichen' a másikba pedig a liszt finomságát jelző szám; ezen két körnek körirata: 'Pester Walzmühle’”.

Figyelemre méltó, hogy a három hirdetmény „sorszám” nevű oszlopában nem a kamarai lajstrom sorszámát, hanem az adott közleményen belüli sorrendet közlik.

A gondos kutatás ellenére a Budapesti Közlönyben sem a korábbi években, sem 1870 és 1875 között nem sikerült tovább hirdetményekre rátalálni. Nem került elő további olyan magyarországi forrás sem, amely az adott időszak hazai illetőségű védjegyeinek adatait tartalmazza. A következő fejezetekben említett és kivonatolt osztrák regiszterek adatai azonban pótolják ezt a hiányt.

A védjegybejelentéseket közlő osztrák regiszterek

Előfeltevésünk, miszerint a védjegybejelentések adatait az osztrák fővárosban megőrizték, helyesnek bizonyult. Az Österreichische Nationalbibliothek weboldalán két védjegyregiszter érhető el. Az 1859–1866 közötti időszakra és az osztrák birodalom területére vonatkozó adatokat utólag, egy kötetben jelentették meg 1867-ben Bécsben.³⁴ 1868-tól 1880-ig az Osztrák–Magyar Monarchiában működő kereskedelmi és iparkamaráknál lajstromozott védjegyek adatait³⁵ félévenként adták közre.

Mindkét regiszterben áruosztályonként, az áruosztályokon belül pedig a lajstromozást végző kamarák szerint csoportosítva közlik a védjegyek adatait. Az 1868–1880-as évkört felölő regiszterben azonban a Magyar Korona országaiban lajstromozott védjegyek nincsenek az áruosztályokba besorolva; az adott félév végén egy-egy alcím alatt, összevontan jelennek meg (lásd 2. sz. táblázat).

³⁴ General-Marken-Register, enthaltend die bei den Handels- und Gewerbekammern der österreichischen Monarchie vom 1. Jänner 1859 bis 31. December 1866 registrierten gewerblichen Marken. Zusammengestellt im k. k. Ministerium für Handel und Volkswirtschaft. Wien, 1867.

³⁵ Übersicht der bei den Handels- und Gewerbekammern der Österreichischen Monarchie ... registrierten gewerblichen Marken. Verlag K.K. Hof- u. Staatsdr, Wien, 1868–1880.

A hat áruosztály a következő: I. Metallwaaren, II. Spinn-, Webe- und Wirkwaaren, III. Chemische Erzeugnisse, IV. Fettwaaren, V. Lebensmittel und Getränke, VI. Verschiedene Waaren. Az áruosztályok 1859 és 1878 között nem változtak.

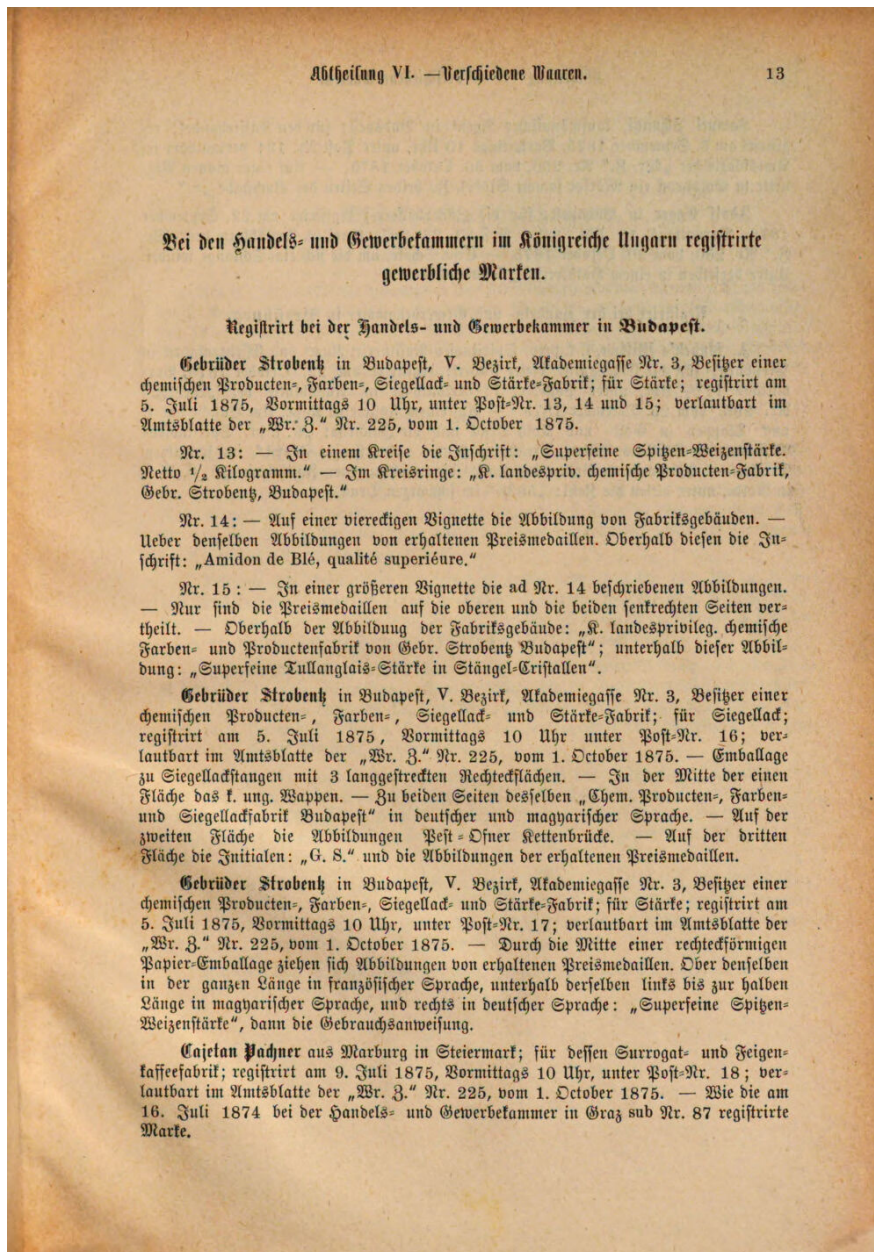
Még egy jelentős különbség áll fenn az osztrák és a magyar illetőségű bejelentéseknél. Az osztrák védjegyek ábráit jó minőségben, gyakran nagy méretben adták közre. A 3. ábrán látható néhány 1859. évi kronstandi – főként a „k. und k.”, vagyis az állam által alapított – iparvállalat védjegyábrája, azonban a magyarországi kamaránál bejelentett legtöbb ábrás védjegynek csak a szöveges ismertetése olvasható (4. ábra).

Registrier bei der Handels- und Gewerbekammer in **Kronstadt.**

Registrier-Nr.	Namen oder Firma und Wohrort des Eigentümers	Abgekürzte Beschreibung des Zeichens	Datum und Nummer der Registrierung	Verlautbarung des Zeichens in der Presse	Abbildung und deren Beschreibung, wie sie verlautbart wurde
669	Kronstädter Porzellan- und Glasfabrik - Aktien - Verein nach dem General- Director Christian Platt hier in Kronstadt.	Einzelne Platte.	Am 22. Januar 1859, am 12. Uhr Vormittag, unter Post- Nr. 1.	Nr. 1 der Monat-Ber- ichte der Handelskammer „Kronstadt“, 2. Seite der „Kronstadt“, Jahrgang 1859.	 Diese Marke für Porzellan- und Glaswaaren und Glasfabrik. F. H. I. H. I. H. I. H. I. H. I. H.
670		Erzeugung von Porzellan- und Glaswaaren, kann Glas- waaren auf dem alten Markt Kronstadt.	Wie verlautbart, unter Post- Nr. 2.		 Diese verlautbart. C. H. I. H. I. H. I. H.
671	A. A. Eisenwerks - Ver- waltung Schöps.	Erzeugung von Eisen- und gewöhnliche Eisen.	Am 1. April 1859, am 11. Uhr Vormittag, unter Post- Nr. 5 und 6.	Nr. 3 der Monat-Ber- ichte der Handelskammer „Kronstadt“, zum XLIII. Seite der „Kronstadt“, Jahrgang 1859.	I. Eisenfabrik. II. Eisenfabrik. III. Eisenfabrik. IV. Eisenfabrik.
672	A. A. Eisenwerks - Ver- waltung Schöps.	Erzeugung von Eisenfabrik.	Am 9. April 1859, um 9 Uhr Vormittag, unter Post- Nr. 6.		 Diese Eisenfabrik der Maschinen- Eisenfabrik.
673	A. A. Eisenwerks - Ver- waltung Schöps.		Am 21. April 1859, um 8 1/2 Uhr Vormittag, unter Post- Nr. 6.		 Diese Eisenfabrik der Maschinen- Eisenfabrik.
674		Wie verlautbart, unter Post- Nr. 10.			 Diese Eisenfabrik der Maschinen- Eisenfabrik.
675		Wie verlautbart, unter Post- Nr. 11.			 Diese Eisenfabrik der Maschinen- Eisenfabrik.
676		Wie verlautbart, unter Post- Nr. 12.			 Diese Eisenfabrik der Maschinen- Eisenfabrik.
677		Wie verlautbart, unter Post- Nr. 13.			 Diese Eisenfabrik der Maschinen- Eisenfabrik.
678		Wie verlautbart, unter Post- Nr. 14.			 Diese Eisenfabrik der Maschinen- Eisenfabrik.
679		Erzeugung von Eisenfabrik- waaren der H. Eisenfabrik Kronstadt.	Wie verlautbart, unter Post- Nr. 15.		 Diese Eisenfabrik der Maschinen- Eisenfabrik.
680	A. A. Porzellan- und Glasfabrik - Ver- waltung Schöps.	Erzeugung von Porzellan- und Glaswaaren in Schöps.	Am 27. Juni 1859, um 9 Uhr Vormittag, unter Post- Nr. 19.	Nr. 4 der Monat-Ber- ichte der Handelskammer „Kronstadt“, p. XXXVIII. Seite der „Kronstadt“, Jahrgang 1859.	
681		Erzeugung von Porzellan- und Glaswaaren in Schöps.	Wie verlautbart, unter Post- Nr. 20.		

3. ábra: 1859-ben Kronstadtban bejelentett védjegyek³⁶

³⁶ I. m. (34), p. 77.

4. ábra: 1859-ben Kronstadtban bejelentett védjegyek³⁷

³⁷ I. m. (35), p. 13.

Sajnálatos módon mindaddig nem került elő a tárgyidőszakban lajstromozott magyarországi védjegyekről további ábra, pedig – mint már többször említettük – abban az időben csak ábrás védjegyet lehetett bejelenteni.

Az alábbiakban a kutatás eredményét foglaltuk össze három táblázatban, a 2. ábrán látható adatoknak megfelelően. Az 1. sz. táblázatban az 1859 és 1865 közötti harminckettő, a 2. sz. táblázatban az 1866 és 1875 között lajstromozott huszonkilenc magyarországi illetőségű védjegy adatai szerepelnek az osztrák regiszterekben közölt sorrendben. A 3. sz. táblázat pedig kamarák szerint csoportosítva közli a hatvanegy védjegy adatait.

Az 1. táblázat az áruosztályokon belüli sorszámokat is tartalmazza. Ezek a sorszámok azonban nem az 1. számmal kezdődnek. Ennek magyarázatát a fentebb már idézett 1858. évi császári páatens 29. §-ában találjuk meg: „... azon országrészekben, hol már ezen törvény megjelenése előtt iparjegy-lajstromok ... közhitelességgel vezetettek...”³⁸ Így érthető, miért kezdődnek a regiszterben az áruosztályok magas sorszámokkal. Az osztrák területeken a kereskedelmi és iparkamarák már a védjegypátens kiadása előtt számos védjegybejelentést lajstromoztak.

Áru- osztály/ sorszám	Kamara	Kam. sorsz.	Bejelentő adatai	Tevékenység/ telephely	Bejelentés dátuma
I. / 866	Preßburg	1.	Wagnerer Eisenzeug-Fabrik	Zur Bezeichnung der in der Wagnerer Eisenzeug-Fabrik verfertigten Gegenstände	1859. ápr. 15.
I. / 867	Pest	1.	Stefan Röck, Maschinenfabrikant in Pest	Maschinen-Fabrik	1859. febr. 22.
I. / 868	Klausenburg	1.	K. K. Eisenwerks-Verwaltung zu Poduruoju in Siebenbürgen	Für die Bezeichnung der Eisenwerks- Erzeugnisse	1860. okt. 20.
I. / 869	Kronstadt	1.	Kronstädter Bergbau- und Hütten- Actien-Verein durch den General-Director Gustav Mannlicher in Kronstadt	Eisenwerk Füle	1859. jan. 22.
I. / 870		2.		Erzeugung von Guß- und Zeugwaren, dann Stabeisen auf dem Eisen-Werk Carlhütte	1859. jan. 22.

³⁸ I. m. (11), p. 645–650.

Áru- osztály/ sorszám	Kamara	Kam. sorsz.	Bejelentő adatai	Tevékenység/ telephely	Bejelentés dátuma
I. / 871	Kronstadt	5–6.	K. K. Eisenwerks-Verwaltung Sebeshely	Erzeugung von Streck- und gewalztem Eisen	1859. ápr. 1.
I. / 872	Kronstadt	8.	K. K. Eisenwerks-Verwaltung Kudsir	Erzeugung von Streckeisen	1859. ápr. 9.
I. / 873	Kronstadt	9.	K. K. Eisenwerks-Verwaltung Toplița		1859. ápr. 21.
I. / 874	Kronstadt	10.			
I. / 875	Kronstadt	11.			
I. / 876	Kronstadt	12.			
I. / 877	Kronstadt	13.			
I. / 878	Kronstadt	14.			
I. / 879	Kronstadt	15.	Erzeugung von Zeugschmiedwaaren der B. Hunyader Zeugschmiede		
I. / 880	Kronstadt	19.	K. K. Berg-, Hütten- und Hammer-Verwaltung Govasdia	Erzeugung von Streck Eisen am Sensenhammer in Govasdia	1859. jún. 27.
I. / 881	Kronstadt	20.		Erzeugung von Streck-Eisen am Streckwerk Unter-Limpert in Govasdia	ua.
II. / 73	Kronstadt	3.	Johann Schnell, bürgl. Wollenwebermeister in Hermannstadt	Wollenweberei	1859. febr. 16.
II. / 74	Kronstadt	4.	Wollenweberzunft in Hermannstadt, durch ihre Vorsteher: Josef Balbierer und Petrus Schüller	Für die Manufakte sämtlicher Mitglieder der Hermannstädter Wollenweberzunft	1859. márc. 16.
II. / 75	Kronstadt	7.	Johann Georg Groß, Wollenwebermeister in Hermannstadt	Wollenweberei	1859. ápr. 2.
II. / 76	Kronstadt	18.	Kronstädter Wollenweberzunft	Für die Manufakte sämtlicher Mitglieder der Kronstädter Wollenweberzunft	1859. jún. 21.
II. / 77	Kronstadt	21.	Carl Johann Hensel, Wollen- Webermeister in Kronstadt	Wollenweberei	1860. febr. 6.

Áru- osztály/ sorszám	Kamara	Kam. sorsz.	Bejelentő adatai	Tevékenység/ telephely	Bejelentés dátuma
II. / 78	Kronstadt	23.	Kronstädter Tuchmacherzunft	Für die von den Mitgliedern dieser Zunft erzeugten Flanelle	1863. jan. 7.
II. / 79	Kronstadt	24.		Für die von den Mitgliedern dieser Zunft erzeugte Tuch	
II. / 80	Kronstadt	22.			
III. / 92	Pest	n.a.	Carl Schedl, Spiritus- und Preßhefenfabriksbesitzer in Pest	Erzeugung von Preßhefe in Pest-Ofen	1864. aug. 24.
III. / 93	Pest	3.	Anton Carl Auspitz, Stärkefabrikant in Pest	Stärke-Erzeugung	1862. márc. 15.
III. / 94	Klausenburg	2.	Carl Banyai, diplomierter Apotheker und Seifenfabrikant in Klausenburg	Erzeugung von Parfümerien und Seifen	1863. júl. 18.
V. / 96	Kronstadt	22.	Andreas Paul Teutsch, Liqueur- und Rosoglio-Fabrikant i. Kronstadt	Liqueur- und Rosoglio-Fabrikation	1860. márc. 3.
VI. / 26	Pest	2.	Friedrich Freih v. Varicourt, Besiŕer einer Sägemühle in Buszkova im Marmaroser Comitate	Erzeugung von Holzprodukten	1861. márc. 22.
VI. / 27	Kronstadt	16.	Franz Herfurt,	Hutmacher gewerbe	1859. máj. 28.
		17.	Hutmachermeister in Kronstadt		

1. táblázat: A Magyar Királyság területén működő kereskedelmi és iparkamaráknál lajstromozott védjegyek 1859-től 1866-ig

A 2. és 3. ábrán egy-egy oldal képét mutatjuk be 1859-ből, illetve 1875-ből. Az adatok között minden esetben szerepelnek a közzététel adatai: az adott időszaki kiadvány címe (rövidítve például: „Wr. Z.” – Wiener Zeitung, a dátummal és a lapszámmal együtt.) Ezek az adatok visszakereshetők az osztrák nemzeti könyvtár digitális adatbázisából, az ANNO-ból.

Áttérve a kiegyezés utáni időszakra a regiszterben közzétett adataira, a védjegyek itt is áruosztályonként, azon belül pedig kamaránként vannak felsorolva – kivéve a Magyar Korona országaiból beküldött adatokat, amelyek félévente egyszer, a kiadvány végén jelennek meg az illetékes kamara neve alatt.

A 2. táblázatban a kamarák szerint felsorolt bejelentések jó áttekintést adnak az egyes országrészek védjegybejelentési aktivitásáról. A hatalmas kiterjedésű országon belül a leg-

első bejegyzést 1859. január 22-én Kronstadtban (Brassóban) vezették be a lajstromba, ahol 1859 első félévében összesen húsz védjegyet regisztráltak. Tizenegy védjegyet jegyeztetett be az állami vasgyár igazgatósága, illetve a bánya- és kohóigazgatóság, nyolcat a helybeli vállalkozók (posztósok, takácsok, kalapos, likörgyáros stb.) és egyet a magánkézben lévő bánya- és kohóműtársaság. 1860 és 1863 között helyi vállalkozók további öt védjegyet lajstromoztattak a jelentős erdélyi ipari és kereskedelmi központban.

Kamara	Kamarai sorszám	Bejelentő adatai	Bejelentés dátuma
<i>Verzeichnik der vom k. ungarischen Handelsministerium mitgetheilten Marken-Registrierungen</i>			
Oedenburg	1.	J. C. Wagner, Optiker und Mechaniker in Oedenburg	1867. dec. 14.
Pest	7.(!)	F. A. Sarg, f. k. Millykerzen-Fabrikant in Wien. Hauptdepot Pest beim Friedrich Kochmeister; für die Millykerzen- Fabrikation	1868. júl. 6.
Preßburg	2.	J. Esch & Comp. in Preßburg für die Champagner-Fabrikation	1868. márc. 27.
<i>Im Staatsgebiete der ungarischen Krone wurden im Jahre 1870 folgende Schutzmarken registrirt</i>			
Preßburg	3.	J. Esch & Comp. in Preßburg für dessen Champagner- Weinfabrikate	1870. jan. 7.
Pest	n. a.	Concursmassa des Gombos Bertalan in Pest	1870. aug. 31.
Pest	n. a.	Dr. Cohn Leopold Friedrich, Zahnarzt in Pest	1870. jún. 30.
Pest	n. a.	Die Pester Walzmühle	1870. jún. 30.
<i>Im Staatsgebiete der ungarischen Krone wurden im Jahre 1872 folgende Schutzmarken registrirt</i>			
Pest-Ofen	4 und 5	Andreas Greger, für V. Reichl & Comp., Nähmaschinenfabrikanten in Wien; für den Handel mit diesen Nähmaschinen	1872. jan. 18.
Pest-Ofen	6	C. O. Oehm, Nähmaschinenverkäufer, Pest, Josefsplatz Nr. 15, für Wheeler & Wilson, Manufacturing Company in New-York; für den Handel mit diesen Nähmaschinen	1872. febr. 14.
Pest-Ofen	7	C. O. Oehm, Inhaber einer Nähmaschinen-Niederlage in Pest, Josefsplatz Nr. 15, für Bruno Rudolf, Nähmaschinenfabrikant in Berlin; für die Handschuh-Nähmaschinenfabrik des Bruno Rudolf in Berlin	1872. ápr. 22.

Kamara	Kamarai sorszám	Bejelentő adatai	Bejelentés dátuma
Temesvár	2	Kronstädter Bergbau- und Hütten-Actienverein, zu Gunsten des Ruszkberger Eisenwerkes; zum Schutze seines in Handel gelangenden Schmideisens	1872. ápr. 19.
Temesvár	8(!)	Heinrich Schott, Kaufmann in Wien, Kärnthnerring Nr. 15; für die Howe Machyne(!) Company in New-York	1872. okt. 12.
<i>Bei den Handels- und Gewerbekammern im Königreiche Ungarn registrirte gewerbliche Marken</i>			
Pest	9	Dietrich & Gottschligg, Handelsleute in Buda-Pest; Handel mit Rum, Weinen, Liqueur daselbst	1873. nov. 7.
Budapest	10	Andreas Saxlehner, in Budapest, Verkäufer von Bittersalzwasser aus der Quelle Hunyadi Janos	1873. dec. 12.
Preßburg	5	J. Palugyay & Söhne, Weingroßhändler in Preßburg; zum Schutze ihres Weinbaues und Weinhandels	1874. febr. 25.
Preßburg	6	J. Palugyay & Söhne, Weingroßhändler in Preßburg; zum Schutze ihres Weinbaues und Weinhandels	1874. febr. 26.
Budapest	11	Mosch & Comp., Parfumeriehandlung in Pest; für die Erzeugnisse der Parfumerie-Fabrik	1874. szept. 10.
Arad	1	Rafael Hofmann, Eisen- und Bergwerks-Director in Vajda-Hunyad; für die Plezkaer-Eisengewerkschaft	1874. okt. 9.
Budapest	12	Gschwindt'sche Spiritus-, Preßhese-, Liqueur- und Rumfabriks-Actiengesellschaft in Budapest; für die von diesem Etablissement erzeugte Preßhefe	1875. ápr. 23.
Budapest	13	Gebrüder Strobentz in Budapest, V. Bezirk, Akademiegasse Nr. 3, Besitzer einer chemischen Producten, Farben, Siegellack- und Stärke-Fabrik; für Stärke	1875. júl. 5.
	14		
	15		
Budapest	16	Gebrüder Strobentz in Budapest, V. Bezirk, Akademiegasse Nr. 3, Besitzer einer chemischen Producten, Farben, Siegellack- und Stärke-Fabrik; für Siegellack	1875. júl. 5.
Budapest	17	Gebrüder Strobentz in Budapest, V. Bezirk, Akademiegasse Nr. 3, Besitzer einer chemischen Producten, Farben, Siegellack- und Stärke-Fabrik	1875. júl. 5.
Budapest	18	Cajetan Pachner aus Marburg in Steiermark	1875. júl. 9.

Kamara	Kamarai sorszám	Bejelentő adatai	Bejelentés dátuma
Budapest	19	Samuel Schmidt, kaufmännischer Agent in Budapest	1875. szept. 6.
Budapest	23	Adolf Egger in Budapest	1875. szept. 22.
Preßburg	7	A. Slubek's Wittwe, k. k. priv. Spirituosen-Raffinerie, Rum- und Essenzenfabrik in Preßburg	1875. okt. 22.

2. táblázat: A Magyar Királyság területén működő kereskedelmi és iparkamaráknál lajstromoztatott védjegyek 1867-től 1875-ig

Kamarai székhely	Kamarai szám	Bejelentő	Időpont
Arad	1.	Rafael Hofmann, Eisen- und Bergwerks-Director in Vajda-Hunyad; für die Plezkaer-Eisengewerkschaft	1874. okt. 9.
Klausenburg	1.	K. K. Eisenwerks-Verwaltung zu Poduruoju in Siebenbürgen	1860. okt. 20.
	2.	Carl Banyai, diplomierter Apotheker und Seifenfabrikant in Klausenburg	1863. júl. 18.
Kronstadt	1–2.	Kronstädter Bergbau- und Hütten- Actien-Verein durch den General-Director Gustav Mannlicher in Kronstadt	1859. jan. 22.
	3.	Johann Schnell, bürgl. Wollenwebermeister in Hermannstadt	1859. febr. 16.
	4.	Wollenweberzunft in Hermannstadt, durch ihre Vorsteher: Josef Balbierer und Petrus Schüller	1859. márc. 16.
	5–6.	K. K. Eisenwerks-Verwaltung Sebeshely	1859. ápr. 1.
	7.	Johann Georg Groß, Wollenwebermeister in Hermannstadt	1859. ápr. 2.
	8.	K. K. Eisenwerks-Verwaltung Kudsir	1859. ápr. 9.
	9–14.	K. K. Eisenwerks-Verwaltung Toplița	1859. ápr. 21.

Kamarai székhely	Kamarai szám	Bejelentő	Időpont
Kronstadt	15.	Erzeugung von Zeugschmiedwaaren der B. Hunyader Zeugschmiede	1859. ápr. 21.
	16–17.	Franz Herfurt, Hutmachermeister in Kronstadt	1859. máj. 28.
	18.	Kronstädter Wollenweberzunft	1859. jún. 21.
	19–20.	K. K. Berg-, Hütten- und Hammer-Verwaltung Govasdia	1859. jún. 27.
	21.	Carl Johann Hensel, Wollen-Webermeister in Kronstadt	1860. febr. 6.
	22.	Andreas Paul Teutsch, Liqueur- und Rosoglio-Fabrikant in Kronstadt	1860. márc. 3.
	23–25.	Kronstädter Tuchmacherzunft	1863. jan. 7.
Pest / Pest-Ofen / Budapest	1.	Stefan Röck, Maschinenfabrikant in Pest	1859. febr. 22.
	2.	Friedrich Freih v. Varicourt, Besiŕer einer Sägemühle in Buszkova im Marmaroser Comitae	1861. márc. 22.
	3.	Anton Carl Auspik, Stárkefabrikant in Pest	1862. márc. 15.
	n. a.	Carl Schedl, Spiritus- und Preßhefenfabriksbesizer in Pest	1864. aug. 24.
	7. (!)	F. A. Sarg, f. k. Millykerzen-Fabrikant in Wien. Hauptdepot Pest beim Friedrich Kochmeister	1868. júl. 6.
	n. a.	Concursmassa des Gombos Bertalan in Pest	1870. aug. 31.
	n. a.	Dr. Cohn Leopold Friedrich, Zahnarzt in Pest	1870. jún. 30.
	n. a.	Die Pester Walzmühle	1870. jún. 30.
	4–5.	Andreas Greger, für V. Reichl & Comp., Nähmaschinenfabrikanten in Wien; für den Handel mit diesen Nähmaschinen	1872. jan. 18.
	6.	C. O. Oehm, Nähmaschinenverkäufer, Pest, Josefsplatz Nr. 15, für Wheeler & Wilson, Manufacturing Compagny in New-York; für den Handel mit diesen Nähmaschinen	1872. febr. 14.
	7.	C. O. Oehm, Inhaber einer Nähmaschinen-Niederlage in Pest, Josefsplatz Nr. 15, für Bruno Rudolf, Nähmaschinenfabrikant in Berlin; für die Handschuh-Nähmaschinenfabrik des Bruno Rudolf in Berlin	1872. ápr. 22.
	9.	Dietrich & Gottschligg, Handelsleute in Buda-Pest; Handel mit Rum, Weinen, Liqueur daselbst	1873. nov. 7.

Kamarai székhely	Kamarai szám	Bejelentő	Időpont
Pest / Pest-Ofen / Budapest	10.	Andreas Saxlehner, in Budapest, Verkäufer von Bittersalzwasser aus der Quelle Hunyadi Janos	1873. dec. 12.
	11.	Mosch & Comp., Parfumeriehandlung in Pest; für die Erzeugnisse der Parfumerie-Fabrik	1874. szept. 10.
	12.	Gschwindt'sche Spiritus-, Preßhese-, Liqueur- und Rumfabriks-Actiengesellschaft in Budapest; für die von diesem Etablissement erzeugte Preßhefe	1875. ápr. 23.
	13–15.	Gebrüder Strobenk in Budapest, V. Bezirk, Akademiegasse Nr. 3, Besizer einer chemischen Producten, Farben, Siegelack- und Stärke-Fabrik	1875. júl. 5.
	16.	Gebrüder Strobenk in Budapest, V. Bezirk, Akademiegasse Nr. 3, Besizer einer chemischen Producten, Farben, Siegelack- und Stärke-Fabrik	1875. júl. 5.
	17.	Gebrüder Strobenk in Budapest, V. Bezirk, Akademiegasse Nr. 3, Besizer einer chemischen Producten, Farben, Siegelack- und Stärke-Fabrik	1875. júl. 5.
	18.	Cajetan Pachner aus Marburg in Steiermark; für dessen Surrogat- und Feigenkaffee-fabrik	1875. júl. 9.
	19.	Samuel Schmidt, kaufmännischer Agent in Budapest; für den Kaffeehandel	1875. szept. 6.
	23.	Adolf Egger in Budapest; für die Zuckerbäckerei	1875. szept. 22.
Oedenburg	1.	Wagner J. C. látszerész és erőműszerész Sopronban	1867. dec. 14.
Preßburg	1.	Wagner Eisenzeug-Fabrik	1859. ápr. 15.
	2.	J. Esch & Comp. in Preßburg für die Champagner-Fabrikation	1868. márc. 27.
	n. a.	J. Esch & Comp. in Preßburg für dessen Champagner- Weinfabrikate	1870. jan. 7.
	5.	J. Palugyay & Söhne, Weingroßhändler in Preßburg	1874. febr. 25.
	6.	J. Palugyay & Söhne, Weingroßhändler in Preßburg	1874. febr. 26.

Kamarai székhely	Kamarai szám	Bejelentő	Időpont
Prefßburg	7.	A. Slubek's Wittwe, k. k. priv. Spirituosen-Raffinerie, Rum- und Essenzenfabrik in Prefßburg	1875. okt. 22.
Temesvár	2.	Kronstädter Bergbau- und Hütten-Actienverein, zu Gunsten des Ruzskberger Eisenwerkes; zum Schutze seines in Handel gelangenden Schmideisens	1872. ápr. 19.
	8. (!)	Heinrich Schott, Kaufmann in Wien, Kärnthnerring Nr. 15; für die Howe Machyne(!) Company in New-York	1872. okt. 12.

3. táblázat: A kereskedelmi és iparkamaráknál lajstromozott védjegybejelentések (1859–1875) a kamarák szerinti ábécében

Ugyancsak a legelsők között, 1859. február 22-én lajstromoztatta védjegyét Stefan Röck pesti gépgyáros. A mai Magyarország területén a legelső védjegyet bejelentő Röck Istvánt a modern hazai gépgyártás egyik megteremtőjeként és sikerre vivőjeként tartjuk számon.³⁹ A vizsgálatba vont évek alatt a magyar fővárosban összesen huszonhárom védjegyet lajstromoztattak, köztük Saxlehner András ma is jól ismert Hunyadi János keserűvíz-oltalma érdekében.

Az első pozsonyi bejelentő, a Wagnarer Eisenzeug-Fabrik 1859. április 15-én kérvényezte a helyi kamaránál a védjegybejegyzést. Kolozsváron az egyik erdélyi állami vasmű kérte védjegye lajstromozását 1860. október 20-án. A többi magyarországi bejelentő az adott időszak későbbi éveiben fordult bejegyzési kérelemmel a helyileg illetékes kereskedelmi és iparkamarához.

Végezetül néhány kiegészítés az 1859–1875 közötti magyarországi védjegybejelentésekhez.

A 2. ábrán a táblázatban közölt számok súlyos aránytalanságra mutatnak rá Ausztria és Magyarország védjegybejegyzési aktivitása terén. Az adatok Ausztria óriási előnyéről és Magyarország jelentős hátrányáról tanúskodnak.

Az 1859 és 1865 között bejelentett 1306 osztrák védjeggyel szemben 32 magyar védjegy áll, 1866 és 1875 között 937 osztrák és 29 magyar védjegyet regisztráltak. A magyar bejelentések arányszáma a két korszakban 2,5 és 3%, a teljes időszakra nézve 2,75%. Ezek az adatok önmagukért beszélnek.

³⁹ Gelléri Mór: A magyar ipar úttörői: élet- és jellemrajzok. Dobrowski és Franke, Budapest, 1887, p. 66–70.

Különösen elgondolkodtató továbbá az a tény, hogy a vizsgált másfél évtized alatt a magyar területeken bejelentett hatvanegy védjegy közül az 1890. évi védjegy törvény hatálybalépése után, 1891-ben lefolytatott ellenőrzés során szinte az összes védjegyet törölték.⁴⁰ Az aradi, a klausenburgi (kolozsvári), a kronstadti (brassói) és a temesvári védjegyeket nem újították meg. Nincs adat az oedenburgi (soproni) és az egyik preßburgi (pozsonyi) védjegy törléséről, de az újabb lajstromozásáról sem. A pesti (budapesti) kamara bejelentői közül csak a Dietrich és Gottschlig cég, a Pesti Hengermalom-társaság és Saxlehner András újította meg a védjegyét, a többit törölték.

A védjegybejelentők tevékenységére vonatkozó jövőbeni kutatások remélhetőleg magyarázatot adnak majd arra, hogy ez a meglepően nagy arányú kénysztörlesztés milyen okokra vezethető vissza.

* * *

Védjegy történeti sorozatunk aktuális részét azzal zárjuk, hogy legközelebb az itt közölt adatok emberi vonatkozásait járjuk körül. Kitűzött célunk felkutatni, kik voltak az első magyarországi védjegybejelentők.

⁴⁰ Az 1890. évi II. törvény 21. §-a alapján az itt vizsgált időszakra vonatkozó védjegy törlésekről a hivatalos közlemények a Központi Értesítő 1891. 40., 72., 84. számában jelentek meg.

AKTOK, MUTATVÁNYOSBÓDÉK ÉS HIRDETŐOSZLOPOK: A SZERZŐI JOGI KÉPMÁSVÉDELEM HATÁSA A SZEMÉLYISÉGI JOG ELISMERÉSÉRE A MAGYAR KIRÁLYI KÚRIA GYAKORLATÁBAN

BEVEZETÉS

A személyiségi jogok védelme a második világháború előtti évtizedekben jelent meg Magyarországon. Elfogadott polgári törvénykönyv hiányában íratlan jog létezett, amely a személyiségi jogokat, a képmás védelmét és az erkölcsi kártérítést nem ismerte. Ugyan más országokban volt polgári törvénykönyv, a személyiségi jogok létének hiánya Európa-szerte alapértelmezés volt, és egyre több problémát jelentett a megváltozott életviszonyokra tekintettel.

Éppen ezért ekkortájt jelent meg az igény a „személyiségi jogi eszme” védelmére. A magyar bíróságok, a Magyar Királyi Kúria ebben élen járt, és a jogrendszer több szabályából vezette le külön-külön a személyiség egyes vonatkozásainak a törvénybe egyértelműen nem foglalt oltalmát. Az egyik ilyen szabály volt a szerzői jog arcképekre vonatkozó szabályozása, de említhetnénk a cégnévre vonatkozó szabályokat, a védjegyjogi rendelkezéseket, de akár a házassági jog egyes kitételeit is (pl. vétkes feleség eltiltása férje nevének viselésétől). Jelen tanulmány a képmás önálló jogi elismerését kívánja vizsgálni a világháborút megelőző évek szerzői jogi joggyakorlatán keresztül.

A képmáshoz való jog két világháború közötti, szerzői joggal összefüggő gyakorlatát Kokoly Zsolt két oldalban érinti egy 2018-as tanulmányában,² ez azonban elsősorban a jogirodalmi álláspontok bemutatására szűkült, a joggyakorlatot nem elemezte. A képmás személyiségi és szerzői jogi védelmének metszéspontját Sági Edit és Tukacs Máté Zoltán szintén vizsgálta 2025-ben, ezt azonban a kortárs szabályozási környezetben tették, és így lényegében a párhuzamos igényérvényesítésekkel kapcsolatos kérdésekre koncentráltak.³ Görög Márta 2017-ben a képmás és a hangfelvételhez való jog fejlődéstörténetéről készített tanulmányt,⁴ ez azonban szintén nem elemezte a képmásvédelem 1945 előtti gyakorlatát, így annak szerzői jogi vonatkozásaira sem tért ki. Ő elsősorban az eszmétörténet fejlődé-

¹ Adatvédelmi tisztviselő, Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala. E-mail: schultzmarton@gmail.com.

² Kokoly Zsolt: A képmáshoz való jog Balás P. Elemér és kortársai szemléletében. In: *Koltay András* (szerk.): Balás P. Elemér emlékkönyv. Wolters Kluwer, Budapest, 2018, p. 29–32.

³ Tukacs Máté Zoltán, Sági Edit: A képmás két arca – személyiségi és szerzői jogi metszetek. *Miskolci Jogtudó*, 2025, 1. sz., p. 121–132.

⁴ Görög Márta: A képmáshoz és hangfelvételhez való jog védelmének fejlődéstörténete és a jogosultat megillető „rendelkezési jog” gyökere. In: *Görög Márta, Menyhárd Attila, Koltay András* (szerk.): A személyiség és védelme: Az Alaptörvény VI. cikkelyének érvényesülése a magyar jogrendszeren belül. ELTE ÁJK, Budapest, 2017, p. 253–267.

sére, és nem a tényleges gyakorlatban felmerülő társadalmi és szabályozási igényekre összpontosított.

E kor több szempontból is fontos a vizsgált kérdést illetően. Ekkor még nyitott kérdés volt, hogy a képmás szabályozása vajon a német modellt követi majd, amely a szerzői jogi törvényben írt elő védelmet, vagy sikerül elfogadnia az országgyűlésnek a polgári törvénykönyvet. Fontos volt e kor azért is, mert a bírói jogfejlesztésnek nagyon sajátos módját láthatjuk a személyiségi jogok elismerésével összefüggésben, ami nemcsak a szerzői jogot, hanem az egész jogrendszert érintette. Ebben az időszakban kerülnek felvetésre azok, a képmások felhasználásával kapcsolatos jogi kérdések, amelyek napjainkban is aktuálisak. A hatályos jog dogmatikája a világháborút megelőző joganyaghoz nem nyúl vissza sem törvényszerkesztési, sem joggyakorlati szinten, a tanulmány azonban rá kíván mutatni a jog ezen eredményeire, amelyek az arcképek védelmét a szerzői jogról leválasztották, illetve abból kifejlesztették.

A múlt század első fele óta eltelt időben a jogrendszer fejlődésével természetesen a képmásvédelem szabályozása is differenciáltabb lett. Az alapjogi dogmatika és perlés létrejöttével a képmáskészítés és -felhasználás új értelmezési irányai nyíltak meg.⁵ Az adatvédelmi szabályok szintén új szemléletmódot, kikényszerítési lehetőségeket és párhuzamos igényérvényesítést rejtenek magukban.⁶ Ezzel összefüggésben az életviszonyok is egyre bonyolódtak, az internetes képmásfelhasználások, a fényképek küldésének, módosításának egyszerűsége növeli a jogsértések gyakoriságát és számát is, ami új jogi, korrekciós eszközök életre hívásával jár.

A tanulmány először bemutatja a kor szerzői jogi szabályozását, azt a szabályozási igényt, ami a képmásvédelmet előhívta, majd azokat az eseteket, életviszonyokat, amelyek esetén a jogvédelem szükségessége felmerült. Ezek többsége fényképfelvételekkel kapcsolatos, de viaszszoborral kapcsolatos ügyet is találhatunk közöttük.

I. A KORABELI SZERZŐI JOGI TÖRVÉNYEK SZABÁLYOZÁSA

I.1. A magyar szerzői jogi törvények rendelkezései

Az arcképek tekintetében korábbi szerzői jogi törvényeink már speciális szabályokat tartalmaztak. A szerzői jogról 1884. évi XVI. törvénycikk a képzőművészeti alkotásokról szóló fejezetében kimondta, hogy amennyiben a szerző valamely művét más tulajdonába bocsátja, a másolás (utánképzés) joga a megrendelt arcképeknél, valamint a szoborképmásoknál

⁵ Ezzel összefüggésben lásd például *Zakariás Kinga*: A képmáshoz való alapjog: a bírói döntések alkotmánybírói felülvizsgálatának terjedelme a rendőr képmás ügyekben. *Alkotmánybírói Szemle*, 2017. 2. sz., p. 108–114.

⁶ Ezzel összefüggésben lásd *Bottyán Béla*: Kihívások a kulisszák mögött. Megfelelés az adatvédelmi és szerzői jogi előírásoknak. In *Medias Res*, 2024. 2. sz., p. 139–152.

a megrendelőt illeti.⁷ E törvény már külön fejezetben szabályozta a fényképeken fennálló szerzői művekre vonatkozó, általánostól eltérő szabályokat, és az előbb ismertetett szabály analógiájára kimondta, hogy a megrendelt fényképészeti arckép utánképzési joga kizárólag a megrendelőt illeti.⁸

Az 1921-es szerzői jogi törvény más szabályokat tartalmazott. A megrendelt arcképek és szoborképmások esetében a megrendelő minden további kikötés nélkül jogosult volt a mű nem üzletszerű célra történő hű többszörözésére, azonban minden más vagyoni jog gyakorlására, így az alkotás egészben vagy részben történő többszörözésére, közzétételére, forgalomba helyezésére és mechanikai vagy optikai készülékek segítségével való üzletszerű bemutatására csak akkor volt lehetősége a jogosultnak, ha a megrendelő abba beleegyezett.⁹ Mindkét jogszabály azt irányozta elő, hogy a megrendelőnek, aki jellemzően képmását adja a szerzői mű elkészüléséhez, legyen valamilyen rendelkezési joga az arcát tartalmazó művek sorsa felett.

A problémát azok az esetek jelentették, amikor a megrendelő nem volt azonos az ábrázolt személlyel. A törvény csak azt az esetkört fedte le, amikor a megrendelő és az ábrázolt személy azonos, és a rendelkezés célja a személyiségi jog védelme. Ezt a célt azonban nem tudta betölteni a szabályozás, ha a két személy eltérő. Állandóan követett bírói gyakorlattá vált az, a 940. számú egységi határozatban kifejtett tétel,¹⁰ miszerint „a Sztj. szabályait akként értelmezi, hogy valamely arckép, vagy képmás közzétételéhez az ábrázolt személy beleegyezése is szükséges s az, aki a bárki által készített fényképet az ábrázolt személy beleegyezése nélkül akár szándékosan, akár gondatlanságból közzéteszi, vagy közzététi, a Sztj. 18. §-a szerint kártérítéssel tartozik”.¹¹ Balás P. Elemér szerint a szerzői jog reformja során a kérdést mindenképpen tisztázni szükséges.¹² Balás a szerzői jogról szóló javaslatában már ezt az irányvonalat követné.¹³

Érdekességgént megjegyzendő, hogy a szabály hatályos szerzői jogi törvényünkbe is átmentődött: a megrendelésre készült képmások esetén a szerzői jog gyakorlásához szükséges az ábrázolt személy beleegyezése.¹⁴ E szabályt a kortárs személyiségi jogi jogirodalom, különösen a kommentárirodalom nem ismerteti, hasonlóan egyébként más partikuláris, nem polgári törvénykönyvbeli szabályokhoz. Ez jelentős visszalépés a személyiség védelmének háború előtti, holisztikus szemléletével szemben.

⁷ 1884. évi XVI. törvénycikk 64. §.

⁸ 1884. évi XVI. törvénycikk 72. §.

⁹ 1921. évi LIV. törvénycikk 64. §.

¹⁰ Pl.: C. 3555/1908.; 2650/1909. vagy 38/1910. számú döntés.

¹¹ P. H. T. 940. sz. E. H.

¹² C. I. 3647–1928. (1930. X. 14. napján hozott ítélet) számú esethez írt megjegyzés. A Sajtó, 1931. januári szám, p. 42–43.

¹³ Balás P. Elemér: Törvényjavaslat a szerzői jogról. In: Koltay András (szerk.): Balás P. Elemér emlékkönyv. Wolters Kluwer, Budapest, 2018, p. 767.

¹⁴ 1999. évi LXXVI. törvény 72. §.

I.2. A német szerzői jogi törvény szabályozása

Németországban az 1907-es képzőművészeti és fényképészeti szerzői művekről szóló törvény (*Kunsturhebergesetz*, a továbbiakban: KUG) 22. és 23. §-a szabályozza a képmások jogszerű felhasználását. Az 1900-ban hatályba lépett és a mai napig alkalmazott polgári törvénykönyv (*Bürgerliches Gesetzbuch*, BGB) a személyiség általános védelmét nem ismeri, csak a névjogi jogsértésekkel szemben véd. A személyiség általános védelme a második világháborút követő bírói jogfejlesztés eredménye. A képmásvédelem ezáltal egyfajta sajátos, sui generis, különös védelmet élvez e régi törvényben, amelynek már lényegében csak e két paragrafusa van hatályban.

A KUG rendelkezéseinek a bemutatása segíthet annak a megértésében, hogy a magyar jogtudomány, különösen Balás P. Elemér, milyen jellegű védelmet képzelt el a szerzői jogi szabályozáson belül.

A KUG 22. §-a alapján a képmások csak a lefényképezett személy beleegyezésével terjeszthetők, illetve hozhatók nyilvánosságra. A beleegyezés kétség esetén akkor is megadottnak tekintendő, ha a lefényképezett személy díjazásban részesül azon okból, hogy őt lefényképezik. A lefényképezett személy halála után tíz évig a hozzátartozóinak a hozzájárulása szükséges.

A KUG bizonyos esetekben akkor is lehetővé tette a képmás felhasználását, ha az ábrázolt személy ahhoz kifejezetten nem járult hozzá.¹⁵ Az egyik ilyen esetkör az az, ha a képek jelentik, amelyeken a személyek csak mellékelemként, tájban vagy más nyilvános helyen jelennek meg.¹⁶ A KUG-ben szereplő másik esetkör alá tartoznak a gyűlekezésekről, felvonulásokról és hasonló eseményekről készült képek, amelyeken az azokon részt vevő személyek szerepelnek.¹⁷ Ilyennek minősültek a kortörténet köréből származó felvételek, de azon nem megrendelésre készült felvételek is, amelyek terjesztése és nyilvánosságra hozatala a művészet magasabb érdekeit szolgálta.¹⁸

I.3. Balás P. Elemér javaslata

Balás P. Elemér szerzői jogi törvényjavaslata¹⁹ részletesen kívánta szabályozni a képmáshoz való jog védelmét (lásd jelen tanulmány mellékletét). A javaslat tartalmában nagyon sok tekintetben hasonlít a német szabályozásra: törvényerőre emelte volna az állandóan követett bírói gyakorlatot, és előírta volna, hogy az arcképek és a szoborképmások esetében a szerző

¹⁵ A hatályos magyar jogi szabályokkal való összehasonlításhoz lásd *Schultz Márton*: A magánélethez való jog magánjogi értelmezése és határterületei. ORAC, Budapest, 2023, p. 115–116.

¹⁶ KUG 23. § (1) bekezdés 2. pont.

¹⁷ KUG 23. § (1) bekezdés 3. pont.

¹⁸ KUG 23. § (1) bekezdés 1. és 4. pont.

¹⁹ *Balás P.*: i. m. (13).

főszabály szerint csak az ábrázolt személy hozzájárulásával hozhatja nyilvánosságra vagy értékesítheti a művét. Balás P. egy vélelmet is felállított volna a német KUG-hez hasonlóan, és megadottnak tekinti a hozzájárulást, ha az ábrázolt személy díjazásban részesült. A törvényjavaslat tartalmaz konkretizáló rendelkezést is a hozzájárulás visszavonását illetően.

Német mintára szabályozza a halál utáni képmásfelhasználást, amit talán ma a kegyeleti jogosultak rendelkezési jogának mondhatnánk, és amihez hasonló szabályt a mai magyar jog nem ismer. A képmás jogosultjának halálát követő tíz évben a felhasználás csak akkor lett volna lehetséges, ha ahhoz a jogosult életében hozzájárult, vagy ennek hiányában egyes hozzátartozói erre engedélyt adtak.

A törvény külön kivételszabályokat állapít meg, amikor az ábrázolt személy beleegyezése nem szükséges, és amikor a szerző hozzájárulását *sem* kell bekérni. Míg az első szabály egy, a személyiségi jogról való lemondó nyilatkozatként értelmezhető, az utóbbi lényegében szabad felhasználási eset, és mint ilyen, szerzői jogi rendelkezés. Balás meglepően jól ötvözi a kettőt, és próbálja a képmásvédelem szerzői jogi szabályozásának a létjogosultságát is legitimálni. A szerző hozzájárulásának beszerzése a törvényjavaslat sajátja, illet a német szabályozás nem követel meg. Ott valamennyi kivétel alkalmazása esetén csak az ábrázolt személy hozzájárulását nem szükséges beszerezni, ezáltal az a szabályozás inkább személyiségi jogi jellegű.

Általános alkívételként állapítja meg azt, ha a felhasználás az élő vagy elhalt ábrázolt személy vagy a kegyeleti jogosultak érdekét méltánytalanul sértené. Ilyen esetben tehát be kell szerezni az érintett hozzájárulását. Ez a szabály valószínűsíthetően a sajtó felelősségének a körülhatárolása okán volt fontos, ahogyan az a lenti esetekből is látható lesz (pl. a villamosbalesettel kapcsolatos ügy vagy a kombinés döntés).

Két esetkörrel határoz meg, amikor egyedül az ábrázolt személy beleegyezése nem szükséges a felhasználáshoz. Ilyen

- a nem megrendelésre készült arckép vagy szoborképmás nyilvánosságra hozatala vagy értékesítése, amennyiben az a művészet magasabb érdekét szolgálja,
- ha az igazságszolgáltatás vagy a közbiztonság érdekében hatóság készítet vagy hoz nyilvánosságra vagy terjeszt arcképet.

Sem a szerző, sem az ábrázolt személy beleegyezése nem szükséges a közéletben és általában a napi eseményekben szereplő, vagy gyülekezeten, felvonuláson vagy más ily alkalommal jelen levő személy arcképének hírlapban, folyóiratban vagy mozgófénykép útján történő közléséhez, arckép tudományos, oktató vagy általában közművelődési célból közszemlére tételéhez, többszörösítéséhez, vagy a látást közvetítő készülék, így különösen mozgófénykép vagy rádió (képtávirat) útján vagy egyéb nyilvános bemutatásához.

I.4. A képmásvédelem szabályozása a háború után

A személyiségi jogok szerzői jogtól független védelmére egészen 1960. május 1-jéig kellett várni, ekkor lépett ugyanis hatályba a Magyar Népköztársaság Polgári Törvénykönyvéről szóló 1959. évi IV. törvény. A régi polgári törvénykönyv közlőnyállapot szerinti szövege kimondta, hogy „a más képmásával vagy hangfelvételével való visszaélés – így különösen ezek jogosulatlan felhasználása, sokszorosítása, nyilvánosságra hozatala, megváltoztatása – a személyhez fűződő jogok megsértését jelenti”.²⁰

Képmással kapcsolatos ügyek a második világháborút követően nem igazán jelentkeztek. Az első közzétett legfelsőbb bírósági döntés 1985-ből származik.²¹ Kiemelendő, hogy az ötvenes évektől kezdődően a kor társadalmi berendezkedésének következtében a képmás kereskedelmi célú, különösen reklámcélú felhasználásával kapcsolatos jogviták megszűntek, és csak a rendszerváltást követően merültek fel újra.²²

II. A SZABÁLYOZÁSI IGÉNY

Az egyes országokban, társadalmakban eltérő okok vezettek ahhoz, hogy a képmás magánjogi védelme kialakuljon. Az alábbiakban nem azon szerzői jogi művek szabályozására összpontosítunk, amelyek arcképeket tartalmaznak, hanem a képmás személyiségi jogi védelmére. A magyar történeti előzmények mellett az Egyesült Államok, valamint Németország jogát vizsgáljuk, ezek voltak ugyanis leginkább hatással a személyiségi jogi eszme világsszintű elterjedésére, és a magyar jogi gondolkozásra, jogirodalomra és szabályozásra is. A német szabályozás sajátja, hogy bár a biztosított jog alapvetően nem szerzői jogi jellegű – mégis ilyen törvényben jelenik meg.

II.1. Az Amerikai Egyesült Államok

Az Egyesült Államokban a Samuel D. Warren és Louis Brandeis szerzőpáros magánélethez való jogról (*right to privacy*) szóló tanulmánya váltott ki éles vitát arról, hogy az egyedülállathoz való jogot el kell ismerni önálló alanyi jogként, aminek a megsértése esetén a marasztalás eltiltásból, abbahagyásból, erkölcsi és anyagi elégtételből állhat. E jog – ahogyan Koltay András fogalmaz –, az egyedül hagyatáshoz való jog²³ (*right to be let alone*) védhet a szerzők szerint a fényképfelvételekkel elkövetett visszaélésekkel szemben is.

²⁰ 1959. évi IV. törvény 83. § (2) bek.

²¹ BH 1985. 17.

²² Erről részletesen lásd *Schultz Márton*: A személyiségi jog vagyoni értékminőségének elvi és dogmatikai alapjai, különös tekintettel a névjogra. Disszertáció, Szeged, 2020, p. 115–123.

²³ *Koltay András*: Képmásvédelem a polgári jogban. In: *Barabás A. Tünde, Pallagi Anikó* (szerk.): Tudomány és praxis: ünnepi tanulmányok a 70 éves Polt Péter tiszteletére. Ludovika, Budapest, 2025, p. 375.

A szerzőpáros kiemeli, hogy a magán- és a családi élet addig érintetlen, szent tereibe hatolt be a fényképezéssel a modern tudomány.²⁴ Tanulmányuk nem teoretikus volt, hanem reakció a korabeli bírósági döntésekre, közhangulatra és a technológiailag változó kor erkölcsi igényeire is. Egy korábbi ügyként hozza fel Warren és Brandeis a Pollard v. Photographic Co. 1888-as ügyet,²⁵ amelyben a bíróság megtiltotta a fényképésznek, hogy egy hölgy róla készült fényképét kiállítsa vagy annak másolatait árusítsa.

A döntés indokolásának az alapja az volt, hogy a fényképész ezzel megszegte a szerződés egy vélelmezett feltételét, valamint bizalmi kötelezettséget sértett. Az eljárás során North bíró felvetette, hogy amennyiben a fényképet titokban készítették volna el, az akkor is szabadon felhasználható lenne-e. A felperes ügyvédje szerint ilyen esetben nem lenne sem szerződés, sem bizalmi viszony, amelyet megsérthettek volna. Az alperes ügyvédje azzal érvelt, hogy senkinek sincs tulajdonjoga a saját arcvonásai felett, és amíg a fényképész nem követ el rágalmazást vagy más jogsértést, addig bárki szabadon használhatja a negatívot és így az arcképet is. A bíróság ugyan kifejezetten a szerződésszegésre és a bizalomszegésre alapította az ítéletet, azonban szükségesnek érezte, hogy a döntést valamilyen tulajdonjogra vonatkozó elvre is ráépítse.²⁶

A képmással kapcsolatos igényérvényesítés az Egyesült Államokban tehát jellemzően a *right to privacy*-ra hivatkozással peresíthető, a kereskedelmi célú felhasználások esetében, nem közszereplő magánszemélyek esetében is azonban a *right to publicity* nevű alanyi jog biztosít védelmet napjainkban.

II.2. Németország

A képmásvédelem kialakulásának gyökerei Németországban is a 19. század végére nyúlnak vissza. Óriási botrányt kavart, hogy két újságíró bejutott a Bismarck család Friedrichsruh-i házába, ahol az éppen elhunyt birodalmi kancellárról készítettek felvételeket, amint az a halottas ágyában feküdt élettelenül, ágytála mellett. A képeket természetesen munkaadójuk a címlapon jelentette meg. A kancellár fia próbált fellépni az erkölcsi törvények ellen vétőkkel szemben, akik az államférfit ilyen törékeny, lealacsonyító módon mutatták be, ami nagyban kihatással volt, lehetett arról a képről, amit az elhunyt magáról a világ és az utókor számára adni kívánt. Mivel a képmás védelme ekkoriban még nem létezett, ezért a birodalmi törvényszék (*Reichsgericht*, RG) magánlaksértés címén ítélte el a jogsértőket.²⁷ Érdekesség, hogy a Reichsgericht az ítéletet három nappal a századforduló előtt hozta, 1899 decem-

²⁴ Samuel D. Warren, Louis D. Brandeis: The Right to Privacy. Harvard Law Review, 4. évf. 5. sz., 1890.

²⁵ Pollard v. Photographic Co., 40 Ch. Div. 345 (1888).

²⁶ Warren, Brandeis: i. m. (24).

²⁷ RGZ 45, 170.

ber 28-án. Az eset körülményeit Görög Márta mutatja be részletesebben tanulmányában,²⁸ amellet, hogy az esetet jelen sorok szerzője is feldolgozta.²⁹

A Bismarck kancellárról készült inkriminált felvétel halálos ágyán.
(Willy Wilcke és Max Priester felvétele, közkincs, 1898. július 31.)

II.3. Magyarország

Magyarországon hasonló esetek nem történtek. Nem volt olyan konkrét, nagy felháborodást kiváltó ügy, amely miatt a szerzői jogi szabályok módosítására került volna sor, vagy polgári törvénykönyv hiányában külön törvényt alkottak volna a képmás védelme érdekében. Kolosváry Bálint ugyanakkor említ konkrét történeteket, amelyek esetén a fényképek felhasználási kontextusa visszatetszést váltott ki néhányakban:

„ ... egy fűszerkereskedőnek új csomagoló papirosra, papirzsákocskákra volt szüksége s hogy azokat minél tetszetősebben állíttassa ki, valamelyik divatos fényképésznél egy costumös felvételt vásárolt, mely a helyi társadalom egyik közismert nőtagjáról készült. A kép ezer és ezer sokszorosításban, a fűszerüzletek szokásos jelvényeivel felcícomázva odakerül a csomagoló papirokra. Pakkoltak bele mindenfélét, amit ilyen üzletekben árúsítani szoktak és az elhasznált, elrongyolódott és összegyűrődött papirok szétszórva, szélétől kergetve az ünnepelt szépség arcképének hűségese másával osztották a többi papirhulladékok közös sorsát.”³⁰

²⁸ Görög Márta: Az általános személyiségi jog posthumus védelme a német joggyakorlatban. Európai Jog, 2. évf. 4. sz., 2002, p. 22.

²⁹ Schultz Márton: A személyiségi jog vagyoni vonatkozásainak fejlődése Németországban. A joggyakorlat kritikája. Jogelméleti Szemle, 2019. 3. sz.

³⁰ Kolosváry Bálint: Az arckép és a jog. Széphalom Könyvtár, Szeged, 1927, p. 3–4.

E sorokat 1927-ben vetette papírra a kolozsvári-szegedi jogtudós.³¹ A képmás személyiségi jogi védelme – a fellelt források alapján – először egy évvel később, 1928-ban jelent meg kúriai határozatban. Nem ez volt az első személyiségi jog, amely önállóan, más jogalapoktól függetlenül védelemben részesült, hanem a névjog. Ezzel kapcsolatos ügyet már 1914-ben is találhatunk.

Kijelenthető, hogy az 1928-as magánjogi törvényjavaslat (a továbbiakban: Mtj.) szövege, amelyet az országgyűlés soha nem fogadott el, és nem került kihirdetésre, jelentős hatással volt a bírói gyakorlatra. Az Mtj. 108. § második mondata a következőket mondja ki: „A személyiség jogának megsértése az is, ha valaki a mászt megillető név viselésének jogát – az írói és a művészi álnév viselésének jogát is ideértve – kétségbevonja vagy azzal sérti, hogy jogos érdekének sérelmével jogellenesen hasonló nevet használ; úgyszintén ha valaki másnak jogos érdekét azzal sérti, hogy annak képmásával, vagy tőle eredő vagy hozzá intézett levéllel vagy egyéb bizalmas természetű irattal visszaél.”

Ennek a szabálynak az előképét már a korábbi magánjogi kódextervezetek kapcsán is megtalálhatjuk. A magyar jog – szemben a német polgári törvénykönyvvel – már 1900-ban is oltalmazni kívánta a képmást. Meszlény Artur emeli ki, hogy a képmás védelme azért is szükséges, mert annak kapcsán is felmerülhet a kérdés, hogy egyik-másik képmás kihez tartozik, annak jogellenes felhasználása egy személy jogvédelme érdekét sértheti.³²

A magyar bírói gyakorlatban az 1930-as évek elején jelentek meg a képmással kapcsolatos személyiségi jogi perek, amelyeknek jellemzően a szerzői jogi szabályok megsértése is tárgyuk volt, a személyiségi jogi igények a szerzői jogi törvényben található kártérítési szabályon keresztül kapaszkodtak bele az írott jog szövetébe.

Az, hogy a személyiségi jogi eszme a Magyar Királyság területi változásai következtében mely területekre terjedt ki pontosan, meglehetősen vitatott, mint ahogyan az is nehezen állapítható meg, hogy a magyar jog ezen vívmánya az utódállamok jogára mekkora hatással lehetett; szintén kérdéses az, hogy azokon a területeken, ahol a magyar területszerzések előtt is a magyar jog volt hatályban (pl. Szlovákia, Partium), mennyiben vették figyelembe az ezzel kapcsolatos magyar bírói gyakorlatot.³³

³¹ *Farkas Csaba*: Kolosváry Bálint, FORVM, 2020, 1. sz., p. 399–408.

³² *Meszlény Artur*: Magánjog-politikai tanulmányok. Különös tekintettel a magyar általános polgári törvénykönyv tervezetére. Első sorozat. Politzer Zsigmond és fia kiadása, Budapest, 1901, p. 38.

³³ Csehszlovákiában nem volt egységes polgári jog, az egykori magyar területeken az ún. szlovenszkoí jog volt érvényben, ami lényegében a magyar jog szlovák alkalmazását jelentette évtizedeken keresztül. A visszanyert felvidéki területeken és Kárpátalján a személyiségi jogi eszme a bevonulást követően szintén érvényesült. Hasonló volt a helyzet Észak-Erdélyben, jóllehet a történelmi Erdély területén az Osztrák Polgári Törvénykönyv volt hatályban, míg a Körösvidéken, a Bánátban és Máramaroson az íratlan magyar magánjog. A délvidéki annektált területek helyzete hasonló volt. Nem ismert ugyanakkor olyan döntés, amely a képmás védelmével foglalkozik ezeken a területeken. Ki kell emelni ugyanakkor azt is, hogy e területek rövid ideig álltak magyar fennhatóság alatt, és egy-egy megindult ügy nemzetközi szerződések alapján az utódállambeli legfelsőbb bíróság (pl. Bukaresti Semmitőszék) előtt folyt le. Ha volt így lefolytatott személyiségi jogi per, az ezen országok első személyiségi jogi perét jelenthette, amelyben valószínűsíthetően a magyar jogszabályok alapján jártak el, ami akkor egyáltalán nem volt szokatlan.

III. FÉNYKÉPEZÉS

A fényképek szerepe száz évvel ezelőtt jelentősen más volt, mint napjainkban. A felvételek a vizuális információk elsődleges hordozói voltak a fizikai valóság reprodukcióját, újbóli felidézését illetően. Ezt a funkciót jelenleg a telefonunk tölti be, annak tárhelye és kijelzője. A száz évvel ezelőtti világban a fényképek készítésére sokkal ritkábban került sor, pont azon oknál fogva, hogy egy-egy kép létrehozása más technológiával, időigényesebb módon volt csak lehetséges. A többszörözés is más módon zajlott. Ez jelentősen kihatott azokra az életviszonyokra, amelyek esetén jogsértésről beszélhetünk.

Kolosváry Bálint ezt a következőképpen fogalmazta meg 1927-ben:

„Napjainkban a helyzet az, hogy hirtelen, pillanatnyi gyorsasággal elpattan valahol egy Kodak, – és az érzékeny lemezen ott van, amit a gép lencséje lopva rögzített; ott van valaki, tudta és akarata nélkül, a maga szolgálai hűséggel lemásolt valóságában és a negatívról tetszés szerinti számban készíthető levonatok a fényképész zsákmányát képezik.”³⁴

A bírói gyakorlatban az igazolványképekkel, a bulvárhírekkel és a magazinokban szereplő más képközlésekkel, képeslapokkal, női testtel és névfeltüntetéssel kapcsolatos ügyeket találhatunk. Az alábbiakban az ezen ügycsoportokhoz tartozó eseteket tekintjük át.

III.1. Igazolványkép eltávolítása napilapból

A húszas, harmincas években a polgári hobbifényképezés még nem volt a lakosság széles körében elterjedve, számos ember rendelkezett ugyanakkor már igazolványképekkel. Ezeket az egyes napilapok, újságok is megszerezhették egy-egy történet illusztrálásához. Erről szólt az az eset is, amelyben egy elhalt közéleti szereplő igazolványképét tették be egy napilap képes mellékletébe.

A bíróság a szerzői jog bitorlását megállapította, a felperes lapot a gazdagodása mértékéig elmarasztalta. A felperes szeretne volna elérni a napilap lapszámainak az elkobzását is. Ezzel összefüggésben a Kúria kiemelte, hogy mivel az aznapi lapszámokat már eladták, és mivel azok jellemzően csak olyan közéleti, érdeklődésre számot tartó eseményeket tartalmaznak, amelyek az idő múltával jelentőségüket veszítik, ezért az elkobzásnak nincsen helye. Érdemes ebben a körben ugyanakkor magát a Kúriát idézni:

„A napilapok egyes számai ugyanis a dolog természeténél fogva csak egy napi forgalomra vannak szánva, a megjelenés napját követően már nem tárgyai a forgalomnak s forgalomba már nem is kerülhetnek. Ezért a megjelent lapszá-

³⁴ Kolosváry: i. m. (30), p. 3–4.

mokra vonatkozóan utólag elkobzásnak helye nincs, lévén az elkobzás célja az, hogy a sérelmes közlemény forgalomba helyezése meggátoltassék. Ugyanez áll a dolog természete szerint a napilaphoz tartozó s azzal szorosan összefüggő képes mellékletre is. A lemezek, klisék elkobzását pedig a kir. Kúria azért mellőzi, mert az adott esetben az ábrázolt személy elhalálózása folytán a sérelmezett közzététel ismételésétől tartani nem kell.”

Rámutatott a testület arra, hogy a fénykép hírlapban valamely napi eseményből kifolyó közzététele üzletszerű többszörözésnek tekintendő, és mint ilyen, a szerző beleegyezésétől függ főszabály szerint. Kivételnek tekintette jelen esetben azt az esetkört, ha a szerző a nevét és elérhetőségét (jellemzően cégnyomás formájában) a képen nem tüntette fel, így nem is tette meg azokat a szükséges intézkedéseket, amelyek a képmás ilyen újságírási célú felhasználását lehetővé tennék. A bíróság szerint ilyen esetben a lapnak nem kell felkutatnia a szerzőt, mivel jóhiszeműen vélelmezheti azt, hogy a fényképész nem helyezett ezáltal hangsúlyt arra, hogy szerzői jogának kellő érvényt szerezzen.³⁵

III.2. A magazinok és a bulvár

III.2.1. Leányszöktetési ügy a Tolnai Világlapjában

A folyóiratok, mint a mindennapi életéről szóló események elsődleges írott forrásai, már a második világháború előtt sem csupán azon közéleti eseményekről számoltak be, amelyek a közügyekkel összefüggenek. Botrányhősök, szenzációhajhász történetek már akkor is léteztek. E történetek a lapeladást jelentősen növelték, főleg egy-egy pikáns felvétellel a címlapon. A filmszínészek már akkor is rajongás tárgyát képezték. Anne Frank napójából tudjuk, hogy ő is gyűjtötte és kitette az amerikai sztárok portréit, de Karády Katalin is úgy nyilatkozott a második világháború után, hogy Magyarországon a „sztárrendszer megszűnt”. A szenzációhajhász történetek szereplői által már ekkor megjelenik személyiségi joguk védelme, hiszen ők egyfajta közszereplővé válhattak.

Az egyik ilyen ügy iratai szerint, amelyben két külön per is indult, a felperesről estélyiben, egy bálon készült kép megjelent a Tolnai Világlapjában szerelmi ügyével összefüggésben. A hetilapban három fénykép jelent meg a felperesről a róla szóló közlemény mellett. A felperest és vőlegényét kettesben ábrázoló fényképet a fényképész alkalmazottja a Délibáb c. képeslapban való közzététel céljából készítette. A fénykép elkészítését megelőzően az eljárás egyik tanúja jelezte, hogy az említett lapban cikket is fog írni a vőlegény érdekében. A felperes az egyik ügyben szerzői jogi jogbitorlás megállapítását és kártérítést követelt arra

³⁵ C. I. 4862–1931. (1933. II. 22. napján hozott ítélet). A Jogi Hírlap Döntvénytárának 1933. évi kiadásában 289. számon közzétett eset.

alapítottnak, hogy nem adott az alperesnek a fényképek közzétételére engedélyt.³⁶ A másik ügyben nem vagyoni kára megtérítését (erkölcsi kártérítést) követelte a szerzői jog bitorlásának megállapításán túl.³⁷ A két ügyben a Kúria I. tanácsa egy napon hozott döntést.

Az első ügyben a Kúria a keresetet elutasította. Rámutatott, hogy az a tény, hogy a felperes tudott arról, hogy a Tolnai Világlapjába közlemény készül a leányszöktetésről, egyben azt is jelentette, hogy a felperes arról is tudott, hogy a kérdéses fénykép is nyilvánosságra fog kerülni, mert az az elkészítésének is az elsődleges célja volt.

Ebből fakadóan a Kúria szerint erkölcsi érdekei tekintetében nem érte komoly sérelem azzal, hogy a fényképek nem csupán a képeslapban, hanem a Tolnai Világlapjában is megjelentek, azok őt a felperessel, estélyi ruhában, illetve báli csoportban ábrázolják. Mivel ez számára jelentős vagyoni kárt nem eredményezhetett, így az erre irányuló igényt a bíróság elutasította.³⁸

Az esettel összefüggő másik döntésben a Kúria a következő eltérő indokolással hagyta helyben az elutasító ítéletet:

„Ha való lenne is, hogy az alperesnek a Tolnai Világlapja szerkesztésével megbízott közege a peres fényképet a felperes beleegyezése nélkül tette közzé, – ami akkor is fennforogna, ha a felperes a fényképszt felhatalmazta, hogy a fényképet közlés végett bármely lapnak átengedje, azonban az alperes a fénykép közzétételéhez az engedélyt a fényképsztől sem szerezte meg – s ennél fogva a közzététel jogellenes volt, s csupán kártérítésre irányuló kereset ekkor is alaptalan, mert a felperest, aki ezt a fényképet a leányszöktetés ügyével kapcsolatban a Délibáb című lapban való közlés útján maga is a nyilvánosságra szánta, személyiségi joga, vagy erkölcsi érdekei tekintetében nem érte komoly sérelem azzal, hogy a peres fénykép a közismert szerelmi ügygel foglalkozó cikk kíséretében a Tolnai Világlapjában is megjelent. Következésképpen a felperes számbavehető nem vagyoni kár hiányában, ilyen kár címén a Szjt. alapján az alperestől pénzbeli kártérítést (elégítelt) nem követelhet.”³⁹

E második döntésben már-már kiviláglik a nyilvánosság elé álló személy személyiségi jogának csökkentebb érvényesülése, egyfajta magasabb tűrési küszöb, amelyet a rendszerváltás utáni bírói gyakorlat fejlesztett ki. A döntés fentebb idézett része elvszerűen átülteti azt a Goldberger József által 1931-ben kifejtett elvet, miszerint: „Aki egyszer a közéleti szereplés messze világító tógáját felöltötte, nem panaszkodhatik azon, ha tógája messze világít. Tó-

³⁶ C. I. 2247–1938. (1938. VI. 21. napján hozott ítélet). A Jogi Hírlap Döntvénytárának 1938. évi kiadásában 840. számon közzétett eset.

³⁷ C. I. 2216–1938. (1938. VI. 21. napján hozott ítélet). A Jogi Hírlap Döntvénytárának 1938. évi kiadásában 807. számon közzétett eset.

³⁸ I. m. (36).

³⁹ I. m. (37).

gája bemocskolását azonban túrnie nem kell.”⁴⁰ Amennyiben abból a feltevésből indulunk ki, hogy az ábrázolt személynek van egyfajta önrendelkezési joga, hogy képmása milyen kontextusban jelenjen meg, úgy ez az önrendelkezési jog csökkentebben érvényesült már a két világháború idején is, nem csupán a hagyományos értelemben vett közéleti szereplők, hanem botrányhősök vonatkozásában is. A hozzájárulás eredeti céljával összeegyeztethető felhasználási módok esetén a jogellenesség szűkebb mértékben volt már akkoriban is megállapítható. Látható azonban az is, hogy a korabeli bírói gyakorlat ezzel összefüggő mércéket még nem alkalmaz, és azt a német jogi szabályozásból (*Kunsturhebergesetz*) sem kísérel meg analogikusan áttemelni.

III.2.2. Kép és cikk egymásra vonatkoztathatósága mint jogsérelem

Egy napilapban a felperest és a társaságában levő egy másik idősebb nőt a lóversenytéren arcképszerűen ábrázoló fénykép jelent meg „ez a biztos tipp” aláírással. A lapban megjelent egy riportcikk is, amelynek címe a következő volt: „Téli népvándorlás az ügetőre, ahol tízezrek hajszolják a szerencsét”. A cikk bizonyos öreg néniket említ, akik holtbiztos tippek áldozatai lesznek. A felperes ebben magára ismert, és a fényképe engedélye nélküli közzétételére tekintettel személyiségi jogai sérelmének megállapítását kérte a bíróságtól, ezenfelül kártérítést is. Az alperes azzal védekezett, hogy a fénykép a lóverseny közönségét ábrázoló felvétel, amelynek közzétételéhez nem szükséges az ábrázolt személyek beleegyezése. Mint láthatjuk, itt is felmerül a képmások hozzájárulás nélküli felhasználásának a kérdése, immáron a beleegyezés terjedelmétől függetlenül.

A Kúria az erkölcsi kár megtérítése iránti igényt megalapozottnak találta. A testület szerint a konkrét arcképközlés nem tartozik azok közé az esetek közé, amikor beleegyezés nélkül is közzétehető a felvétel. Sajnálatos módon ezen esetcsoportok nem kerülnek bemutatásra a döntésben. Rámutatott a bíróság arra is, hogy a képközlés kontextusa a felperes személyének kisebbsítésére volt alkalmas. Az ítéletből azonban nem világlik ki az, hogy ez a kisebbsítés mi-
ben állt, vagy hogy itt bárminemű szándékosság esete forogna fenn. Arról sincs részletesebb információ, hogy a felperes az eseményre csupán magánszemélyként látogatott.⁴¹

III.2.3. Zilahi Kiss Jenő olajügynök lett

Az egyik legérdekesebb ügyben egy alpolgármestert mutatnak be negatív színben egy újságcikkben. A cikk amellet érvel, hogy a felperes a villamos árammal szemben az olaj felhasználását támogatja a fővárosban. Megemlíti többek között azt is, hogy amennyiben az ellen-

⁴⁰ Goldberger József: Köszereplés és személyiségi jog. Polgári jog, 1931, p. 134.

⁴¹ C. I. 861–1941. (1941. IV. 22. napján hozott ítélet). A Jogi Hírlap Döntvénytárának 1941. évi kiadásában 421. számon közzétett eset.

forradalomra nem került volna sor, úgy Kiss még mindig egy egyszerű köztisztviselő lenne. A cikkhez olyan fényképet használtak fel, amit a fővárosi tanács rendelt meg és fizetett ki.

A fűtött politikai helyzetet jelzi az is, hogy a képet a jegyző adta át a lapkiadó vállalatnak (Est Lapkiadó Rt.) a felperes beleegyezése nélkül, a per szerint azokkal a szavakkal, miszerint a kép közléséhez a főváros beleegyezést nem adhat. Zilahi Kiss Jenő politikai karrierje, főispánsága és más betöltött pozíciói több szempontból ellentmondások, jöllehet ez jelen perben nem merült fel.⁴² A Magyar Királyi Kúria a jogsértést megállapította, és a Kiss által követelt 250 pengő nem vagyoni kártérítést nem találta magasnak.

Megemlítendő, hogy a korban ugyan nem voltak anonimizálási, adatvédelmi szabályok még, a Jogi Hírlap jelen ügyben és más ügyekben is anonimizálta a neveket, helyszíneket, hogy csökkentse az érintettek felismerhetőségét. Az ügyben N. N.-ként nevezett személy azonban egyértelműen azonosítható Zilahi Kiss Jenővel.

Az Est 1926 december 25-i számának 22. oldala a per tárgyát képező fényképpel

⁴² Zilahi Kiss Jenőről részletes cikk jelent meg a Qubiten. Serf András: Alulfizettség, fenyegetések, tisztogatás – így kezelték száz éve a pedagóguskérdést Magyarországon. Qubit, 2022. szeptember 3. Elérhető: <https://qubit.hu/2022/09/03/alulfizettség-fenyegetések-tisztogatás-így-kezelték-száz-eve-a-pedagóguskérdést-magyarországon>.

Az ügy jelentősége, hogy elvi élel fogalmazza meg azt a tételt a Kúria, miszerint közéleti szereplők arcképét beleegyezésük nélkül rendszerint lehet újságban közölni, kivéve ha a közlés bántó, lekicsinylő cikkel kapcsolatban történik. Ez a közéleti szereplők magasabb tűrőhatárával kapcsolatos szempontrendszernek, bírói gyakorlatnak a világháborút megelőző előképe. A Kúria – az alsóbb bíróságok megállapításaival ellentétben – kijelentette, hogy a közéletben szereplő személyeknek főszabály szerint nem lehet kifogásuk az ellen, hogy a róluk készült fényképet újságokban közölgék. Az ítélet figyelembe veszi azt, a véleménynyilvánítás szempontjából fontos szempontot, miszerint ez nemcsak abban az esetben igaz, ha a cikk kedvező színben mutatja be őket, hanem akkor is, mikor tárgyilagos bírálattal alá esik személyük vagy tevékenységük. Kivételnek azt az esetkört tartja a testület, amikor a közlés az ábrázolt személyre nézve nyilvánvalóan bántó, illetve lekicsinylő.

Célszerű az ezzel kapcsolatos megállapításokat hosszabban is idézni:

„Az alperesek felülvizsgálati kérelmükben felhozták, hogy újabban nálunk is mindinkább meghonosodott az a szokás, hogy a lapok különösen a közéletben szerepet játszó egyének arcképeit közzéteszik s hogy e nélkül a közönségnek az újsághoz fűződő igénye ma már ki sem elégíthető. Igaz ugyan, hogy újabb időben a napilapok is a közéletben szereplő személyek arcképét közölni szokták a működésükről, valamely szereplésükről, avagy ténykedésükről szóló cikk kíséretében; de az élet mai felfogása szerint feltehető, hogy ily esetben a fénykép közlése ellen az illető közéleti egyéniségnek nincs kifogása és pedig nemcsak akkor, ha a kísérő cikk róla kedvezően nyilatkozik, hanem akkor sem, ha a vonatkozó cikk közéleti működését tárgyilagos bírálattal alá veszi. Ha azonban a közéletben különben szereplő egyén arcképe – mint a jelen esetben is – oly beállítást tartalmazó cikk keretében tétetik közzé, amely az ábrázolt személyre nyilván bántó és lekicsinylő, akkor már kizártnak kell tekinteni, hogy az ábrázolt személy az arcképközzétételhez hozzájárult.”⁴³

A jelen esetben, ahogy azt már a budapesti királyi törvényszék is helyesen állapította meg, a cikk a felperes hivatali pályafutását kedvezőtlen színben mutatta be, valamint jövőbeli elhelyezkedését is kedvezőtlen hangnemben jelenítette meg, amelynek okán a cikk a felperest lekicsinylően ábrázolta. A bírósági érvelésben szintén felmerül az a szempont, hogy itt valójában nem szerzői jogi, hanem kodifikálatlan, általános magánjogi, azaz személyiségi jogi szabályok alkalmazása szükséges.

A döntés ebben az ügyben is megerősíti azt az állandóan követett gyakorlatot, miszerint az ábrázolt személy védelme a megrendelőével azonos fényképészeti alkotások esetén, így az ábrázolt személy (a képmás) jogosultja engedélye is szükséges a róla készült kép sok-

⁴³ C. I. 3647–1928. (1930. X. 14. napján hozott ítélet). A Sajtó 1931 januári számában a 42–49. oldalon közzétett eset.

szorosításához, közzétételéhez, bemutatásához, valamint forgalomba helyezéséhez. Szintén elvi tételként lehet kezelni azt a megállapítást, miszerint jogi személyt szerzői jog bitorlásáért nem lehet elmarasztalni. A képmáspekerek jelentős részében a lapkiadóvállalatok alperesi pozícióban jelennek meg, így e megállapításnak a perlésekre jelentős hatása lehetett.

III.3. Képeslapok

A képeslapok az offline, különösen a telefon előtti világ kedvelt üzenetküldő felületeként jelentek meg. Amellett, hogy ezek lényegében egy rövid üzenetet tartalmazó levelek voltak, a küldő meg is választhatta azt, hogy milyen háttérrel, milyen képpel jelenjen meg az üzenet. Ezek lehettek tájak, városok, épületek, híres személyek.

Figyelemre méltó, hogy több képeslappal és képeslapkiadó vállalattal kapcsolatos döntést találhatunk a Kúria gyakorlatában, ezeket jelen tanulmány más részei mutatják be. Ilyen az az eset, amikor egy táncművész nő nevét nem tüntették fel a róla készült képen,⁴⁴ a Délibábban és a Tolnai Világlapjában megjelenített leányszöktetéssel kapcsolatos báli fényképek ügyei.⁴⁵

A per tárgyát képező esetben egy képeslap kiadásával foglalkozó vállalatot perelt be egy család szerzői jog bitorlása címén, mert az a vállalat képes hetilapjában megjelent. A hetilap egy olyan fiú fényképét közölte, akinek a lábait a villamos levágta miközben az édesapja öngyilkosságot kísérelt meg. Az ügy körülményei okán a fiúra a nyilvánosság kifejezetten kíváncsi volt. Fontos körülmény volt a perben az is, hogy a vita egy olyan fényképfelvételről szólt, amit a gyermek apja készített. A vállalat szerint a képet a lap egy alkalmi munkatársa szerezte meg a fiú nagymamájától.

A Kúria a szerzői jog megsértését megállapította, és a vállalatot erkölcsi kártérítés fizetésére kötelezte, mivel úgy találta, a lap elmulasztotta a megfelelő gondosságot a beleegyezés megszerzését illetően. A bíróság aláhúzta, hogy a közzététel előtt a beleegyezésről a lapnak meg kell győződnie, és a felelős szerkesztőnek arról is gondoskodnia kell, hogy a szerző beleegyezése is megfelelő módon igazolva legyen. Ha olyan közzétételről van szó, amely a személyiségi jogra is jelentős hatással van, úgy „fokozott mértékben terheli az ilyen irányú gondosság kötelessége az eljáró közeget és a felelős szerkesztőt”. Szintén kiemelte a Kúria ebben a döntésében is, hogy a gyermekekről készült képmások felhasználása esetén a gyermek beleegyezése mellett a törvényes szülője jóváhagyása is szükséges a jogszerű felhasználáshoz.⁴⁶

⁴⁴ C. I. 5820–1939. (1940. IV. 2. napján hozott ítélet). A Jogi Hírlap Döntvénytárának 1940. évi kiadásában 372. számon közzétett eset.

⁴⁵ C. I. 2247–1938. (1938. VI. 21. napján hozott ítélet). A Jogi Hírlap Döntvénytárának 1938. évi kiadásában 840. számon közzétett eset.; C. I. 2216–1938. (1938. VI. 21. napján hozott ítélet). A Jogi Hírlap Döntvénytárának 1938. évi kiadásában 807. számon közzétett eset.

⁴⁶ C. I. 3463–1938. (1938. X. 13. napján hozott ítélet). A Jogi Hírlap Döntvénytárának 1938. évi kiadásában 983. számon közzétett eset.

A döntésben kifejtett elvi szempontok az öt évvel, 1933-ban hozott, igazolványkép felhasználásával kapcsolatos esetben foglaltakkal részben ellentétben állnak. Míg akkor azt mondta a bíróság, hogy a szerző felkutatása nem szükséges, ha a szerző a képen vagy annak másolatán a nevét, elérhetőségét nem teszi közzé, és ezzel mintegy érdektelen abban, hogy más a beleegyezését be tudja szerezni ahhoz, hogy a képet jogszerűen felhasználja. Jelen esetben a sajtónak viszont a felelőssége fokozottabb az ábrázolt személy beleegyezésének beszerzését illetően. Fontos különbség, hogy az igazolványképes ügyben a szerző beleegyezésének beszerzése volt szükséges a többszörözéshez, a másodikban a személyiségi jog jogosultjáié. A villamossal kapcsolatos ügyben a bíróság részleteiben a szerző hozzájárulását nem is vizsgálta.

III.4. Akt, női test és fürdőruha

III.4.1. Aktszerű felvételek lapokban

Mivel a képek vizuális visszaidézhetősége, többszörözése meglehetősen limitált volt a világháború előtt, ezért a női testtel kapcsolatos képpéldányok terjesztése és az azokkal való visszaélés is más módokon történt. Míg napjainkban a mesterséges intelligencia felhasználásával generált deepfake felvételek jelentik a legnagyobb problémát, a korábbi korokban a rossz kézbe került előhívott felvételek vagy a hiányosabb öltözetű képek nem megfelelő célra történő felhasználása, újságokban való közzététele miatt törték a fejüket a tekintetes Kúria bírái.

Egy ügyben egy fiatal nő indított pert egy lapkiadó vállalattal szemben, mivel a lap kozmetikai termékeinek a reklámozásához használta fel a felperesről készült aktjellegű felvételt. A képek külföldi lapokban jelentek meg előtte, amihez a felperes a hozzájárulását is adta. A perben alperesi oldalon a lapkiadó, annak szerkesztője és a fényképész is megjelent. Míg az ítéletábla úgy találta, hogy a felperes kilétének meg nem állapíthatósága okán szerzői jogi (valójában: személyiségi jogi) jogsértésről nem lehet beszélni, addig a Kúria az azonosíthatóságot egyértelműen megállapította, és 400 pengő nem vagyoni kártérítésre kötelezte az alpereseket, egyetemlegesen. A 400 pengő viszonylag magas összegnek számított, tekintve, hogy a legtöbb munkás havi átlagfizetése nem érte el a 200 pengőt 1938-ban.

A Kúria az indokolásában rámutatott, hogy a felperes arcáról ugyanúgy felismerhető, mint egy bármely személyt ábrázoló fénykép, ezáltal jogos érdeke sérülhetett. Azt is kiemelte a bíróság, hogy a lapkiadó alkalmazottainak cselekedetéért a lapkiadó mellett a szerkesztő is felelős. A felelősségük akkor pedig fokozott olyan fényképek közzététele tekintetében, amelyeknek nyilvánosságra hozása a fényképen ábrázoltra nézve bántó lehet. Aláhúzta a Kúria, hogy a felperes csak a külföldi lapokban való közzétételhez járult hozzá, így a belföldi, hirdetés céljára való felhasználás egyértelműen a szerzői jog bitorlásának tekinthető.⁴⁷

⁴⁷ C. I. 1323–1938. (1938. V. 11. napján hozott ítélet). A Jogi Hírlap Döntvénytárának 1938. évi kiadásában 543. számon közzétett eset.

Jelen ügyben nem vizsgálta a bíróság azt, hogy az aktszerű kép felhasználása ellenére mennyiben szenvedhetett erkölcsi sérelmet a felperes. Ez az aktszerű kép különösen a kozmetikai termékek használata körében érdekes adalék lehetett volna az indokoláshoz.

A lapkiadó vállalatok gondosságát folyamatosan, esetről esetre bontotta ki a bírói gyakorlat, anélkül azonban, hogy külön esetcsoportokat vagy kivétel-alkivétel tényállásokat határozott volna meg. A döntés tíz évvel későbbi a korábban bemutatottnál, és itt a lapkiadó mint jogi személy felelőssége már megáll a bíróság szerint.

III.4.2. Kombinés fénykép a kirakatban

Más esetben is találhatunk az eredeti céltól eltérő felhasználást. Egy másik ügyben egy kereskedelmi vállalat a kombinés képeket azért rendelte meg a fényképésztől, hogy azok felhasználásával tudjon hirdetni újságokban. A fényképész az elkészült képet saját kirakatában is elhelyezte anélkül, hogy erre a felperes nőtől külön engedélyt kért vagy kapott volna.⁴⁸ A kombinében ábrázolt felperes szerzői jog bitorlása címén indított keresetet, kérte nem vagyoni kára megtérítését.

A Kúria a jogsértést megállapította, rámutatott, hogy egy fényképészeti mű üzletszerű bemutatásának minősül, ha azt a fényképész üzleti kirakatába kiteszik az ábrázolt személy beleegyezése nélkül. A nem vagyoni kártérítést a bíróság szintén megalapozottnak találta, jóllehet a felperes hiányos öltözetben került hozzájárulásával (illetve anélkül) nyilvánosan megjelenítésre. A Kúria szerint az, hogy a felperes a lapokban, reklámcélra hozzájárult a felvételek közzétételéhez és felhasználásához, még nem jelenti azt, hogy a hozzájárulás a fényképész számára kirakatban való kiállítás céljára is megadottnak tekinthető. A fél önrendelkezési joga itt a bíróság szerint abban keresendő, amit „*az őt szokatlan öltözetben ábrázoló fényképnek más megítélés tárgyává tehető nyilvánosságra hozatala jelentett*”.⁴⁹

Hasonló eset már 1920 környékén is történt. A leány, akinek a fényképét a fényképész a kirakatba tette, perelt, kártérítést követelt, mert amikor a vőlegénye megtudta, hogy a képét sokszorosítják, visszaküldte neki a jegygyűrűt,⁵⁰ házassági esélyei tehát jelentősen csökkentek.

III.4.3. Meztelenül a Duna-parton

Nem csak aktok és kombinés képek kerültek a Kúria asztalára, hanem meztelen képek is. Ezeket jellemzően készítőjük magáncélra, nagyon szűk közönségnek szánta. Ilyen esetek-

⁴⁸ C. I. 1593–1938. (1938. V. 24. napján hozott ítélet). A Jogi Hírlap Döntvénytárának 1938. évi kiadásában 564. számon közzétett eset.

⁴⁹ I. m. (48).

⁵⁰ *Lendvai Zsófia: A szerzői művek felhasználásához kapcsolódó jogterületek. In: Legeza Dénes (szerk.): Szerzői jog mindenkinek. Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala, Budapest, 2023, p. 378.*

ben a filmeket előhívó fényképészek hatalmas titok birtokában vannak. A bizalmasság és a diszkréció alapvető fontosságú volt ebben a szakmában. Ma azt mondanánk, hogy az adatvédelemre figyelemmel kell előhívni és őrizni a felvételeket.

Megjegyzendő, hogy a Kúria nem kivételesen foglalkozott meztelen felvételekkel és szexualitással. A házasság felbontásával kapcsolatos ügyekben, amelyek esetén az egyik fél vétességét meg kellett állapítani a kötelék felbontásához, rendszeresen merültek fel a felek szexuális életével kapcsolatos kérdések, mint a vadházasság, a beugratás, a házasságszédelgés, az igazolványos kéjnők vagy akár a vérbajjal megfertőzés is.

Az alább ismertetésre kerülő ügy⁵¹ abból a szempontból sajátos, hogy a nyilvános meztelen fotózkodás mint az akkori kor erkölcsi szabályaival alapvetően ellentétes, nem támogatandó magatartás esetén mennyiben lehet a jogosultakat védelemben részesíteni a visszaélésekkel szemben. Az ügy arra is rávilágít, hogy a magánszemélyek fényképeit tároló fényképészek és az ő alkalmazottaik hogyan éltek vissza az egyes felvételekkel abban az időben, amikor a pornográf vizuális anyagokhoz való hozzájutás számottevően más erőfeszítéseket igényelt.

Az ügy tényállása alapján a férj a feleségéről és annak egy barátnőjéről készített őket meztelenül ábrázoló felvételeket, amelyeken a két nő egymással szemben állva pózolt a Duna partjánál. Az alperes iparüzemében egy segéd a fényképről másodpéldányt készített a saját maga számára, amit aztán három hónapon keresztül a tárcájában hordott. A segéd ezalatt találkozott egy iparművésszel is, aki a fénykép megmutatása után megkérdezte a segédétől, hogy hasonló modellek fényképezését vállalná-e. A segéd igent mondott. A házasság szerzői jogi és személyiségi jogi jogsértésre alapítottan kérték az alperes iparüzem és a segéd elmarasztalását is, ennek keretében az elszenvedett erkölcsi káruk megtérítését is.

A Kúriának az ügy eldöntéséhez egy kifejezetten jogi és egy erkölcsi jellegű kérdést kellett megválaszolnia. A jogi kérdés arra irányult, hogy ha a többszörözés nem üzletszerű, hanem magáncélú, az szintén engedélyköteles-e a szerzői jogi szabályok alapján, másrészt pedig hogy az, aki nyilvános helyen önként vállal meztelenséget nőként, hivatkozhat-e erkölcsi sérelemre.

Az első kérdéssel összefüggésben a Kúria rámutatott, hogy szerzői jog bitorlásának az ingyenes másolatok, amelyek bitorlás céljából készülnek, nem minősíthetők, szemben a beleegyezés nélküli többszörözéssel. Rámutatott a bíróság arra is, hogy önmagában az a tény, hogy a feleség és ennek barátnője a férjnek megengedi, hogy meztelen testükről fényképet készítsen, még nem jelenti azt, hogy ők ilyen fénykép terjesztésébe beleegyeztek.

Elvi élel állapította meg a bíróság azt, hogy a fényképészek, a felvételeket kidolgozó alkalmazottak ellenőrzési kötelezettsége nem terjed addig, hogy megakadályozhassa az olyan visszaélések lehetőségét, hogy az alkalmazott a munkaadó tudta nélkül egy többletpéldányt

⁵¹ C. I. 4102–1938. (1938. XI. 16. napján hozott ítélet) A Sajtó 1939. évi januári számának 21–23. oldalán közzétett döntés.

készítsen, és tartson meg a maga számára. Ezzel lényegében önálló felelőssége van a jogsértő alkalmazottnak, míg a munkaadó mögöttes felelőssége nem állapítható meg, legalábbis főszabály szerint.

A nem vagyoni kártérítés megítélését illetően a Kúria meglehetősen óvatosan fogalmaz, és egyrészt az ilyen szeméremsértő magatartásokat részben elítéli, részben védelmet is ad nekik:

„A felperesek nem vagyoni kárának kérdésében a m. kir. Kúria magáévá tette a fellebbezési bíróságnak azt az álláspontját, hogy a felpereseknek, akik a női szemérmes nélküli magatartással állottak az I. rendű felperes férjének fényképezőgépe elé, a fényképük nyilvánosságra hozatala jelentékeny erkölcsi sérelmet nem okozhatott ugyan, mivel azonban nyilvánosságra nem szánt fényképüknek terjesztése ilyen körülmények között is jogellenesen csökkentette erkölcsi értéküket, az ebből eredő nem vagyoni károsodásért járó elégtételnek a fellebbezési bíróság által megállapított csekély mértékben való megítélése nem sért jogszabályt.”

Az ügyet a Sajtó folyóiratban ismertető Balás P. Elemér a döntéssel összefüggésben elvi tételként azt fogalmazza meg, hogy a nem vagyoni kárért megállapított vagyoni elégtétel összegét csökkenti, ha a nem vagyoni sérelem a sértettnek erkölcsi helytelenítés alá eső magatartásával kapcsolatos.

Az ügy remek példa arra, hogy a mélyen konzervatív bírósági rendszer hogyan ítéli meg a megváltozott, az akkori modern világ egyes jelenségeit, és hogyan biztosít mégis jogvédelmet a jogi érdekeikben sértett egyéneknek.

Érdekes módon ezzel szemben Németországban, ahol a '20-as évektől fogva jelentős teret nyert a nudizmus (ún. *Freikörperkultur* vagy FKK), nem ismert olyan bírósági döntése az akkori legfelsőbb bíróságnak (*Reichsgericht*),⁵² amelynek tárgya meztelen felvétel lett volna. Ilyen szempontból a döntés kifejezetten érdekesnek tekinthető.

III.4.4. Fürdőzők a hirdetőoszlopon

Egy másik ügyben a Szent Margit-sziget Gyógyfürdő Rt. tett közzé a főváros főútvonalain lévő kivilágított hirdetési oszlopokon egy olyan fényképet, amely a felpereseket, egy anyukát és a gyerekeit, a margitszigeti strandfürdőn ábrázolja úszóruhában, „napfürdőzés” közben.⁵³ A perben megállapításra került, hogy a gyógyfürdő egy fényképésszel szerződött strandfürdői propagandafényképek felvétele iránt, és hogy az igazgató adott utasítást a

⁵² A polgári jogi tárgyú döntéseket az Entscheidungen der Reichsgerichts in Zivilsachen (RGZ) elnevezésű döntvénygyűjteményekben foglalták össze, ami 1945-ig jelent meg, és gót betűvel (Fraktur) íródott.

⁵³ C. I. 3618/1930. (1933. I. 24. napján hozott ítélet). A Sajtó 1937. évi áprilisi számának 119–123. oldalán közzétett döntés.

fényképész alkalmazottjának a perbeli felvétel elkészítésére. További érdekessége az ügynek, hogy az anyuka arcát az egyik gyermek teste kitakarja, így az ő azonosíthatósága jelentősen csökkent.

A fénykép elkészítése után a felperes anyuka megkérdezte az alkalmazottat, hogy miért fotózta le őket, amikor ők ezt nem kérték. Miután az alkalmazott biztosította őt arról, hogy a felvételek ingyenesek voltak, azért fizetni nem szükséges, más nyilatkozatot az anyuka nem tett.

A család azzal az indokolással indított keresetet a fényképész és a gyógyfürdő ellen, hogy mivel ők „... a fényképnek ilyen módon való felhasználására engedélyt nem adtak és szegény, nevetségesség és gúny tárgyává lettek a fénykép közzétételével, ezzel nemcsak személyi jogaikban szenvedtek sérelmet, s ezáltal erkölcsi kárt okoztak, hanem még üzleti hitelüknek is ártottak, mert azt a hiedelmet kelthette, hogy anyagi szorultságukban kényszerítve voltak fényképüket ellenérték mellett közzététel végett átengedni”.⁵⁴ A felperesek személyiségi joguk, valamint a szerzői jogi szabályok megsértésére hivatkoztak. Erre tekintettel 2000 pengő nem vagyoni kártérítést követeltek, és kérték a bíróságot, hogy 1000 pengő vagyoni kárt is állapítson meg számukra.

Az ügyben első fokon eljáró budapesti királyi ítéltábla egyértelműen levonta azt a következtetést is, hogy a felperesek a családjukról készített felvételtől tudtak, hiszen erre nem csak a felvétel beállítására utal, hanem más körülmények is, többek között az, hogy a felvételt készítő alkalmazottal a család beszélgetett. Az ítéltábla ezt egy hallgatólagos beleegyezésnek minősítette, ami a felhasználást jogszerűvé tette, és ennél fogva arra az álláspontra helyezkedett, hogy sem szerzői jogi, sem személyiségi jogi jogsértésről nem lehet szó a perbeli esetben.

Az elsőfokú bíróság nem fogadta el felperesek azon érvelését sem, miszerint a hiányosabb öltözetben való ábrázolás erkölcsi sérelmet okozott volna a családnak. Az ítéltábla szerint ugyanis

„... közismerten általában minden rendű és rangú egyének szerepelnek ily nyilvánosan kitett és a nyilvános fürdőhelyekről felvett képeken hasonló öltözetben anélkül, hogy ebből bárki is ezekkel szemben akár a becsület, akár egyéb tekintetben hátrányos következtetést vonhatna le, a felpereseknek az ez irányban táplált túlérzékenységük pedig nem lehet alapja a marasztalásnak”.⁵⁵

Az ítéltábla rámutatott arra is, hogy a felperesek számolhattak a kép felhasználásával, hiszen a fényképeket jellemzően nem a fióknak készítik a fényképészek, hanem azok jellemzően folyóiratokban jelennek meg promóciós céllal. Ebből fakadóan a bíróság szerint a felperesek az általános élettapasztalat szerint következtethettek volna arra, hogy a fény-

⁵⁴ Budapesti Királyi Ítéltábla P. XIV. 7183/1929. (1930. III. 17. napján hozott ítélet).

⁵⁵ I. m. (54).

képek ilyen üzleti célú hasznosítására sor kerül. A királyi ítéletábra ezt a következőképpen fogalmazta meg:

„Általánosan ismert körülmény, hogy fotóriporterek a gyakran nagy fáradságot, ügyességet és költséget igénylő fényképfelvételeket nem a saját szórakoztatásukra eszközlik, s nem abból az okból, hogy a lemezeket felhasználatlanul a gyűjteményükben elhelyezzék, hanem úgy a külföldön, mint belföldön a közönség részére nyitva álló fürdőkben, különösen az úgynevezett strandokon, a közönségről vagy annak kiválasztott részéről, a fürdőzőkről rendszeres felvételeket abból a célból eszközölnek, hogy azt hírlapokban, képes folyóiratokban, vagy egyéb módon való közzététel végett azoknál, akik hirdetésekkel foglalkoznak, és a fürdők minél tömegesebb igénybevételére serkentés céljából hirdetések céljaira felhasználják, értékesítsék. A felpereseknek is tehát tudniuk kellett arról, hogy a róluk eszközölt fényképfelvételek is hasonlóan hirdetés céljaira készülnek, azokat erre felhasználják.”⁵⁶

A Kúria az ítéletábra álláspontjával egy ponton sem értett egyet, és 500 pengő kártérítést ítélt meg a felpereseknek, megállapítva mind a szerzői jogi, mind a személyiségi jogi jogsértést. Elvi élel szögezte le, hogy ahhoz, hogy lefényképezett személyek fürdőkosztümben nyilvános hirdetőoszlopokon közzétéssenek, az ily személyek határozott és világos beleegyezése szükséges, mert az ily személyek maguk vannak elhivatva elbírálni azt, hogy a róluk készült felvételeknek ily módon való közzétételét a jóízléssel összeegyeztethetőnek tartják-e.⁵⁷

A bíróság aláhúzta, hogy az, hogy valakiről egy nyilvános fürdőben felvétel készül, még nem jelenti azt is, hogy azt reklámcélra magazinokban felhasználják, és hogy a felvétel készítésébe való belenyugvás egyben hozzájárulást is jelentene egy ilyen felhasználáshoz. A Kúria szerint a fényképek hirdetőoszlopon való elhelyezéséhez azért is hozzájárulást kell adniuk a lefényképezett személyeknek, hogy a képmás felhasználása feletti rendelkezési jogukat gyakorolni tudják.

A Kúria szintén elvi élel húzta alá azt, hogy amennyiben a megrendelő és a lefényképezett személy nem azonos, a jogszerű szerzői jogi (és személyiségi jogi) felhasználáshoz az ábrázolt személy hozzájárulása is szükséges. Szintén megerősítette azt a más döntésekben is kifejtett jogelvet, miszerint a kiskorú személyről készült fénykép felhasználása esetén nem csupán a kiskorú jognyilatkozata, hanem törvényes képviselőjének a beleegyezése is szükséges.

⁵⁶ I. m. (54).

⁵⁷ I. m. (53).

III.5. Névfeltüntetés

Több névfeltüntetéssel kapcsolatos döntést is találhatunk a harmincas évekből. A szerzőnek joga van ahhoz, hogy a saját művén szerzőként tüntessék fel. E joga egy tőle elválaszthatatlan személyiségi jog, amely nem ruházható át.

A szerző személyéhez fűződő jogait sajnálatos módon sem az 1921-es, sem a korábbi szerzői jogi törvény nem tartalmazta, így azt – az általános személyiségi joghoz hasonlóan, amelynek az arckép védelme is részét képezte – a bírói gyakorlat ismerte el szokásjogi úton. Legeza Dénes mutat rá, hogy a miniszteri indoklás szintjén bizonyos vonatkozásban tekintettel volt a jogalkotó a személyiségi jogokra,⁵⁸ ez azonban a tételes szabályozásban nem jelent meg. A szerzői jogi törvény csak a felhasználással összefüggő vagyoni jogokat tartalmazta, az olyan erkölcsi érdekek, mint a szerzőként való megnevezés, a névfeltüntetés, a törvény elfogadásakor nem tűntek lényegesnek. Mezei Péter mutat rá, hogy a nemzetközi és külföldi szabályozások hatására Balás P. Elemér is fontosnak tartotta a szerző személyiségi jogának kodifikálását.⁵⁹

A bírói gyakorlatban nemcsak a szerző névfeltüntetési joga, tehát a szerző személyiségi jogainak védelme jelenik meg, hanem az ábrázolt személy nevének a feltüntetése, tehát az általános személyiségi jog védelme is. Egy ügyben a felperes azért indított nem vagyoni kára megtérítése iránt pert, mert egy képeslapra az engedélyével közzétett fényképe alatt tévedésből idegen nevet nyomtattak. A Kúria a nem vagyoni kár megtérítésére irányuló keresetet a jogsérelem megállapítása mellett elutasította. Rámutatott, hogy a felperes személyiségi jogán azért nem esett jelentős sérelem, mert más nevének a feltüntetése nem volt alkalmas arra, hogy jó hírnevében kárt okozzon.⁶⁰

A nem megfelelő névfeltüntetés erkölcsi sérelemmel tehát csak akkor járt volna, ha a kvalifikált érdeksérelem bizonyítható lett volna. Rá szükséges ugyanakkor mutatni, hogy ez és az ehhez hasonló döntések mind biztosították a szerző személyiségi jogainak érvényesülését és azok kikényszeríthetőségét.

Egy másik esetben egy táncművésznő engedélyt adott egy fényképésznek, hogy a róla készült felvételeket a neve feltüntetése mellett lapokban közzétegye. Ezt követően újabb fényképsorozatot készítettek, de a felek nem említették kifejezetten a név feltüntetését. A fényképész ezt követően egy ismerőse közvetítésével a művésznő nevének feltüntetése nélkül tette közzé a fényképet az egyik képeslapban, aki emiatt bírósági eljárást kezdeményezett. A Kúria a kiadót, a fényképészt és a közvetítőt a felperes személyiségi jogainak megsértése

⁵⁸ Legeza Dénes: „Egyszer mindenkorra és örökáron.” A szerzői jog és forgalomképessége a reformkortól 1952-ig. Disszertáció, Szeged, 2017, p. 151.

⁵⁹ Mezei Péter: Balás P. Elemér 1934/1947-es szerzői jogi reformkonceptiója. In: *Koltay*: i. m. (2), p. 50–51.

⁶⁰ C. I. 5277–1931. (1933. VI. 23. napján hozott ítélet). A Jogi Hírlap Döntvénytárának 1933. évi kiadásában 937. számon közzétett eset.

miatt 60 pengő megfizetésére kötelezte. Aláhúzta a testület, hogy egyrészt a körülmények azonosságából következik, hogy a pár hónappal előbb kelt fényképekre általánosságban kötött feltétel az újabb fényképekre is vonatkozott, ha a felek másban nem állapodtak meg. Az, hogy a közzétételre a név feltüntetése hiányában került sor, a Magyar Királyi Kúria szerint egyet jelent a beleegyezés nélküli közzététellel, mert ezen feltételek mellett az ábrázolt személy a nyilvánosságra hozatalhoz nem járult volna hozzá.⁶¹

A döntés érdekes továbbfejlesztése a rendelkezési jognak, amellyel az ábrázolt személy rendelkezett. Bár a bíróságok ezt nem kifejezetten önrendelkezésként említik, de a korábbi döntésekből is kirajzolódik a képmás jogosultjának egy olyan rendelkezési joga, ami alapján a fényképek felhasználásának célját a hozzájárulás megadásánál az érintett jogosult maga határozhatta meg olyan módon, hogy abba egyes felhasználások beleérthetők a dolog természeténél fogva, mások azonban nem (pl. fenti kombinés döntés vagy Margit-szigeti fürdőruhás ügy). A jelen döntés ezt azzal egészíti ki, hogy a fénykép közzétételének nemcsak a célját, hanem más körülményeit is jogosult meghatározni az ábrázolt személy, így többek között a kontextust, a neve feltüntetését.

IV. MUTATVÁNYOSBÓDÉK

IV.1. A mutatványosbódék világa

Az első mutatványosbódét valószínűleg 1838-ban állították fel a Városligetben, amit akkor még Városerdőnek neveztek. Ezeknek a bódéknak, panoptikumoknak a léte számtalan jogi üggyhöz vezetett, hiszen azok fenntartói a látogatók számát és a bevételt úgy növelték, hogy szenzációs, megborzongató és lenyűgöző látványosságokat mutattak be. Ilyen bódét csak a főváros „licencével” lehetett üzemeltetni, amelyet a székesfőváros tanácsa speciális mutatványokra adott, jellemzően viaszfigurák és „exotikumok” mutogatására, de gyakran játszottak videókat (mozgófényképeket) is.

A Nemzeti Újság 1930. február 27-i számában jelent meg Bibó Lajos Panoptikum és erkölcsrendészet című írása, amely arra hívja fel a figyelmet, hogy a Városligetben felállított mutatványosbódékban közismert bűnözők (pl. Nick Gusztáv és Sobri Jóska) viaszszobrait állították ki, mégpedig olyan módon, hogy a jellemzően az alacsonyabb néposztályokból származó kíváncsi közönség azon kegyetlenségeket is láthassa, amit elkövettek. A legnagyobb probléma a szerző szerint az volt, hogy a főváros maga járult hozzá és engedélyezte a bódé felállítását.

Bibó meglehetősen negatív képet rajzolt erről, érdemes őt saját szavaival is idéznünk:

⁶¹ C. I. 5820–1939. (1940. IV. 2. napján hozott ítélet). A Jogi Hírlap Döntvénytárának 1940. évi kiadásában 372. számon közzétett eset.

„... külön traktus gondoskodik azokról a szörnyű és halálverítéket okozó látnivalókról, amelyeket a felnőttek számára tartogatnak, minden tekintetben ízléstelen, ostoba, undort keltő találmány, amit sehol a világon nem szabadna egy pillanatig sem megtűrni, nemhogy a főváros maga járuljon hozzá a szaporításukhoz. Az egész ligeti „vurstli“ különben is szégyenfoltja a ligetnek, mert egyik mutatványos bódéja sem szolgálja a szegényebb néposztályok és a fiatalság szórakoztatását, hanem csak eszköz és alkalom a tömegek prostálására.”

IV.2. Bűnöző viaszképmásának kiállítása panoptikumban

A szerző egyik kedvenc ügyében egy elítélt bűnöző indított pert egy városligeti mutatványossal szemben azért, mert az a róla mintázott viaszszobrot az engedélye nélkül, belépési díj ellenében mutogatta. A bíróság kimondta, hogy a bűnöző képmása üzleti célból nem mutogatható, a bűnelkövetőket is megilleti a személyiségi jog. A személyiségi és szerzői jogi pert egy büntetőeljárás előzte meg, aminek a tényállása nagyon érdekes, azt a Kúria a következőképpen foglalta össze:

„... felperes a vele közös háztartásban élt nőt, aki őt durva bánásmódja miatt elhagyta, meg akarta ölni. Szállodai szobát akart bérelni, hogy őt odacsalva, ott végezzen vele. Pénze nem volt. Úgy szerzett, hogy egy taxin Pestszentlőrinc felé vitette magát, útközben a taxi soffőrére revolvert fogott, azt pénzének átadására felhívta, az pénztárcáját át is adta. Ezután egy 8–10 kg. súlyú vasszerszámokat tartalmazó zacskóval a taxisoffőrt fejbefújta, mire az elmenekült. Ekkor a taxit felperes, aki ugyancsak soffőr, visszavezette Budapestre, majd megivott 2–3 pohár sört és egy fröccsöt. Ezután a Thököly-úti Korona-szállóban szobát vett ki és a közös háztartásban vele élt, de őt elhagyó nőt oda felhívatta, aki fel is ment. A nőre revolvert fogott, ravaszát meghúzta, de a fegyver csütörtököt mondott, majd a revolvert a nő nyakszirtjéhez nyomta, a ravaszt többször meghúzta, azonban a pisztoly nem sült el. A nő segítségére siető portásra és rendőrökre is revolvert fogott, a ravaszt többször meghúzta, a fegyver szerkezeti hiba folytán azonban minden lövési kísérletnél csütörtököt mondott.”⁶²

A Friss Újság 1937 augusztus 17-i száma „A rendőrségen talált rá kirabolt merénylőjére a taxisofőr” címmel mutatta be a bűnügy egyes részleteit. Ebből kiderül, hogy az elkövető, Benkovszki Pál felszólította a taxisofőrt a pénze átadása után, hogy kurblizza fel az autót. Mialatt Fischer Ferenc, a taxisofőr a parancsnak engedelmeskedett, az elkövető kivette a franciakulcsot a sofőrülés alól, és azzal hátulról febbevágta a taxist, akire járókelők találtak rá. Miután az Uzsokiban ellátták, rendőr kísérte be Fischer Pált az őrre, ahol ráismert tá-

⁶² Kúria 9. P. 33.875/1938. (1938. V. 5.).

madójára, aki egy másik íróasztal mellett állt. Benkovszki Pált cselekedeteiért a budapesti büntető kir. törvényszék egyrendbeli rablás büntetében, egyrendbeli gyilkosság büntettség kísérletében, egyrendbeli szándékos emberölés kísérletében, egyrendbeli több emberen elkövetett szándékos emberölés büntetégének kísérletében, kétrendbeli hatósági közeg elleni erőszak büntetében bűnösnek mondta ki.

Részlet a Hírlap című napilap 1937 augusztus 17-i számának 3. oldaláról

Az ügy alperesének egy mutatványosbódéja volt a Városligetben, ahol a felperes Benkovszki Pál viaszszobrát elhelyezte, és belépődíj ellenében mutogatta a látogatóknak a panoptikumában. A felperes keresetében személyiségi joga megsértése címén kérte a bíróságot, hogy tiltsa el az alperest (özvegy Fényes Mártonnét)⁶³ viaszfigurája további kiállításától, kérte 3500 pengő megfizetését vagyoni és nem vagyoni kár címén, valamint viaszfigurája elkobzásának és megsemmisítésének elrendelését. Az alperes értelemszerűen a kereset elutasítását kérte.

A Budapesti Királyi Törvényszék a korábban bemutatott olajügynökügyre hivatkozva kiemeli, hogy „a közéletben szerepet vivő állami, kulturális életben jelentékeny szerepet betöltő személyek (akik a közéleti tevékenységüknél és állásuknál fogva vonják magukra a közérdeklődést) arcképének, vagy szoborképmásának közléséhez, kiállításához, amennyiben a közlés, illetve kiállítás megfelelő és az ábrázolt személyre nem hátrányos, nem leki-csinyló helyen és módon történik, beleegyezésük nem szükséges.”⁶⁴ Kiegészítette ezt a jelen ügyben azzal, hogy a napi események szereplői nem minősülnek ilyennek, így esetükben a beleegyezés beszerzése továbbra is kötelezettség. A törvényszék szerint Benkovszki Pál esetében is erről van szó, tekintettel arra, hogy bűncselekményei, azok tárgyalásai, valamint az ellene hozott bírói ítélet hírlapi közlései is csupán napi események. Ebből kifolyólag a bíróság szerint a felperes szoborképmásának üzletszerű kiállításához az ő előzetes beleegyezése szükséges. A törvényszék vagyoni kárt nem látott bizonyítottnak, míg a nem vagyoni kár megtérítésére a felperes által elkövetett bűncselekmények okán nem látott lehetőséget, az a méltányosság alapján nem volt megítélhető.⁶⁵

⁶³ Az Est, 1938. május 8-i száma, p. 6.

⁶⁴ C. I. 3647–1928.

⁶⁵ Budapesti Királyi Törvényszék 9. P. 33.875/1938. (1938. V. 5.).

A törvényszék ítéletével az ítélőtábla is egyetértett. Megállapította, hogy az elsőbíróság helyesen tiltotta el az alperest a felperes viaszfigurájának további kiállításától, kiemelte ugyanakkor, hogy álláspontja szerint a kártérítés és a nem vagyoni kár megtérítése szempontjából a szerzői jogi szabályok az irányadóak, nem a személyiségi jogi íratlan magánjogi szabályok, amelyek az elszenvedett sérelem pénzbeli kárpótlását méltányossági alapon tennék lehetővé.⁶⁶

A Kúria a két alsófokú bíróság jogi érvelésével egyetértett, a felülvizsgálati kérelmet elutasította, ítéletében elvi élel állapította meg a következőket:

„Az a körülmény, hogy a felperes bűncselekménye folytán esetleg hírhedtté lett, nem fosztja meg őt a személyiségi jognak mindenkit illető védelmétől abban az esetben, ha a személyiségi jognak korlátozását a közérdek nem követeli, a felperes képmásának üzleti célból csupán a kíváncsiság kielégítésére szolgáló mutogatása azonban a közérdekkel nem igazolható.”⁶⁷

Az eset abból a szempontból érdekes, hogy több, a képmások védelme szempontjából fontos kérdés merül fel benne. Ilyen egyrészről az, hogy ki minősül közéleti szereplőnek, és ki nem az, van-e ebben köztes kategória. Az ügyben a törvényszék a napi események szereplője kifejezést használja, amely egyfajta relatív közéleti szereplői státusznak lenne megfeleltethető. Szintén felmerül a bűnelkövetők megjelenítésének, a velük kapcsolatos eseményekről való beszámolásnak a terjedelme, ugyan nem a hagyományos kontextusban, a hatósági és bírósági eljárásokkal összefüggésben. Ugyancsak felveti a tényállás és az ítélet a közérdeklődésre számot tartó esemény és az olvasóközönség pletykaéhsége, a szenzációhajhász újságírás közötti határvonalat. Megemlítenéd az a pragmatikus szempont is, hogy így tudta elérni a bíróság azt, hogy ne mutogassák boldog-boldogtalan személyek viaszszobrait a városban.

IV.3. Egyéb furcsaságok a Városligetben

Más botrányok is kerekedtek a városligeti mutatványosbódék körül. A Nemzeti Újság 1927. május 9-én jelentetett meg egy cikket „Egy siketnéma torzszülöttet mutogatnak a ligetben mint majomembert” címmel. A majomembert, vagy ahogy a reklámcédulákon nevezték, a majomformájú emberi szörnyet, Acsai Sándornak hívták, akit apjától egy pár csizmáért vásárolt meg Fényes Adolf mutatványos. Acsai Sándort egy piszkos ketrecbe zárták, és egy úszónadrágban „állították ki”. A csalódott látogatók szerint a probléma csak az volt, hogy teste nem hasonlított részben sem egy majoméra, azon ugyanis nem volt szőr. A ripor-

⁶⁶ Budapesti Királyi Ítéletábla P. XIV. 8372–1938. (1938. XII. 12.).

⁶⁷ C. I 623–1939. (1939. III. 23. napján hozott ítélet). A Jogi Hírlap Döntvénytárának 1939. évi kiadásában 366. számon közzétett eset, valamint a Sajtó 1941. évi júliusi számának 12–15. oldalán közzétett döntés.

ter kiemeli azt is, hogy ábrázata értelmes volt, ami miatt az sem volt egyértelmű, hogy bold (idióta) lenne, csupán az alsó végtagjai voltak alulfejettek. A majomembernek azonban otthon sem volt jobb sorsa, az alföldi faluban, ahonnan Fényes Adolf elhozta, apja egy istállóban tartotta, állati körülmények között. A Nemzeti Újság beszámolója szerint a nagy hírverés és marketing három nap alatt 30 millió korona bevételt hozott a tulajdonosnak. A főváros az ügyben vizsgálatot rendelt el, amelynek eredményeként három nap múlva, május 12-én elmeorvosintézetbe vitték Sándort, akiről megállapításra került, hogy gyengeelméjű.

Az ügy jó kórképet fest arról, hogy a társadalom hogyan bánt a fizikailag és szellemileg fejletlen emberekkel, és hogy milyen vadnyugati állapotok uralkodtak a fővárosban is. A kérdéses ketrecet nem is először használták hasonló célokra, 1926-ban egy személy negyvenhét napot töltött benne, hogy „megjavítsa a távékezés világrekordját”.⁶⁸

1920-ban, IV. Károly halálát követően pedig több helyen ravatalt állítottak fel mutatványosok, ahol az utolsó magyar király viaszbábuját lehetett megtekinteni. A Csonka Magyarország nevű lap tesz róla említést 1920 augusztus 27-i számában, hogy a belügyminiszter leiratában azt közölte a rendőrséggel, hogy „a megboldogult király személyének ilyen módon való szerepeltetése a királyi méltóság tekintélyének a nép szemében való aláásására alkalmas”. A képmásokkal szembeni visszaélések így az államfőket sem kímélték, akik esetében nemcsak magán-, hanem közérdek is fűződött ahhoz, hogy a képmásuk megfelelő módon, kontextusban és méltósággal kerüljön bemutatásra.

ÖSSZEGZÉS ÉS KÖVETKEZTETÉSEK

A magyar magánjogi kodifikáció már 1900-tól kezdve amellet foglalt állást, hogy a képmás szabályozása – a speciális szerzői jogi érintettségű szabályokat leszámítva – a megalkotandó polgári törvénykönyvbe kell, hogy kerüljön. A jogirodalomban egyedül Balás P. Elemér nevéhez volt köthető olyan megoldás, ami német mintára a szerzői jogi törvényben szabályozta volna a képmás védelmének szerzői jogi és személyiségi jogi vetületét is. A javaslatból azonban soha nem lett törvény.

Már Balás szerzői jogi javaslata előtt a kezébe ragadta a gyepőlőt a területen a bírói gyakorlat, mert úgy ítélte meg, hogy az elé kerülő életviszonyokban olyan jogvédte érdekek merülnek fel, amelyek oltalmát biztosítani kell. A Magyar Királyi Kúria az 1920-as évek végén elismerte a képmás önálló, szerzői jogtól független védelmét, lehetővé téve az eltiltás mellett az erkölcsi sérelmek pénzbeli megtérítését is. A bírói gyakorlat kezdetben a szerzői jogi rendelkezések határát tágitotta, a megrendelő mellett az ábrázolt személy beleegyezését is megkövetelte, jöllehet erről a törvény egyáltalán nem rendelkezett. Az életviszonyok nagyon sajtáságosak voltak, és a Kúria erkölcsi normáival nem összeegyeztethető esetekben ítél meg mégis nem vagyoni kártérítést.

⁶⁸ Nemzeti Újság, 1927. május 11-i szám, p. 7.

Egyértelműen látható az is, hogy a bíróságok a képmás díjazás fejében való felhasználását sokkal inkább a helyén kezelték, mint a kortárs bírói gyakorlat, amelynek szemléletében sokkal erőteljesebben jelenik meg a személyiségi jogok pénzben ki nem fejezhető volta. Ez valószínűsíthetően a szerzői jogi szabályozás hatásának is betudható. Megállapítható az is, hogy az elmúlt harminc év képmásperei nem igazán fókuszálnak a szerzői jogra. A pertaktika megváltozott, ami valószínűleg annak is betudható, hogy az arcképeket tartalmazó felvételek feletti szerzői jogi kérdések jobban háttérbe szorultak. Az adatvédelmi ügyek száma viszont megnőtt, ami valószínűsíthetően nem csupán az új, alternatív igényérvényesítés lehetősége miatt történt így, hanem azért, mert egy adatvédelmi hatósági eljárás az érintettre nézve kevésbé költséges, mint egy személyiségi jogi per.

Figyelemre méltó, hogy a magyar jog a némettől eltérően fejlődött, és ennek az oka az volt, hogy a gyakorló jogászok közössége sokkal progresszívebben állt a személyiségi jogok védelméhez. A német jog egy alanyi jog érvényesítéséhez mindenképpen törvényi jogalapot (*Anspruchsgrundlage*) követel, míg az íratlan magyar magánjogban emiatt is egyszerűbb lehetett a korábban nem védett érdekek elismerése. A magyar jog – utólag nézve teljesen helyesen – a személyiségi jogok általános védelme mellett tört lándzsát. Ez azt eredményezte, hogy a magyar szabályozás törvénybe foglalt és egységes, a német sporadikus és a mai napig részben bírói jogon, különböző szabályok analogikus alkalmazásán és együttes értelmezésén nyugszik.

Összességében elmondható, hogy a képmásvédelem létét köszönheti a szerzői jogi szabályozásnak, amivel sokszor össze is mosódott. Valószínűleg ha nem került volna sor a második világháború után a totális állam kiépülésére, és a magánjogi törvénykönyvet továbbra sem sikerül elfogadni, a képmásvédelem a németekhez hasonlatosan a szerzői jogi törvénybe került volna be, ami teljesen más, szerzői jogiasabb irányt adott volna ennek a területnek, ahogyan az Balás javaslatában is látható volt. Ezt azonban már sosem tudjuk meg...

MELLÉKLET: KIVONAT BALÁS P. ELEMÉR SZERZŐI JOGI TÖRVÉNYJAVASLATÁBÓL

Arckép

32. §

Arckép vagy szoborképmás tekintetében a szerző – az alábbi kivételekkel – csak az ábrázolt személy beleegyezésével gyakorolhatja a nyilvánosságra hozatal vagy az értékesítés jogát.

Megadottnak kell tekinteni – kétség esetén – az ily beleegyezést akkor, ha az ábrázolt személy vagyoni ellenértékben részesült azért, mert arcképének vagy szoborképmásának megalkotását megengedte a szerzőnek.

Ha a beleegyezést nem lehet megadottnak tekinteni, sem az ábrázolt személyt nem lehet megkérdezni, s az ábrázolt személy halálának évétől számított tíz év még el nem telt, az ábrázolt személy házastársának, ivadékanak, elődjének és testvérének beleegyezése szükséges; erre az utóbb említettek csak az előbb említett jogosult hiányában jogosultak.

Az ábrázolt személy vagy más erre jogosult a beleegyezést visszavonhatja anélkül, hogy ezért kártérítésre volna köteles.

Nem megrendelésre készült arckép vagy szoborképmás nyilvánosságra hozatalához vagy értékesítéséhez, ha ez a művészet magasabb érdekét szolgálja, az ábrázolt személy beleegyezése nem szükséges.

Megrendelt arckép vagy szoborképmás fénykép útján nem üzletszerű többszörösítésére és közszemlére tételére – más megállapodás hiányában – a megrendelő vagy jogutóda, úgyszintén az ábrázolt személy vagy házastársa, ivadéka, elődje vagy megbízottjuk korlátozás nélkül jogosult.

A jelen § rendelkezéseit alkalmazni kell akkor is, ha az arckép vagy szoborképmás nem részesül a jelen törvény oltalmában.

33. §

Nincs szükség az ábrázolt személy beleegyezésére (32. §), ha az igazságszolgáltatás vagy a közbiztonság érdekében hatóság készítet vagy hoz egyébként nyilvánosságra vagy terjeszt arcképet.

Sem a szerző, sem az ábrázolt személy beleegyezése nem szükséges a közéletben és általában a napi eseményekben szereplő, vagy gyűlekezeten, felvonuláson vagy más ily alkalommal jelen volt személy arcképének hírlapban vagy folyóiratban vagy mozgófénykép útján közléséhez, sem arckép tudományos, oktató vagy általában közművelődési célból közszemlére tételéhez, többszörösítéséhez, vagy a látást közvetítő készülék, így különösen mozgófénykép vagy rádió (képtávirat) útján vagy egyébként nyilvános bemutatásához.

Az előbbi bekezdés rendelkezései nem nyernek alkalmazást, ha ez az ábrázolt személy, vagy ha meghalt, házastársa, ivadéka, elődje vagy testvére érdekét méltánytalanul sértené.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Balás P. Elemér: Törvényjavaslat a szerzői jogról. In: Koltay András (szerk.): Balás P. Elemér emlékkönyv. Wolters Kluwer, Budapest, 2018.

Bottyán Béla: Kihívások a kulisszák mögött. Megfelelés az adatvédelmi és szerzői jogi előírásoknak. In Medias Res 2024/2.

Farkas Csaba: Kolosváry Bálint. FORVM, 2020/1.

Goldberger József: Közszerelés és személyiségi jog. Polgári jog 1931.

Görög Márta: Az általános személyiségi jog posthumus védelme a német joggyakorlatban. Európai Jog 2002/4.

Görög Márta: A képmáshoz és hangfelvételhez való jog védelmének fejlődéstörténete és a jogosultat megillető „rendelkezési jog” gyökere. In: Görög Márta – Menyhárd Attila – Koltay András (szerk.): A személyiség és védelme: Az Alaptörvény VI. cikkelyének érvényesülése a magyar jogrendszeren belül. ELTE ÁJK, Budapest, 2017.

Kolosváry Bálint: Az arckép és a jog. Széphalom Könyvtár, Szeged, 1927.

Koltay András: Képmásvédelem a polgári jogban. In: Barabás A. Tünde – Pallagi Anikó (szerk.): Tudomány és praxis: Ünnepi tanulmányok a 70 éves Polt Péter tiszteletére. Ludovika, Budapest, 2025.

- Kokoly Zsolt: A képmáshoz való jog Balás P. Elemér és kortársai szemléletében. In: Koltay András (szerk.): Balás P. Elemér emlékkönyv. Wolters Kluwer, Budapest, 2018.
- Legeza Dénes: „Egyszer mindenkorra és örökáron.” A szerzői jog és forgalomképessége a reformkortól 1952-ig. Disszertáció, Szeged, 2017.
- Lendvai Zsófia: 13. A szerzői művek felhasználásához kapcsolódó jogterületek. In: Legeza Dénes (szerk.): Szerzői jog mindenkinek. Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala, Budapest, 2023.
- Meszlény Artur: Magánjog-politikai tanulmányok. Különös tekintettel a magyar általános polgári törvénykönyv tervezetére. Első sorozat. Politzer Zsigmond és fia kiadása, Budapest, 1901.
- Mezei Péter: Balás P. Elemér 1934/1947-es szerzői jogi reformkonceptiója. In: Koltay András (szerk.): Balás P. Elemér emlékkönyv. Wolters Kluwer, Budapest, 2018.
- Schultz Márton: A személyiségi jog vagyoni vonatkozásainak fejlődése Németországban. A joggyakorlat kritikája. Jogelméleti Szemle 2019/3.
- Schultz Márton: A személyiségi jog vagyoni értékminőségének elvi és dogmatikai alapjai, különös tekintettel a névjogra. Disszertáció, Szeged, 2020.
- Schultz Márton: A magánélethez való jog magánjogi értelmezése és határterületei. ORAC, Budapest, 2023.
- Serf András: Alulfizettség, fenyegetések, tisztogatás – így kezelték száz éve a pedagóguskérdést Magyarországon. Qubit 2022. szeptember 3.
- Tukacs Máté Zoltán – Sági Edit: A képmás két arca – személyiségi és szerzői jogi metszetek. Miskolci Jogtudó 2025/1.
- Samuel D. Warren – Louis D. Brandeis: The Right to Privacy. Harvard Law Review Vol. 4, No. 5 (Dec. 15, 1890).

KÖNYV- ÉS FOLYÓIRATSZEMLE

**Ujhelyi Dávid: A paródia szellemi tulajdonjogi megítélése. ORAC Kiadó, 2025;
ISBN 9789632586830**

„Humorban nem ismerek tréfát!”

Karinthy Frigyes

A *paródia* az emberi élet olyannyira szerves része, hogy szinte hihetetlennek tűnik a magyar *szerzői jogon belüli* 2021-es születése, de legalábbis *keresztelője*. Még ha a paródia modern fogalma és annak antik felfogása között nyilvánvalóan vannak is különbségek, Maróti Egon irodalmi példákat alapul véve arra a következtetésre jut, hogy „az antikvitás lényegében ugyanazt értette paródián, mint mi”.¹ Számos műfaj kiváló alkotója híres paródiáiról, a zene- és irodalomtörténet hemzseg a frappáns művektől, amelyek a humor vagy gúny eszközeivel élve korábbi alkotásokhoz nyúltak, azokkal vagy azokról mondva sarkos, vicces, frappáns véleményt, olykor egyenesen ítéletet. Hogy ezek mennyire értek bele a modern szerzői jogi keretrendszer meglévő kategóriáiba, azaz jogszerűségük mindig biztosított volt-e azokkal a kiindulópontokkal, hogy a szerzői jog a stílust, az ötletet nem védi, valamint hogy az idézés szabad felhasználás, erősen kérdéses – mutat rá Faludi Gábor áttekintő elemzése 2015-ből.² A paródia mint a véleménynyilvánítás eszközének – mintegy a szerzői jogra nézve is külső korlátként nehezedő – komoly társadalmi súlya okozta-e azt, hogy nem igazán kerültek felszínre jogviták a magyar joggyakorlatban, vagy az, hogy egy paródia tipikusan engedély alapján születik, ahogyan arra Mezei Péter utal,³ nem feltárható. Az viszont biztos, hogy a DC Comics és a HVG Lapkiadó Kft. közötti jogvita⁴ felrázta „Csipkerózsika-álmából” a paródia témáját, felhívva a figyelmet szerzői jogi pozicionálásának a jelentőségére.

Ujhelyi Dávid *A paródiakivétel szükségessége és lehetséges keretrendszere a hazai szerzői jogban*⁵ című műve ebben az izgalmas időszakban, 2021-ben jelent meg, kimerítően körüljárva a paródia váratlanul fellángoló kérdéskörét. A kiváló időérzéssel megvalósított elemzésnek mintegy „megkoronázása” volt az, hogy a szerzői jogi törvényben – a CDSM-

¹ Maróti Egon: A paródia Vergiliusnál. Antik Tanulmányok, 33. évf. 2. sz., 1987–1988, p. 135.

² Faludi Gábor: A paródia a szerzői jogban. In: Keszű Barna Arnold, Kőhidi Ákos (szerk.): Tanulmányok a 65 éves Lenkovich Barnabás tiszteletére. Eötvös József Könyv- és Lapkiadó Bt. – Széchenyi István Egyetem Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Kara, Győr, 2015, p. 95.

³ Mezei Péter: Mitől fair a fair? Szerzői művek felhasználása a fair use-teszt fényében. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 3. (113.) évf. 6. sz., 2008. december, 2. 26–68.

⁴ Fővárosi Ítéltábla 8.Pf.20.424/2019/5., SZJSZT-07/2019.

⁵ Ujhelyi Dávid: A paródiakivétel szükségessége és lehetséges keretrendszere a hazai szerzői jogban. Ludovika, Budapest, 2021.

irányelv⁶ nyomán szükségessé váló átültetési feladatok keretében és apropóján – helyet kapott a nevesített paródiakivétel.⁷ A zsenge szerzői jogi szabad felhasználási esetkör azonnal mélyvízben volt tesztelhető, elég csak a politikai paródia számottevő érdeklődést kiváltó eseteire gondolnunk.⁸ Azóta közel öt év telt el, amely időtávlat, ha egy új jogintézmény gyakorlati lecsapódásának mélyreható vizsgálatára nem is nyújt lehetőséget, de az első tanulságok és tapasztalatok levonására mindenképp alkalmat ad. A szerző a 2025 decemberében megjelent, *A paródia szellemi tulajdonjogi megítélése* című kötetének épp ezt tűzi ki egyik fő céljául: megvizsgálni, hogy vajon „a hazai gyakorlat milyen módon implementálta, értelmezte és alkalmazta a jogalkotó akaratát, vajon ennyi idő – kicsit több, mint négy év – eltelte után megállapítható-e, hogy az új szabályozás elérte-e a kitűzött célját, a véleménysszabadság egy speciális formájának szerzői jogi elismerését, támogatását, és – a szerzői jogi jogosultak érdekeire is tekintettel lévő, kiegyensúlyozott – ösztönzését? Ugyancsak releváns és egyelőre eldöntetlen kérdésként azonosítható a szerzői jog területén a pastiche-kivétel feltételeinek uniós szintű rendezése, illetve hogy ez milyen hatással lehet majd a hazai normaszövegre, indokoltta teszi-e majd a Módtv. által rögzített rendelkezés módosítását.”⁹ Ezt a vizsgálatot áttekinthető, logikus fejezetek sorával végzi el a kötet I. részében, amelynek már az első, bevezető fejezete érzékelteti a jogintézmény kapcsán tapasztalható bizonytalanságokat színes példákon, történelmi érdekességeken keresztül a YouTube-ig, azaz az olvasó „digitális közegéig” is eljutva.

A téma ugyan maga is hálás – hiszen a paródiához kötődő jogesetek érdekes, sőt, egyenesen élvezetes olvasmányt garantálnak, a kötet azonban megszövegezését és minőségét illetően rendkívül homogén. Nem tagolódik „érdekes” és „száraz” részekre, a szerzőnek megvan az a tehetsége, hogy még az ismertebb, leíróbb alrészleteket is célhoz kötötte, tanulmányos összefüggésekre rámutatva és olvasmányosan tárja elénk. Erre rögtön kiváló példa a paródiakivétel nemzetközi hátterét, valamint – a téma szempontjából nélkülözhetetlen – háromlépcsős tesztet részletező fejezet. Bár ebben a szerzői jogban jártas olvasó számára jól ismert mérföldköveket mutat be, követi a „jó forgatókönyv” elvet, így nincsenek felesleges kitérők, öncélú monológok. Az is világossá válik már ezen a ponton, hogy a vonatkozó szakirodalom kezelését illetően is alapos: valamennyi releváns hazai és számos nélkülözhetetlen külföldi forrás nyújt további támpontokat a kérdéskörrel ismerkedők, illetve az abban elmélyülni kívánók számára. Hasonlóan fontos megállókát képeznek a fejezetek közé ékel

⁶ A digitális egységes piacon a szerzői és szomszédos jogokról, valamint a 96/9/EK és a 2001/29/EK irányelv módosításáról szóló, 2019. április 17.-i (EU) 2019/790 európai parlamenti és tanácsi irányelv.

⁷ A szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény (a továbbiakban: Szt.) 34/A. § (1) bekezdés b) pontja, a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény és a szerzői jogok és a szerzői joghoz kapcsolódó jogok közös kezeléséről szóló 2016. évi XCIII. törvény jogharmonizációs célú módosításáról szóló 2021. évi XXXVII. törvény alapján.

⁸ Részletesen l. *Ujhelyi Dávid*: A politikai paródia célját szolgáló felhasználások szerzői jogi megítélése. In *Medias Res*, 2022. 1. sz., p. 49–65.

⁹ *Ujhelyi Dávid*: A paródia szellemi tulajdonjogi megítélése. ORAC Kiadó, Budapest, 2025, p. 20.

részkonklúziók: mindvégig követhető marad a szöveg, az olvasó egy perce sem érzi elveszve magát a szerzői jog – sajnos már jónéhány évtizede túlkomplikált – rendszerében.

A szerző hajszálpontos szövegszerkesztésének előnyei különösen kiütözköznek a két különböző nézőpontból íródott, nevesül az Európai Unió jogának (I. 3. fejezet), valamint egyes nemzeti jogrendszerek szemszögéből (I. rész 4. fejezet) megfogalmazott következő egységek esetében. Az arányok helyes megválasztása itt is ahhoz vezet, hogy tömör, de közel sem felszínes összefoglalókat kapunk: érződik, hogy a fő mondanivalóját az író nem veszíti szem elől. Ezek a részek „lehetetlenné” bizonyulnak – a színes illusztrációk lényegében nélkülözhetetlenek a paródia megítélésének, gyakorlatának valódi áttekintéséhez, a világ több pontjáról összegyűjtött, érdekesebbnél érdekesebb esetek egyre közelebb visznek bennünket a hajszálvékony határvonalak érzékeléséhez. Nemcsak azt érti meg az olvasó, hogy az európai és az angolszász országokban milyen beágyazottsággal rendelkezik a paródiakivétel, de azt is, hogy a szerző miért vélekedik a 2021-ig fennálló magyar helyzetről az alábbiak szerint: „[a] paródia – a véleményszabadság gyakorlásának nagymúltú és elterjedt eszközeként – olyan hozzáadott értéket képvisel, amely a véleménycsere katalizálásának lehetőségét hordozza. Ennek a szempontnak az elismerés nélkül hagyása indokolatlannak tűnik a magyar jogalkotó részéről.”¹⁰

Egy terjedelmében rövidebb kifejtést igénylő, ámde az egyik legfontosabb kérdéskörrel folytatódik a mű: a szerzői személyhez fűződő jogok és a paródia kapcsolatával. A szerzői személyhez fűződő jogok léte önmagában is összetett dogmatikai képletek következménye, és egyúttal eredője. A paródia viszonylatában pedig kifejezetten sajátos problémák merülnek fel. Az integritás jogával¹¹ való viszony tisztázása a legérdekesebb rész kérdés, ezért is öröndetes, hogy a kötet az ennek kapcsán felmerülő kodifikációs nehézségekre is kitér.¹² A hatályos jogszabályi rendelkezés kialakulását, fogalmi és dogmatikai kihívásait a hazai paródiakivétel megszületését bemutató fejezet (I. rész 7. fejezet) persze ennél is részletesebben bemutatja, utalva rá, hogy a személyhez fűződő jogok sérelme a szerző jogos érdekeinek sérelmét jelenti, „így a háromlépcsős tesztbe ütközik.”¹³ A paródiacélú felhasználások körében a személyhez fűződő jogok potenciális sérelmének helytelen szabályozása gyakorlatilag kiüresítheti a szabad felhasználást,¹⁴¹⁵ Az, hogy a jogalkotó helyesen állította-e be a mérleget, és a bírói gyakorlat számára kellő mozgástér áll-e rendelkezésre az integritás joga sérülésének megállapítása során, ebből az időtávlatból még nem állapítható meg.

¹⁰ Uo., p. 137.

¹¹ Sztj. 13. §.

¹² *Ujhelyi*: i. m. (9), p. 154–155.

¹³ SZJSZT-19/2017.

¹⁴ Azonos álláspontra helyezkedik AIPPI: Resolution 2024 – Study Question – Copyright Defence of parody in copyright. AIPPI World Congress – Hangzhou, Q291-RES-2024, 2024. október 22.: <https://aippi.soutron.net/Portal/Default/en-GB/DownloadImageFile.ashx?objectId=9916&ownerType=0&ownerId=6124>. Külön köszönet illeti Bacher Gusztávot, amiért felhívta a figyelmet a forrásra.

¹⁵ *Ujhelyi*: i. m. (9), p. 182.

A szerzői személyhez fűződő jogokkal szintén érzékeny kapcsolatban álló politikai paródiát illetően (amelyet a szerző igen részletesen jár körül az I. rész 6. fejezetében) ugyancsak a (közel)jövőben várhatók a bírói gyakorlat formálódásának első eredményei. Ujhelyi Dávid álláspontja szerint „az átvétel mértéke ... önmagában nem alkalmas a felhasználás jogszerűségének megítélésére, az eredeti műtől való eltávolodás nagyobb mértékű átvételt is ellensúlyozhat”.¹⁶ Több olyan hazai példát mutat be, ahol ez – a paródia alapfeltételei mellett – kulcskérdés lehet, így kifejezetten izgalmas időszak vár a szerzői jogi „csemegék” iránt lelkesedő szakemberekre és a jogkereső közönségre. A kötet ebben a formálódó időszakban éppen ezért nélkülözhetetlen útikalauz.

Az eddig tárgyaltakon kívül a mű másik fő célja teszi érthetővé és a tartalommal valóban összhangban állóvá a kötetnek a szellemi tulajdon egészére vonatkozó címét: a szerző ezúttal nem áll meg a szerzői jogi vonatkozásoknál, a paródia jogintézményének iparjogvédelmi relevanciáját is körül kívánja járni. Ezt a célkitűzést az I. részben megszokottnál nem kisebb alapossággal, jó elemzőkészséggel és kritikai megközelítéssel valósítja meg mind a védjegy jog, mind a formatervezésiminta-oltalom vonatkozásában. A II. rész rávilágít a szellemi tulajdon fogalmával lefedett területek heterogenitására, és arra is, hogy ez a heterogenitás még egy azonos célú és elnevezésű (szabad) felhasználás megítélése és pontos gyakorlati alkalmazása esetén is élesen kiütöközik.¹⁷ Kiválóan átlátja és láttatja az egyes ágazatspecifikus célok jelentőségét és a paródiakivétel szempontjából megmutatkozó eltérő hatását.

Két olyan iparjogvédelmi oltalmi formával foglalkozik behatóan, ahol nagyon is megmutatkozik a paródia – lehetséges – eltérő szerepe, funkciója. Arra is rámutat, hogy a két releváns oltalmi forma, a formatervezésiminta-oltalom és a védjegy esetében is óriási különbségeket detektálhatunk. A legtöbb kétely a védjegy jogban merül fel, amelyek áttekintéséhez a megfelelő kérdéseket teszi fel: „a védjegyparódia esetében megfigyelhető-e egyáltalán a tulajdonhoz való jog és a véleménynyilvánítás szabadságának olyan vagy hasonló ütközése, amely a szerzői jog esetében azonosítható volt? Konfliktusba kerülhetnek-e egyáltalán a védjegy jogosult jogos érdekei az oltalom alatt álló megjelölés paródiacélú használata során? Ha van érdekütközés, akkor a nemzetközi, uniós, külföldi és hazai védjegy jog – nevesített paródiakivétel hiányában – reagál-e valamilyen módon erre, illetve szükségesnek tűnik-e a jogalkotó beavatkozása?”¹⁸ Logikus ívben mutatja be a veszélyeket, rávilágítva, hogy ezen a területen mennyire más megközelítést igényel a véleménynyilvánítás szabadsága érvényesülésének biztosítása. Színes példákban itt sincs hiány. Világossá teszi, hogy a védjegy jog dogmatikai rendszerében lényegében jelenleg is biztosított bizonyos fokig a paródiacélú védjegyhasználat, és nem mutatható ki olyan indok, amely alapján ezen túl is szükség van kifejezett, nevesített paródiakivételre. Ahhoz is megadja a sarokköveket, ha az uniós jog

¹⁶ Uo., p. 170.

¹⁷ Uo., p. 21.

¹⁸ Uo., p. 187.

mégis ebbe az irányba mozdulna el a jövőben: részletes dogmatikai elemzése alapján hasznos lehet az Egyesült Államok gazdag joggyakorlatából strukturáltan bemutatott kritériumrendszer, valamint a jó hírű védjegyek védelmének kiemelt jelentősége.¹⁹

Hogy a formatervezésiminta-oltalom esetében a paródiakivétel miért egészen sajátosságos mind dogmatikáját, mind gyakorlati szerepét illetően, a kötet ugyancsak alaposan bemutatja. A dizájnoltalom egyébként is egyfajta hídnak tekinthető a szerzői jog és az iparjogvédelem között – a párhuzamos oltalmi lehetőségek miatt különösen is. Ezt a hibrid jellegét a vonatkozó jogforrások tartalma is jól mutatja – a szerző gondosan, szemléletesen végigvezeti az olvasót a dogmatikai alapoktól a dizájnreform egyes lépésein át a releváns EUB-döntésekig. Ez alatt az út alatt határozottan kirajzolódik az a meggyőződése, hogy a védjegyparódiához hasonlóan a gazdasági tevékenységen kívül eső cselekmények körében a dizájnparódia is biztosított, így a nevesített kivétel bevezetésének szükségessége megkérdőjelezhető (különösen annak fényében, hogy az uniós jogalkotó a védjegy körében ellentétes álláspontra jutott). Talán éppen a formatervezési minta sajátos jellegéből, a szerzői joggal való szoros kapcsolatából (az átfedésekből) fakad ez a különbségtétel? A szerző végigzongorázza a lehetséges okokat, mozgatórugókat, és a – nem kifejezetten következetesnek tűnő helyzet – megoldási lehetőségeit.²⁰

Ahogy a szerző maga is utal rá – a kötet időzítése igencsak hasonló 2021-es elődjéhez, hiszen jelenleg épp a formatervezésiminta-oltalom kapcsán van a jogalkotó hasonló helyzetben, nevesül a vonatkozó irányelv átültetési határidejéhez közeledve, mint a CDSM-irányelv kapcsán a szerzői jogi előzmények idején.²¹ Emiatt ismét kimagaslóan hasznos lehet az átfogó elemzés, a külföldi minták áttekintése, a hazai és nemzetközi szakirodalom kimerítő analízise, és a hazai gyakorlat szempontjából releváns szempontok mindenre kiterjedő számbavétele. „A monográfia-szintű vizsgálatot is indokoltá tévő téma ugyanakkor a szellemi tulajdonjog egyik részterületén sem ért még nyugvópontra”.²² Már most kíváncsian várjuk, hogy néhány év múlva mi adja majd az apropóját egy újabb frissítésének – bár a kötet zárszava fel is villantja a várható, valószínű okokat. Abban mindenesetre biztosak lehetünk, hogy a szerző rajta tartja az ujját a „paródia ütőerén”.

Pogácsás Anett

¹⁹ Uo., p. 189.

²⁰ Uo., p. 242.

²¹ Uo., p. 21.

²² Uo., p. 245.

C. L. Skach: Hogyan legyünk tudatos állampolgárok az állam nélkül – kulcs egy felelős, összetartó társadalomhoz. Libri Kiadó, 2025; ISBN 9789636044107

„Ez a könyv arról szól, hogyan kényelmesedtünk el állampolgárként, és bújtunk a törvények mögé, illetve mit tehetünk ez ellen most, együtt, konstruktívan és erőszakmentesen. Ilyen értelemben ez a közös utazás a törvény egykori szószólójaként részemről vallomás, ugyanakkor buzdítás is: anélkül ugyanis, hogy előbb megkérdőjeleznénk a szabályokhoz való ragaszkodásunkat és a törvényekre való hagyatkozásunkat a problémák megoldása érdekében, illetve elismernénk egy törvényeken túli világgal kapcsolatos saját félelmeinket, sosem fogunk tudni elképzelni egy alternatív rendet. Kezdjük is el, és nézzük meg, milyen messzire juthatunk!” –
Skach előszavának zárása.

Teljesen rendhagyó módon egy apró javaslat az olvasónak: tudjuk, az államelméletnek méretében is, súlyában is nagy szakirodalma van. Mielőtt ezt a könyvet elkezdni, próbálja meg a saját gondolataival a maga számára megfogalmazni a lehető legáltalánosabb érvénnyel és tömören, mi az állam, és mi a mindenkori szerepe. Ez szolgálhat vonatkoztatási alapként, és felkészülésként is Skach mondandója befogadására. Az írás végén majd talál egy kicsi összegzéspróbálkozást.

Az eredeti kiadó, a Bloomsbury Publishing ajánlójából:

„Skach meggyőzően szól arról, hogy a törvények és szabályok nem elegendőek ahhoz, hogy békében éljünk együtt – Carlo Rovelli’ (olasz elméleti fizikus, több könyvéről is szoltunk itt – Osman P.).

’Ez a könyv segít megérteni azt a zűrzavart, amelyben élünk, és útmutatóul szolgál ahhoz, hogy kiszabaduljunk belőle – Ben Rawlence’.

Azt hisszük, a szabályok és törvények arra vannak, hogy védjenek bennünket, hogy visszatartsák a társadalmainkat a káoszba hanyatlástól. Nélkülük miként is különböztetnénk meg a jót a rossztól, élnénk kényelmesen a közösségeinkben, és lennénk egymás jó szomszédai? Skach másként érzi. Mindig hitt a törvény erejében – pályafutását a világ néhány legmegosztottabb, háborúktól tépett sarkában töltötte, alkotmányokat olvasva és írva, hogy segítsen társadalmat stabilizálni. Ám egy homokzsákokkal védett járműben ülve Bagdadban egy rakétatámadás után elismerte, amit évekig tagadott: egy jó társadalmat nem lehet felülről telepíteni. Úgy jön létre, hogy kevésbé a formális szabályokra hajlunk, és sokkal inkább egymásra. (Az emberiség ismert történelme azt sugallja, hogy ehhez nem egykönnyen juthatunk el. Egy valódi közösségben bizonyára működhet a jószándékú együttélés – bár némelyek természete, magatartása pusztán szép szóval, jó példával nem mindig tartható ilyen keretek között, akkor pedig miként? Másrészt, túl sokan vagyunk, az emberiség számának gyarapodásával mind nagyobb ’halmazokban’ élünk, s ezekben a közösségépítő horizon-

tális hatások, legalábbis egyelőre, kevésbé működnek. A Széchenyi-díjas magyar biológus, biokémikus, etológus, egyetemi tanár, az MTA rendes tagja mondta az Új Könyvpiac 2012. áprilisi számában a vele készült interjúban, amit a szakirodalom is megerősít: 'Valódi közösség gyermekekkel együtt száz-százötven ember csoportjából alakulhat ki, ha a csoportot folyamatos közös akciók, közös hiedelmek és közös szociális konstrukciók jellemzik.' Jól érthető gyakorlatra lefordítva, valódi közösségként csak emberek olyan halmaza működik, ahol mindenkinek – legalábbis minden felnőttnek – szinte folyamatosan szembe kell néznie a többiekkel, és kiérdemelnie az elfogadást. Az emberiség azonban változik.. jó irányba is mehet – Osman P.)

Skach hat eszmét fektet le, amelyek átfogó tájékozottságon alapszanak, a polgárháborútól a polgárjogi küzdelmekig, a szemlélődő felelősségtől a kölcsönös segítségnyújtásig a pandémia idején, hogy segítsen építeni a magunk kis közösségeit. Ezek az eszmék olykor egyszerűnek hangzanak, összességükben véve azonban létrehozhatnak valódi, alulról indulva kiteljesedő változást.

Ez egy ígéretes kézikönyv egy jobb világhoz – amelyet egymást segítve építhetünk.”

Skach indításként egy roppant sajátos élményét írja le: „Pontosan emlékszem arra a napra, amikor végleg elvesztettem a hitemet a formális szabályokban, vagyis a törvényekben. Ez körülbelül akkor történt, amikor megtanultam nagy sebességgel bekanyarodni egy páncélozott terepjáróval, és csak a napi fejadagom éltetett. Nagyjából akkor lehetett, amikor egész nap robbanószerkezeteket kerülgettem Ammán utcáin, és nemsokára olyan ügyes lettem, hogy időben hazaértem ahhoz, hogy még lezuhanyozzam, és megigyak egy pohár libanoni bort lefekvés előtt. Természetesen ez volt a könnyebbik része. 2008 ősze volt, és éppen akkor végeztem el egy kéthetes túlélőtanfolyamot a sivatagban, amelynek során jordániai katonák és az ENSZ biztonsági erői különféle terrorista akciókat szimuláltak, hogy felkészítsenek – többek között – egy alkotmány megírására.” S hogy mivel járhat arrafelé az alkotmány létrehozásában való részvétel? „Azon a reggelen, amikor sikeresen teljesítettem a kiképzést, egy déli akcentussal beszélő amerikai ENSZ-tiszt gratulált nekem, majd tövestől kitépte néhány hajszálamat. Ez nem holmi ilyenkor szokásos szívatás volt, hanem ezzel biztosították, hogy legyen DNS-minta, ha netán a jövőben azonosítani kellene az egyébként felismerhetetlen holttestemet. Immár készen álltam, hogy megkezdjem az igazi munkát ún. 'alkotmányos szakértőként'. Ezúttal Bagdadba készültem, miután felkérést kaptam az ENSZ-től, hogy részt vegyek az iraki misszióban, és segítsen az új kormányzat alkotmányozással foglalkozó bizottságában dolgozó irakiakat és kurdokat.” S hogy milyen is volt arrafelé az „alkotmányos szakértői” felkészítés: „többen is megbuktak a tanfolyamon, mások idő előtt távoztak, mivel a túlélőtanfolyam okozta trauma miatt pszichológiai tanácsadásra szorultak”.

A Goodreads ajánlójából (átfedések elhagyásával): „Az alkotmányok írásának szakértője azzal érvel, hogy a virágzó társadalmakhoz vezető út azzal kezdődik, hogy feledkezzünk

meg e törvénykezésről. A politikafilozófia legrégebb kérdése 'Mi a társadalomszervezés legjobb módja?' Ez a kérdés ragadta meg a jogtudós Skach-ot is, aki a választ a jó alkotmányok kidolgozásában találta meg – addig, amíg a részvétel ennek segítségével, egyebek közt Irakban, 2009-ben arra nem vezette, hogy a megválaszolásban lépjen el a jogtól. Könyvében e helyett úgy érvel, hogy a jó életet egy társadalomban nem felülről jövő jognak kell megteremtenie, hanem a lentől felfelé építkező együttműködéseknek, kölcsönhatásoknak. Az ehhez itt kifejtett hat eszme gyakran egyszerűnek tűnik, mint például a gyerekeket tanítsuk meg kialakulni a kölcsönös társadalmi viszonyait, s ne írjuk elő számukra azokat. Az így felvázoltak összességükben világossá teszik, hogy sok kis lépés, egymással összhangban, gyönyörű dolgokhoz vezethet, s mindez a jog bevonása nélkül. ... [E] könyv arra hív bennünket, hogy a társadalmat ne olyasminek lássuk, amit a jog telepít ránk, hanem amit mi teremtünk magunknak."

Értene is kellene hozzá – A fejlett országokban alapkövetelmény, hogy minden szakmát csak olyan gyakorolhasson, akinek megvan az ehhez szükséges szakképesítése. Ehhez képest: „Az értelmiségiek világszerte különféle megoldásokat javasolnak a kialakult zűrzavar kezelésére, ám ezek mind ugyanabból az eszköztárból származnak, amelyhez évszázadok óta folyamatosan fordulunk.” Értelmiségiek... valójában általános érvényű definíciónk sincs arra, kiket soroljunk közéjük, s vajon az erre valóban szakmailag jól felkészülteken túl mi tenné őket alkalmassá egy ilyen létfontosságú, ugyanakkor rendkívül kényes feladat ellátására? Ez ugyan kétségek nélkül részben megfelel a Skach javasolta alulról felfelé építkezésnek, bár a javaslataikat már felülről lefelé lehet csak bevezetni, ám maga Skach is így folytatja: „Újabb szabályokat javasolnak az elromlott demokráciák helyreállítására, és még több újítást a vezetőink részéről. Ezek a finom módosítások hasznosak lehetnek, sőt időnként szükségesek is, hosszú távon azonban alig érnek valamit, és – gyakrabban, mint gondolnánk – inkább rontanak a helyzeten, mert azt hisszük, hátradőlhetünk, abban bízva, hogy a politikai elit majd megoldja helyettünk azt, amit korábban többször sem sikerült. (Érdekes és főként felettebb hasznos lenne egy, a gyakorlatban jól használható definíció arra, kiket tiszteljünk és kövessünk 'politikai elitként', s ehhez milyen jogos elvárásoknak kellene – legalább elvben – nekik eleget tenniük – Osman P.)

Az alkotmányaink és bizonyos törvényeink természetesen beváltak ('természetesen'? – Osman P.), és sok esetben szabadulást jelentettek az önkényes és erőszakos diktatúrától, attól a fajta zsarnokságtól, amelyet számos korábbi nemzedék még a saját bőrén tapasztalt meg, vagy az olyantól, amelyben a nemzetközi megfigyelők, például a Freedom House által 'nem szabadnak' vagy legfeljebb 'részben szabadnak' minősített 111 ország lakosa él. Ezekben a nem szabad vagy részben szabad országokban ugyanis az egyének nem élveznek számos olyan alapvető politikai és szabadságjogot, amelyet máshol sikeresen kivívtunk magunknak." – Vajon ki merné teljes megalapozottsággal állítani, hogy az itt felhozott értékeket az emberiségnek legalább a túlnyomó többsége ugyanúgy ítéli meg, s hogy a „nemzetközi megfigyelők” ilyen abszolút érvényű értékeknek megfelelően minősítenek?

„Állam nélkül” – „Természetesen a mesterséges intelligenciát vagy a közösségi médiát szabályozó törvények, a fiatalok védelmét szolgáló jogszabályok, az egymás elleni erőszakot tiltó, valamint a fogyasztókat a nagyvállalatok kihasználásától védő törvények üdvözlendő jogi fejlemények voltak a múltban és lesznek a jövőben, amelyek nélkülözhetetlenek még abban a jövőképben is, amely mellett érvelni fogok. Számos példa van arra, hogy miért nem lehet és szabad figyelmen kívül hagyni vagy elvetni a jogot, illetve miért nem szabad megpróbálnunk kibújni a jogi korlátok alól.” – „Üdvözlendő jogi fejlemények”? A jogász talán egy kissé elfogult a jogalkotás javára. Jogi fejleménynek nem a léte, hanem a hatása lehet üdvözlendő, az is csak akkor, ha a közösség számára valóban hasznos és meg is valósuló változást hoz. „[A] mesterséges intelligenciát vagy a közösségi médiát szabályozó törvények” éppúgy lehetnek hasznosak, mint károsak – sőt, a mindenkori valódi kérdés, hogy a szabályozás közvetlen, valamint közvetett érintettjei és érdekeltjei közül kikre milyenek. S meghatározó jelentőségű, hogy minden törvény, szabályozás az útmutatáson túl csak annyit ér, amennyit az arra illetékesek ténylegesen is érvényre tudnak juttatni belőle – és ki mások lennének „az arra illetékesek”, mint a közösség megfelelő szervei, akár államnak nevezzük őket, akár másnak? Már az Őszövetség is a társadalom fölé telepíti a büntetés monopóliumát [5 Móz 32:35], az Újszövetség is így szól erről: „Enyém a bosszú, én megfizetek, ezt mondja az Úr” [Róma 12:19], a modern társadalmakban pedig törvény tiltja az önbíráskodást, az államparátusba tartozó bíráskodásnak tartva fent a jogérvényesítést.

Elengedhetetlen a valódi hozzáértés – „A jog kapcsán azonban megemlíteném, hogy bizony szűk a szabadságjogok és a gyakorlásukkal járó lehetséges nem kívánt következmények közötti mezsgye. A jogok vagy szabadságjogok és az ezeket biztosító törvények gyakran vitatottak, mert valakinek a szabadsága, hogy megtegyen valamit, szembemehet egy másik illető szabadságával.” – Alappélda a szólásszabadság. Voltaire híres mondása (saját fordításban): „Nem értek egyet azzal, amit ön mond, de halálomig harcolnék, hogy legyen joga elmondani” aligha áll pl. az uszításra, gyűlöletkeltésre. Nagyon magas és megfelelően hitelesített szakmai felkészültség kell ahhoz, hogy valaki minden érintett számára a leginkább méltányos módon dönthesen arról, hol a határ a feljogosítás és a tilalom között, s nincs abszolút érvényű mérce, amelyre támaszkodni lehetne.

„Az egyes egyének szabadságát biztosító törvényeknek és alkotmánynak folyamatos vita tárgyát kell képeznie, ez a szabadság és annak gyakorlása ugyanis olyan konfliktusokat és problémákat eredményezhet, amelyekről a következő oldalakon részletesen is szó lesz. (Felvetődik, hogy ilyen vita inkább csak az igazán kompetens szakmai körök keretei között célszerű, mert ha óvatlanul eresztik rá a társadalomra, az nehezen kezelhető konfliktusokat is keletkeztethet. Hadd érzékeltessük ezt egy metaforával: elképzelhető-e, hogy valamely nehéz műtét előtt összegyűlnek a kórház dolgozói, és megalkotják a műtési tervet? – Osman P.)

Könyvem egyik alaptézise tehát az, hogy nem feltétlenül maguk a törvények okozzák a problémát, hanem az, hogy túlzottan is rájuk hagyatkozunk a gondjaink orvoslása érde-

kében, illetve hagytuk, hogy önálló döntéshozatal és kollektív fellépés helyett irányításnak bennünket. (Ismét: kiket jelent a többes szám első személy? Bizonyára nem azt sugallja, hogy egy jól kimunkált és karbantartott jogrend helyett össznépi ’önálló döntéshozatal és kollektív fellépés’ irányítson. A folytatásból az érződik, hogy Skach ezzel a maga hivatásrendjéhez szól, és a jogrend karbantartásának szükségességét emeli ki – Osman P.) Esszéírásnál mindig emlékeztetem a hallgatóimat, hogy nem az előttünk élt szerzők gondolatainak megismétlése a cél. Amolyan útmutatóként érdemes tekinteni rájuk, akiknek felkapaszkodhatunk a vállára, nem adhatjuk fel azonban a kritikus gondolkodást. Rájuk hagyatkozva kell megfogalmaznunk a saját érveinket, viszont nem bújhatunk mögéjük feltétlen odaadással és feladva az önálló véleményalkotást. Ugyanez érvényes a törvényekre is. Bizonyára szükségünk van rájuk, sőt időnként muszáj rájuk hagyatkozni, a kemény munkát azonban nekünk kell elvégeznünk. Túlságosan régóta ragaszkodunk a történelem egy bizonyos pontjához, amikor is meghatározták a szabadság legújabb értelmezését számunkra, de helyettünk is.” „[S]zámunkra, de helyettünk is” – itt már nyilvánvalóan mindenkihez szól. A társadalmi berendezkedés egész problémakörének kulcskérdése ez: egyrészt mennyi saját beleszólást kapunk a létünket és dolgainkat erősen meghatározó szabályok kialakításába, másrészt viszont mennyire lehetne ezt „társadalmasítani”, azaz átengedni ezt a kirívóan kényes, kirívóan nagy hatású, és ezért igen nagy, erre specializált felkészültséget megkövetelő munkát „nekünk”, az istenadta népnek? Sokdimenziós sokféleségünkben vajon képesek lehetnénk-e arra, hogy egy jól működő, a köztünk ehhez szükséges erős összhangot és együttműködést is folyamatosan fenntartani tudó, és ily módon a társadalom számára valóban a lehető legjobb törvényt alkotó testületként működjünk? Skach a következőképp folytatja:

„Eljutottunk a törvények és a magasabb szintű törvények megalkotásához, amelyek tartós struktúrát és életképes, stabil rendet biztosítottak számunkra. Így jutottunk el a szabadsághoz. Immár megválaszthattuk a kormányainkat, ahelyett, hogy ránk kényszerítették volna őket. Számos szabadságot élvezhettünk, amelyeket hamarosan a jogainknak tekintettünk. Ugyanakkor, ma már egészen más a helyzet. Ahogy a középkori orvoslást és egyéb gyakorlatokat rég magunk mögött hagytuk, nem volna itt az ideje a kormányzásról és a kormányzottakról alkotott elképzeléseinket is korszerűsíteniünk? A javaslatom nem arra irányul, hogy újabb törvényekkel javítsuk ki a meglévő hibákat. Meggyőződésem ugyanis – figyelembe véve az embereket világszerte összekapcsoló technológiák példátlan elterjedését –, hogy ideje kilépni végre a törvények, a szabályok és a hierarchikus vezetés alkalmatlanná vált keretéből, és helyette más alapokra kell helyezni a demokrácia működését. Lépésről lépésre. (Kilépni a törvények keretéből? Itt óhatatlanul is felötlök a jogállamiság ma oly kritikus kérdésköre – Osman P.)

Mindenesetre valamennyi temetés megkívánja a maga gyászbeszédét; az alkalmat, hogy ne dicsérjük, hanem temessük Caesart. Ahhoz, hogy számot vessünk az általunk ismert alkotmányok végével, előbb meg kell értenünk, mi a jog, honnan származik, és miért vált ilyen fontossá az életünkben. Remélem, sikerül megmutatnom, miért jelent komoly gon-

dot a tényleges együttélés helyett a jogra hagyatkozni, majd pedig azt, milyen megoldások kínálóznak. Ezután azokról a területekről lesz szó, amelyek szerintem kulcsfontosságúak a felelős állampolgári hozzáállás fejlesztéséhez: vezetés, alapvető jogok, közterületek, élelmiszer-biztonság és környezetvédelem, társadalmi sokszínűség és oktatás. Hat, egymással összefüggő javaslatot teszek, amelyek segíthetnek abban, hogy jobb állampolgárokká váljunk, mégpedig úgy, hogy alattvalók helyett végre igazi polgárok leszünk. Első felvetésem, egyben valamennyi javaslatom alapja, hogy el kell végre vetni az elképzelést, miszerint a rend azonos a stabilitással. Ehelyett azt indítványozom, tekintsük a rendet inkább spontán, önmagát erősítő együttműködésnek. Ez a fajta együttműködés a hitre jellemző ráhagyatkozást és bizalmat kíván, valamint azt, hogy olyan keretet alakítsunk ki a társadalmi interakcióink számára, amely nem elsősorban a tetteinket meghatározó szabályokon és autoritáson alapul. Emellett folyamatosan változik, és ennek így is kell lennie. Továbbá esetleges, amitől talán bizonytalannak tűnhet, ehelyett azonban tekintsük inkább alkalmazkodóképesnek. Jelenleg ritkaságszámba megy, ha viszont a kényszerű szabályokat hátrahagyva sikerülne megerősíteni, virágzásnak indulhatna, és folyamatosan újraalkothatná önmagát, amivel talán elérhetnénk, hogy az elégedetlenkedők végre kijöjjenek egymással, és gondoskodjanak egymásról.

Remélem, sikerül majd bebizonyítanom, hogy ez az igazi állampolgárság. Természetesen továbbra is egy adott államhoz való tartozást is jelent, ahogy mindig is meghatározták az állampolgárságot. Aki pedig egy adott állam polgára, joggal várhat el bizonyos védelmet az államtól, valamint kötelezettségeket az állammal és annak többi tagjával szemben. Csakhogy az államhoz való tartozás magában foglalja az állampolgárok közösségéhez való tartozást, ez pedig megkívánja a horizontális – nem csak vertikális – és kölcsönös kapcsolatokat, ha valódi akar lenni. Ilyen értelemben az állampolgár eszményi meghatározása a következő: az emberiségnek nevezett közösség felelős, aktív tagja, aki jogokat élvez, de engedelmességgel is tartozik önmagának és a többi embernek, és köteles tiszteletben tartani a Föld és minden élőlénye jogait. Mivel ez egy eszmény, mint ilyen, egyben cél is. A következő oldalakon arra szeretnék emlékeztetni mindenkit, hogyan lehetünk az iménti meghatározás szerinti polgárok: horizontálisan, fajokon, nemeken, nemzetiségeken, korosztályokon átívelő módon – apró, ám annál jelentőségteljesebb lépésként.”

Sok olvasó itt bizonyára megáll és elgondolkodik. Eleve: „Természetesen továbbra is egy adott államhoz való tartozást is jelent” – és már az is nagy dolog lenne, ha ebben a közösségben képesek lennénk a Skach által kívánatosként vázolt módon élni és együttműködni. Ámde: „az állampolgár eszményi meghatározása: az emberiségnek nevezett közösség felelős, aktív tagja” – ugyanezt tenni a Föld összes, s valójában mindenki számára nagy többségében az övétől többé-kevésbé eltérő kultúrájú, hitű, érték és szokásrendű, életvitelű emberével.... hogyan juthatunk idáig?

„[K]öteles tiszteletben tartani a Föld és minden élőlénye jogait.” Sajátos fogalmazás... Kíváncsinos eszmény és cél, hogy minden ember legyen Gaia tudatos, és annak összességével

a kellő gonddal törődő polgára. (L. James Lovelock: Gaia halványuló arca – Utolsó figyelmeztetés; Akadémiai Kiadó, 2010 – Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 2011./2. sz.) A Skach által javasolt horizontális szemlélet és szerveződés ebben különösen kényes kérdés, hiszen a Föld és annak sok és sokféle élőlénye erőforrásként szolgál az emberiség különféle gazdasági tevékenységeihez, és az emberek a gazdaságon kívüli tevékenységeikkel, sőt pusztán gondatlansággal is akár szó szerint pusztítóan is sokat árthatnak nekik. Szélsőségesen rombolók ebben a háborúk, de a közösségek terjeszkedése is környezetrombolással jár már eleve a helyfoglalás miatt, s a lista, az invazív fajok gondatlan behurcolásán és sok másnon át, szinte végtelen.

Folytatva – Skach felvetéséről az állampolgár eszményi meghatározásáról és a jelenlegi világunkból az ismert történelemre visszatekintve – felmerül a gondolat: ő kétségtelenül hisz benne, s ez az ilyen tájékozott tudósnál nagy szó, bár sokaknak utópiának tűnhet. S milyen sokat mond el mai világunkról, hogy a korábban született pár utópia már csak kuriózum, s helyüket a disztópiák vették át, arra van vásárlói igény.

Az ember gondolkodik: mintha Skach javaslatának nagyobb léptékű gyakorlati megvalósulását nemigen látná. Volt ugyan pl. a kínai birodalom, ahol már ezer éve is mindenki számára nyitott versenyvizsgákon választották ki a kormányzati tisztviselőket, de a hierarchia nagyon is fentről lefelé működött – azzal a megszorítással, hogy a konfuciánus elvek szerint a tisztségviselőknek példát kell mutatniuk a népnek, és igazságosan kell kormányozniuk. Ez utóbbi keretében tisztelettel kellett kezelniük a népet, igazságosságra törekedniük a kormányzásában, bölcsességre a döntéshozatalban és jóakaratra a nép iránt. A világ túlnyomó része azonban más úton járt és fejlődött. Henry Kissinger ugyanakkor Kínáról c. remek könyvében (Antall József Tudásközpont, 2014 – Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle 2014/4. sz.) ír arról, hogy Mao Ce-tung a kulturális forradalom idején is sokat és nyíltan merített az akkor betiltott konfuciánus tanításokból. S alighanem a konfuciánus elvek túlélése is megágyazott a rákövetkező korszaknak, amely meghozta Kína főnixmadár-szerű felemelkedését.

Az ember számot vet azzal is, hogy a korszellemet a világnak ezen a felén már jó ideje meghatározó vezérelvek mintha nem igazán a közösséggel összefogásra buzdítanák az embereket, és mindarra, ami ezzel jár, s amit Skach javaslatának megvalósítása is igényel. Ilyenkor az egyik legjobb kapaszkodó megnézni, mennyire hozzáértő, mértékadó a szerző. Íme, Skachról a Madelein Milburn Irodalmi Ügynökség, honlapja szerint egy „vezető irodalmi ügynökség, amely globális kitekintéssel képvisel tehetséges szerzőket”:

„Skach a politika és a jogelmélet professzora a Bolognai Egyetemen. Korábban az alkotmányjog professzora volt a londoni King's College-ban, az összehasonlító alkotmány és jogtudomány professzora az Oxford Egyetemen, azt megelőzően a kormányzattan docense a Harvard Egyetemen, ahol tanított a Harvard Law School-ban is. Élethosszig tagja az oxfordi Wolfson és a Brasenose College 'tanári társalgójának' (ami feltehetően szakmai elismerést jelent – Osman P.)

A Columbia Egyetemen, Heidelbergben és Oxfordban szerzett postgraduális fokozatot. Világszerte számos felsőoktatási intézményben bírt vagy bír jelenleg is vendégelőadói vagy teljes jogú tagi pozícióval, köztük Kínában, Német, Spanyol, Francia és Oroszországban, Brazíliában és Chilében. Ezekben és másokban – köztük Nicaraguában, Argentínában és a Comoros Szigeteken (ez utóbbiról könyvében írja, hogy 'az iszlám jognak a 7. század óta itt gyakorolt változatát tanulmányozni utazott oda' – Osman P.) is végzett terepmunkát és archívumi kutatásokat.

Számos gyakran idézett tudományos közlemény szerzője, amelyeket hét nyelvre fordítottak le, köztük a Princeton University Press által kiadott (megkapó című – Osman P.) *Hogyan kölcsönözzünk alkotmányfelépítést* c. könyvnek, amelyért megkapta az Amerikai Politikatudományi Szövetség éves díját. Oktatási munkájáért nyert kitüntetések a Harvardon és Oxfordban, és kutatásait ismertette szerte a világban.

A jogot illető új álláspontját ismertető véleménycikke, amely a Harvard Egyetem 1873-ban alapított napilapjában jelent meg, nagy figyelmet kapott, beleértve sok korábbi oxfordi és harvardi tanítványát is, akik most kimagasló szakemberek szerte a világban.” – Minden kételyen felül áll tehát, hogy Skach jól tudja, mit mond, mit javasol. Ám műve olvastán alighanem sokaknak motoszkál a fejében a kérdés, vajon az oly sokféle kultúrából kialakult társadalmak fel tudnak-e nőni ehhez...

Skach mondandójának értéséhez és értékeléséhez bírnunk kell legalább némi alapvető ismeretekkel a jog szerepéről a társadalom és a tőle elválaszthatatlan gazdaság működésében. Néhány tétel ehhez a Mit tanulhatunk a jogból? c. nyitó fejezetből:

A törvények keletkezéséről – „A zsidó-keresztény Édenkertben pusztá emberségük, kíváncsiságuk és tudásvágyuk révén Ádám és Éva elrontotta az eredeti rendet, aminek következtében az ember egyfolytában Isten 'jó' rendjének helyreállításán fáradozik, hogy megnyissa az utat az üdvösség előtt. Szerencsére Isten némiképp megkönnyítette az emberek dolgát, a jövő nemzedékek elé tárta ugyanis azokat a legelső alapelveket, avagy viselkedési normákat, amelyek aztán írott szabályokká váltak, hogy segítsék ezt a bizonyos folyamatot: csak nekem engedelmeskedj, ne ölj, ne lopj, s a többi. Ezeknek a szabályoknak világszerte fontos funkciójuk volt és van a különféle társadalmakban és közösségekben. Ezekből származtak és alakultak ki a jelenkori szekuláris törvényeink és végeredményben az alkotmányaink is. ('Világszerte': ez így leginkább csak a három 'könyves' vallás – zsidó, keresztény, iszlám – hatókörére és kisugárzására igaz – Osman P.). Mindezekre a szabályokra nyilvánvalóan szükség volt, különösen, ahogy a családjaink egyre nagyobbak lettek, a törzsek közösségekké váltak, és a másokkal való kapcsolataink is folyamatosan bővültek. A szabályok jó alapot biztosítottak a stabil rend kialakításához, és segítettek megszabadulni az emberi természetből fakadó állandó konfliktusoktól és nézeteltérésektől. Ez egy felülről jövő, kiszámítható rend kezdetét jelentette, nem pedig egy olyat, amely folyamatosan alakult volna ki. A szabályok jelentették a választ a természet vélt rendetlenségére. Így született meg a második

szekuláris tévedés: az a jó a meglévő jó rendben, hogy egy autoritástól származik, és stabil. (Skach előzőleg az elsőt is kifejti – Osman P.)

Idővel a Föld népessége sokkal gyorsabb ütemben nőtt, mint a rendelkezésre álló erőforrások. Immár kellett valami, ami garantálta a kialakulóban lévő társadalmakban a biztonságot, stabilitást és kiszámíthatóságot, a kiszámíthatóság ugyanis elősegíti a stabilitást. Szükség volt valamire, ami az egyént a saját csoportjához kötötte, és lehetővé tette, hogy a csoport tagjai kijöjjenek egymással, másokat pedig távol tartsanak. Kellott valami, ami egyfajta következményt hordozott magában, ha a stabil rendet fenntartó szabályokat megszegték. Ez a valami lett a törvény.

A legalapvetőbb formájában a jog egyszerűen egy előírás, szabályzat vagy más formális rendszer, amelynek valamilyen intézmény szerez érvényt. Jogtörténészek szerint az így értelmezett jog az olyan összetett társadalommal rendelkező ősi civilizációk létrejöttéhez köthető, mint amilyen a Kr. e. 3000 környékén kialakuló ókori Egyiptom volt. Jogantropológusok úgy vélik, hogy amennyiben nem korlátozzuk a jog fogalmát a törvényekre vagy egy formális rendszerre, a jog a történelem során létrejött szinte valamennyi társadalmi csoportban kialakult, amelyben a társadalmi harmónia elérése érdekében szabályokat és következményeket alkalmaztak.

Így tehát a modern jog, ahogyan ma a fejlett ipari demokráciákban tekintünk rá, a legalapvetőbb formájában egy ember alkotta korlátozás, amely szorosan kapcsolódik az autoritáshoz, és lehetővé teszi az autoritás számára, hogy megbüntesse azokat, akik kikezdi azt. (Nyilvánvalóan 'emberalkotta' abban az értelemben, hogy emberek valamilyen testülete formálja, kodifikálja, de vajon hol lakoznak az ezt mozgató erők: az emberekben, vagy rájuk ható erőkben, tényezőkben? Remek példa az USA: Vajon miként függ össze az egyes államok választott tisztségviselőinek működése abbéli érdekeltségükkel, hogy legközelebb is újraválasszák őket? És azzal, hogy a Kongresszus mellett legalísan működhetnek partikuláris érdekeket képviselő lobbisták? – Osman P.) A jog a jutalmazás (egy adott közösséghez való tartozás elismerése, amely előnyökkel jár a tagok számára) és a büntetés (a közösségből való kizárás, bizonyos esetekben pedig börtönbüntetés vagy halál) révén működik. A jog és a társa, a rendvédelem az idők során úgy alakult ki, hogy biztosítsák a stabil, kiszámítható és felülről ellenőrizhető rend alapját. Ezt ma is megkérdőjelezhetetlenül elfogadjuk, és olyan csoportokban élünk, amelyek felett egy hierarchikus hatalom áll, és közösen hozzuk létre azt az egyedi, térben meghatározott, mesterséges entitást, amelyet nemzetállamnak hívunk." – Ez a „közösen hozzuk létre” annyira áll összhangban a valósággal, amennyire az érintettek tényleges beleszólást kapnak, és élnek is vele. Itt már belépnek a képviseleti demokrácia sajátosságai.

„A jog, vagyis az ember alkotta korlátozás legmagasabb formája az alkotmány. Ez olyan alapelvek összessége, amelyek meghatároznak egy nép számára egy kormányzási struktúrát, és keretet adnak ahhoz, hogyan és milyen céllal léphetnek kapcsolatba egymással. Minden más törvény felett áll. Ez biztosítja azt a keretet a nemzetállam határain belül élő valamennyi

csoport és közösség számára, amelyhez a nemzetállam egyéb törvényeit viszonyítják, illetve utóbbiaknak igazodniuk kell. Az alkotmány egyszerre alap és tető, vagyis tulajdonképpen az egész ház, amelyben a nemzetállam összes tagja – azaz a polgárok – és annak kormánya együtt él, és amelyen belül minden más törvény és szabály működik. (Sajátos kérdéskör itt a szupranacionális jogalkotás és annak átvétele – Osman P.)

Azzal, hogy létrehoztuk ezt a stabil, egy adott területre kiterjedő jogrendet, ezen keresztül pedig meghatároztuk az alapjogainkat és a kötelezettségeinket, megszületett a harmadik szekuláris tévedés, nevezetesen, hogy az alkotmányok igazságos rendet biztosítanak, az alkotmány védelme pedig biztosítja számunkra az igazságot.” – Skach itt hártavékony jégre visz bennünket: létezik-e a valóságban mindenkire egyenlő mértékben ható érvénnyel és tartalommal olyan, és ha igen, valójában mit is jelent, hogy „igazság”? Már az „igazságos rend” is mintha bicegne: gondoljunk csak egy perre az átlagjövedelmű ember és egy jogászok seregével rendelkező óriásvállalat között! Ő természetesen ki is fejt, mit ért ezen.

Számos kételynek adtunk itt hangot, amelyek feltehetően az olvasók nagy részében többé-kevésbé hasonlóképp felmerülnek. Ehhez kiemeljük, hogy Skach az utószavában sok, az ilyesfajta kételyeket eloszlatni igyekvő helyzetértékeléssel, megfontolással, javaslattal szolgál. Megvalósíthatók? Könnyen biztosan nem, viszont az emberiség túlélésének törekvése – már ha lesz ereje ezért érdemben elegendően sokat tenni is – mindenképp kikényszerít változtatásokat, megoldásokat. Skach javaslatai is ezt segíthetik.

Utószava záró összegzése: „Tervem a könyvben felvázolt hat területen történő fellépésre szólít fel, amelyek együttesen a felelősségvállalás támogató szövetét adják, és mindannyiunk számára az együttműködésen alapuló polgári eszme alapját képezhetik. Mindegyik pillér hozzájárul az államtól való baráti függetlenségünkhöz és az egymástól való függőségünkhöz. Az egyes pillérek közötti határvonal nem merev és állandó, ahogyan a megoldások sem azok. Kezdjük csak el megoldani a problémákat az egyik területen, és máris elindulunk az összes többi terület problémáinak megoldása felé.

Miért nem használjuk ki ezt a történelmi pillanatot arra, hogy igazi polgárokat alkossunk, és egy valódi civil társadalmat építsünk, amely globális szinten eddig soha nem létezett, és nem is létezhetett? Hogy amikor szembetaláljuk magunkat a következő kihívással (merthogy lesz, méghozzá nemsokára), azt mondhassuk: 'Megoldjuk.' És végre komolyan is gondolhassuk.”

S akkor az elején ígért definíciókísérlet: az ember a közösségekben – kevés kivételtől eltekintve – nem spontán egyenrangúságban él, hanem vezetett, az adott erőviszonyok között gyakran rákényszerített együttműködésben. Az állam ehhez dinamikus, az erőviszonyok által formált keretrendszer és az azt érvényesítő gépezet.

Dr. Osman Péter

IPARJOGVÉDELMI ÉS SZERZŐI JOGI SZEMLE

Megjelenik kéthavonta

21. (131.) évfolyam, 2. szám

Megjelent: 2026. április

Kiadja a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala

Felelős kiadó:

Farkas Szabolcs

Felelős szerkesztő:

Girmann Zsuzsanna

Tervezőszerkesztő:

Plette Péter

Tördelőszerkesztő:

Mányoki Anna

Szerkesztőség:

Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala

1054 Budapest, Zoltán u. 6.

Levélcím: 1438 Budapest, Pf. 415

E-mail: szerkesztoseg@hipo.gov.hu

Telefon: 06 1 474 5767

www.sztnh.gov.hu

Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Zrt.

Postacím: 1900 Budapest

Előfizetésben megrendelhető az ország bármely postáján,

a hírlapot kézbesítőknél, a www.posta.hu WEBSHOP-ban

(<https://eshop.posta.hu/storefront/>),

e-mailen a hirlapelofizetes@posta.hu címen,

telefonon a 06 1 767 8262 számon,

levélben az MP Zrt. 1900 Budapest címen.

Külföldre és külföldön előfizethető a Magyar Posta Zrt.-nél:
www.posta.hu, WEBSHOP-ban (<https://eshop.posta.hu/storefront/>),

1900 Budapest, 06 1 767 8262, hirlapelofizetes@posta.hu

Egy szám ára: 3500 Ft

Egy évre: 19 500 Ft

SZTNH – 2026/4

HU ISSN

1587–5563

Szerkesztőbizottság:

*Dr. Baticz Csaba, Buzás-Fekete Blanka, Girmann Zsuzsanna,
Gyetzainé Virág Dóra, dr. Kovács Eszter, dr. Lábod Péter,
dr. Mikló Katalin, dr. Sulyok Ádám, dr. Szakács Lilla Fanni*